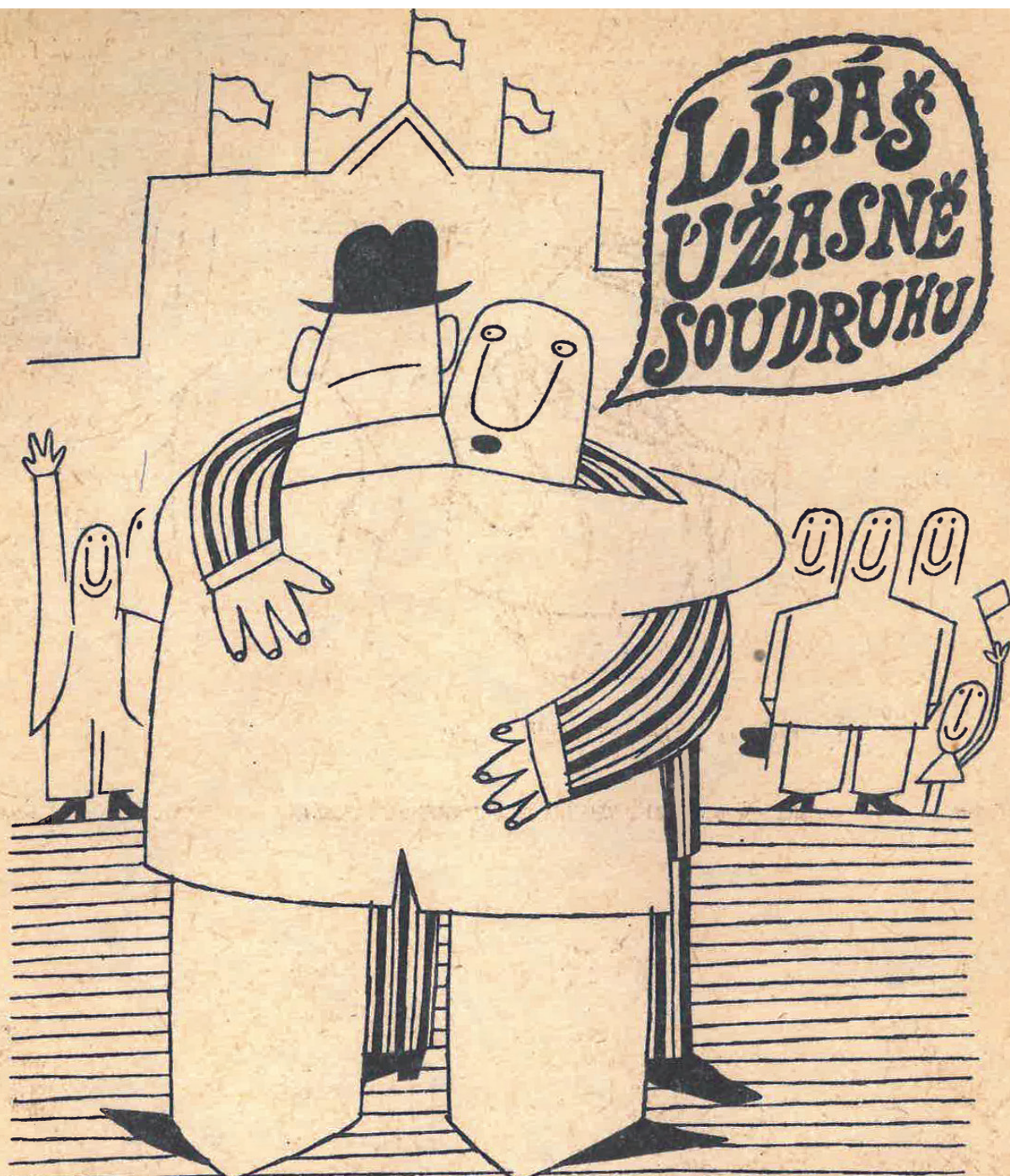

Pamät' národa

NACIZMUS A KOMUNIZMUS VO SVOJEJ EPOCHE

ročník XXI 2 • 2025 cena 2,99 €

ISSN 1336-6297
10
9 771336 629708

PROTIKOMUNISTICKÉ AKTIVITY NA VÝCHODNOM SLOVENSKU

POLITICKÁ ČINNOSŤ ŠTEFANA MLÁDKA V 40. A 50. ROKOCH

JOZEF TRNKA PRED OKRESNÝM LUDOVÝM SÚDOM V PÚCHOVE

SVIEČKA PRE GENERÁLA VIESTA

Pri príležitosti 80. výročia smrti generála Rudolfa Viesta si Ústav pamäti národa uctil jeho pamiatku na podujatí Sviečka pre generála Viesta. Generál Viest bol prvým slovenským generálom v československej armáde a veliteľom povstaleckej armády počas Slovenského národného povstania. Účastníci udalosti sa 24. septembra 2025 stretli pri rodinnej hrobke Viestovcov na Cintoríne pri Kozej bráne v Bratislave, kde si zapálením sviečok a krátkou pietnou spomienkou pripomenuli jeho službu vlasti, osobnú odvahu a zodpovednosť velenia v najťažších chvíľach roku 1944.

Generál Viest spolu s generálom Jánom Golianom patrili k ústredným osobnostiam protifašistického odboja. Po potlačení povstania boli obaja zajatí a v apríli 1945 na území Nemecka popravení nacistami. Ich osud je trvalou pripomienkou ceny slobody a povinnosti brániť demokratické hodnoty.

V rámci podujatia sa o 19.00 hod. v .klube pod lampou uskutočnila diskusia na tému povstaleckých generálov. Diskutovali Soňa Gyarfašová, Martin Posch a Radoslav Ragač; moderoval Michal Herceg.

Peter Osuský
poslanec Národnej rady Slovenskej republiky (1998 – 2002 a 2010 – 2023)

Je otázkou, či týmto chronicky, bojím sa napísať večne, platným smutným bonmotom tento text začínať alebo končiť. Tak ním začnem, nech máme to smutnejšie hneď za sebou: Pamäť národa je zrelá do ústavu...

Bola doň zrelá i v čase, keď bol Ján Langoš disidentom, keď bol federálnym ministrom i keď bol poslancom slovenského parlamentu. A keďže patril k tým, ktorí jasne videli čisté zlo, s rozhodnosťou sebe vlastnou čelil ako červenej totalite, tak aj nepamäti ako protikladu pamäti. Finis coronat opus a zavŕšením jeho životného diela – vzniku Ústavu pamäti národa – bolo záverečné hlasovanie NR SR prelmujúce veto prezidenta z komunistického chovu, cez ktorého Janov zákon nemohol z podstaty veci prejsť. V ten augustový deň roku 2002 chýbalo na poslednej schôdzi volebného obdobia 35 poslancov. Na programe rokovania boli len tri body, tri prezidentom vrátené zákony. Dva boli Langošove, jeden môj. Bolo zrejmé, že pôjde o každý hlas, lebo na prelomenie prezidentovho veta je potrebných 76 hlasov bez ohľadu na počet prítomných a neprítomných. A rovnako sa dalo tušiť, že „transformovaná“ bývalá „rodná strana“ prezidenta hlasy nedodá.

Vraciam sa do tých chvíľ, hlasujúci boli naši poslancí kolegovia, spojenci, oponenti i, nepopieram, nepriatelia. A predseda... podporili ho aj tí, ktorých sme štyri roky vnímali ako nepriateľov, a, naopak, nepodporili ho viacerí koalíční partneri.

Tušiac hrozbu vybral som sa tesne pred otvorením schôdze na zvláštnu pútnickú cestu do nesvätých miest sály, kde sedeli tí, od ktorých sme štyri roky sotva mohli čakať niečo dobré. I tam však boli takí, o ktorých sme vedeli, že sú inteligentnejší ako ich ďalší spolustraníci, hoci to nebola žiadna záruka. Nikdy by mi nenapadlo, že sa na takú púť vyberiem, ale dúfal som aspoň v nejaký hlas „za“. Všetko je na webe a je tam i číslo 82. Tolko bolo tých, ktorí prelomili veto. Zo 150 vtedajších poslancov sú dnes v parlamente dvaja. Vtedy boli, i dnes sú, na protihlých brehoch. V politike je ešte jeden, ktorý sa zdržal. Zdržanlivosť ho už opustila.

Miesto epilógu k tejto správe z bojiska dodávam suchý fakt: Rudolf Schuster zákon NR SR č. 553/2002 Z.z. nikdy nepodpísal. Aj to si dejiny pamätajú...

Ja si zas pamätám mexickú vlnu, pravda skromnú, ktorú sme vytvorili s Janom Langošom, keď „výsledková tabuľa“ oznámila výsledok. HZDS dodalo 13 hlasov „za“. To jsou paradoxy, pane Vaněk... A okrem euforickej dvojčlennej mexickej vlny, uloženej navždy v pamäti, mám v knižnici uložený aj mierne ohmataný text zákona, ktorý mi Jano venoval na pamiatku tej chvíle.

Ale hlavne a predovšetkým: Ústav pamäti národa žije a ako maják svieta do nezriedka zatemnených myslí súčasníkov, odoláva búrkam a vlnobitiu tých, ktorí ctia temnotu, z ktorej pochádzajú a ktorá je v nich. Spoločnosť, ktorá si nepamätá... veď hej. Toho temného, čo sa podľa tamtých „nepatrí“ vynášať na denné svetlo či tobôž ostro nasvietiť, je v našich krátkych dejinách dosť, vari až priveľa. A zďaleka to nebola vina „iných“, mocných, lebo my sme národ holubičí. Nie, neboli sme a nie sme. Dejiny to o nás vedia. A preto je tu ten Janov ústav... vďaka zaň!

ŠTÚDIE

- 3 MARTIN GABČO**
**„Komunizmu zmar!“ Protikomunistické aktivity
Františka Bobeka na východnom Slovensku v rokoch
1952 – 1955**
- 19 ADAM BIELESZ**
**Politické aktivity Štefana Mládku v Malackách
v 40. a 50. rokoch 20. storočia**

DOKUMENTY

- 44 PAVOL MAKYNA**
**Jozef Trnka pred Okresným ľudovým súdom
v Púchove (1945 – 1946)**

MATERIÁLY

- 75 LUBOMÍR HLAVIENKA – ONDŘEJ KOLÁŘ**
**Aktivity jednotek Ukrajinskej povstaleckej armády
v oblasti Nížkeho Jeseníku a okolí v letech 1947
a 1948**

83 ÚPN INTERNE

Pamäť národa

2 • 2025
ročník XXI
vychádza 4× ročne

vydáva

Ústav pamäti národa
Miletičova 21
820 18 Bratislava 218
Slovensko
IČO 37 977 997
redakcia@upn.gov.sk
www.upn.sk

redakcia

Výkonná redaktorka
Mgr. Ivana Černáková

redakčná rada

Predseda
PhDr. Radoslav Ragač, PhD.
Podpredseda
prof. PhDr. Róbert Letz, PhD.
Členovia
PhDr. Milan Bárta, Ph.D.
doc. ThDr. Peter Borza, Ph.D.
Martin Gabčo, PhD.
Mgr. Martin Halmo
PhDr. Jan Kalous, Ph.D.
prof. PhDr. Milan Katuninec, PhD.
Mgr. Juraj Marušiak, PhD.
Mgr. Peter Mikle
Jerguš Sivoš, Ph.D.
Dr. hab. Miroslav Szumišo
prof. PhDr. Michal Šmigel, PhD.
Agáta Šustová Drelová, Ph.D.
PhDr. Prokop Tomek, Ph.D.
Pavel Vaněk, Ph.D.

jazyková úprava

Mgr. Ivana Černáková

grafická úprava a sadzba

Fabian Chupáč

tláč

Ultra Print, s.r.o.
Printed in Slovakia

fotografia na obálke

Karikatúra z časopisu Dikobraz: *Výběr z
kresleného a literárního humoru 1968–1969.*
Praha: Delta, 1990. Autor Adolf Born.

Objednávky časopisu zasielajte
na adresu vydavateľa.
Ročné predplatné 10 €

© Ústav pamäti národa 2025
všetky práva vyhradené
Evidenčné číslo EV 3973/10
ISSN 1336-6297

Zadané do tlače
31. októbra 2025

„KOMUNIZMU ZMAR!“ PROTIKOMUNISTICKÉ AKTIVITY FRANTIŠKA BOBEKA NA VÝCHODNOM SLOVENSKU V ROKOCH 1952 – 1955

MARTIN GABČO

Konkrétni jednotlivci napriek permanentnému riziku organizovali protikomunistické odbojové aktivity v miestnych komunitách. Prvými odvážlivcami častokrát nemuseli byť príslušníci predchádzajúcich elít, ale radoví občania patriaci k rôznym spoločenským a profesijným skupinám. Vďaka osobným iniciatívam dochádzalo k uskutočňovaniu spektra vysoko rizikových činností. Prebiehal proces formovania osobností, ktoré sa odmietli pasívne prizerať upevňovaniu totalitného komunistického režimu. Prejavenými postojmi a činmi inšpirovali k hľadaniu východísk z útľaku komunistickej moci. Ich aktivity reagovali na politicky motivované perzekúcie, zároveň sa však následne sami stávali obeťami rozsiahlych a krutých represíí. Zápas za slobodu neprebíhal len na javisku „veľkých dejín“, ale rôznorodé formy nadobúdali práve na úrovni regiónov s ich bohatou sociálnou realitou. Statočným a odvážnym občanom, ktorý vlastnými silami systematicky vzdoroval komunistickému totalitnému režimu, bol aj František Bobek zo Stropkova. Ako autor a šíriteľ desiatok vlastnoručne skoncipovaných listov a letákov sa napokon stal politickým väzňom.

Za protikomunistickými aktivitami spravidla stála rozhodujúca osobnosť. Iniciatívni jednotlivci medzi 6. októbrom 1944 a 17. novembrom 1989¹ aktivizovali rezistenciu občanov proti totalitnému komunizmu. Bez ich vkladu si len ťažko možno predstaviť formovanie odbojových skupín, tvorbu protestných písomností či budovanie spravodajských sietí. Jednou z takýchto osobností bol František Bobek zo Stropkova (nar. 2. augusta 1913 v Harmanci), veterán protikomunistického odboja.² Jeho odbojové aktivity z prvej polovice 50. rokov predstavujú príklad rezistencie na lokálnej úrovni, ktorú svojpomocne vykonával konkrétny jednotlivec.

Vývoj osobnosti, odhodlanej podstúpiť systematický a dlhodobý zápas s režimom, znamenal častokrát proces smerujúci k prinajmenšom čiastočnej akceptácii hrozby odhalenia a následnej represie. Každý príbeh aktéra rezistencie je v niečom odlišný, čo vyplýva z prirodzenej rozmanitosti hlbších motívov ľudského konania a individuálneho prežívania reality komunistickej Československej republiky (ČSR). Z metodologického hľadiska je preto nevyhnutné pri rekonštrukcii pokusov o uskutočňovanie zápasu s totalitným režimom v prvom rade analyzovať mechanizmy, ktoré ľudí motivovali k posunu od neutrálneho postoja k individuálnym

alebo skupinovými odbojovými aktivitami.³

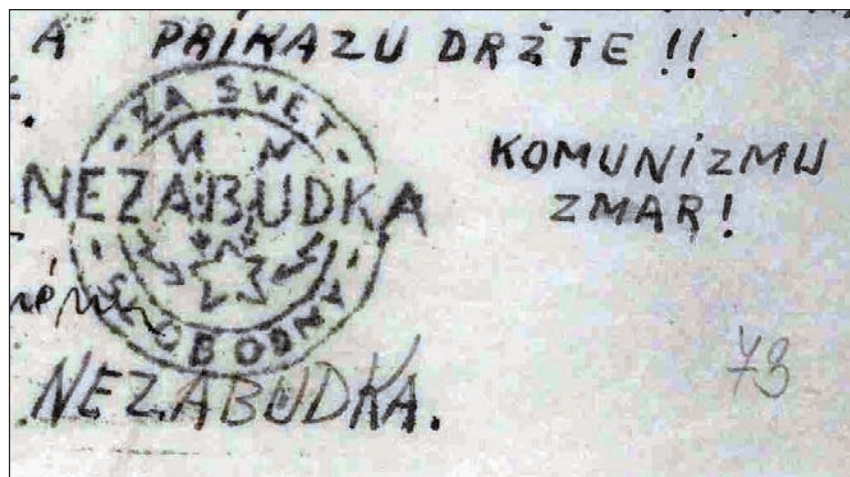
Prečo sa pre protirežimovú činnosť rozhodol aj František Bobek? Od roku 1945 mal živnosť na predaj pútnického tovaru (ružence, krížiky, sväté obrázky a pod.), ktorý predával na púťach v Prešovskom a Košickom kraji. Na konci roka 1949 mu odňali živnosť, čo v praxi znamenalo likvidáciu jeho obchodu. Od roku 1952 pracoval ako úradník v Roľníckom spotrebnom družstve (RSD) v Stropkove.⁴ Proces vynútenej eliminácie živnostenského podnikania ho teda osobne priamo a veľmi negatívnym spôsobom zasiahlo. Radikálna demontáž súkromného sektora prebiehala najintenzívnejšie

1 Ide o tzv. *rozhodné obdobie*, definované v ods. 2 § 2 Zákona č. 219/2006 Z. z. o protikomunistickom odboji.

2 Číslo preukazu 1254. Účastníci a veteráni protikomunistického odboja [online]. [cit. 2025-03-01]. Dostupné na: <https://www.upn.gov.sk/data/files/Zoznam%20veteranov%20protikomunistickeho%20odboja%2029-11-2024.pdf>

3 K tomuto prístupu pozri viac: PETERSEN, Roger D. *Resistance and Rebellion. Lessons from Eastern Europe*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.

4 A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Košice, KE-V, a. č. 691/1. Osobný vyšetrovací spis Františka Bobeka. Životopis F. Bobeka zo dňa 29. 6. 1955.

Odtlačok pečiatky použitý v štyroch listoch (Zdroj: A ÚPN)

v rokoch 1948 až 1951. V okrese Stropkov socializácia zasiahla desiatky remeselníkov, živnostníkov a malovýrobcov.⁵

Nesúhlasil s pomermi v komunistickom režime a svoj odpor pretavil do rezistentnej činnosti. Jej charakter do značnej miery ovplyvňovalo vysielanie zahraničnej rozhlasovej stanice *Rádio Slobodná Európa* (*Radio Free Europe*, ďalej *RFE*). Riadne pravidelné československé vysielanie z Mníchova sa začalo 1. mája 1951. Vysielané relácie poslucháčom žijúcim za železnou oponou sprostredkúvali domácim režimom cenzurované informácie. Zameranie odbojových aktivít Františka Bobeka vyplývalo z posolstva, ktoré vysielanie *RFE* prinášalo. V zmysle sloganu „*Sily slobody*

sú už na pochode“ upevňovalo vieru v blížiacu sa razantnú nápravu pomerov a podporovalo nádej na skoré oslobodenie Československa spod mocenskej kurately Sovietskeho zväzu (ZSSR).⁶ Žiaľ, optimistické priania a predpoklady nekorešponovali s dobovou geopolitickou realitou začlenenia ČSR do sovietskej sféry vplyvu. V rámci relácie *Odkazy domov RFE* vysielalo mená nebezpečných domácich predstaviteľov komunistického režimu vrátane tých na regionálnej úrovni.⁷ Ako ukazujú zachované monitoriny relácií *Rádia Slobodná Európa* z rokov 1951 – 1952,⁸ rozhlas motivujúco poukazoval na existenciu nového vzťahujúceho sa odboja proti komunistickému režimu v ČSR i v zahraničí.

PROTAGONISTA PROTIKOMUNISTICKÉHO ODBOJA

František Bobek sa rozhodol prispieť k prebiehajúcej protitotalitnému zápasu vlastným unikátnym vkladom. Konal s výraznou mierou nebojácnosti. Od roku 1952 spustil dva druhy vzájomne súvisiacich aktivít: zasielanie listov príslušníkom vtedajších regionálnych elít a tvorbu protirežimových letákov. Listy adresoval predovšetkým miestnym predstaviteľom Komunistickej strany Slovenska (KSS) a štátnej správy zo Stropkova, ako aj zo širšieho okolia. Na Štátnu bezpečnosť (ŠtB) občania celkovo odovzdali až 19 listov, ktoré sa vyznačovali podobnou formálnou úpravou a konzistentným charakterom komunikovaného posolstva.⁹ Jednotlivé listy spája aj rovnaký autorský štýl. Skoncipované listy a vydané letáky kritizovali miestnych predstaviteľov komunistickej diktatúry. Týkalo sa to buď privilegovaných kádrov zo stranického a štátneho aparátu, alebo miestnych obyvateľov, ktorí sa snažili spolupracovať s lokálnymi nositeľmi moci. František Bobek im otvorene a nekompromisne vyčítal nedemokratické praktiky, ktoré systematicky uplatňovali voči svojim spoluobčanom. Je dôležité zdôrazniť, že nešlo o vyhrážanie sa násilím, autor listov apeloval na hodnoty svedomia. Keďže v tej dobe vrcholila éra československého stalinizmu, listy

5 „Ústavou garantovaná téza, že ‚súkromné vlastníctvo drobných a stredných podnikov do 50 zamestnancov sa zaručuje‘ prestala v praxi platiť. Ani v Stropkove sa ich likvidácia neobišla bez prípadných súdnych procesov a zaraďovaním ‚vinníkov‘ do tzv. pracovných táborov. Už od mája 1948 sa v zmysle ‚smerníc pre národných správcov‘ začalo s likvidáciou firiem M. Polončáka, veľkoobchodníka so soľou, A. Lipku, veľkoobchodníka – distribútora, J. Šimšoviča, výrobcu textilnej bielizne, a ďalších. Roku 1950 pokračovala likvidácia všetkých súkromných predajní potravín a priemyselného tovaru a začiatkom roku 1953 bola socializácia dovŕšená likvidáciou predajní tabaku a tabakových výrobkov.“ BEŇKO, Ján a kol. *Stropkov. Monografia mesta*. Martin: Neografia, 1994, s. 189.

6 TOMEK, Prokop. *Československá redakce Radio Free Europe*. Praha: Academia, 2015, s. 58.

7 SEDLÁČEK, Karel. *Volá Svobodná Evropa*. Praha: Karel Sedláček, 1993, s. 62 – 63.

8 Program zachytili príslušníci 1. referátu pražskej služobne Kontrolnej služby rádiokomunikačnej, zaradenej v rámci IV. sektora Veliteľstva ŠtB Praha. Archiv bezpečnostných složek (ďalej ABS) Praha, fond (ďalej f.) 310 Veliteľství Státní bezpečnosti, signatúra (ďalej sign.) 310-100-3, číslo jednotky (ďalej č. j.) A-7016/01-51, A-7072/01-51. Relácie vysielateľa „Slobodná Európa“ z novembra a decembra 1951. IV. sektor VŠtB/1 Ministerstva národnej bezpečnosti: Správy od Slobodnej Európy. Praha, 10. 12. 1951, s. 46 – 47; Vysielanie pre českých a slovenských roľníkov. Praha, 10. 12. 1951, s. 48 – 49.

9 V rámci osobného spisu Františka Bobeka je zachovaných 19 kusov varovných listov, ktoré adresáti postupne odovzdali bezpečnostným zložkám. A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Košice, KE-V, a. č. 691/1. Osobný vyšetrovací spis Františka Bobeka, s. 58 – 77.

v kontexte prebiehajúcich vnútrostranických čistiek obsahovali aj narážky na neustály Damoklov meč visiaci nad hlavami príslušníkov stranického a štátneho aparátu.¹⁰ A to aj napriek tomu, že režimu prinajmenšom naoko oddane slúžili. Na teror vykonávaný proti komunistickým funkcionárom náležite reagovali zahraničné rozhlasové stanice, vysielajúce z krajín na západ od železnej opony. Poslucháčom umožňovali vytvoriť si reálnejšiu mienku o prebiehajúcom vnútrostranickom „hone na čarodejnice“, ktorý odporcovia a obeť komunistického režimu prirodzene prijímali s pocitom určitého zadostučinenia. Večerná relácia *RFE Politický zápisník* sa podrobne venovala pádu bývalého generálneho tajomníka Komunistickej strany Československa (KSČ), Rudolfa Slánskeho.¹¹ Jeho odstránenie a uväznenie môžeme označiť za vyvrcholenie rozsiahlej kampane zamierenej na odhaľovanie „nepriateľov“ vo vedení komunistických strán. Ako je všeobecne známe, sovietskymi poradcami dlhodobo riadené vyšetrovanie a zatýkanie v novembri 1952 vyústilo do najväčšieho povojnového politického procesu s poprednými komunistickými predstaviteľmi v sovietskom bloku (Rudolf Slánský a spol.).¹²

VAROVNÉ LISTY ADRESOVANÉ PREDSTAVITEĽOM A PODPOROVATEĽOM KOMUNISTICKÉHO REŽIMU

Pozoruhodne vysoký počet úspešne zaslaných listov svedčí o skutočnosti, že si František Bobek vytvoril efektívny a dostatočne utajený spôsob ich odosielania. Posielal ich v obáľkach s fiktívnymi spiatočnými adresami cez poštové schránky v Stropkove, Vranove nad Topľou a Prešove.¹³ Texty listov písal paličkovým písmom a podpisoval príznačne zvoleným krycím menom *Nezábudka*. Z celkového počtu 19 zachovaných listov je 15 podpísaných rukopisnou verziou tohto mena. Štyri listy sú autorizované odtlačkom jednoduchej kruhovej pečiatky s niekoľkými komponentmi. V jej strede sa nachádza umiestnené pomenovanie *Nezábudka* zvýraznené obrazovým motívom päťčipej hviezdy zasiahnutej bleskami. Lemuje ho kruhové heslo „*Za svet – slobodný*“.

Predmetné písomnosti svojou dikciou vyvolávali dojem, že sú produktom širšej organizácie. Na základe zachovaného archívneho materiálu sa však František Bobek jednoznačne javí ako jediný reálny aktér popisovanej odbojovej činnosti. Ako si ukážeme na konkrétnych prípadoch odoslaných

listov, ich autor sám seba vnímal ako súčasť rozsiahleho protikomunistického zápasu prebiehajúceho vo vtedajšom Československu. Z tohto zorného uhla protagonistov režimu konfrontoval ako príslušník celonárodného odporu proti vládnucemu totalitnému zriadeniu. Na druhej strane, v súvislosti s prípadom existujú indície, ktoré naznačujú možnú prítomnosť nezrealizovanej ambície postupne vytvoriť organizovanú protirežimovú skupinu. Dňa 27. mája 1955 počas druhej domovej prehliadky u Františka Bobeka príslušníci Krajskej správy Ministerstva vnútra (KS MV) Prešov našli linoleovú matricu pečiatky slúžiacej na odtlačenie preukazu člena organizácie nazwanej *Nezábudka*.¹⁴ František Bobek pomocou žiletky do tejto improvizovanej matrice vyryl text preukazu pre zrejme plánovaných „čestných členov“ budúceho organizovaného protikomunistického hnutia. Preukaz im mal vydať „*illeg. výbor Nezábudka*“. František Bobek plánoval vyrobené legitimačné lístky zasieľať funkcionárom. Legitímácia mala „*slúžiť ako preukaz po prevrate týmto osobám, ktorým som ho ja zaslal*“.¹⁵ Vyryté heslá prezrádzajú päť zásad plánovanej organizácie, ktorá mala stáť na

- 10 V liste z apríla 1952, adresovanom školskému inšpektorovi Andrejovi Korbovi (ZN: Exponent 913) sa píše: „*Aby ste v blízkej budúcnosti pri zodpovedaní sa za Vašu činnosť nemohol povedať, že ste o tom nevedel a nebol poučený, že komunizmus je nový systém na zotročovanie širšej pospolitosti. Informujeme Vás o tom a varujeme ešte včas. Nenájdete nikde záruku, že Vás komunizmus ušetrí od väzenia a pracov. tábora!! Aj Vás to čaká, čo Matašského, Horného, Nováka, Slánskeho a moc iných.*“ A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Košice, KE-V, a. č. 691/1. Osobný vyšetrovací spis Františka Bobeka, s. 60.
- 11 ABS Praha, f. 310 Veliteľství Státní bezpečnosti, sign. 310-100-3, č. j. A-7016/01-51, A-7072/01-51. Relácie vysielateľa „Slobodná Európa“ z novembra a decembra 1951. IV. sektor VŠtB/1 Ministerstva národnej bezpečnosti: 1. Relácia *RFE „Politický zápisník“* zo dňa 9. 12. 1951, s. 39 – 42; 2. Relácie *Slobodnej Európy* zo dňa 5. 12. 1952, s. 62 – 63; 3. Relácie *Slobodnej Európy* zo dňa 2. 12. 1951, s. 69.
- 12 K monsterprocesu Rudolf Slánský a spol. pozri viac: KAPLAN, Karel. *Mám, co jsem si zasloužil. Zpráva o zavraždění Rudolfa Slánskeho a spol.* Praha: Kniha Zlín, 2022.
- 13 A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Košice, KE-V, a. č. 691/1. Osobný vyšetrovací spis Františka Bobeka. Výpoveď Františka Bobeka na Krajskej správe Ministerstva vnútra (ďalej KS MV) Prešov zo dňa 16. 4. 1955, s. 105 – 106.
- 14 A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Košice, KE-V, a. č. 691/1. Osobný vyšetrovací spis Františka Bobeka. KS MV Prešov: Protokol o domovej prehliadke u Františka Bobeka zo dňa 27. 5. 1955, s. 35; A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Košice, KE-V, a. č. 691/1. Osobný vyšetrovací spis Františka Bobeka, s. 81, 95 a 101; A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Košice, KE-V, a. č. 691/1. Osobný vyšetrovací spis Františka Bobeka. Výpoveď Františka Bobeka na KS MV Prešov zo dňa 31. 5. 1955, s. 135.
- 15 A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Košice, KE-V, a. č. 691. Skupinový vyšetrovací spis František Bobek a spol. Zápisnica z hlavného pojednávania, ktoré sa v tr. v. proti F. Bobekovi uskutočnilo dňa 8. 7. 1955 na Krajskom súde v Prešove, s. 22.

hesle „Komunizmu zmar“.¹⁶ Rozdeliť ich môžeme do dvoch skupín:

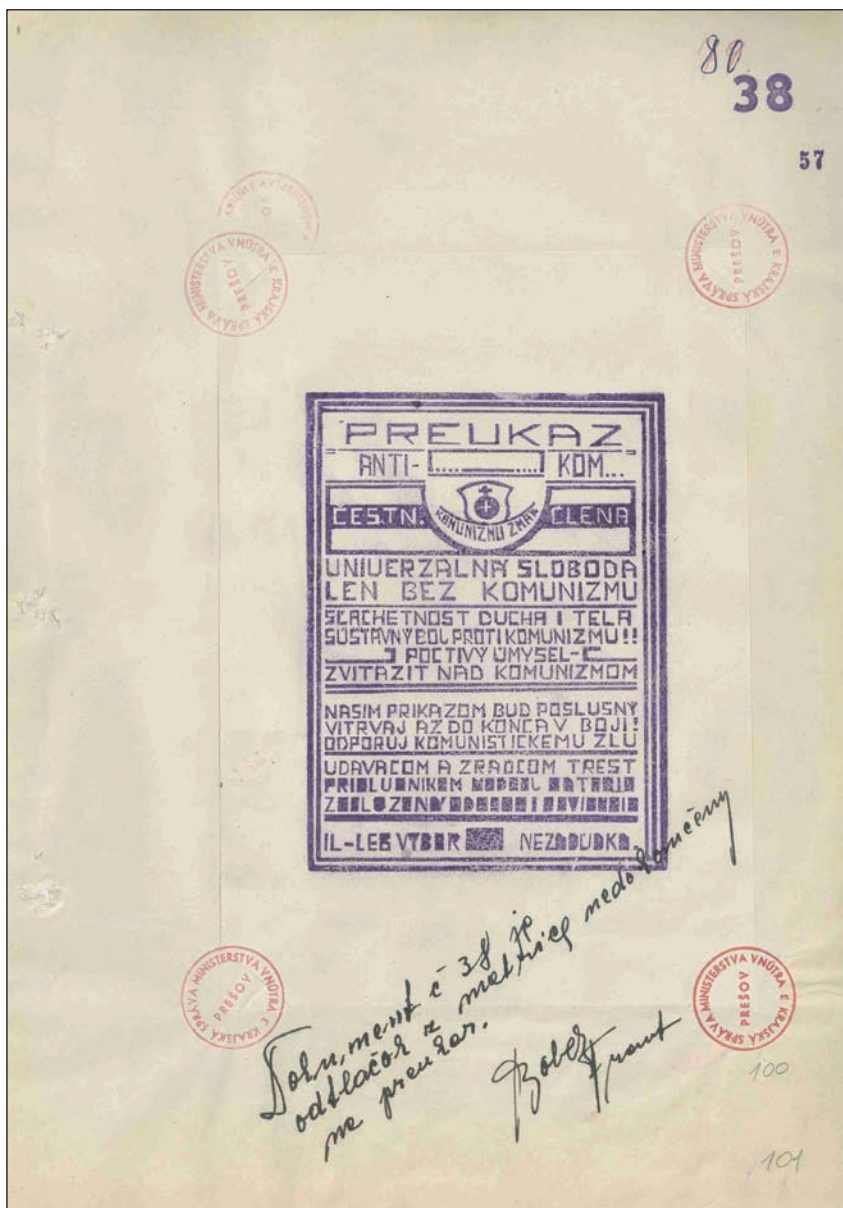
A. Ideové zásady hnutia:

- „Univerzálna sloboda len bez komunizmu“
- „Šlachetnosť ducha i tela“
- „Sústavný boj proti komunizmu!“
- „Poctivý úmysel – zvíťaziť nad komunizmom“

B. Kľúčové organizačné princípy:

- „Naším príkazom buď poslušný“
- „Vytrvaj až do konca v boji!“
- „Odporuj komunistickému zlu“
- „Udavačom a zradcom trest“

Argumentácia posolstiev adresovaných konkrétnym vedúcim funkcionárom vychádzala z jasne deklarovaného očakávania pádu komunizmu. Zásadný obrat politických pomerov mal u osôb zodpovedných za útlak a nezákonnosti znamenať následné vyvodenie osobnej zodpovednosti. Písomné upozornenie na túto budúcu eventualitu malo protagonistov režimu motivovať k zmene správania podľa hesla: „Vo dne za Stalina, v noci proti nemu!“ Listy vyzývali zodpovedné osoby, aby ukončili svoju podporu komunistickému režimu a pripojili sa k hnutiu rezistencie, ktoré autor listov považoval za dôležité a nespochybniteľné. Adresáti si mali takto získané listy uchovať, aby sa nimi po predpokladanej zmene režimu mohli preukázať.¹⁷ V tomto kontexte je potrebné chápať aj vyskytujúce sa krycie meno *Nezábudka*. Vyjadrovalo trvalosť následkov kolaborácie s komunistickou mocou a nadčasový rozmer osobnej zodpovednosti za masovo vykonávané nespravodlivé a neľudské činy.

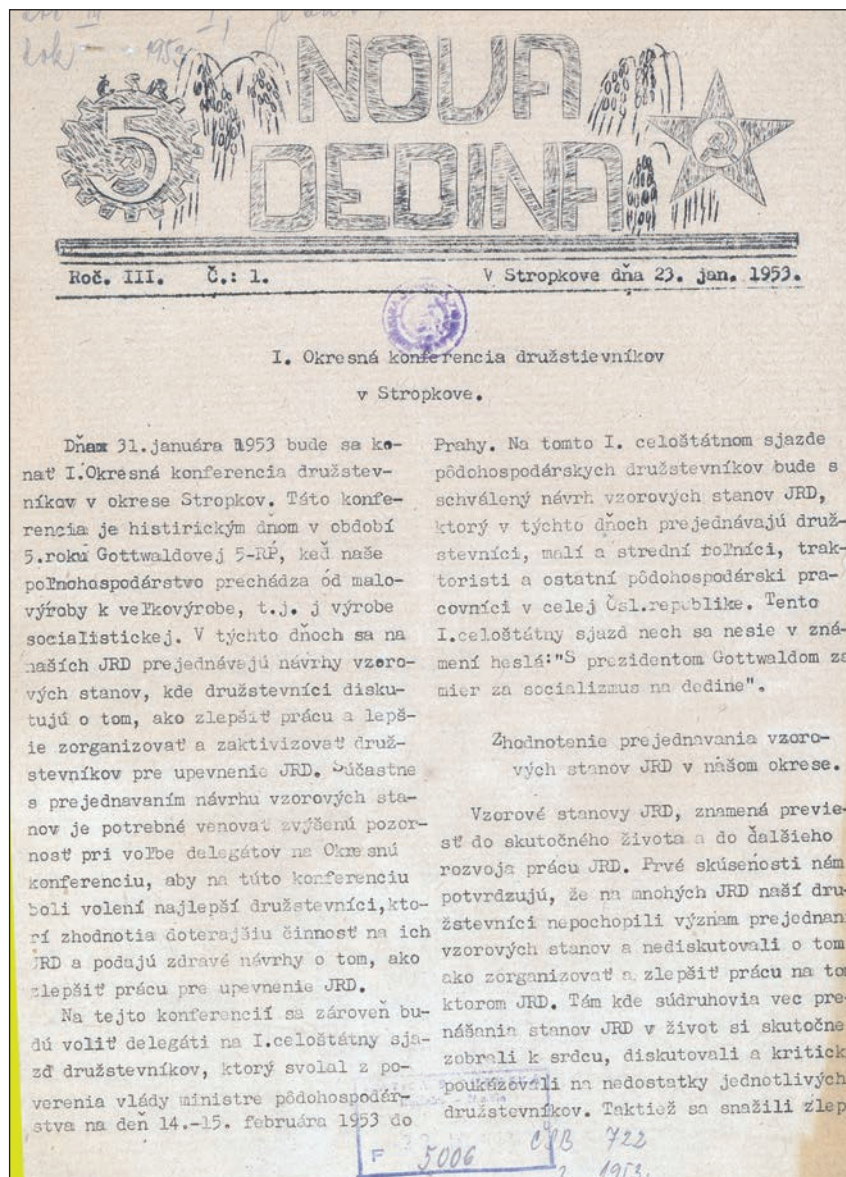
Odtlačok matrice pečiatky na preukaz člena plánovanej odbojovej organizácie *Nezábudka* (Zdroj: A ÚPN)

Od marca 1952 do septembra 1953 dostali funkcionári a úradníci Okresného národného výboru (ONV) v Stropkove šesť varovných listov.¹⁸

16 A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Košice, KE-V, a. č. 691/1. Osobný vyšetrovací spis Františka Bobeka, s. 101.

17 Jednotlivé listy sa končili nasledovnými výzvami: „Čeňte si tento lístok, lebo ho od Vás v budúcnosti budeme pýtať ako ospravedlnenku!“ (list p. Širokému zo Stropkova); „Tento list bude pre Vás doklad, že ste nás počúvnul. My ho od Vás v budúcnosti budeme žiadať. Zachovajte si ho!!!“ (list adresovaný školskému inšpektorovi A. Korbovi zo Stropkova); „Neradíme Vám tento list odovzdať Štát. bezpečnosti, lebo ho budete v budúcnosti od Vás žiadať ako doklad, čeňte si ho!! Čakajte ďalšie odkazy neskôr!“ (list adresovaný J. Sykorskému z RSD Stropkov).

18 Zoznam adresátov týchto listov: podpredseda ONV Stropkov Tadeus Kobak (marec 1952), úradník ONV Stropkov Ján Široký (1. list: marec 1952, 2. list: máj 1952), úradník ONV Stropkov Štefan Sinay (máj 1952), úradník pracovného referátu ONV Stropkov Paňko (november 1952), kultúrny referent ONV Stropkov Ivan Jačanin (júl 1953), predseda ONV Stropkov Imrich Jecuško (september 1953).

Titulná strana 1. čísla III. ročníka okresných roľníckych novín *Nová dedina*, ktoré vydával Okresný národný výbor v Stropkove, 23. január 1953 (Zdroj: Slovenská národná knižnica v Martine)

Traja z adresátov týchto listov boli aj členmi KSS.¹⁹ Národné výbory ako orgány jednotnej štátnej moci a správy

predstavovali jeden z kľúčových nástrojov totalitnej vládnucej komunistickej strany na ovládanie spoločnosti.

Trojstupňová sústava národných výborov vykonávala štátnu moc striktné v zmysle straníckych priorít, cieľov a zámerov.²⁰ Posledný list zo série Františkom Bobekom zasielaných písomností dostal v septembri 1953 samotný predseda stropkovského ONV, Imrich Jecuško. Text listu pôsobil ako výčitka za uplatňovanie represívnej straníckej politiky a výzva k zmene charakteru jeho verejného pôsobenia, keďže „padli väčšie hviezdy ako ste vy, preto tým skôr padnete aj vy“.²¹

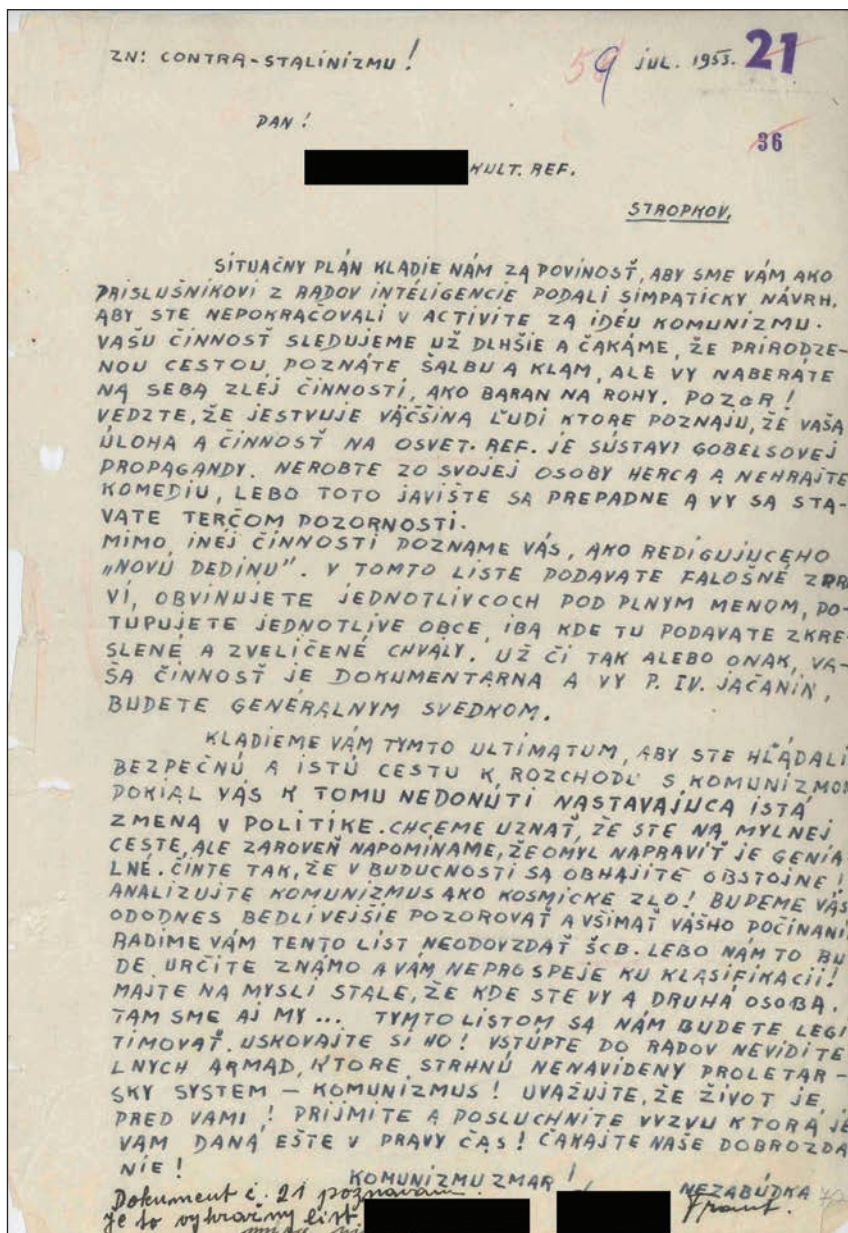
O dva mesiace skôr, v atmosfére búrlivého leta 1953, ktoré sa na východnom Slovensku nieslo najmä v znamení rozpadu voluntaristicky zakladaných jednotných roľníckych družstiev (JRD), dorazil v júli 1953 list autorizovaný krycím menom *Nezábudka* do rúk kultúrneho referenta ONV Stropkov Ivana Jačanina. Autor listu sústredil ohnisko kritiky na Jačaninovu aktívnu účasť na redigovaní okresných roľníckych novín *Nová dedina*, ktoré v rokoch 1952 – 1959 vydával IX. pôdohospodársky referát ONV v Stropkove. Samotný Ivan Jačanin zastával v priebehu roka 1953 funkciu vedúceho a zodpovedného redaktora týchto novín,²² čo bolo predmetom kritiky Františka Bobeka v zaslanom liste. Text tejto písomnosti presne popisuje propagandistický účel vydávania stropkovskej *Novej dediny* v týchto slovách: „V tomto liste dodávate falošné správy, obviňujete jednotlivcov pod plným menom, dostupujete jednotlivé obce. Iba kde tu podávate skreslené a zveličené chvály. Už či tak alebo onak, vaša činnosť je dokumentárna a vy, p. Iv. Jačanin, budete generálnym svedkom. Kladieme Vám týmto

19 Podľa členských kariet boli k 18. aprílu 1953 členmi KSS: Tadeus Kobak (od r. 1945, závodná organizácia ONV Stropkov), Ján Široký (od r. 1932, závodná organizácia ONV Stropkov), Imrich Jecuško (od r. 1945, Miestna organizácia KSS Stropkov). A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Košice, KE-V, a. č. 691/1. Osobný vyšetrovací spis Františka Bobeka. KS MV Prešov: Obálka s listovým dol. materiálom – 116 štítkov (kariet členov KSS), s. 196 – 294.

20 Pozri viac: ŽATKULIAK, Jozef. *V mene zákona a proti občanom? Trestnoprávna právomoc národných výborov na Slovensku v rokoch 1950 – 1957*. Bratislava: Historický ústav SAV, 1994, s. 5 – 21.

21 A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Košice, KE-V, a. č. 691/1. Osobný vyšetrovací spis Františka Bobeka. List adresovaný I. Jecuškovi, s. 74.

22 V priebehu roka 1953 sa na pozíciu vedúceho – zodpovedného redaktora *Novej dediny* vystriedali nasledovné tri osoby: referent IX. pôdohosp. referátu ONV Stropkov Jozef Fudala (č. 1/III), Ivan Jačanin (č. 2 – 9/III) a Juraj Červeňák (od č. 10/III). Z roku 1953 sa jedine v Slovenskej národnej knižnici v Martine zachovalo 1. číslo III. ročníka, vydané v Stropkove dňa 23. 1. 1953.

List zaslaný referentovi ONV Stropkov Ivanovi Jačaninovi v júli 1953 (Zdroj: A ÚPN)

ultimátum, aby ste hľadali bezpečnú a istú cestu k rozchodu s komunizmom. Dokiaľ Vás k tomu nedonúti nastávajúca istá zmena v politike.²³ Citované prísne slová primerane reagovali na denunčiacne články, uverejňované v tomto periodiku. Okresné roľnícke

noviny nadobúdali funkciu verejného prania, na ktorom sa adresne ocitali roľníci neplniaci povinné dodávky poľnohospodárskych produktov (tzv. kontingentov) alebo odmietajúci vstup do miestnych družstiev. Obeťami tejto bezohľadnej propagandistickej

kampane sa primárne stávali zámožnejší roľníci, nazývaní podľa sovietskeho vzoru „kulakmi“. Na druhej strane *Nová dedina* prinášala „pozitívne“ príklady „uvedomelých“ družstevníkov a vyzdvihovala údajne nadpriemerné výsledky ich spoločného hospodárenia. Agitačné noviny, koncipované v záujme politickej výchovy a systematickej mobilizácie roľníckeho obyvateľstva, vydávali v prvej polovici 50. rokov okresné národné výbory na celom Slovensku²⁴ s rôznou mierou úspechu a plynulosťou.

Výzva *Nezábudky* na ukončenie politickej angažovanosti v prospech komunistického režimu našla v júli 1953 svojho adresáta aj v osobe vtedajšieho vedúceho strojno-traktorovej stanice (STS) v Stropkove, člena KSS Jozefa Kohúta. Kohútova angažovanosť spočívala vo verejnej agitácii za socializáciu vidieka v stropkovskom okrese. Propagoval prechod na vyšší výrobný typ založených družstiev, čo v praxi predovšetkým znamenalo výraznejšiu úroveň zospoločenštenia majetku vloženého družstevníkmi. Skoncipovaný a odoslaný list apeloval na nutnosť uvedomenia si negatívnych dôsledkov urýchľovanej kolektivizácie: „*Nezastavili ste sa nad tým, že pomáhate ožobračovať a zotročovať roľnícky a ostatné stavy národa? Kde máte záruku, že Vaša veľkosť bude ušetrená, že ostanete vždy vedúcim a že Vám potom má niekto veriť o Vašom protikomunistickom zmysľaní?*“ K upusteniu od spolupráce s režimom v prípade Jozefa Kohúta nemalo viesť len poznanie zásadných defektov poľnohospodárskej komunistickej politiky, ale predovšetkým napomínajúci „*hlas silnej neviditeľnej armády, do ktorej sa včleňujú ľudia dobrej vôle, milujúci slobodu všetkých smerov*“.²⁵ V dobe napísania listu, v júli 1953, už v regióne proti dovtedajšej kolektivizačnej praxi masovo

23 A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Košice, KE-V, a. č. 691/1. Osobný vyšetrovací spis Františka Bobeka. List adresovaný I. Jačaninovi, s. 70.

24 HLAVOVÁ, Viera. *Kulak – triedny nepriateľ. „Dedinský boháč“ v kontexte kolektivizácie na Slovensku (1949 – 1960)*. Bratislava: VEDA, 2010, s. 41 – 43.

25 A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Košice, KE-V, a. č. 691/1. Osobný vyšetrovací spis Františka Bobeka. List adresovaný J. Kohútovi, s. 72.

povstávali zväčša nedobrovoľní členovia neekonomicky, násilne a celkovo neodborne založených družstiev. Najviac družstiev, až 213, sa od jari 1953 v dôsledku jednoznačne katastrofálnej hospodárskej politiky štátu rozpadlo práve v Prešovskom kraji.²⁶ V rámci tejto rozsiahlej vlny rozpadu fakticky nedobrovoľne ustanovených družstiev rozklad zastihol aj JRD v Stropkove, v rámci ktorého sa dovedy v dôsledku vykonávaného nátlaku sústredilo 123 členov.²⁷ Brutálne metódy používané štátnymi a straníckymi funkcionármi pôsobiacimi v Prešovskom kraji vyvolávali rozsiahly odpor a nesúhlas obyvateľstva. Uplatňované metódy sledujúce cieľ „dosiahnuť 100 % kolektivizáciu obce“ boli natoľko neúnosné, že v roku 1953 sa stala nevyhnutnou výmena funkcionárov krajského vedenia KSS v Prešove.²⁸ František Bobek disponoval podrobnými informáciami o neutešenej situácii roľníkov čeliacich bezohľadnej kolektivizačnej ofenzíve komunistického režimu. Podarilo sa mu získať pomerne podrobné zápisky týkajúce sa plnenia rozpisov kontingentov v Prešovskom kraji. Vznikli v priebehu rokov 1953 a 1954, zahŕňali konkrétne menné zoznamy dodávok roľníkov z okolitých obcí.²⁹

Pomyselný vrchol akcie odosielenia individuálnych posolstiev predstavoval list zaslaný v júli 1953 bližšie nešpecifikovanému príslušníkovi ŠtB Štefanovi Tkáčovi. Vyzýval ho k praktickému odčineniu jeho prorežimového pôsobenia: „Nájdite vhodné, isté

Nirina Obšava 18.V. 1954
 Dodávka mlieka je denne ovč
 197, litrov mlieka, sberačka mlieka
 v worky brat koridaj den, nekce, leba
 ona je slabo platená, koridor obeh
 jej vyplataha listina čis 2 bola
 prekontrolovaná leba jej chibuje
 sa korid, nočo v worky ked so
 pveda nich ni viplataha z povedalo
 Doručovanie výmerov nava bilo
 medri občami poburenie ze,
 mespravny raspis ze kontigent
 Bol znizeni oni chcju navit no
 tom podel, leba im takak prinavlezi
 oha, mala obchodne ceni pre koridaha
 Občina, výmeri boli dlani spet noi
 opravu,
 Kolbarci dna 19.V. 1954 158
 O. dodavke mlieka navscivil som
 koridaha rolnika bola urabena 16
 obhody, ze mlieka obclaju naj blisam
 čose iba rolnici chlore nebaly doma
 sthima som nie diskutoval hork je nardaj
 na slepsenie obclavkij mlieka,
 výmeri prebraly potom zomnu
 prinesly, pripravanky selo zemakov,
 pripravanka rolnika clarkovoi zemovkij
 by som privedil nimom nom zennice 148

Zápisky zo zošita pracovníkov ministerstva výkupu týkajúce sa dodávkových povinností roľníkov z obcí okresu Stropkov, stav k máju 1954 (Zdroj: A ÚPN)

26 HLAVOVÁ, Viera. *Kulak – triedny nepriateľ. „Dedinský boháč“ v kontexte kolektivizácie na Slovensku (1949 – 1960)*, s. 66 – 67.

27 BEŇKO, Ján a kol. *Stropkov. Monografia mesta*, s. 190.

28 A ÚPN Bratislava, f. Sekretariát Federálneho ministra vnútra (ďalej FMV) Praha 1939 – 1960, A 2/1, škatuľa číslo (ďalej šk. č.) 3, inventárne číslo (ďalej inv. č.) 126. Správa o bezpečnostnej situácii v kraji Prešov: záznam z aktívu funkcionárov KSS konaného dňa 18. 10. 1953 na KS MV Prešov.

29 Počas domovej prehliadky u Františka Bobeka príslušníci KS MV Prešov dňa 14. 4. 1955 našli ukrytú zápisnicu z Rady ONV Stropkov z roku 1953 a dôverný obežník pražského Ministerstva výkupu, ktoré riadilo výkup poľnohospodárskych produktov od roľníkov a družstiev (č. j. 00689, dokument zo dňa 14. 1. 1954). Počas prehliadky sa našiel zápisník s poznámkami o plnení dodávkových povinností v jednotlivých obciach stropkovského okresu počas roka 1954. Pôvodne patril zamestnancom Ministerstva výkupu v Stropkove. Tieto materiály postupne v priebehu rokov 1953 a 1954 František Bobek získal na svojom pracovisku v RSD v Stropkove, a to buď v kanceláriách, alebo priamo v knihovníčke výkupného skladu: „Tiež na tomto mieste som našiel zápisnicu napísanú na ONV v Stropkove z 10/3. 1953 pojednávajúcu o dedinských boháčoch-kulakoch a iný materiál...“ A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Košice, KE-V, a. č. 691. Skupinový vyšetrovací spis František Bobek a spol. Zápisnica z hlavného pojednávania, ktoré sa v tr. v. proti F. Bobekovi uskutočnilo dňa 8. 7. 1955 na Krajskom súde v Prešove, s. 22. Vyššie uvedené písomnosti sú súčasťou zachovaného skupinového spisu, deponovaného v Archíve ÚPN (a. č. 691). Umiestnené sú iba v obálke, bez riadnej inventarizácie.

a bezpečné cesty k tomu, aby ste ohrozených jedincov včas a spravodlivo varovali!!! Vaša snaha a dobrá vôľa pomôcť našej veci nebude Vám zabudnutá!³⁰ Okrem pomoci občanom ohrozeným komunistickou perzekúciou mal Š. Tkáč deklarujúcemu sa protikomunistickému podzemiu napomôcť aj inak. Príloha k listu obsahuje číslovaný menoslov občanov, podozrievaných zo spolupráce s ŠtB. Tkáč mal na reklamnú tabuľu kultúrneho domu napísať tie čísla z menoslovu, ktoré patrili osobám poskytujúcim informácie ŠtB. Táto požiadavka prirodzene ostala bez reakcie. ŠtB v celoštátnom aj regionálnom meradle plnila úlohu politickej polície komunistickej strany udržiavajúcej komunistický mocenský monopol s využitím agentúrnej siete spolupracovníkov.³¹

Ďalšiu početnú skupinu adresátov listov, ktoré písal a rozposielal František Bobek, tvorili štyria pedagogickí pracovníci. Stropkovskému školskému inšpektorovi a členovi KSS (od roku 1945) Andrejovi Korbovi bola v apríli 1952 týmto spôsobom vytknutá aktívna účasť na miestnych slávnostiach, počas ktorých propagoval od roku 1950 prebiehajúcu Akciu P.³² Pod týmto názvom sa skrývala kampaň sledujúca vynútenú pravoslavizáciu, čiže odpútanie gréckokatolíckych veriacich od Vatikánu ich včlenením do pravoslávnej cirkvi.³³ Otázka zodpovednosti pedagogických pracovníkov vyučujúcich deti a mládež v súlade s princípmi komunistickej pedagogiky rezonuje

v liste adresovanom v októbri 1952 riaditeľovi hospodárskej školy v Prešove Andrejovi Krajňákovi. Istý čas učil aj v Stropkove. František Bobek vo svojom písomnom posolstve postavil do kontrastu konformný prístup učiteľov deformujúcich „mladé talenty“ a rodiaci sa silný protirežimový odboj bojujúci za ochranu národnej nezávislosti, súkromného vlastníctva a obnovu potlačených občianskych slobôd.³⁴ Ako červená niť sa prakticky všetkými listami vinie viera v pozitívny potenciál a akčné možnosti protagonistov protikomunistickej rezistencie. Výstižne ju vyjadruje charakteristika odboja uvedená v liste zaslanom v júli 1952 vedúcemu RSD Jánovi Dyskovi: „Jestvuje nový odboj, tvorí sa slobodná ČSR v rámci slobodnej a zjednotenej Európy, bez prítáže a teroru komunistického...“³⁵ V najucelenejšej podobe svoju víziu fenoménu vtedy prebiehajúceho tretieho odboja³⁶ František Bobek prezentoval v júli 1952 listom pre bývalého protifašistického odbojára z Miňoviec (okres Stropkov) Štefana Šantrúčka: „Uvážte, že odboj musel povstať vždy, keď vlasti a slobode hrozila záhuba. V prvej svet. vojne bol náš odboj v Itálii, Francii a Rusku. Tiež doma. V druhej sv. vojne bol odboj, do ktorého sa hlásite aj vy, p. Šantrúček. Ale teraz jestvuje znova odboj a to silnejší ako inokedy. Uvážte, že tisíce utečencov a ich príslušníkov rodín sú odbojári. Tisíce v pracovných táboroch sú odbojári. Tisíce väzňov sú odbojári. Tisíce ožobracených živnostníkov,

remeselníkov, umelcov, učencov, vyriadených úradníkov a robotníkov, ktorých vykorisťuje štátna pokladňa a komunistický zotročovateľský režim. Sú aj s príslušníkmi rodín tiež odbojári. Z týchto tisícov sú miliónové masy odbojárov, ku ktorým patríte aj vy, p. Šantrúček.“³⁷ List adresovaný Štefanovi Šantrúčkovi predstavuje unikátny dokument prinašajúci autentické svedectvo o motíváciách aktívnych odporcov komunizmu. V prípade Františka Bobeka rozhodnutie vzoprieť sa totalitnému režimu evidentne prekračovalo osobný horizont (strata obchodu), pričom ako integrálnych účastníkov odbojového hnutia vnímal všetkých občanov, ktorých rôznymi spôsobmi priamo alebo nepriamo postihol komunistický systém. Zároveň na konkrétnom príklade vidíme potenciál zahraničného rozhlasového vysielania, ktoré v účastníkoch domácej rezistencie budovalo vedomie náležitosti ku globálnemu protikomunistickému zápasu.

LETÁKOVÁ AKCIA FRANTIŠKA BOBEKA

Potenciál listov, ktorých obsah sme si v predchádzajúcej kapitole priblížili, prirodzene narážal na zrejme limity. Každý vyprodukovaný list sa prihovárал iba konkrétnemu adresátovi. Táto forma protikomunistickej rezistencie teoreticky síce mohla, ale tiež nemusela korigovať konanie vplyvných funkcionárov štátneho a stranického aparátu. V prípade ambície oslovit širšiu verejnosť najracionálnejší postup

30 A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Košice, KE-V, a. č. 691/1. Osobný vyšetrovací spis Františka Bobeka. List adresovaný Š. Tkáčovi, s. 68.

31 Pozri viac: MEDVECKÝ, Matej, SIVOŠ, Jerguš, JAŠEK, Peter. *V stopách železného Felixa. Štátna bezpečnosť na Slovensku v rokoch 1945 – 1989*. Bratislava: ÚPN, 2012.

32 A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Košice, KE-V, a. č. 691/1. Osobný vyšetrovací spis Františka Bobeka. List adresovaný A. Korbovi, s. 60.

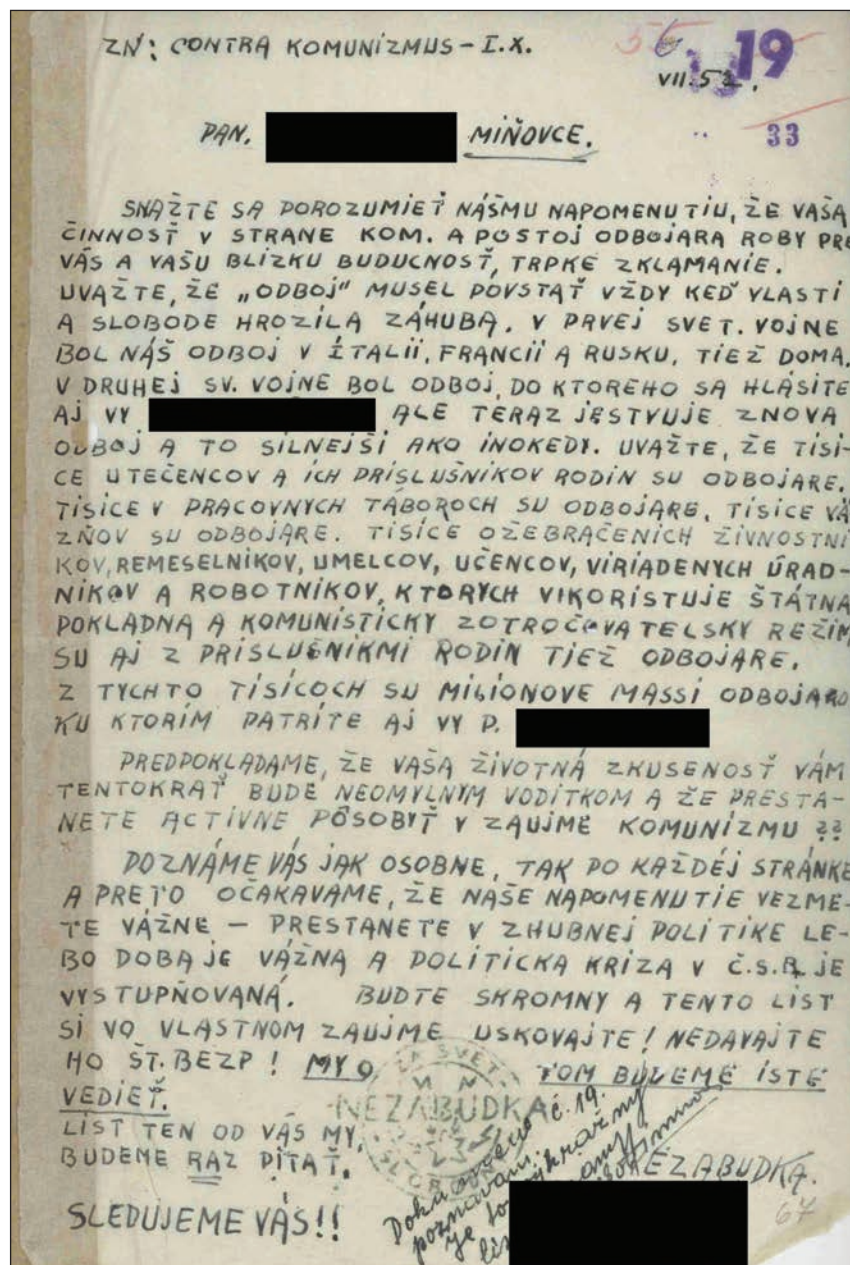
33 Pozri viac: MANDZÁK, Daniel Atanáz: *Dokumenty k akcii „P“*. Prešovský sobor. Bratislava: ÚPN, 2014.

34 A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Košice, KE-V, a. č. 691/1. Osobný vyšetrovací spis Františka Bobeka. List adresovaný A. Krajňákovi, s. 75.

35 A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Košice, KE-V, a. č. 691/1. Osobný vyšetrovací spis Františka Bobeka. List adresovaný J. Dyskovi, s. 66.

36 Pod pojmom „tretí odboj“ rozumieme protikomunisticky orientovaný odboj, vykonávaný v zmysle Zákona č. 219/2006 Z. z. o protikomunistickom odboji zo 16. 3. 2006 počas tzv. rozhodného obdobia (od 6. 10. 1944 do 17. 11. 1989). Podľa historika Róberta Letza tretí, protikomunisticky orientovaný odboj „treba vnímať v kontexte predchádzajúcich dvoch odbojov z čias prvej a druhej svetovej vojny. Na rozdiel od nich tretí odboj existoval v čase studenej vojny, čo do značnej miery poznačilo jeho aktivity, ciele a charakter. Všetky tri odboje mali spoločný cieľ – demokraciu (v druhom odboji tento cieľ nebol taký zrejímý u komunistov).“ LETZ, Róbert. *Slovenské dejiny VI 1945 – 1992*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2021, s. 204.

37 A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Košice, KE-V, a. č. 691/1. Osobný vyšetrovací spis Františka Bobeka. List adresovaný Š. Šantrúčkovi, s. 67.

List deklarujúci víziu rozsiahleho protikomunistického odboja, júl 1952 (Zdroj: A ÚPN)

spočíval v produkcii a distribúcii letákov – písomností s protirežimovým obsahom. Podľa historika Adama Zítka rozširovanie protikomunistickej

propagandy v písomnej forme patrilo medzi najbežnejšie prejavy odporu.³⁸ Umožňovalo prelomiť informačný monopol vládnucej strany a ovplyvniť

prebiehajúci nerovný zápas o verejnú mienku.

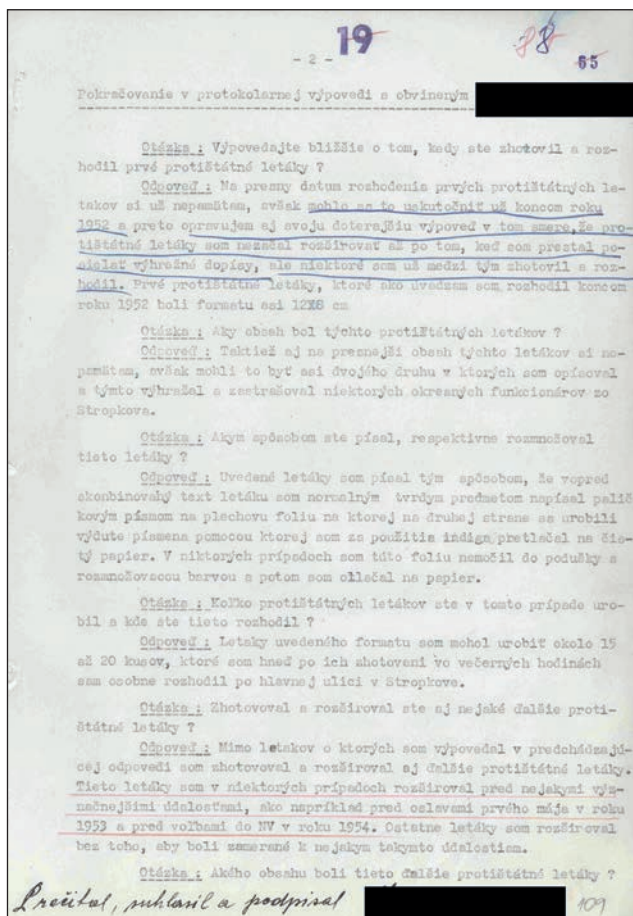
Z tohto dôvodu František Bobek od polovice roka 1952 pristúpil k príprave a realizácii letákov. Prostredníctvom nej sa pokúsil osloviť širší okruh obyvateľov Stropkova. Zhotovené materiály, pozostávajúce z niekoľkých desiatok exemplárov, obsahovo nadväzovali na paralelne rozosielené listy. V dokumentačnom spise sa celkovo zachovalo deväť druhov protirežimových letákov, ktoré po rozhodnutí občania odovzdali ŠtB. Tri letáky boli rovnako ako výstražné listy taktiež autorizované krycím menom „Nezábudka“. Šesť letákov nieslo názov „Magnet“.

Tieto písomnosti prinášali ostrú a neraz vyslovene satiricky ladenú kritiku komunistických kádrov, ktoré zneužívali svoju moc proti občanom. František Bobek jednotlivé materiály vyrábala doma a spravidla používal ľahšie identifikovateľné paličkové písmo. Presný postup zhotovenia týchto materiálov nachádzame vo vyšetrovacom protokole zo 17. apríla 1955: „Vopred skombinovaný text letáku som normálnym tvrdým predmetom napísal paličkovým písmom na plechovú fóliu, na ktorej na druhej strane sa urobili výdute písmena, pomocou ktorej som za použitia indiga pretláčal na čistý papier. V niektorých prípadoch som túto fóliu namočil do podušky s rozmnožovacou farbou a potom som otláčal na papier.“³⁹ Celkovo 5 až 30 kusov letákov jedného druhu následne vo večerných hodinách po stropkovských uliciach nenápadne rozmiestnil samotný autor.⁴⁰ V záujme prehľadnosti si zhotovené letákové produkty graficky priblížime v rámci štyroch tematických skupín, ktoré sme stanovili podľa dominantného obsahového motívu.

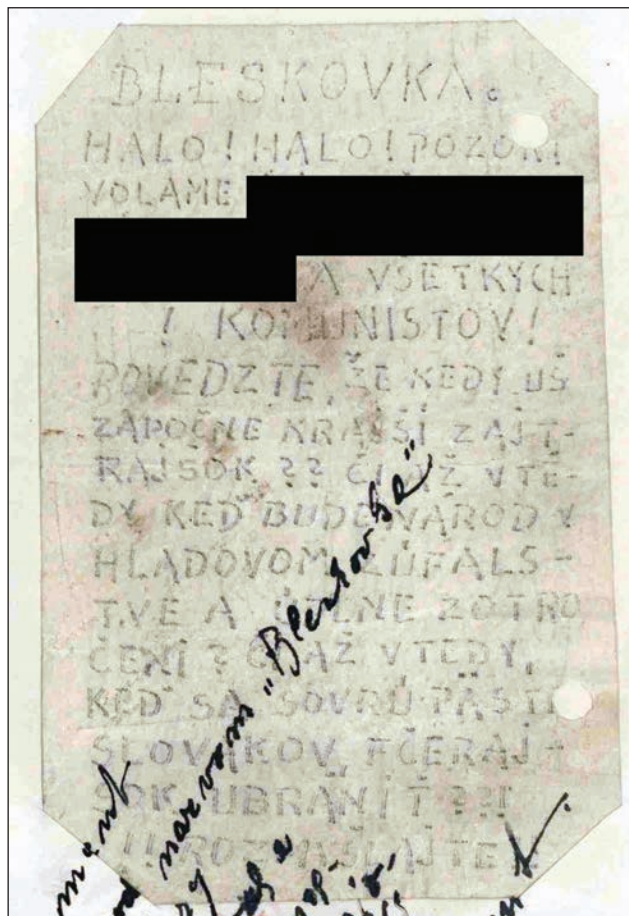
38 ZÍTEK, Adam. *Orel a lev proti Rudé hvězdě. Odpor proti komunistickému režimu v letech 1944–1953 na příkladu regionů Ústecka a Toruńska*. Praha, Ústí nad Labem: Ústav pro studium totalitních režimů, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2024, s. 227.

39 A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Košice, KE-V, a. č. 691/1. Osobný vyšetrovací spis Františka Bobeka. Výpoveď Františka Bobeka na KS MV Prešov zo dňa 17. 4. 1955, s. 109.

40 „Niektoré z uvedených protištátnych letákov som rozhadzoval voľne po ulici a niektoré som vkladal do modrých obálok, na ktoré som napísal „STOP!!!“ a takto som rozhadzoval.“ A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Košice, KE-V, a. č. 691/1. Osobný vyšetrovací spis Františka Bobeka. Výpoveď Františka Bobeka na KS MV Prešov zo dňa 17. 4. 1955, s. 111.

Ukážka z protokolu o výpovedi Františka Bobeka zo dňa 17. apríla 1955 (Zdroj: A ÚPN)

Letáčik *Bleskovka* z roku 1952 (Zdroj: A ÚPN)

KRITIKA ŠTÁTNYCH

A STRANIČKYCH FUNKCIONÁROV

Letáčik *Bleskovka* z roku 1952 apeluje na konkrétnych miestnych funkcionárov komunistov: „Povedzte, že kedy už započne krajsí zajtrajšok?? Či až vtedy, keď bude národ v hladovom zúfalstve a úplne zotročený? Či až vtedy, keď sa zovrú päste Slovákov, včerajšok ubrániť??!! Rozmýšľajte!!“⁴¹

Leták s kreslenou karikatúrou funkcionárov komunistickej éry „V teórii – maska, v praxi – bez masky“ zhotovil František Bobek v počte 5 kusov a následne rozhodol v auguste 1952 v Stropkove.⁴²

Letáčik *Magnet* z roku 1952 ironicky kritizoval lokálnych príslušníkov stranického a štátneho aparátu: „Kedy sa už zapojíte budovať socializmus? Ukážte sa! Prečo ste sa stali komunistami, či preto, aby ste lenošili? Začnite lámať aj vy normy!“⁴³ Dokument František Bobek rozmnožil s využitím indiga a plechovej fólie, pričom rozšíril približne 20 kusov.

Kreslený letáčik *Magnet. Periodický ničiteľ politických bleskoviek!! IV. 1953* vyobrazuje karikatúru komunistu a tiež obsahuje satirickú báseň odsudzujúcu komunizmus ako otroctvo, chudobu, propagandu a väzenie.⁴⁴ Letáčik bol

autorizovaný krycím menom *Nezábudka* a zhotovený v počte 10 kusov. František Bobek ho rozšíril v Stropkove pred oslavami 1. mája 1953.

Kreslený letáčik *Magnet* – karikatúra praktík lokálnych komunistických predstaviteľov⁴⁵ bol rozhodný v počte 10 kusov.

KRITIKA TZV. BLESKOVIEK

Text letáčika nazvaného *Magnet* kritizuje jeden z často používaných propagandistických nástrojov počas kolektívizácie.⁴⁶ Tzv. bleskovky vo forme plagátov buď pranierovali dedinských boháčov, alebo, naopak,

41 A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Košice, KE-V, a. č. 691/1. Osobný vyšetrovací spis Františka Bobeka, s. 41.

42 A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Košice, KE-V, a. č. 691/1. Osobný vyšetrovací spis Františka Bobeka, s. 51.

43 A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Košice, KE-V, a. č. 691/1. Osobný vyšetrovací spis Františka Bobeka, s. 47.

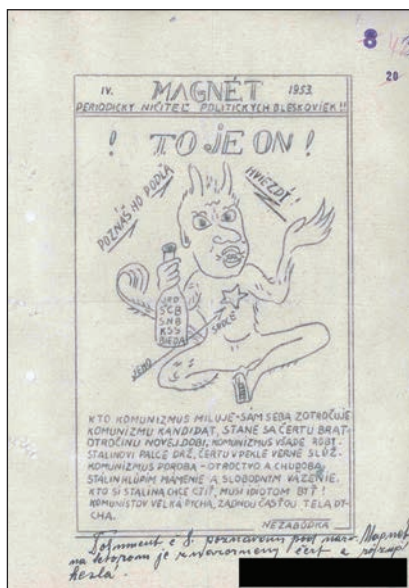
44 A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Košice, KE-V, a. č. 691/1. Osobný vyšetrovací spis Františka Bobeka, s. 53.

45 A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Košice, KE-V, a. č. 691/1. Osobný vyšetrovací spis Františka Bobeka, s. 49.

46 A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Košice, KE-V, a. č. 691/1. Osobný vyšetrovací spis Františka Bobeka, s. 43.

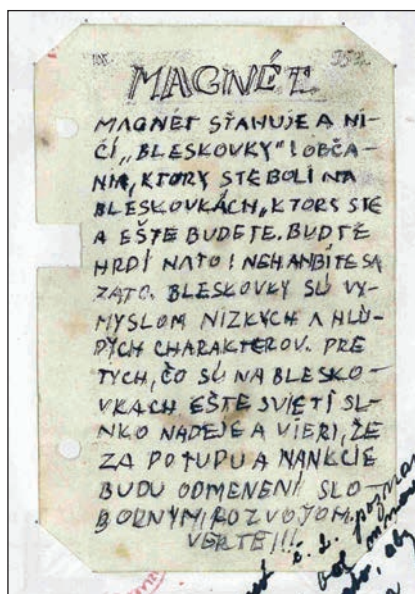
Leták s kreslenou karikatúrou funkcionárov komunistickej éry z augusta 1952 (Zdroj: A ÚPN)

Kreslený letáčik Magnet. Periodický ničiteľ politických bleskoviek!! z apríla 1953 (Zdroj: A ÚPN)

Kreslený letáčik Magnet – karikatúra praktík lokálnych komunistických predstaviteľov (Zdroj: A ÚPN)

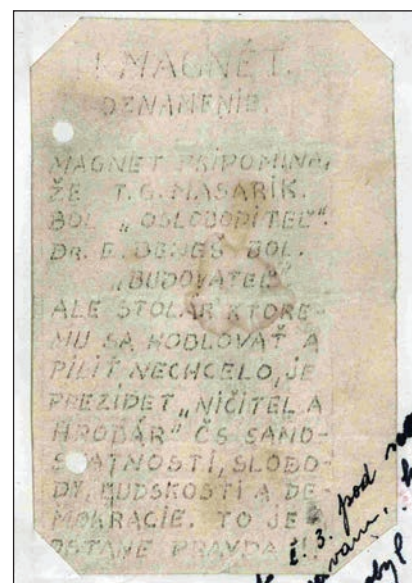
Kreslený letáčik Magnet kritizujúci fenomén bleskoviek (Zdroj: A ÚPN)

pozitívne oslavovali budovanie socializmu.⁴⁷ František Bobek letáčik rozšíril v septembri 1952, čiže v dobe

vrcholiacej prvej vlny násilnej kolektívizácie.

KRITIKA KLEMENTA GOTTWALDA, PRVÉHO KOMUNISTICKÉHO PREZIDENTA ČESKOSLOVENSKEJ REPUBLIKY V ROKOCH 1948 – 1953

Leták Magnet. Oznámenie z roku 1952 kritizoval vtedajšieho československého prezidenta Klementa Gottwalda a porovnával ho s profilmi jeho predchodcov v prezidentskom úrade: „Magnet pripomína, že T. G. Masaryk bol ‚Osloboditeľ‘, Dr. E. Beneš bol ‚Budovateľ‘. Ale stolár, ktorému sa hobiať a píliť nechcelo,⁴⁸ je prezident ‚Ničiteľ a Hrobár‘ čs. samostatnosti, slobody, ľudskosti a demokracie. To je a ostane pravda!⁴⁹ Takto formulovaná kritika komunistickej hlavy štátu svojou dikciou výrazne pripomína naratívny prezentované v rámci

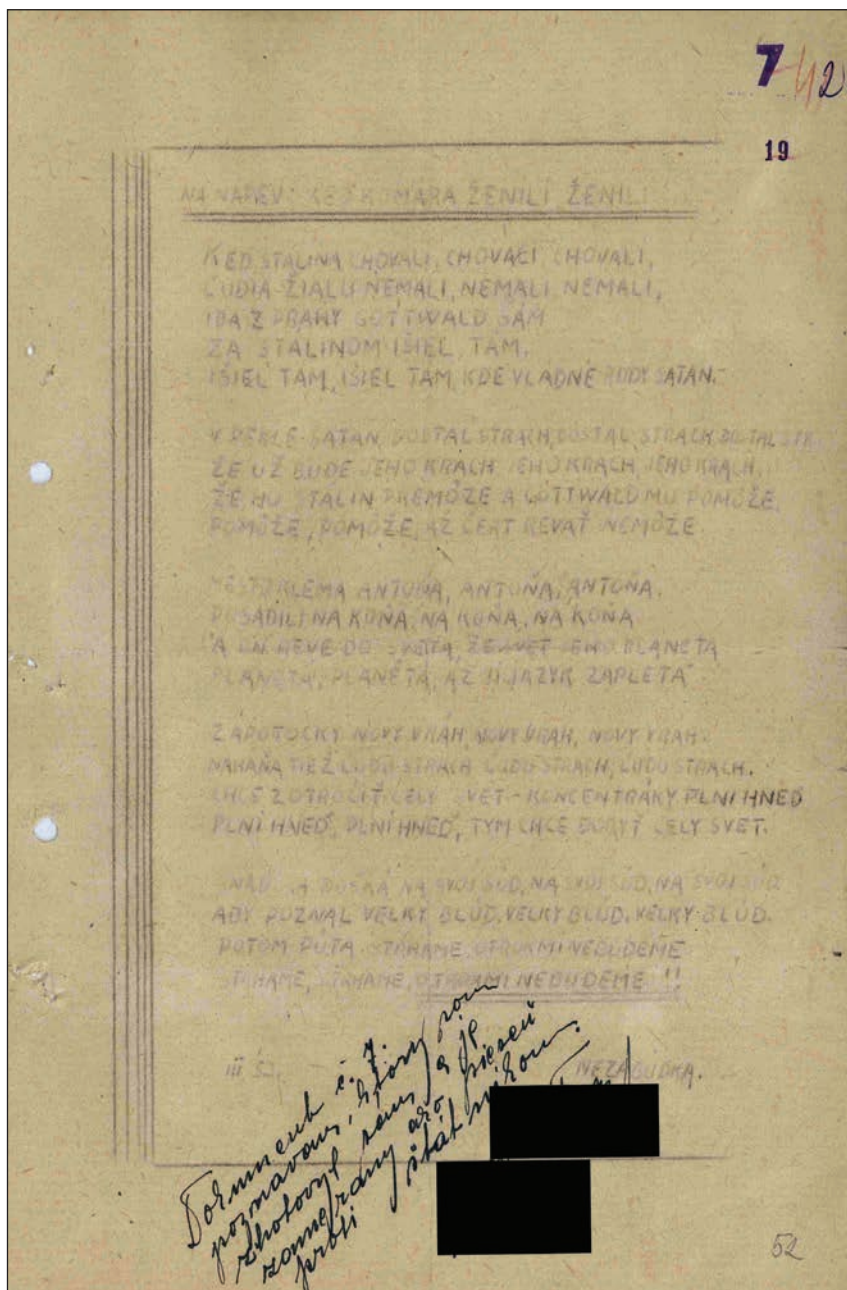
Kreslený letáčik Magnet kritizujúci prvého československého komunistického prezidenta Klementa Gottwalda (Zdroj: A ÚPN)

relácií RFE. Predstavený dokument zaujímavo odzrkadľuje pozitívny efekt

47 „Během žní byly zapojeny i děti – pod vedením učitelů měly vytvářet plakátové výzvy, tzv. bleskovky. Jednalo se o krátké textové zprávy, nejčastěji ilustrované, s jednoduchým sdělením buď negativního charakteru, zaměřené proti vesnickým boháčům, nebo naopak charakteru pozitivního, na podporu budovatelského úsilí.“ MACOURKOVÁ, Anna. Naučíme lidi milovat nový socialistický život. Komunistická propaganda a agitace v období kolektivizace. In: ROKOSKÝ, Jaroslav, SVOBODA, Libor, eds. *Kolektivizace v Československu*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2013, s. 145.

48 Poukázanie na skutočnosť, že komunistický politik Klement Gottwald sa vo Viedni pred prvou svetovou vojnou vyučil za tesára.

49 A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Košice, KE-V, a. č. 691/1. Osobný vyšetrovací spis Františka Bobeka, s. 45.

Text piesne kritizujúcej kult československých komunistických prezidentov (Zdroj: A ÚPN)

slovenského vysielania zahraničných staníc, ktoré presvedčivo spochybňovalo všeobecne presadzovaný kult vedúcich komunistických predstaviteľov.

Leták *Improvizovaná pieseň* reagoval na smrť Klementa Gottwalda (zomrel 14. marca 1953 po návrate zo Stalinovho pohrebu) a nástup nového československého prezidenta

Antonína Zápotockého, ktorého do prezidentskej funkcie 21. marca 1953 zvolilo Národné zhromaždenie. František Bobek text napísal ceruzkou s použitím kopírovacieho papiera. Takto zhotovil 5 kusov, ktoré koncom marca 1953 rozhodil v Stropkove.⁵⁰ Päť niekoľkoriadkových slôh predovšetkým kriticky bilancovalo činnosti uvedenej dvojice vrcholných komunistických predstaviteľov.⁵¹ Unikátnosť tohto typu prameňa spočíva v priblížení slobodného myšlienkového sveta obyvateľa východoslovenského mestečka, ktorý si úspešne zachoval schopnosť vnútornej rezistencie voči komunistickej propagande. Ironický rozmer improvizovanej piesne, ktorý je v jednotlivých veršoch evidentne prítomný, nadobúda tri roviny. Na jednej strane ironizuje umelo propagandisticky vykresľovanú dokonalosť a fiktívnu dobrotivosť komunistických predstaviteľov. Súčasne poukazuje na globálnu závažnosť zločinov komunizmu a nadčasovú zodpovednosť protagonistov tejto ideológie naprieč jednotlivými štátmi sveta. Zároveň demonštruje praktický spôsob prekonania strachu z vládnuceho režimu – odvážnym nastavením zrkadla nositeľom totalitnej moci na celoštátnej aj regionálnej úrovni. Slobodný a verejne vyjadrený humor predstavoval zo zorného uhla komunistického režimu, ktorý stál na systematicky pestovanom strachu a konformizme, účinný a pre komunistické elity objektívne nebezpečný spôsob rezistencie. Nenúteným spôsobom totiž ľudí vnútorne oslobodzoval a otvorene strhával falošné stereotypy, ktoré tvorili piliere kultu osobnosti komunistických vodcov a legitimizovali ich nárok na držbu politickej moci. Súčasne vytváral konkrétne perspektívy oslobodenia. Text piesne uvádzame v súlade so súčasnými pravidlami slovenského pravopisu.

50 A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Košice, KE-V, a. č. 691/1. Osobný vyšetrovací spis Františka Bobeka. Výpoveď Františka Bobeka na KS MV Prešov zo dňa 31. 5. 1955, s. 133.

51 Antonín Zápotocký aj po zvolení za prezidenta zostal členom predsedníctva Ústredného výboru Komunistickej strany Slovenska. RYCHLÍK, Jan. *Československo v období socializmu. 1945 – 1948*. Praha: Vyšehrad, 2020, s. 136.

Na nápev: Keď komára ženili, ženili⁵²

*Keď Stalina chovali, chovali, chovali,
ľudia žiaľu nemali, nemali, nemali,
iba z Prahy Gottwald sám,
za Stalinom išiel tam,⁵³
išiel tam, išiel tam, kde vládne Rudý satan.*

*V pekle satan dostal strach, dostal strach, dostal strach,
že už bude jeho krach, jeho krach, jeho krach,
že ho Stalin premôže a Gottwald mu pomôže,
pomôže, pomôže, až čert revať nemôže.*

*Miesto Klema Antona, Antona, Antona.
Posadili na koňa, na koňa, na koňa,
A on reve do sveta, že svet jeho planéta,
planéta, planéta, až si jazyk zapletá.*

*Zápotocký nový vrah, nový vrah, nový vrah.
Naháňa tiež ľudu strach, ľudu strach, ľudu strach.
Chce zotročiť celý svet – koncentráky plní hneď,⁵⁴
plní hneď, plní hneď, tým chce dobyť celý svet.*

*[nečitateľné slovo – pozn. autora] dočká na svoj súd, na svoj súd, na svoj súd,
aby poznal veľký blud, veľký blud, veľký blud,
potom putá strháme, otrokmi nebudeme,
strháme, strháme, otrokmi nebudeme!!*

III. '53 NEZÁBUDKA

LETÁK PROTESTUJÚCI PROTI VOEBÁM DO NÁRODNÝCH VÝBOROV V MÁJI 1954

V nedeľu 16. mája 1954 sa v ČSR konali voľby do krajských, okresných a miestnych národných výborov. V žiadnom prípade nešlo o demokratické voľby, ale skôr o nový „volebný“ rituál. Občania si v prvom rade nemohli slobodne vybrať kandidátov do národných výborov,

oficiálne orgánov ľudovej moci, ktorí by si svojím programom získali prirodzenú dôveru voličov. Mimo vopred zostavenej jednotnej kandidátky Národného frontu nemal nikto možnosť kandidovať. Voľby do národných výborov mali reprezentovať konsolidáciu komunistického režimu v republike,⁵⁵ čo sa v praxi napríklad premietlo aj do prípadov poburujúceho ukladania pokynov

k manifestačnej voľbe mimo plentu.⁵⁶ Ako konštatuje historik Jan Rychlík, voľby – hoci mali formálny charakter – predsa len „nedopadli úplne podľa predstáv komunistického vedenia“, keďže ich výsledky vyjadrovali prítomnosť opozičných nálad v rámci spoločnosti: na Slovensku jednotná kandidátka Národného frontu do krajských národných výborov (KNV) získala „len“ 90,27 %,

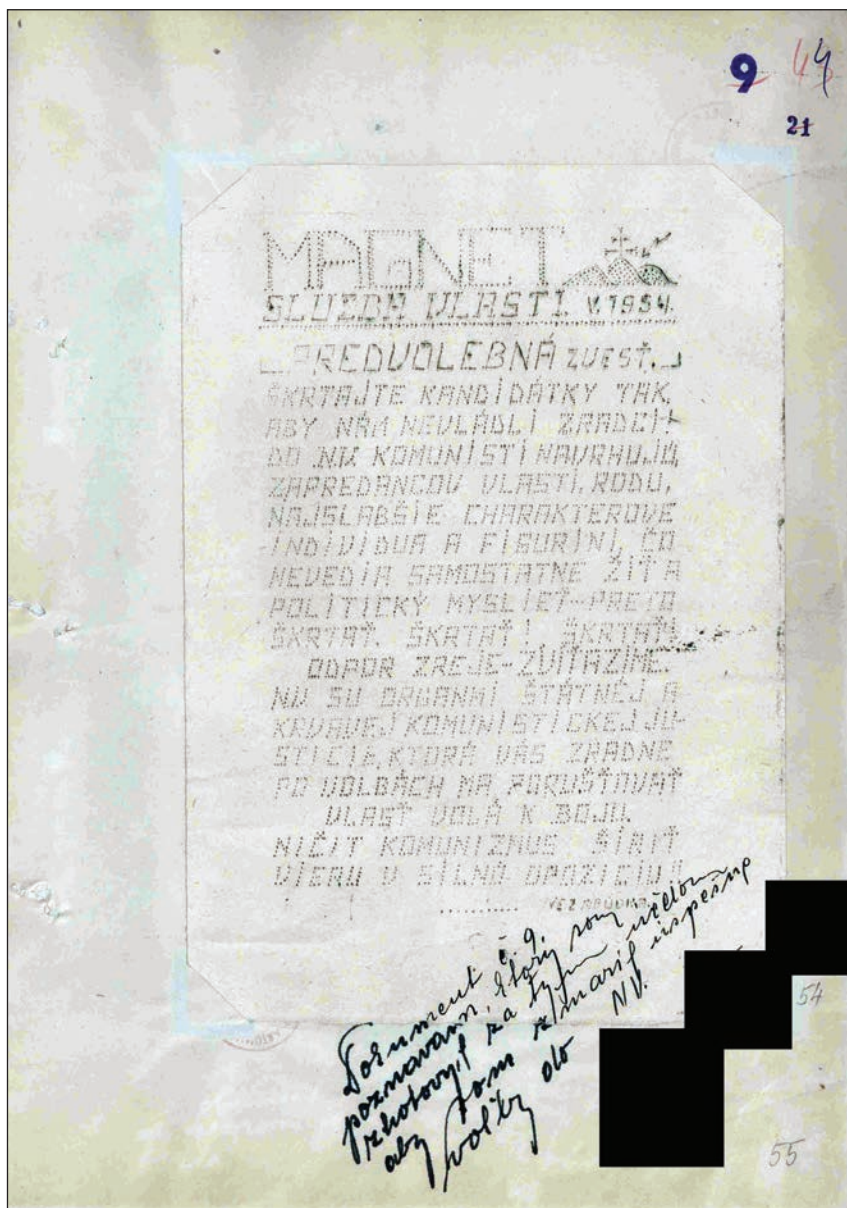
52 A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Košice, KE-V, a. č. 691/1. Osobný vyšetrovací spis Františka Bobeka, s. 52.

53 Sovietsky diktátor J. V. Stalin zomrel 5. marca 1953. Čs. prezident Klement Gottwald napriek výstrahám lekárov letecky cestoval na jeho pohreb do Moskvy. Krátko po návrate dňa 14. marca 1953 zomrel.

54 Myslené sú buď tábory nútenej práce, alebo trestanecké tábory pri uránových baniach v oblasti Jáchymova, Horného Slavkova a Příbramu.

55 LETZ, Róbert. *Slovenské dejiny VI 1945 – 1992*, s. 127.

56 ABS Praha, f. Organizační a vnitřní správa FMV I. díl (1946 – 1961), A 6/1, šk. č. 12, inv. jedn. č. 51. Správa Odboru pre veci národných výborov Ministerstva vnútra o zhodnotení skúseností z prípravy volieb do národných výborov, s. 2.

Leták protestujúci proti voľbám do národných výborov v máji 1954 (Zdroj: A ÚPN)

do ONV 91,49 % a do miestnych národných výborov (MNV) 91,7 %.⁵⁷

Už od januára 1954 v ČSR rástol výskyt protirežimových tlačovín vyzývajúcich k bojkotu volieb.⁵⁸ Súhrnná správa pre členov Predsedníctva ÚV KSČ hodnotila predvolebnú situáciu v Prešovskom kraji ako závažnú, najmä na vidieku. K vzniku tohto stavu prispelo aj vysielanie RFE, ktoré bolo podľa tohto dokumentu v dobe získania poznatku (čiže v prvej polovici mája 1954) v regióne lepšie počuť ako „domáce“ vysielanie z Prahy alebo Bratislavy.⁵⁹ V súvisi s májovými voľbami do národných výborov vtedajší náčelník Krajskej správy MV Prešov mjr. Vladimír Žemlička v Správe o predvolebnej situácii v Prešovskom kraji a o opatreniach KS-MV z 15. novembra 1954 konštatoval, že „nepriateľské podzemné hnutie a reakčné živly zaktivizovali svoju činnosť na marenie hladkého a zdarného priebehu volieb“.⁶⁰ V Prešovskom kraji z 98,5 % zúčastnených voličov 85,4 % hlasovalo za jednotnú kandidátku Národného frontu.⁶¹ Pre režim tento výsledok rozhodne nebol uspokojivý. V znamení odporu proti zmanipulovanému charakteru volieb do národných výborov v priestore Prešovského kraja sa niesla aj ďalšia letáková akcia Františka Bobeka. Jej účel spočíval v rozšírení výzvy na škrtenie jednotnej kandidátky Národného frontu.⁶² V prvej polovici mája 1954 leták mobilizačnej proveniencie rozšíril v Stropkove v počte 20 až 30 kusov. Dokument uvádzame

57 RYCHLÍK, J. Československo v období socializmu 1945 – 1989, s. 137 – 138.

58 ABS Praha, f. Historický fond Štátnej bezpečnosti, sign. H-182. „Volby do miestneho národného výboru a národného zhromaždenia“. Volby 1954: Vyhodnotenie predvolebného obdobia volieb do národných výborov a NZ, s. 5.

59 ABS Praha, f. Historický fond Štátnej bezpečnosti, sign. H-182. Súhrnná správa o predvolebnej situácii v kraji Prešov zo dňa 13. 05. 1954, s. 96. Vypracované na základe správy KS MV Prešov.

60 A ÚPN Bratislava, f. Sekretariát FMV Praha (1939 – 1978), A 2/1, šk. č. 3, inv. č. 149. Správa o predvolebnej situácii v Prešovskom kraji a o opatreniach KS MV Prešov zo dňa 15. 11. 1954, s. 3.

61 „I pri tomto výsledku volieb je však nutné prizerať na to, že voľby do NV museli byť v dôsledku neúčasti a nezvolenia kandidátov NF v niektorých okrskoch opakované, stalo sa to v celku v 27 obciach, z čoho v 9 obciach boli voľby opakované pre nezvolenie všetkých 9 kandidátov a v ostatných obciach pre nezvolenie kandidátov v jednom alebo dvoch okrskoch.“ A ÚPN Bratislava, f. Sekretariát FMV Praha (1939 – 1978), A 2/1, šk. č. 3, inv. č. 149. Správa o predvolebnej situácii v Prešovskom kraji a o opatreniach KS MV Prešov zo dňa 15. 11. 1954, s. 3.

62 Apel na škrtenie kandidátov-komunistov charakterizoval prejavy odporu vo všetkých krajoch na Slovensku. ABS Praha, f. Historický fond Štátnej bezpečnosti, sign. H-182. Z-197: Správa o závadových zjavoch v priebehu predvolebnej kampane zo 7. 5. 1954, s. 55.

v súlade so súčasnými pravidlami slovenského pravopisu.

MAGNET

SLUŽBA VLASTI. V. 1954 PREDVOLEBNÁ zvest.⁶³

Škrtajte kandidátky tak, aby nám nevládli zradcovia! Do nich komunisti navrhujú zapredancov vlasti, rodu, najslabšie charakterové indivíduá a figuríny, čo nevedia samostatne žiť a politicky myslieť – preto škrtať. Škrtať! Škrtať!

Odpor zreje – zvíťazíme.

N. V.⁶⁴ sú orgánmi štátnej a krvavej komunistickej justície, ktorá vás zradne po voľbách má porušovať.

Vlasť volá k boju.

Ničiť komunizmus, šíriť vieru v silnú opozíciu!!

NEZÁBUDKA

FRANTIŠEK BOBEK AKO POLITICKÝ VÄZEŇ

Na základe priebežne odovzdaných listov a letákov začali príslušníci politickej kontrarozviedky sústredené pátranie. Krátko pred voľbami do národných výborov, 12. mája 1954, došlo ku krátkemu zaisteniu skladníka Bohumila Andrejka zo Stropkova. Keďže sa nepodarilo preukázať jeho predpokladanú spojitosť s letákovými akciami v Stropkove, z vyšetrovacej väzby ho 26. júna 1954 prepustili.⁶⁵ KS MV Prešov viedla skupinový spis „NEZÁBUDKA“, nazvaný podľa krycieho mena, pod ktorým boli rozšírené letáky autorizované.⁶⁶

S využitím metód agentúrno-operatívneho rozpracovania podozrivých osôb pátranie v druhej polovici roka 1954 postupne napredovalo. Na základe návrhu Okresného oddelenia Ministerstva vnútra Stropkov príslušníci ŠtB zatkli Františka Bobeka v skorých ranných hodinách vo štvrtok 14. apríla 1955. Umiestnili ho do vyšetrovacej väzby v krajskej väznici prešovskej ŠtB. Jeho vyšetrovanie na KS MV Prešov prebiehalo od 14. apríla do 15. júna 1955. Zachované archívne pramene, vrátane návrhu na zatknutie, nekonkretizujú okolnosti odhalenia Františka Bobeka. Nemáme preto možnosť presne rekonštruovať moment, keď sa dostal do okruhu občanov podozrievaných z protirežimovej činnosti. Už 13. novembra 1954, teda päť mesiacov pred jeho zatknutím, však vznikol znalecký posudok, ktorý zahŕňal nielen rozbor písma, ale aj analýzu slín osoby, ktorá zalepila obálky odosielaných varovných listov.⁶⁷

V rámci dvoch domových prehliadok (14. apríla 1955 a 27. mája 1955) príslušníci ŠtB našli v byte Františka Bobeka nielen predmety slúžiace na zhotovovanie letákov, ale aj kádrové posudky, zápisnice z členskej schôdze KSS a evidenčné karty členov KSS zo Stropkova a jeho okolia. Pre bezpečné stotožnenie autora listov a letákov mal značný význam nález už spomenutej matrice pečiatky slúžiacej na odtláčenie preukazu člena organizácie

nazvanej *Nezábudka*.⁶⁸ Keďže krycie meno *Nezábudka* obsahovali rozoslané listy a rozhodené letáky, išlo o korunný dôkaz usvedčujúci Františka Bobeka z vyšetrovaných protirežimových aktivít. K rovnakému záveru viedol aj vypracovaný písomznalecký posudok.

Senát Krajského súdu v Prešove pod predsedníctvom JUDr. Ondreja Harazína dňa 8. júla 1955 Františka Bobeka odsúdil za vyzvedačstvo, útok proti skupine obyvateľov a poburovanie proti republike na 15 rokov väzenia, prepadnutie celého majetku a stratu čestných občianskych práv na 10 rokov. Drakonický trest si odpýkával vo väzniciach v Prešove, Valdicich a v Leopoldove. Dňa 11. mája 1960 došlo k jeho prepusteniu v rámci rozsiahlej amnestie politických väzňov, vyhlásenej prezidentom republiky Antonínom Novotným pri príležitosti 15. výročia oslobodenia Československa. Rehabilitovaný bol až posmrtné⁶⁹ 18. júla 1990 Krajským súdom v Košiciach.⁷⁰

OBČAN, KTORÝ SA PRED KOMUNISTICKÝM REŽIMOM NESKLONIL: HRDINSTVO FRANTIŠKA BOBEKA

Po prepustení v roku 1960 sa František Bobek nakoniec usadil v meste Most v severozápadných Čechách, kde pracoval v bani Obrancov mieru ako robotník.⁷¹ Rovnako ako ostatní amnestovaní politickí väzni musel čeliť zvýšenému dohľadu ŠtB, ktorá ho evidovala

63 A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Košice, KE-V, a. č. 691/1. Osobný vyšetrovací spis Františka Bobeka, s. 55.

64 národné výbory

65 A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Košice, KE-V, a. č. 691. Skupinový vyšetrovací spis František Bobek a spol. Výpoveď Bohumila Andrejka na OO MV Stropkov zo dňa 28. mája 1955, s. 11.

66 A ÚPN Bratislava, f. Sekretariát FMV Praha (1939 – 1978), A 2/1, šk. č. 3, inv. č. 149. Správa o predvolebnej situácii v Prešovskom kraji a o opatreniach KS MV Prešov zo dňa 15. 11. 1954, s. 7.

67 A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Košice, KE-V, a. č. 691/1. Osobný vyšetrovací spis Františka Bobeka. Návrh na zatknutie Františka Bobeka z 15. 04. 1955.

68 A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Košice, KE-V, a. č. 691/1. Osobný vyšetrovací spis Františka Bobeka. KS MV Prešov: Protokol o domovej prehliadke u Františka Bobeka zo dňa 27. 5. 1955, s. 35.

69 František Bobek zomrel 26. decembra 1986.

70 Pozri databázu v rámci publikácie *Zločiny komunizmu na Slovensku II*.

71 ABS Praha, archívna zbierka Objektové vzásky, sign. OB-1814 MV. Vnútoraná databáza nepriateľských osôb. Amnestanti – previerka bydliska a zamestnania. Most, 8. 3. 1963.

ako nepriateľskú osobu. Na pracovisku otvorene kritizoval tie opatrenia, ktoré považoval za „namierené proti robotníkom“ a snažil sa vyhýbať mimoriadnym pracovným smenám.⁷²

Príbeh odbojovej činnosti Františka Bobeka jasne poukazuje na význam individuálneho potenciálu odporcov komunizmu. V prvej polovici 50. rokov 20. storočia, s nádejou na obnovu slobody a demokracie,

prakticky sám systematicky protestoval proti nedemokratickým praktikám nositeľov komunistickej moci na lokálnej aj celoštátnej úrovni. Praktický význam jeho činnosti spočíval najmä v upozornovaní prisluhovačov režimu, že ich kroky sú občanmi sledované a v prípade skončenia komunistickej diktatúry by mohli čeliť spravodlivosti. V širšom meradle tento varovný efekt vyvolávalo

vysielanie zahraničných rozhlasových staníc *Biela légia* a *Rádio Slobodná Európa*.

František Bobek zápasu za slobodu a spravodlivosť obetoval roky života. V dôsledku nemilosrdnej represívnej odpovede vládnuceho zriadenia bol nútený prežiť 5 rokov v československých väzniciach. Jeho príbeh prispieva k odkazu všetkých protagonistov protikomunistického odboja.

Príspevok odznel na konferencii Osobnosť a región na Slovensku v obdobiach neslobody (1939 – 1989) 14. novembra 2024 v Považskej Bystrici.

Martin Gabčo • "Down with Communism!" Anti-Communist Activities of František Bobek in Eastern Slovakia in the Years 1952–1955

Despite the constant threat of repression, certain individuals took the initiative to organise anti-communist resistance within their local communities. The earliest of these courageous actors were often not members of the former political or social elite, but rather ordinary citizens drawn from diverse social and professional backgrounds. Through their personal initiative, a variety of resistance activities emerged: the distribution of leaflets and prohibited literature, the provision of aid to the persecuted, and the establishment of clandestine groups.

The formation of such figures was typically a gradual and complex process, shaped by their refusal to remain passive in the face of the consolidation of an undemocratic communist regime. Their stance and actions served as an inspiration to others, encouraging further efforts to challenge totalitarian oppression. While their activities were a direct response to politically motivated persecution, these individuals themselves soon became victims of the wider apparatus of repression. This study presents selected profile of regional protagonist of the so-called "Third Resistance" in Slovakia between 1948 and 1953, illustrating the varied social origins and local contexts from which they emerged.

Mgr. Martin Gabčo, PhD. (1991)

Vyštudoval históriu na Filozofickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, kde v rokoch 2014 – 2017 absolvoval aj interné doktorandské štúdium v odbore slovenské dejiny. V rokoch 2018 – 2021 pôsobil ako kurátor v Múzeu školstva a pedagogiky. Od septembra 2021 pracuje v Ústave pamäti národa. Zaoberá sa dejinami protikomunistickej rezistencie na Slovensku v rokoch nasledujúcich po nastolení komunistického režimu v Československu. K jeho ďalším bádateľským záujmom patria dejiny vývoja školstva na Slovensku v období stalinizmu. Je autorom viacerých vedeckých štúdií a odborných príspevkov, ako napríklad *Kult osobnosti Josifa Vissarionoviča Stalina a Klementa Gottwalda vo vybraných učebniciach dejepisu z fondu Múzea školstva a pedagogiky* (Studia Historica Nitriensia 24 – č. 1, 2020), *„Žiť slobodne pod Tatrami!“ Pokus o letákovú akciu protikomunistickej odbojovej skupiny Mladá garda slobody na jar 1952* (Pamäť národa – č. 2, 2023) alebo *Prípád „Tatranská družina“ v kontexte odporu veriacich proti štátnej Katolíckej akcii v roku 1949 na Orave* (zborník *Prenasledovaní pre vieru – štátna Katolícka akcia 1949*, 2024). Je spolueditorom memoárov Dušana Viesta ml. V *mene republiky* (2023).

Kontakt: martin.gabco@upn.gov.sk

72 ABS Praha, archívna zbierka Objektové zväzky, sign. OB-1734 MV. Amnestanti – problematika v Severočeskom kraji. Výpis z materiálu z 8. 3. 1963.

POLITICKÉ AKTIVITY ŠTEFANA MLÁDKA V MALACKÁCH V 40. A 50. ROKOCH 20. STOROČIA

ADAM BIELESZ

Štefan Mládek, rodák z Malaciek, takmer dvadsať rokov výrazne vstupoval do politického vývoja vo svojom rodnom meste. Od sociálnodemokratického funkcionára, úradníka štátnej správy cez odbojovú činnosť až po predsedu Miestneho národného výboru a aktéra februárového prevratu a kolektivizácie poľnohospodárstva v prvej polovici 50. rokov. Jeho životný príbeh odráža dramatické zvraty, ktorými slovenská spoločnosť prešla počas 20. storočia.

MEDZIVOJNOVÉ ROKY A POLITICKÉ ZAČIATKY

Štefan Mládek sa narodil 22. apríla 1910 v Malackách. V rodnom meste absolvoval ľudovú i meštiansku školu.¹ V roku 1925 sa zamestnal ako murár v stavebnej firme Stern a Blaško. Počas medzivojnového obdobia sa firma podieľala na výstavbe viacerých významných objektov v Malackách. Mládek sa ako robotník priamo zúčastnil výstavby pošty, školy, kina, ako aj Sokolovne.² Vo voľnom čase sa zapojil do spolkového života, neskôr už ako aktívny činovník lokálnych spolkov. Cvičil v miestnom sokolskom oddiele a v robotníckom spevokole *Záhorie*

pôsobil dokonca ako tajomník.³ V stavebnej firme Stern a Blaško zotrval na rôznych pozíciách až do 14. marca 1933, keď nastúpil na povinnú vojenskú službu k ženijnému pluku č. 4 v Bratislave. Do civilu bol prepustený 11. septembra 1934. Do firmy sa už nevrátil a istý čas bol bez zamestnania. Dňa 8. apríla 1935 nastúpil do služieb Daňového úradu v Malackách.⁴

Do tohto obdobia možno zaradiť aj začiatky jeho politickej angažovanosti. V čase medzi návratom z vojenskej služby a rokom 1935 sa stal členom Československej sociálnodemokratickej strany robotníckej (ČSDSR). Jeho motivácia mohla byť

rôznorodá – od úprimného záujmu o politické dianie až po snahu zvýšiť svoje šance na získanie zamestnania v štátnej službe. Po vstupe do strany začal Mládek rýchlo napredovať v straníckej hierarchii. Pôsobil ako jej mestský podpredseda, člen okresného výboru a podľa povojnového životopisu zastával aj funkciu okresného tajomníka.⁵ Sociálna demokracia patrila v tom čase k najsilnejším politickým subjektom v Malackách. Od obecných volieb v roku 1923 jej podpora neustále rástla bez ohľadu na to, či išlo o obecné, alebo parlamentné voľby.⁶ V roku 1927 sa starostom mesta stal jej predstaviteľ Jozef

- 1 Slovenský národný archív (ďalej SNA) Bratislava, fond Slovenská národná rada (ďalej f. SNR) – osobné spisy (1945 – 1960), škatuľa (ďalej šk. č.) 24, archívne číslo (ďalej a. č.) 504. Mládek Štefan – Kmeňový list; MAŤOVČÍK, Augustín, ed. *Slovenský biografický slovník (M – Q)*. Martin: Matica slovenská, 1990, s. 203.
- 2 MACEJKA, Martin. *Genius loci (31) – Pošta v Malackách*. [online]. [cit. 2024-10-27]. Dostupné na: <https://malackepohlady.sk/?p=25936>; MACEJKA, Martin. *Príbeh malackého kina – od nemého filmu k 3D* [online]. [cit. 2024-10-27]. Dostupné na: <https://malackepohlady.sk/?p=3237>; MACEJKA, Martin. *Genius loci (8) – Budova ZŠ Dr. Jozefa Déreya* [online]. [cit. 2024-10-27]. Dostupné na: <https://malackepohlady.sk/?p=2493>; MACEJKA, Martin. *Genius loci (14) – Sokolovňa* [online]. [cit. 2024-10-27]. Dostupné na: <https://malackepohlady.sk/?p=5950>
- 3 Valné zhromaždenie „Záhorana“. *Robotnícke noviny*, roč. 35, 1938, č. 152, s. 3.
- 4 SNA Bratislava, f. SNR – osobné spisy (1945 – 1960), šk. č. 24, a. č. 504. Mládek Štefan – Kmeňový list; Archív Ústavu pamäti národa (A ÚPN) Bratislava, f. Ústredňa štátnej bezpečnosti (ďalej ÚŠB) – 209, šk. č. 650, a. č. 209-650-96. Zápisnica napísaná dňa 16. mája 1941.
- 5 SNA Bratislava, f. SNR – osobné spisy (1945 – 1960), šk. č. 24, a. č. 504. Mládek Štefan – Kmeňový list; Záležitosti strany. *Robotnícke noviny*, roč. 35, 1938, č. 35, s. 5.
- 6 MACEJKA, Martin. *Voľby v Malackách v roku 1923* [online]. [cit. 2024-10-27]. Dostupné na: <https://malackepohlady.sk/?p=29465>; Svoje prvenstvo na vidieku skvele sme si uhájili. *Slovák*, roč. 9, 1927, č. 233, s. 2; Választási eredmények a köztársaság egyéb részeiben. *Hirado*, roč. 38, 1925, č. 261, s. 3; KRIVÝ, Vladimír. *Výsledky volieb 1929 – 2016 za obce na Slovensku* [online]. [cit. 2024-10-27]. Dostupné na: http://sasd.sav.sk/sk/data_katalog_abs.php?id=sasd_2010001

Obselka a na konci 20. rokov strana v Malackách dominovala.⁷ Hoci jej podpora v nasledujúcich rokoch pozvoľna klesala, v obecných voľbách v máji 1938, ktoré boli zároveň posledným volebným aktom v medzivojnovom Československu, si stále udržala prvé miesto.⁸

Ako funkcionár sociálnych demokratov sa Štefan Mládek zúčastnil viacerých verejných zhromaždení, ktoré strana v Malackách organizovala. Napríklad 25. mája 1935 vystúpil s prejavom na povolebnej manifestácii, kde uzatváral vystúpenie hlavného rečníka Jozefa Obselku. Vo svojom prihovore okrem iného uviedol, že „... odporúča shromaždeniu, aby si všimlo prejav rečníka, nedalo sa lákať demagógiou zlomyselných rozvrátnikov, ale nasledovalo zásady sociálnej demokracie za vodcom slovenského pracujúceho ľudu, D[okto]rom Ivanom Dérerom...“⁹ V nasledujúcich rokoch sa Mládek niekoľkokrát sťahoval. Začiatkom roka 1936 bol preložený na Daňový úrad do Nových Zámok, o rok neskôr pôsobil na Generálnom finančnom riaditeľstve v Bratislave. Na prelome rokov 1937 a 1938 sa opäť vrátil na Daňový úrad v Malackách.¹⁰

V TIENI VOJNY

Politické zmeny konca 30. rokov priniesli do Mládkovho života prvý zásadný zlom. Len krátko po Mníchovskej dohode a vyhlásení autonómie Slovenska získali ľudáci kontrolu nad štátnymi orgánmi a začali obmedzovať základné princípy politickej plurality. Sociálni demokrati neboli výnimkou. Rozhodnutím Krajského úradu zo 16. novembra 1938 bola činnosť ČSD-SR zakázaná a následne rozhodnutím autonómnej vlády z 23. januára 1939 bola strana úradne rozpustená.¹¹ Mládek, ako lokálny predstaviteľ zaniknutej strany, zotrval na svojom pracovnom mieste. Dňa 1. januára 1939 vstúpil do Hlinkovej slovenskej ľudovej strany – Strany slovenskej národnej jednoty (HSLS). Týmto formálnym prejavom lojality voči ľudáckemu režimu sa pravdepodobne usiloval ochrániť či upevniť svoju pracovnú pozíciu v štátnej správe.¹² Nebol výnimkou, skôr naopak. Ľudácky režim sa nemohol zaobiť bez úradníckeho aparátu z predchádzajúceho obdobia, na druhej strane sa objavovali pochybnosti o lojalite takýchto úradníkov.¹³

Existujú indície, ktoré naznačujú limity jeho lojality voči ľudáckemu režimu. Mládek síce rešpektoval vládne

nariadenie č. 220/1939 z 5. septembra 1939, ktoré všetkým mužom od 18 do 60 rokov prikazovalo vstúpiť do Hlinkovej gardy (HG), no po prijatí nariadenia s mocou zákona č. 310/1939 z 21. decembra 1939, na základe ktorého sa členstvo v garde stalo dobrovoľným, prejavil k organizácii výrazne rezervovaný postoj.¹⁴

Osobitne na to reagoval okresný veliteľ HG v Malackách Augustín Gellingner, ktorý v denníku *Gardista* uverejnil článok s titulkom *Do kedy ešte?* Opísal tu priebeh stretnutia záložných dôstojníkov a poddôstojníkov, ktoré sa začiatkom roku 1940 konalo v Malackách. Na stretnutí sa riešila otázka ďalšieho zotrvania v garde. Keďže členstvo už nebolo povinné, miestny veliteľ HG v Malackách vyzval prítomných, aby sa vyjadrili. Mládek spolu s jedným ďalším účastníkom ako jediní zdvihli ruku na znak odhlásenia sa z organizácie.¹⁵ Po druhej svetovej vojne Mládek tento incident opísal inak. V rámci svedeckej výpovede pred Národným súdom v procese s Karolom Danihelom, niekdajším náčelníkom hlavného štábu HG, uviedol 7. januára 1946, že bol na tejto schôdzi jediný, kto sa otvorene vyjadril, že členstvo v garde je dobrovoľné,

7 Jozef Obselka (17. 11. 1894 – 13. 3. 1979) – v roku 1924 nastúpil na Daňový úrad v Malackách. Od roku 1927 do obecných volieb v roku 1938 bol starostom Malaciek. Po druhej svetovej vojne člen MNV Malacky, v rokoch 1948 a 1949 podpredseda Dočasnej miestnej správnej komisie. Počas 50. rokov 20. storočia pracoval ako skladník v Okresnom priemyselnom stavebnom podniku Malacky. Štátny archív Bratislava (ďalej ŠA Bratislava) – pracovisko (ďalej p.) Modra, f. Okresný úrad Malacky (ďalej OÚ MA), šk. č. 4, a. č. 18. Zápisnice zo zasadnutí obecného zastupiteľstva 1927 – 1929, Zápisnica napísaná v Malackách dňa 3. dec. 1927.

8 KRIVÝ, Vladimír. *Výsledky volieb 1929 – 2016 za obce na Slovensku* [online]. [cit. 2024-10-27]. Dostupné na: http://sasd.sav.sk/sk/data_kata_log_abs.php?id=sasd_2010001; Obecné voľby na Slovensku. *Slovenský denník*, roč. 14, 1931, č. 223, s. 2; Výsledky obecných volieb na Slovensku. *Robotnícke noviny*, roč. 35, 1938, č. 123, s. 2.

9 ŠA Bratislava – p. Modra, f. OÚ MA, šk. č. 87, a. č. 400, č. j. 3851/1935. Zpráva o shromaždení čs. soc. dem. strany robotníckej v Malackách, konanej dňa 25. mája 1935.

10 A ÚPN Bratislava, f. Krajská správa Zboru národnej bezpečnosti Správa Štátnej bezpečnosti Bratislava, Vyšetrovacie spisy (ďalej KS ZNB S ŠTB Bratislava, BA-V), a. č. 351. Plán vyšetrovania.

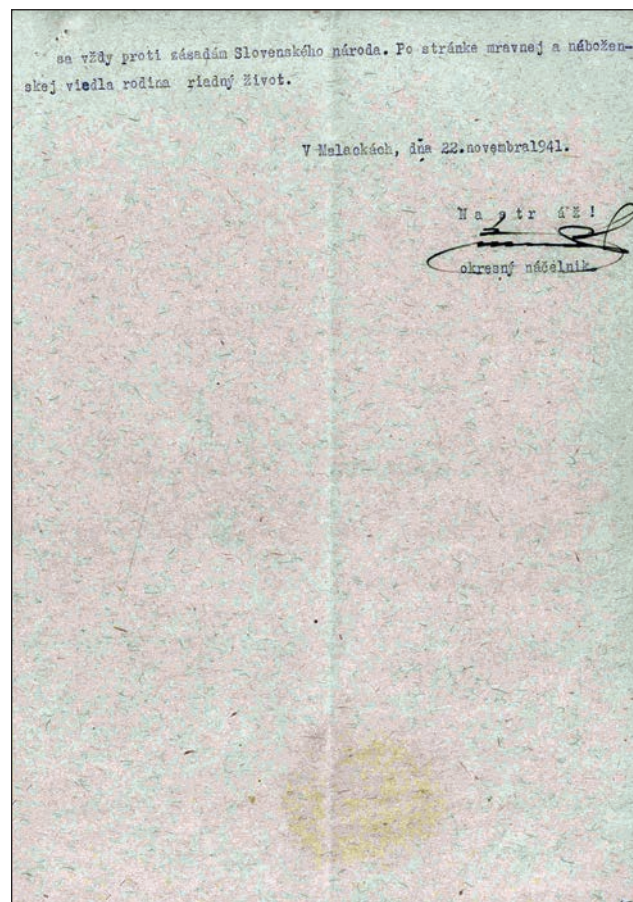
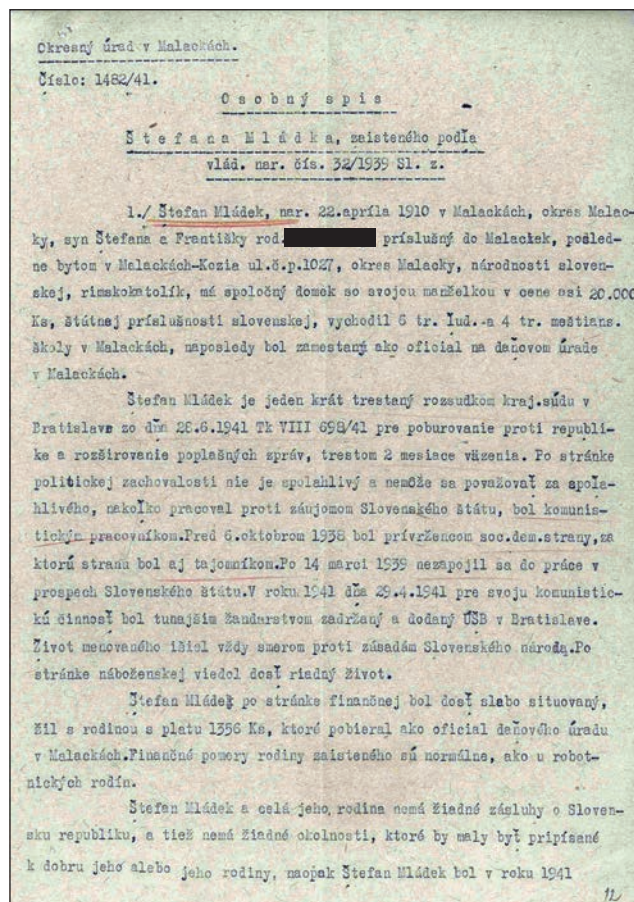
11 BYSTRICKÝ, Valerián. *Od autonómie k vzniku Slovenského štátu*. Bratislava: Historický ústav SAV, 2008, s. 229 – 230.

12 A ÚPN Bratislava, f. ÚŠB – 209, šk. č. 650, a. č. 209-650-96. Zápisnica napísaná dňa 16. mája 1941.

13 O problémoch spojených s prechodom štátnej správy do ľudáckeho režimu viac vo FIAMOVÁ, Martina. Formovanie slovenských vládnych inštitúcií v období autonómie Slovenskej krajiny. In: HUDEK, Adam, ŠOLTÉS, Peter, eds. *Elity a kontraelity na Slovensku v 19. a 20. storočí – Kontinuita a diskontinuita*. Bratislava: Veda, 2019, s. 401 – 407.

14 Vládne nariadenie zo dňa 5. septembra 1939. *Slovenský zákonník*, 1939, č. 51, s. 487; Nariadenie s mocou zákona zo dňa 21. decembra 1939. *Slovenský zákonník*, 1939, č. 68, s. 603.

15 GELLINGER, Gustáv. Do kedy ešte? *Gardista*, roč. 2, 1940, č. 11/12, s. 52.

Osobný spis Štefana Mládky z Okresného úradu Malacky (Zdroj: Archív ÚPN)

príčom sa odvolal na príslušné ustanovenia HG. Zároveň mal žiadať, aby sa jeho pôvodná prihláška považovala za bezpredmetnú.¹⁶

Pozitívne hodnotenie jeho postoja chýba aj v dobových dokumentoch, vypracovaných miestnymi predstaviteľmi ľudáckeho režimu. V hlásení okresného náčelníka zo dňa 22. novembra 1941 sa o Mládkovi uvádza: „Po 14. marci 1939 nezapojil sa do práce v prospech Slovenského štátu“ a ďalej:

„Život menovaného išiel vždy smerom proti zásadám Slovenského národa.“¹⁷

V tom istom období sa v prameňoch objavuje aj ostrejšia forma nesúhlasu Štefana Mládky s režimom Slovenskej republiky. Dňa 30. apríla 1941, v predvečer Sviatku práce, objavil skladník Rudolf Dávid v priestoroch píly Vojenských lesných podnikov leták s očividne komunistickým obsahom. Najprv o svojom náleze nikomu nepovedal a leták uložil do jedného

z písacích stolov. O celej veci však vedel aj jeho kolega Ján Podmajerský, ktorý ešte v ten istý deň informoval Štefana Rabinu, pobočníka veliteľa Okresného veliteľstva HG Malacky. Rabina prišiel na pílu a od Dávida požadoval, aby mu ukázal leták. Dávid mu najprv odovzdal iný tlačový materiál, ktorý na pílu zaslalo Hlavné veliteľstvo HG a ktorý varoval pred šírením ilegálnych komunistických letákov v predvečer Sviatku práce.¹⁸ Jeden z Dávidových

16 SNA Bratislava, f. Národný súd (ďalej NS), šk. č. 24, Tnúd 28/45. Zápisnica o vylúčení svedka napísaná dňa 7. januára 1946.

17 A ÚPN Bratislava, f. ÚŠB – 209, šk. č. 689, a. č. 209-689-54, č. j. 1482/41. Osobný spis Štefan Mládko, zaisteného podľa vládn. nar. čís. 32/1939 Sl. z.

18 Sviatok práce sa napriek svojej zjavnej ideologickej previazanosti s ľavicovými politickými smermi a tradíciou medzivojnového Československa opäť oficiálne oslavoval už od roku 1940. Pravdepodobným dôvodom tohto rozhodnutia bola obava z možného zneužitia sviatku rôznymi odbojovými skupinami. Vedenie štátu sa usilovalo zabrániť tomu, aby sa deň symbolizujúci robotnícke hnutie stal príležitosťou na komunistickú či inú opozičnú manifestáciu. S týmto rizikom rávalo aj spoločné usmernenie Prezídia ministerstva vnútra a Ústredne štátnej bezpečnosti z 22. augusta. Tento dokument bol rozoslaný župným, stranickým a bezpečnostným orgánom, ktoré mali zabezpečiť hladký priebeh osláv a eliminovať možné protesty opozične naladených jednotlivcov či skupín osôb. MACH, Alexander. Záujem pracujúcich najvyšší diktátor u nás! *Gardista*, roč. 2, 1940, č. 17/18, s. 5 – 6; A ÚPN Bratislava, f. ÚŠB – 209, šk. č. 835, a. č. 209-835-4, č. j. 11733/3c-1941 ÚŠB. Manifestácia na 1. mája.

Ústredňa štátnej bezpečnosti v Bratislave.

Zpráva o zadržení a zatknutí.

Dňa 1. mája 1941 o 15.00 hod. bol (kde?) v Bratislave

meno Štefan Mládek stav ženatý náboženstvo rim.kat.

zamestnanie kšnc. oficiant bytom v Malackách, 1027

nar. dňa 22. apríla 1910 v Malackách

domovská obec Malacky okres Malacky

preto, že je podozrelý z protištátnej komunistickej činnosti

zadržaný (predvedený) (kým?) hlav. čest. zástupca Kušnier

zatknutý (kým?) Dr. Škaččin

prehliadnutý (kým?) klučiarom v prítomnosti svedkov

jeho vlastné veci deponované u klučiaru ako hore

Dokazy viny

Postava stredná šaty hnedý kabát, svetlé nohavice / pumpky

tvár [černá] vlasy [černá] zuby [černá]

oči [černá] nos [černá] fúzy nolené

rodícia: Štefan, Františka [černá] súrodenci [černá]

hovorí slovenský

zvl. znamenie [černá] manželka, deti Irena r. Živicová, Jána

Bol prevzatý vo väznici dňa [] o [] hod. čís. cely []

Spoluúčastný s []

má byť oddelený []

Proti menovanému (ej) predvedenému (ej) bolo treba vo smysle [] bodu [] nariadiť predbežnú väzbu.

lebo []

Dr. Škaččin

54

Správa o zadržení a zatknutí Štefana Mládku z 1. mája 1941 (Zdroj: Archív ÚPN)

kolegov však upozornil, že Rabina sa nachádza v zásuvke jedného z pravdepodobne hľadá iný leták, ktorý sacích stolov. Rabina si ho napokon

vybral sám a pýtal sa Dávida, kde a ako ho našiel. O svojich zisteniach informoval žandárskeho veliteľa Kušnier, spravodajského referenta Miestneho veliteľstva HG Štefana Baňára a zároveň spísal písomné hlásenie, ktoré 1. mája 1941 odovzdal riaditeľovi Vojenských lesných podnikov Alojzovi d'Agnolovi. Žandárska stanica v Malackách následne začala vyšetrovanie.¹⁹

V ten istý deň sa v priestoroch pily našlo niekoľko ďalších letákov. Po krátkom vyšetrovaní boli zadržaní štyria zamestnanci – Jozef Osuský, Štefan Prokop, Ernest Pullman a Štefan Červenka. Identický leták, ako ten z pily, žandári objavili aj pri domových prehliadkach u Prokopa a Červenku. Obaja vypovedali, že letáky im poskytol Pullman, ktorý však tvrdil, že ich dostal od Osuského. Osuský napokon uviedol, že letáky mu 28. alebo 29. apríla 1941 odovzdal jeho sused Štefan Mládek a zároveň ho požiadal, aby ich rozšíril medzi ostatných pracovníkov. Osuského výpoveď žandárov priviedla k Mládkovi. Pri domovej prehliadke u manželov Mládkovcov však žiadne letáky nájdené neboli. Keďže Mládek odmietol uviesť ich pôvod, bol okamžite postúpený do rúk Ústredne štátnej bezpečnosti (ÚŠB).²⁰ Ďalší zadržaní boli najprv predvedení na Okresný súd v Malackách a následne eskortovaní na Štátne zastupiteľstvo v Bratislave. Štefan Mládek medzi 1. a 16. májom 1941 podstúpil niekoľko výsluchov v sídle ÚŠB. Počas nich opakovanne tvrdil, že letáky našiel 29. apríla 1941 vo svojej kuchyni. Podľa jeho slov ich niekto vhodil cez okno.²¹ Jeden

19 Dávid po vojne v tejto súvislosti vypovedal v zásade zhodne z Rabinovym hlásením z 1. mája 1941. ŠA Bratislava, f. Ľudový súd Bratislava (ďalej LS BA), šk. č. 11, Tnľud 1/1947. Zápisnica napísaná dňa 19. marca 1947 na Okresnom veliteľstve NB v Malackách s Jánom Podmajerským; ŠA Bratislava, f. LS BA, šk. č. 11, Tnľud 1/1947. Zápisnica napísaná dňa 18. marca 1947 na Okresnom veliteľstve NB v Malackách s Rudolfom Dávidom; ŠA Bratislava, f. LS BA, šk. č. 11, Tnľud 1/1947. Štefan Rabina – hlásenie.

20 ŠA Bratislava, f. Štátne zastupiteľstvo v Bratislave (ďalej ŠZ v BA) 1919 – 1949, a. č. 1563/1941, č. j. 4/41. Osuský Jozef a spol. z Malaciek – rozširovanie protištátnych letákov; ŠA Bratislava, f. ŠZ v BA 1919 – 1949, a. č. 1563/1941, č. j. 4/41. Osuský Jozef a spol. z Malaciek – poburovanie proti republike; ŠA Bratislava, f. ŠZ v BA 1919 – 1949, a. č. 1563/1941, č. j. TK XIV 698/41. Protokol.

21 Detaily domovej prehliadky opísala o 45 rokov neskôr Irena Mládková. V lokálnom periodiku Malačan uviedla že materiály „boli pripevnené na spodnej strane debny na drevo. V tom čase sme očakávali druhé dieťa, čo bolo už na mne dostatočne zrejmé. Sadla som si na spomínanú debnu a odmietla vstať. Tak sa stalo, že materiály nenašli, ale manžela a ostatných uvedených súdruhov odviezli na ÚŠB do Bratislavy“. MLÁDKOVÁ, Irena. Spomienka. Malačan, roč. 2, 1986, č. 2, s. 9.

z nich si prečítal, zvyšok odovzdal svojmu susedovi Jozefovi Osuskému so žiadosťou, aby ich rozhádzal na píle. Osuský podľa Mládkovej výpovede súhlasil a letáky si prevzal.²²

Dňa 17. mája 1941 bol Štefan Mládek eskortovaný za zvyškom skupiny do väznice Krajského súdu v Bratislave, kde čakal na začiatok súdneho konania.²³ Na tom istom súde podal 18. apríla 1945 ďalšiu výpoveď, ktorá sa však v obsahu nelíšila od jeho predchádzajúcich výpovedí.²⁴ Už 19. mája 1941 rozhodol Krajský súd o opätovnom zlúčení Mládkovho prípadu s konaním proti zvyšným štyrom obžalovaným.²⁵ O osem dní neskôr podalo Štátne zastupiteľstvo obžalobu proti všetkým piatim osobám.²⁶ Za svojho obhajcu si Štefan Mládek zvolil advokáta Gejzu Boreckého.²⁷ O tomto rozhodnutí však neinformoval svoju manželku Irenu, ktorá medzitým súdu oznámila, že manželovi vybrala za obhajcu známeho komunistického spisovateľa a advokáta Jána Poničana.²⁸

Hlavné pojednávanie sa uskutočnilo 28. júna 1941. Na jeho úvod sa dostavila úradníčka z Poničanovej kancelárie, ktorá vzala na vedomie, že Mládkovým obhajcom bude napokon Gejza Borecký. Po prečítaní osobných údajov a textu obžaloby dostali priestor aj samotní obžalovaní. Mládek priznal vinu v rozsahu, ako ju formulovalo štátne zastupiteľstvo. Zdôraznil však, že letáky musel niekto vhodiť do ich domu. Tomuto tvrdeniu prispôobil výpoveď,

Fotografia po zaistení bezpečnostnými orgánmi (Zdroj: Archív ÚPN)

keď povedal, že si uvedomuje, že letáky nemal ďalej šíriť tým, že ich odovzdal Osuskému. Jozef Osuský sa rovnako cítil vinný. Potvrdil, že letáky dostal od Mládku a odovzdal ich Ernestovi Pullmanovi s predpokladom ďalšieho šírenia. Obhajoval sa tým, že nevedel o zákaze rozširovania letákov. Hájil sa aj tým, že v medzivojnovom období zákaz šírenia letákov neexistoval. Pullman sa k vine priznal s tým, že jeden z letákov odovzdal na prečítanie Štefanovi Prokopovi. Štefan Červenka ako jediný vinu odmietol. Svoju pôvodnú výpoveď mierne upravil v tom zmysle, že obsah letákov mu bol známy až

v okamihu, keď mu ich vo vrecku objavila manželka. Prikázal jej ich spáliť, čo sa až na jednu výnimku aj stalo. Žiadne letáky však ďalej nerozširoval. Štefan Prokop uviedol, že sa cíti vinný len v tom, že leták neodovzdal žandárom skôr. Priznal, že leták dostal od Pullmana, uložil ho doma do kredenca a pri domovej prehliadke ho odovzdal žandárom. Štátne zastupiteľstvo navrhovalo uznanie viny pre všetkých obžalovaných. Obhajca Gejza Borecký, ktorý zastupoval Mládku, Prokopa a Osuského, žiadal pre prvých dvoch mierny trest a pre Prokopa dokonca oslobodenie. Za Ernesta Pullmana navrhoval mierny trest advokát Ján Flógl, ktorý mu bol pridelený ex offio. V podobnom duchu sa vyjadrili samotní obžalovaní. Po približne pätnástich minútach bolo pojednávanie ukončené.²⁹ Štefan Mládek bol odsúdený na dva mesiace odňatia slobody, Jozef Osuský a Ernest Pullman dostali trest vo výške šesť týždňov a Štefan Červenka a Štefan Prokop boli oslobodení.³⁰

S výnimkou Štefana Červenku vypovedali obžalovaní k celému prípadu aj po skončení druhej svetovej vojny, tentoraz ako svedkovia v rámci retribučného súdneho procesu proti Štefanovi Rabinovi. Diametrálne odlišná politická a spoločenská situácia priniesla nielen zmeny v obsahu výpovedí, ale aj ich väčšiu konkrétnosť. Štefan Prokop vypovedal, že od Ernesta Pullmana dostal iba jeden leták, ktorý si odložil do vrecka a následne ho ukryl

22 A ÚPN Bratislava, f. ÚŠB – 209, a. č. 209-758-6, č. j. 150/1941 – prez. Komunisti – periodická zpráva za mesiac apríl 1941; A ÚPN Bratislava, f. ÚŠB – 209, šk. č. 650, a. č. 209-650-96. Zpráva o zadržaní a zatknutí; A ÚPN Bratislava, f. ÚŠB – 209, šk. č. 650, a. č. 209-650-96, č. j. 12 806/3c-1941. Zpráva o zadržaní a zatknutí; A ÚPN Bratislava, f. ÚŠB – 209, šk. č. 650, a. č. 209-650-96, č. j. 100 dôv./41. Manifestácia z 1. mája 1941; A ÚPN Bratislava, f. ÚŠB – 209, šk. č. 650, a. č. 209-650-96. Zápisnica napísaná dňa 16. mája 1941.

23 A ÚPN Bratislava, f. ÚŠB – 209, šk. č. 650, a. č. 209-650-96, č. j. 12 806/3c-1941. Mládek Štefan a spol., protištátna komunistická činnosť; ŠA Bratislava, f. ŠZ v BA 1919 – 1949, a. č. 1563/1941, č. j. Tk XIV 804/41. Prijímacia listina.

24 ŠA Bratislava, f. ŠZ v BA 1919 – 1949, a. č. 1563/1941, č. j. Tk XIV 804/41/2. Zápisnica napísaná dňa 18. mája 1941.

25 ŠA Bratislava, f. ŠZ v BA 1919 – 1949, a. č. 1563/1941, č. j. XIV 804/41. Uznesenie v trestnej veci proti Štefanovi Mládkovi.

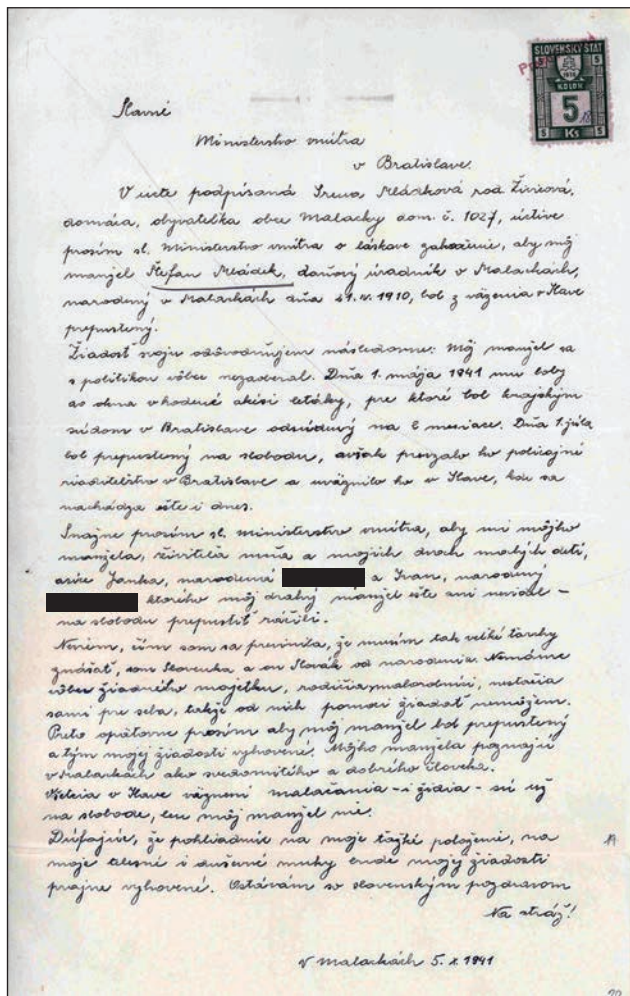
26 ŠA Bratislava, f. ŠZ v BA 1919 – 1949, a. č. 1563/1941, č. j. Št 1564/41/4. Obžaloba.

27 ŠA Bratislava, f. ŠZ v BA 1919 – 1949, a. č. 1563/1941, č. j. Tk VIII 698/41/38. Oznámenie Štefana Prokopa a Štefana Mládku.

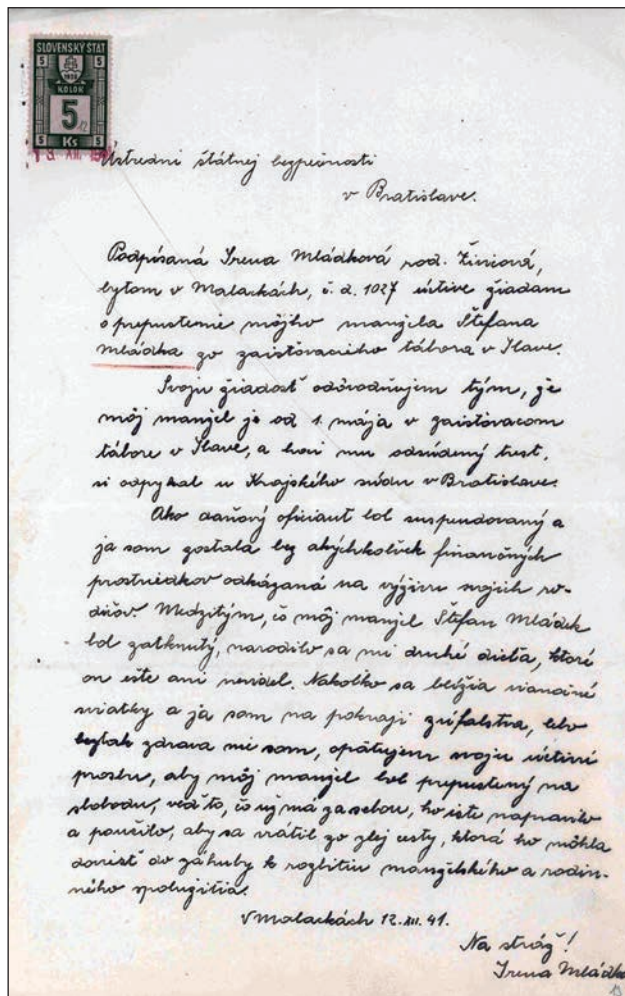
28 ŠA Bratislava, f. ŠZ v BA 1919 – 1949, a. č. 1563/1941, č. j. Tk VIII 698/41/43. Podanie Ireny Mládkovej.

29 ŠA Bratislava, f. ŠZ v BA 1919 – 1949, a. č. 1563/1941, č. j. Tk VIII 698/41/52. Zápisnica spísaná u krajského súdu v Bratislave dňa 28. júna 1941 o hlavnom pojednávaní.

30 A ÚPN Bratislava, f. ÚŠB – 209, šk. č. 650, a. č. 209-650-96, č. j. 1563/41/12.

Žiadosť Ireny Mláčkovej ministrovi vnútra Alexandrovi Machovi (Zdroj: Archív ÚPN)

Žiadosť Ireny Mláčkovej Ústrední štátnej bezpečnosti o prepustenie jej manžela (Zdroj: Archív ÚPN)

vo svojej izbe. O okolnostiach domovej prehliadky ani o údajnom spálení letákov jeho manželkou sa už nezmienil.³¹ Jozef Osuský tvrdil, že vzhľadom na nedostatok času požiadal Ernesta Pullmana, aby letáky rozšíril za neho. Pullman mu túto službu mal prisľúbiť.³² Pullman tvrdil, že do celej akcie vtiahol aj Štefana Červenku. Odovzdal mu 14 letákov s prosbou, aby ich rozhádzal po ulici.

Jeden leták si ponechal a odovzdal Štefanovi Prokopovi na prečítanie. V popoludňajších hodinách 30. apríla 1941 bol predvolaný na žandársku stanicu, kde sa stretol aj s Červenkom. Žandári mu mali predložiť jeden z letákov a pýtali sa ho, či ho pozná. Spočiatku zapieral, no potom, čo ho Červenka usvedčil, sa k svojmu podielu priznal.³³ Odlišne sa k prípadu vyjadril aj Štefan Mláček.

Podľa vlastných slov vytvoril približne 100 kusov letákov, z ktorých 40 odovzdal Jozefovi Osuskému. Ďalší spôsob ich šírenia už dodatočne nezistoval. Po svojom zadržaní žandármi odmietal priznať akýkoľvek podiel na kolportáži.³⁴ Výpoveď poskytol aj samotný Štefan Rabina, tentokrát ako obžalovaný. Snažil sa minimalizovať svoju zodpovednosť a uviedol, že hlásenie podal

31 ŠA Bratislava, f. LS BA, šk. č. 11, Tnľud 1/1947. Zápisnica napísaná dňa 13. marca 1947 na Okresnom veliteľstve NB v Malackách so Štefanom Prokopom.
 32 ŠA Bratislava, f. LS BA, šk. č. 11, Tnľud 1/1947. Zápisnica napísaná dňa 13. marca 1947 na Okresnom veliteľstve NB v Malackách s Jozefom Osuským.
 33 ŠA Bratislava, f. LS BA, šk. č. 11, Tnľud 1/1947. Zápisnica napísaná dňa 13. marca 1947 na Okresnom veliteľstve NB v Malackách s Ernestom Pullmanom.
 34 ŠA Bratislava, f. LS BA, šk. č. 11, Tnľud 1/1947. Zápisnica napísaná dňa 31. marca 1947 na Okresnom veliteľstve NB v Malackách so Štefanom Mláčkom.

Zaistovacia tábor Ilava, okres Ilava. Ilava, 13. december 1941.
 Čís. jedn. 861-1 d. 41.
 Vec: Mládek Štefan, - prepustenie zo
 zaistovacieho tábora v Ilave. Ústredňa štátnej bezpečnosti
 Odpoveď k čí. 41.303/3c/41 ÚŠB,
 zo dňa 13. dec. 1941.
 Prílohy: 1. Bratislava.

Hlásim, že dňa 13. decembra 1941 bol zo zaistovacieho tábora v Ilave ne telefonicky rozkaz ÚŠB v Bratislave /:p. Dr. Štefánek:/ zo dňa 13. decembra 1941 na slobodu prepustený:
 Štefan M l á d e k , nar. 22. 4. 1910 v Malackách, tamtiež príslušný a bytom, okres Malacky, ženatý, rím. kat., kancelársky oficiant, národnosti slovenskej.

Na stráž!
 Veliteľ zaistovacieho tábora
Dr. Mládek

Dr. Mládek
vypracovaný pod čí. 41.303/3c
J. B.

ÚSTREDŇA ŠTÁTNEJ BEZPEČNOSTI	
Došlo dňa 15. XII. 1941	
Čís. 41553	Prílohy 1
Predošlé čís. 41303	Ref. 111

K. 12. XII. 1941
Prins
Prorokom a skortu
z lovy zomranie 2. J. 1942
Prins

Oznam o prepustení Štefana Mládku zo zaistovacieho tábora v Ilave (Zdroj: Archív ÚPN)

žandárom a vyšším zložkám HG iba Alojzovi d'Agnolovi z roku 1941 dodal, z povinnosti. K správe adresovanej že niektoré jej časti si priamo vymyslel.³⁵

Podme sa vrátiť späť do roku 1941. Všetci odsúdení si svoje tresty odpýkali už počas väzobného stíhania. Na miesto prepustenia ich však opätovne zadržala ÚŠB, ktorá ich 3. júla 1941 eskortovala do zaistovacieho tábora v Ilave.³⁶ Medzi eskortovanými boli aj súdne oslobodení Štefan Prokop a Štefan Červenka.³⁷ Z pobytu Štefana Mládku vo väzení poznáme len útržkovité informácie. Po skončení druhej svetovej vojny tvrdil, že mal zásluhu na úteku troch členov ilegálnej KSS – Pavla Stahla, Pavla Tonhausera a Jána Meluša.³⁸ Je pravda, že doba väzenia Mládku, Stahla a Tonhausera sa časovo prekrýva, pričom Stahl s Tonhauserom z Ilavy skutočne ušli v októbri 1941. Napriek tomu nemáme dostatok dôkazov, ktoré by spoľahlivo potvrdzovali Mládkovu účasť na ich úteku.³⁹ Medzitým sa Mládkova manželka Irena intenzívne usilovala o jeho prepustenie. Dňa 5. októbra 1941 adresovala žiadosť ministrovi vnútra Alexandrovi Machovi, ďalší list s rovnakou požiadavkou poslala 12. decembra 1941 prednostovi ÚŠB Petrovi Starinskému.⁴⁰ Ten sa už nasledujúci deň telefonicky spojil so správou väznice v Ilave a oficiálne nariadil Mládkovo prepustenie.⁴¹ Štefan Mládek pred prepustením musel podpísať štandardizované vyhlásenie, že sa po dobu jedného roka zdrží akejkolvek politickej činnosti.⁴² Priama súvislosť medzi úsilím jeho

35 ŠA Bratislava, f. LS BA, šk. č. 11, Tnúd 1/1947. Zápisnica napísaná dňa 7. júna 1948 pre ľudovým súdom v Bratislave v trestnej veci proti Štefanovi Rabinovi.

36 A ÚPN Bratislava, f. ÚŠB – 209, šk. č. 650, a. č. 209-650-96, č. j. 1563/41/12; A ÚPN Bratislava, f. ÚŠB – 209, šk. č. 650, a. č. 209-650-96, č. j. 34 757/3c/1941. Mládek Štefan a spol. protištátna komunistická činnosť – výsledok trestného pokročovania; A ÚPN Bratislava, f. ÚŠB – 209, šk. č. 650, a. č. 209-650-96. Zpráva o zadržaní a zatknutí.

37 A ÚPN Bratislava, f. ÚŠB – 209, šk. č. 257, a. č. 209-257-26, č. j. 20 464/3c-1941. Spitzer Koloman a spol., dodanie do zaistovacieho tábora v Ilave.

38 Štefan Mládek v povojnovom tvrdení uvádza meno Ján Tonhauser. Podľa dostupných historických prameňov však z väznice v Ilave v októbri 1941 utiekol spolu s Pavlom Stahlom Pavol Tonhauser. Hoci mal Tonhauser dvoch bratov, ani jeden z nich sa nevolal Ján. Počas vojny bol v Ilave krátko väznený len Michal Tonhauser, a to ešte v roku 1940. Uvedenie mena „Ján“ sa preto javí ako preklep alebo dôsledok nepresnej spomienky.

39 ŠTVRTECKÁ, Anna. *Osoha Ján*. Bratislava: EPOCHA, 1970, s. 156, 170, 199; SNA Bratislava, f. Poverenie vnútra – Národné výbory, šk. č. 274, a. č. 156. Mládek Štefan, úradník, Malacky.

40 A ÚPN Bratislava, f. ÚŠB – 209, šk. č. 650, a. č. 209-650-96. Slávne ministerstvo vnútra; A ÚPN Bratislava, f. ÚŠB – 209, šk. č. 650, a. č. 209-650-96. Ústredni štátnej bezpečnosti v Bratislave.

41 A ÚPN Bratislava, f. ÚŠB – 209, šk. č. 650, a. č. 209-650-96, č. j. 861-1 d. 41. Mládek Štefan, prepustenie zo zaistovacieho tábora v Ilave; A ÚPN Bratislava, f. ÚŠB – 209, šk. č. 650, a. č. 209-650-96, č. j. 41 303/3c-1941. Mládek Štefan, prepustenie zo zaistovacieho tábora v Ilave.

42 A ÚPN Bratislava, f. ÚŠB – 209, šk. č. 650, a. č. 209-650-96. OSVEDČENIE.

manželky a rozhodnutím o prepustení nie je preukázaná, zdá sa však byť pravdepodobnejšia ako povojnové tvrdenie Štefana Rabinu, ktorý uvádzal, že za prepustenie Mládku a Červenku intervenoval on sám u Alexandra Macha. Túto verziu Alexander Mach vo svojej povojnovej výpovedi poprel.⁴³

Po prepustení na slobodu sa Mládek podľa vlastných povojnových slov do pôvodného zamestnania už nevrátil. Formálne však prepustený nebol, na pracovisko dochádzať nemohol, dostával iba polovicu platu a zvyšok prostriedkov na živobytie si zabezpečoval príležitostnými prácami.⁴⁴ Jednou z takýchto prác bola úradnícka pozícia v arizovanom podniku Štefana Raczku v Plaveckom Mikuláši. Tento obchod, pôvodne patriaci Ernestíne Feldbauerovej, sa zaoberal predajom dreva, páleného vápna a podobných komodít. Hlásenie okresného náčelníka Ľudovíta Repáňa z 3. februára 1942 konštatuje, že Mládek sa „po prepustení zo zaisťovacieho tábora v Ilave chová riadne, spoločnosti žiadne nevyhľadáva“. Rovnaký tón majú aj Repáňove správy z marca a mája 1942.⁴⁵ V druhej polovici roku 1942 zmenil Mládek zamestnávateľa

a opäť nastúpil do arizovaného podniku. Tentoraz išlo o železiarstvo jeho niekdajšieho stranického kolegu Štefana Júzu, bývalého podpredsedu malackej pobočky ČSDSR. Júza počas vojny arizoval železiarstvo bratov Jozefa a Ladislava Pisskocov.⁴⁶ Táto situácia vyvolala kritiku Miestneho veliteľstva HG (MV HG) v Malackách. V liste z 25. marca 1943 adresovanom Hlavnému veliteľstvu HG sa vedenie MV HG sťažovalo nielen na samotné zamestnanie Mládku, ale aj na to, že podnik získal niekdajší sociálny demokrat. Autori listu tvrdili, že o obchod nejavil záujem až do momentu, kým jeho pôvodní majitelia a vtedajší zamestnanci neboli deportovaní do koncentračného tábora.⁴⁷ Tieto tvrdenia boli počas retribučného procesu s Karolom Danihelom spochybňované. Niektorí svedkovia Júzu hodnotili pozitívne a tvrdili, že sa na deportáciách bratov Pisskocov nepodieľal. K týmto svedkom patrila aj Mládek, ktorý uviedol, že už v roku 1939 dostal od súrodencov Pisskocov ponuku na prevzatie obchodu, ktorú odmietol. Svoje rozhodnutie interpretoval ako snahu vyhnúť sa neskorším obvineniam z arizácie a podielu na

deportáciách „aby niekto mne mohol niekedy vytknúť, že som ako arizátor bol účastný odtransportovania menovaných“. Mládkovu výpoveď však môže ovplyvňovať fakt, že Júza mu ponukou zamestnania existenčne pomohol, a preto mohol mať motiváciu svojho zamestnávateľa pred súdom chrániť.⁴⁸ Medzi Júzových kritikov sa počas procesu s Danihelom zaradil aj prvorepublikový starosta Malaciek Obselka. Tvrdil, že hoci Júza formálne pôsobil v sociálnej demokracii, udržiaval čulé kontakty s Karolom Danihelom a pravidelne ho informoval o dianí v strane. Obselka spolu s ďalším bývalým sociálnym demokratom Jánom Kmetom charakterizovali Júzu ako Danihelovho dôverníka.⁴⁹ Sťažnosť MV HG Malacky z marca 1943 však mohla byť motivovaná nielen ideologickými dôvodmi, ale aj konkurenčným bojom o majetok po deportovaných Židoch. Júzovo členstvo v sociálnej demokracii tak mohlo slúžiť len ako zámienka na osobný útok.

Z obdobia po druhej svetovej vojne pochádza niekoľko svedectiev o odbojovej činnosti Štefana Mládku po jeho prepustení z väznice v Ilave. Vo viacerých životopisoch Mládek uvádzal,

43 ŠA Bratislava, f. ĽS BA, šk. č. 11, Tnľud 1/1947. Zápisnica napísaná dňa 7. júna 1948 pre Ľudovým súdom v Bratislave v trestnej veci proti Štefanovi Rabinovi.

44 Dokumenty z prvej polovice 50. rokov uvádzajú, že Mládek bol z pôvodného zamestnania priamo prepustený. Vierohodnejšie sa však javia dobové pramene zachytávajúce jeho vtedajší život; SNA Bratislava, f. SNR – osobné spisy (1945 – 1960), šk. č. 24, a. č. 504. Mládek Štefan – Kmeňový list; A ÚPN Bratislava, f. ÚŠB – 209, šk. č. 650, a. č. 209-650-96, č. j. 861/1941. Mládek Štefan, dodanie do zaisťovacieho tábora; A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, BA-V, a. č. 351. Plán vyšetrovania.

45 A ÚPN Bratislava, f. ÚŠB – 209, šk. č. 650, a. č. 209-650-96, č. j. 2006/1941 prez. Mládek Štefan, prepustenie zo zaisťovacieho tábora v Ilave. *Arizácie podnikov Židov* [online]. [cit. 2024-11-04]. Dostupné na: https://www.upn.gov.sk/projekty/arizacie/vysledkyvyhladavania/?zo-rad=predmet_podnikania&aktualna_stranka=95; A ÚPN Bratislava, f. ÚŠB – 209, šk. č. 650, a. č. 209-650-96, č. j. 2006/1941 prez. Mládek Štefan, prepustenie zo zaisťovacieho tábora v Ilave.

46 Niekde sa namiesto Ladislava ako spolumajiteľa objavuje Ľudovít Pissk. A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, BA-V, a. č. 351. Plán vyšetrovania. *Arizácie podnikov Židov* [online]. [cit. 2024-11-01]. Dostupné na: https://www.upn.gov.sk/projekty/arizacie/vysledky-vyhladavania/?zo-rad=okres&aktualna_stranka=46

47 Bratia Pisskocovi sa z koncentračných táborov nevrátili. A ÚPN Bratislava, f. ÚŠB – 209, šk. č. 650, a. č. 209-650-96, č. j. 1633/II. odd.-43. Štefan Júza, arizátor z Malaciek – zamestnávanie komunistu.

48 SNA Bratislava, f. NS, šk. č. 24, Tnľud 28/45, č. j. Júza Štefan a Gustáv Gellinger z Malaciek, vypočutie v trestnej veci proti Vojtechovi Schelbergerovi; SNA Bratislava, f. NS, šk. č. 24, Tnľud 28/45. Zápisnica spísaná pred obžalobcom Národného súdu v Bratislave dňa 9. februára 1946; SNA Bratislava, f. NS, šk. č. 24, Tnľud 28/45. Štefan Júza, bývalý arizátor firmy L. Pissk, obchod so železom Malacky; SNA Bratislava, f. NS, šk. č. 24, Tnľud 28/45. Zápisnica o vypočutí svedka napísaná dňa 13. apríla 1946.

49 SNA Bratislava, f. NS, šk. č. 24, Tnľud 28/45. Zápisnica o vypočutí svedka napísaná dňa 4. februára 1946; A ÚPN Bratislava, f. ÚŠB – 209, šk. č. 650, a. č. 209-650-96, č. j. 1633/II. odd.-43. Štefan Júza, arizátor z Malaciek – zamestnávanie komunistu.

že poskytoval pomoc sovietskym vojnovým utečencom, tieto tvrdenia však nedoložil žiadnymi prameňmi.⁵⁰ Veľmi hmlistú predstavu o jeho aktivitách poskytuje povojnový text Júliusa Štuka, prvého predsedu Okresného národného výboru (ONV) Malacky, a člena ilegálnej KSS. Ten uviedol, že po návrate z väzenia v Nitre zhromaždil v roku 1943 spolu s Mládkom niekoľko komunistických odbojárov. Výsledkom malo byť vytvorenie skupiny, ktorú Štuk označil za „okresné vedenie strany“, pričom jej vplyv mal siahť aj do Bratislavy.⁵¹ Sám Mládek v jednom z autobiografických textov potvrdil, že patrilo k osobám, ktoré na Záhorí pripravovali ozbrojené vystúpenie ako súčasť Slovenského národného povstania (SNP). Zároveň však poznamenal, že vzhľadom na trvalú prítomnosť nemeckých vojenských jednotiek v tzv. Ochranej zóne nebolo možné realizovať žiadne významnejšie akcie.⁵²

Po vypuknutí SNP Štefan Mládek neodšiel na povstalecké územie, ale ostal na Záhorí. Július Štuk tento postoj vysvetľoval stranicovým pokynom zotrvať „na svojich miestach“.⁵³ Napriek zdanlivej pasivite Mládek

neunikol pozornosti bezpečnostných zložiek. Dňa 4. októbra 1944 dorazil na ÚŠB rozkaz ministra národnej obrany z 25. septembra 1944, ktorý nariaďoval Mládku zatknúť a odviezť do zaisťovacieho tábora v Ilave.⁵⁴ Už o deň neskôr bol rozkaz postúpený žandárskej stanici v Malackách.⁵⁵ Až 17. októbra 1944 sa žandári dostavili k Mládkovcom, avšak doma ho nezastihli.⁵⁶ Mládek svoje bydlisko opustil, po vojne tvrdil, že sa ukrýval na rôznych miestach malackého okresu.⁵⁷ Vzhľadom na dlhý časový úsek medzi postúpením rozkazu na žandársku stanicu a jeho realizáciou malackými žandármi je namieste otázka, či Mládku pred zatknutím niekto informovaný nevaroval a neodporúčal mu opustiť bydlisko. Napriek svojej absencii bol v tom čase stále vedený ako zamestnanec Daňového úradu podriadený ministerstvu financií. Z tohto pomeru bol oficiálne uvoľnený 2. decembra 1944.⁵⁸

OBNOVA MALACIEK A POVOJNOVÉ POLITICKÉ PŮSOBENIE

Niekoľko dní po oslobodení, pravdepodobne medzi 6. a 9. aprílom 1945,

sa Štefan Mládek opäť objavil v Malackách. Na oslobodenom území bola obnovená Československá republika, ktorá však svoju predvojnovú predchodkyňu často pripomínala len názvom. Výraznou zmenou prešla najmä štruktúra verejnej správy. Mestský úrad v Malackách zanikol a nahradil ho Miestny národný výbor (MsNV) ako nový orgán miestnej samosprávy so značne pozmenenými kompetenciami. Na jeho čele stál predseda. Okrem výkonu administratívy sa volení členovia MsNV mali schádzať na pravidelných plenárnych zasadnutiach. Prvé zasadnutie MsNV Malacky sa konalo 7. apríla 1945 a jeho predsedom bol zvolený Štefan Mládek.⁵⁹ Ako predstaviteľ novej štátnej moci zabezpečoval predovšetkým základné opatrenia v oblasti verejného poriadku, zásobovania potravinami a inými komoditami. Malacky boli zároveň aj sídlom okresu. Analogicky s mestskou úrovňou bol zrušený okresný úrad a nahradil ho Okresný národný výbor (ONV) Malacky. Jeho prvé zasadnutie sa uskutočnilo 15. apríla 1945 a Štefan Mládek sa stal jeho členom.⁶⁰

Zloženie plén MsNV a ONV bolo v prvej fáze po prechode frontu

50 MAŤOVČÍK, A., ed. *Slovenský biografický slovník (M – Q)*, s. 203.

51 SNA Bratislava, f. Povereníctvo vnútra – Národné výbory, šk. č. 274, a. č. 156. Július Štuk, predseda Okresného národného výboru v Malackách.

52 ŠTVRTECKÁ, A. *Osoha Ján*, s. 156, 170, 199; SNA Bratislava, f. Povereníctvo vnútra – Národné výbory, šk. č. 274, a. č. 156. Mládek Štefan, úradník, Malacky.

53 SNA Bratislava, f. Povereníctvo vnútra – Národné výbory, šk. č. 274, a. č. 156. Július Štuk, predseda Okresného národného výboru v Malackách.

54 A ÚPN Bratislava, f. ÚŠB – 209, šk. č. 650, a. č. 209-650-96. Úradný záznam.

55 A ÚPN Bratislava, f. ÚŠB – 209, šk. č. 650, a. č. 209-650-96, č. j. 27 637/4-1944. Štefan Mládek, zatknutie.

56 A ÚPN Bratislava, f. ÚŠB – 209, šk. č. 650, a. č. 209-650-96, č. j. 2328/44. Mládek Štefan z Malaciek, zatknutie.

57 SNA Bratislava, f. Povereníctvo vnútra – Národné výbory, šk. č. 274, a. č. 156. Mládek Štefan, úradník, Malacky.

58 Prezídium Ministerstva financií – Číslo 25610/prez. 1944. *Úradné noviny*, roč. 26, 1944, č. 60, s. 1341; SNA Bratislava, f. SNR – osobné spisy (1945 – 1960), šk. č. 24, a. č. 504. Mládek Štefan – Kmeňový list; A ÚPN Bratislava, f. ÚŠB – 209, šk. č. 650, a. č. 209-650-96, č. j. 25610/ prez. 1944. Štefan Mládek, kanc. oficiant u Daňového úradu v Malackách – prepustenie zo štátnej služby.

59 SNA Bratislava, f. Povereníctvo vnútra – Národné výbory, šk. č. 274, a. č. 156. Zápisnica napísaná v Malackách dňa 6. mája 1945 v miestnosti bývalej Sokolovne z príležitosti ľudových volieb členov miestneho Národného výboru pre obec Malacky; SNA Bratislava, f. SNR – osobné spisy (1945 – 1960), šk. č. 24, a. č. 504. Mládek Štefan – Kmeňový list; ŠA Bratislava, f. Okresný ľudový súd (ďalej OLS) 45-48, šk. č. 8, Ttud 50/1945. Zápisnica o vylúčení svedka napísaná dňa 19. septembra 1946; SNA Bratislava, f. Povereníctvo vnútra – Národné výbory, šk. č. 274, a. č. 156. Mládek Štefan – Osobný list.

60 SNA Bratislava, f. SNR – osobné spisy (1945 – 1960), šk. č. 24, a. č. 504. Mládek Štefan – Kmeňový list; SNA Bratislava, f. Povereníctvo vnútra – Národné výbory, šk. č. 274, a. č. 156. Prezentačná listina ustanovujúcej schôdzky ONV, konanej dňa 15. apr. 1945 o 10.00 v miestnom knižkupectve.

provizórne a definitívnu podobu mali určiť až voľby. Voľby do MsNV Malacky sa konali 6. mája 1945 v miestnej Sokolovni. Väčšina pôvodne navrhnutých kandidátov bola zvolená jednohlasne. Výnimkou bol napríklad bývalý starosta Jozef Obselka, ktorý dostal niekoľko nesúhlasných hlasov. Ďalší problém nastal pri kandidatúre Františka Hoza. Jeden z účastníkov zhromaždenia ho obvinil, že počas vojny prezradil úkryt sovietskych vojnových zajatcov na úteku. Po následnej debatae sa Hoz kandidatúry vzdal. Novozvolení členovia MsNV za svojho predsedu opätovne zvolili Štefana Mládku.⁶¹ V tejto funkcii ho zastihla aj nemecká kapitulácia.⁶²

Voľby čakali aj plénum ONV Malacky. Volebné zhromaždenie bolo naplánované na 24. júna 1945 v kine Záhoran. Proti termínu vystúpila tri dni pred ich konaním okresná organizácia Demokratickej strany (DS). Dňa 22. júna 1945 sa uskutočnilo rokovanie zainteresovaných strán na pôde ONV Malacky. Povereníctvo vnútra zastupovali Ladislav Kurták a Alexander Ilčík. KSS a ONV reprezentovali Július Štuk, Ján Kmeť, Ján Majling a Štefan Mládek, zároveň prítomný ako predseda MsNV Malacky.⁶³ Za DS sa zúčastnil jej okresný predseda Pavol Gašpar, sudca Okresného súdu v Malackách. Zástupcovia Povereníctva trvali na pôvodnom termíne volieb. Prípadné ďalšie voľby do ONV by sa mohli konať

len v prípade, ak by bol uznaný protest proti výsledkom volieb do MsNV v niekoľkých obciach okresu a zároveň v nových voľbách do MsNV by zloženie národných výborov bolo zmenené. Mládek sa prikláňal k spolupráci so zástupcami DS, Gašpar žiadal paritné zastúpenie oboch strán v ONV. Kmeť obhajoval zastúpenie strán v pomere, ktorý by odzrkadľoval „obraz voličstva v okrese“. Napokon sa dosiahla zhoda na spoločnej kandidátke, ktorú navrhol Kurták a ktorú prijali aj Mládek s Gašparom. Výsledný pomer kandidátov bol 13 za KSS a 11 za DS. Definitívne rozhodnutie malo prijať spoločné rokovanie zástupcov DS a KSS nasledujúci deň.⁶⁴ Volebné zhromaždenie sa uskutočnilo v pôvodnom termíne, t. j. 24. júna 1945, hoci to bolo o štyri dni neskôr, než stanovovalo nariadenie Povereníctva vnútra. Prítomný delegát Povereníctva vnútra Ladislav Šimovič túto skutočnosť plénu ONV vytkol. Volebné právo mali všetci občania okrem tých, ktorí boli označení ako „gardisti, exponenti HSEŠ, HM, DP a ostatných nemeckých, ako aj maďarských organizácií, všetci fašisti, ktorí spolupracovali s Nemcami, pomáhali im zo zisťných dôvodov, udávali slovenských partizánov, alebo občanov, ktorí týchto ukrývali, nadržovali na SSSR a zatracovali Slovenské národné povstanie“.⁶⁵ Voľba prebiehala verejne, čo Šimovič zdôvodnil tým že „by sa dala možnosť i fašistom dostať

sa na popredné miesta“. Voličov vyzval, aby vzniesli prípadné námietky proti kandidátom. Keďže žiadne nevzniesli, kandidátna listina bola schválená. Nasledovala voľba predsedu ONV. Navrhnutí boli Ján Kmeť, Pavol Gašpar, Štefan Mládek, Július Štuk a Karol Gerdenich. Poslední traja sa kandidatúry vzdali. Za predsedu bol väčšinou 52 hlasov zvolený Ján Kmeť. Všetci kandidáti na členov ONV boli následne zvolení bez výnimky.⁶⁶ Štefan Mládek sa stal členom a tajomníkom ONV. Vo vedení okresu tak figurovali dvaja zástupcovia komunistov, hoci Kmeť aj Mládek boli pôvodne sociálnymi demokratmi. Dve funkcie podpredsedov pripadli predstaviteľom DS Pavlovi Gašparovi a Karolovi Gerdenichovi.⁶⁷

Po oslobodení Malaciek v roku 1945 zodpovedal Štefan Mládek ako predseda MsNV za rekonštrukciu mesta i jeho ďalší stavebný rozvoj.⁶⁸ S cieľom dať týmto aktivitám organizačný rámec inicioval vznik stavebného oddelenia pri MsNV Malacky. V septembri 1945 sa toto oddelenie transformovalo na tzv. Všeodborové družstvo (VD), do ktorého vložilo finančné prostriedky niekoľko obyvateľov Malaciek. Družstvo sa podieľalo na viacerých stavebných a rekonštrukčných prácach v meste. Významnú pozornosť venovalo snahám o získanie staveľskej koncesie. Dňa 18. februára 1947 bolo úradným rozhodnutím ONV zapísané do

61 Voľba Národného výboru v Malackách, roč. 26, 1945, č. 66, s. 4.

62 BELJAJEV, Sergej. Mosty k víťazství. *Rudé právo*, roč. 61, 1981, č. 108, s. 3; Aj slovenský vidiek oslavoval okázale. *Pravda*, roč. 26, 1945, č. 61, s. 2; SNA Bratislava, f. SNR – osobné spisy (1945 – 1960), šk. č. 24, a. č. 504. Mládek Štefan – Kmeťov list.

63 Za zmienku stojí, že dvaja zo štyroch zástupcov KSS pôsobili pred rokom 1938 v sociálnodemokratických štruktúrach. Sociálna demokracia sa však po druhej svetovej vojne v pôvodnej podobe neobnovila. Ešte počas SNP sa 17. 9. 1944 konal tzv. Zjednocovací zjazd KSS a Sociálnodemokratickej strany robotníckej na Slovensku. V skutočnosti sa však predstavitelia sociálnych demokratov začlenili pod hlavičku KSS. S týmto vývojom nesúhlasila časť sociálnych demokratov, ktorá založila Stranu práce. Táto však bola v politickom systéme povojnového Československa už len do počtu.

64 SNA Bratislava, f. Povereníctvo vnútra – Národné výbory, šk. č. 274, a. č. 156. Zápisnica napísaná na Úrade Okresného Národného výboru v Malackách dňa 22. júna 1945.

65 SNA Bratislava, f. Povereníctvo vnútra – Národné výbory, šk. č. 274, a. č. 156. Zápisnica z voľby Okresného národného výboru v Malackách, ktorá sa previedla dňa 24. júna 1945.

66 SNA Bratislava, f. Povereníctvo vnútra – Národné výbory, šk. č. 274, a. č. 156. Zápisnica z voľby Okresného národného výboru v Malackách, ktorá sa previedla dňa 24. júna 1945.

67 SNA Bratislava, f. Povereníctvo vnútra – Národné výbory, šk. č. 274, a. č. 156. ONV v Malackách.

68 Rozmach stavebného ruchu v Malackách. *Pravda*, roč. 27, 1946, č. 159, s. 2.

Slávnostné odhalenie pamätnej tabule padlým vojakom v Malackách z 22. júna 1947

(Zdroj: Archív TASR)

firemného registra ako podnikateľský subjekt v rámci družstevného podnikania.⁶⁹ O necelý mesiac, 15. marca 1947, VD požiadalo ONV Malacky o vydanie živnostenského listu pre oblasť stavitelstva.⁷⁰ ONV Malacky následne 25. marca 1947 požiadali o stanovisko Spoločenstvo stavitelov na Slovensku, ktoré však 1. apríla 1947 odpovedalo, že sa k žiadosti nemôže vyjadriť, nakoľko nemá k dispozícii potrebné zakladateľské dokumenty a stanoviny družstva.⁷¹ ONV preto 14. apríla 1947 vyzval VD, aby doložilo všetky náležitosti vrátane potvrdenia o zaplatení inkorporačného poplatku u Spoločenstva stavitelov pre Slovensko.⁷² Reakcia družstva prišla

24. apríla a obsahovala všetky požadované doklady.⁷³ Spoločenstvo stavitelov následne 8. mája 1947 oznámilo ONV, že voči žiadosti o vydanie stavitel'skej koncesie nemá žiadne námietky.⁷⁴ Podobne sa vyjadrila aj Obchodná a priemyselná komora v Bratislave.⁷⁵ Dňa 29. mája 1947 Povereníctvo priemyslu a obchodu udelilo VD Malacky stavitel'skú koncesiu. V ten istý deň bol o rozhodnutí informovaný aj ONV Malacky.⁷⁶ Mládek stál na čele družstva od jeho vzniku až do 9. marca 1949, keď VD prešlo pod národnú správu.⁷⁷

Mandát predsedu MsNV vykonával Štefan Mládek pomerne krátko, len do parlamentných volieb v máji 1946. Tie okrem zloženia Slovenskej národnej rady (SNR) a Národného zhromaždenia rozhodovali aj o straníckom zložení národných výborov. Novým predsedom MsNV sa stal predstaviteľ Demokratickej strany (DS) Anton Tichý, zatiaľ čo Mládek ostal radovým členom MsNV.

Podobne ako pred vojnou v rámci ČSDSR, pôsobil Štefan Mládek aj po oslobodení v štruktúrach KSS. V roku 1945 sa stal predsedom Okresného výboru KSS v Malackách a po oblasťnej konferencii KSS v Bratislave (20. – 21. mája 1945) sa stal členom bratislavského oblastného výboru.⁷⁸

Pokračoval tiež v činnosti v miestnych spolkoch. Dňa 13. mája 1945 sa stal čestným predsedom novozaloženého športového klubu AC Malacky. Klub vznikol na troskách vojnového športového klubu HG Malacky, ktorý vznikol paradoxne premenovaním z pôvodného AC Malacky.⁷⁹

Po vojne vystupoval Štefan Mládek aj ako svedok v rámci retribučného súdnicstva. Vypovedal napríklad v procese s bývalým náčelníkom hlavného štábu HG Karolom Danihelom, ktorý v minulosti pôsobil ako okresný, ale aj oblastný veliteľ HG v Malackách. Prvú výpoveď poskytol 7. januára 1946 na Okresnom súde v Malackách. Danihela síce osobne nepoznal, no vídal ho rečniť na verejných zhromaždeniach, ktoré boli namierené proti Československu. Vypovedal aj o tom, že „dňa 13. marca [1939] dal postaviť vlastne či už na jeho príkaz, alebo na príkaz niekoho druhého, ale boli postavené hliadky HG na stanici a na križovatkách ciest údajne za tým účelom, aby boli kontrolované vozidlá, ktoré odchádzajú smerom do Čiech“.⁸⁰ Druhú výpoveď podal 13. apríla 1946, v nej sa venoval deportácii bratov Pisskovicov a ich vzťahu k Štefanovi Júzovi.⁸¹ Na Národnom súde v Bratislave vystúpil 4. augusta 1947 počas prvého hlavného

69 ŠA Bratislava – p. Modra, f. Okresný národný výbor (ďalej ONV) Malacky, šk. č. 378, č. j. 1856/1947. Všeodborové družstvo v Malackách, zápis do firemného registra.

70 ŠA Bratislava – p. Modra, f. ONV Malacky, šk. č. 378. Prevádzanie živnosti „stavitel'stvo“ – žiadosť o vydanie živnostenského listu.

71 ŠA Bratislava – p. Modra, f. ONV Malacky, šk. č. 378, č. j. 3041/1947. Všeodborové družstvo Malacky, ohľadka živnosti; ŠA Bratislava – p. Modra, f. ONV Malacky, šk. č. 378, č. j. 225/1947/P/. Všeodborové družstvo Malacky – stavitel'ská koncesia.

72 ŠA Bratislava – p. Modra, f. ONV Malacky, šk. č. 378, č. j. 3041/1947. Všeodborové družstvo Malacky, stavitel'ská koncesia.

73 ŠA Bratislava – p. Modra, f. ONV Malacky, šk. č. 378. Udelenie koncesie stavitel'skej.

74 ŠA Bratislava – p. Modra, f. ONV Malacky, šk. č. 378, č. j. 356/1947/P. Všeodborové družstvo Malacky – stavitel'ská koncesia.

75 ŠA Bratislava – p. Modra, f. ONV Malacky, šk. č. 378, č. j. 23 140/1947/XIV/Ká. Všeodborové družstvo, Malacky – koncesia stavitel'ská.

76 ŠA Bratislava – p. Modra, f. ONV Malacky, šk. č. 378, č. j. V-27738/1/47. Koncesná listina; ŠA Bratislava – p. Modra, f. ONV Malacky, šk. č. 378, č. j. V-27738/1/47. Všeodborové družstvo, Malacky, žiadosť o udelenie stavitel'skej koncesie.

77 A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, BA-V, a. č. 351. Plán vyšetrovania; ŠA Bratislava – p. Modra, f. ONV Malacky, šk. č. 378, č. j. I/6-18687/1-1949. Uvalenie národnej správy.

78 Vo funkcii predsedu OV KSS figuroval minimálne do júna 1947. Našou hlavnou úlohou je veľkorysá výstavba Slovenska. *Pravda*, roč. 26, 1945, č. 74, s. 2; SNA Bratislava, f. Povereníctvo vnútra – Národné výbory, šk. č. 563, a. č. 4627/47, č. j. 575/47. Odvolanie A. Töröka z funkcie člena ONV; SNA Bratislava, f. ÚV KSS – Kultúrno-propagačné oddelenie, šk. č. 3, a. č. I/1946. Nový okresný výbor KSS Malacky; Vysoko ci ceníme sjednotenie. *Pravda*, roč. 26, 1945, č. 201, s. 1.

79 Očista športu v Malackách. *Čas*, roč. 2, 1945, č. 26, s. 5.

80 SNA Bratislava, f. NS, šk. č. 24, Tnúd 28/45. Zápisnica o výsluchu svedka napísaná dňa 7. januára 1946.

81 SNA Bratislava, f. NS, šk. č. 24, Tnúd 28/45. Zápisnica o výsluchu svedka napísaná dňa 13. apríla 1946.

dňa pojednávania. Vypovedal stručne o činnosti HG v Malackách v čase vyhlásenia Slovenského štátu, ako aj o prípade zadržania občana Jursu, ktorého zaistenie pripisoval Danihelovi. Nevedel však uviesť presné okolnosti jeho deportácie do zaisťovacieho tábora v Ilave.⁸² Hodnotenie Mládkovej výpovede v tlači, podobne ako v prípade ďalších dvoch svedkov znelo, že „neprišli do procesu nič pozoruhodného a závažného“.⁸³ Danihel bol napokon odsúdený na desať rokov odňatia slobody.⁸⁴

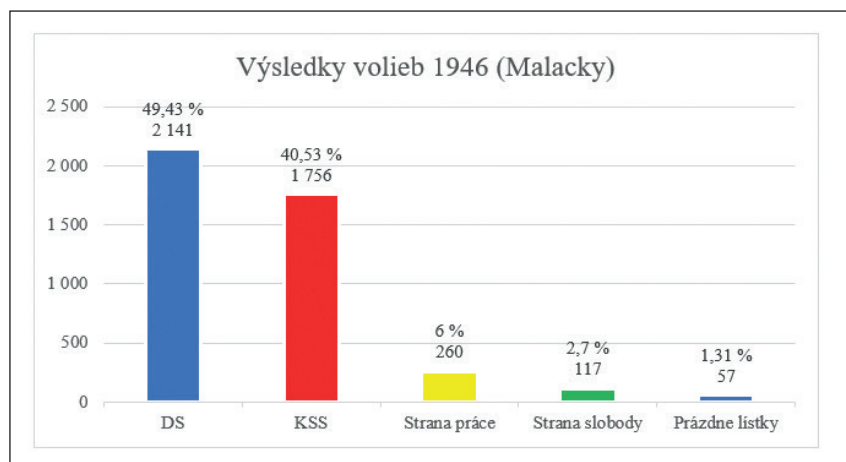
Mládek svedčil aj v prípade proti Eugenovi Hollému, bývalému veliteľovi Pohotovostných oddielov HG v Malackách, obvinenému z účasti na perzekúciách a absolvovania špeciálneho kurzu SS v meste Cernay vo februári 1942.⁸⁵ Mládek vypovedal 19. septembra 1946. Uviedol, že v sledovanom období nebol prítomný v Malackách, a preto obvinenia voči Hollému nepotvrdil ani nevyvrátil. Potvrdil však, že činnosť Hollého bola predmetom prerokovania na zasadnutiach MsNV, kde sa zvažovalo jeho ďalšie pôsobenie v úradoch, čo bolo vzhľadom na jeho minulosť zamietnuté.⁸⁶ Z hlavného pojednávania, ktoré sa uskutočnilo 11. decembra 1946, sa Mládek ospravedlnil listom, v ktorom uviedol, že všetko podstatné už povedal v predchádzajúcej výpovedi. Hollý bol rozsudkom Okresného ľudového súdu v Malackách napokon oslobodený.⁸⁷

V parlamentných voľbách 26. mája 1946 kandidoval Štefan Mládek za KSS na 5. mieste kandidátky v bratislavskom

volebnom kraji. Voľby boli pre KSS celkovo neúspešné, strana získala približne polovicu hlasov v porovnaní s Demokratickou stranou. V Malackách bol však výsledok tesnejší, hoci DS aj tu získala najviac hlasov. Jedným z možných vysvetlení bol presun voličov bývalej sociálnej demokracie ku KSS, čo mohlo súvisieť aj s členstvom jej bývalých predstaviteľov, ako boli Ján Kmeť či Štefan Mládek. Naopak, niektorí bývalí sociálnodemokratickí funkcionári, ako napr. Jozef Obselka, sa angažovali v Strane práce, ktorá však dosiahla relatívne slabý volebný výsledok.

usídlili Slováci presídlení z Maďarska.⁸⁸

Jeho poslanecký mandát sa skončil po parlamentných voľbách 30. mája 1948.⁸⁹ V dôsledku februárového prevratu už nešlo o demokratické voľby. Voliči mohli hlasovať už len za jednotnú kandidátnu listinu, ktorej zloženie kontrolovala komunistická moc. Vyjadrenie nesúhlasu bolo možné vhođením tzv. bieleho lístka, ktoré však na výsledok volieb nemalo dopad. Kandidátna listina obsahovala mená uchádzačov o poslanecké kreslá v Národnom zhromaždení a zároveň slúži-

Hoci Mládek po voľbách skončil vo funkcii predsedu MsNV, stal sa poslancom SNR. V tomto postavení nepatril medzi výrazne aktívnych poslancov. Vieme len, že 23. marca 1948 sa stal členom Osídľovacieho výboru SNR. V máji 1948 absolvoval v rámci výboru inšpekčnú cestu na juh Slovenska, do oblastí, kde sa po vojne v rámci výmeny obyvateľstva

la ako podklad pre nové zloženie SNR. Dňa 20. júla 1948 sa zišiel volebný výbor, ktorý rozhodol o menách budúcich poslancov SNR. Na druhý deň bol výsledok potvrdený vyhláškou ministra vnútra. Poslancom sa namiesto Štefana Mládku stal iný Malačan, už spomínaný Ján Kmeť. Tým sa v júli 1948 skončilo Mládkovo pôsobenie v SNR.⁹⁰

82 SNA Bratislava, f. NS, šk. č. 24, Tňud 28/45. Zápisnica spísaná dňa 4. a 5. augusta 1947 na Národnom súde v Bratislave.

83 Bývalý náčelník štábu HG Dr. Danihel pred Národným súdom. Čas, roč. 4, 1947, č. 178, s. 3.

84 SNA Bratislava, f. NS, šk. č. 24, Tňud 28/45. Rozsudok.

85 Mesto sa nachádza v Alsasku a počas druhej svetovej vojny bolo okupované nacistickým Nemeckom. Počas nemeckej okupácie nieslo názov Sennheim.

86 ŠA Bratislava, f. OLS 45-48, šk. č. 8, Tľud 50/1945. Zápisnica o výsluchu svedka napísaná dňa 19. septembra 1946.

87 ŠA Bratislava, f. OLS 45-48, šk. č. 8, Tľud 50/1945. Okresný ľudový súd v Malackách; ŠA Bratislava, f. OLS 45-48, šk. č. 8, Tľud 50/1945. Menom republiky a slovenského národa.

88 Kandidáti slovenského ľudu určení! Pravda, roč. 27, 1946, č. 88, s. 1; Obnovenie SNR podľa volieb do ÚNS. Národná obroda, roč. 2, 1946, č. 183, s. 2.

89 Stenografický zápis o priebehu 16. zasadnutia pléna SNR, konaného dňa 23. marca 1948 v Bratislave [online]. [cit. 2024-10-26]. Dostupné na: <https://www.nrsr.sk/dl/Browser/DsDocumentVariant?documentVariantId=42493&fileName=zazn.pdf&ext=pdf>

90 Vyhláška ministra vnútra zo dňa 21. júla 1948. Úřední list Československé republiky, roč. 5, 1948, č. 169, s. 2509 – 2512.

Personálne zloženie MAV NF		
Meno a priezvisko	Funkcia	Nominant
Štefan Mládek	člen	KSS
Augustín Gašpar	člen	KSS
Mikuláš Miller	člen – náhradník	KSS
Štefan Bičan	člen	DS
Augustín Elinger	člen	DS
Ján Leňoch	člen – náhradník	DS
Jozef Obselka	člen	Československá sociálna demokracia
František Dobrovodský	člen	Československá sociálna demokracia
Štefan Havlík	člen – náhradník	Československá sociálna demokracia
Jozef Kamenistý	člen	Strana slobody
Anton Mihál	člen	Revolučné odborové hnutie
Ján Foltýnek	člen	Sväz ⁹¹ politicky a rasovo prenasledovaných oslobodených väzňov
Anton Matúšek	člen	Sväz slovenských partizánov
Ondrej Šíra	člen	Československá obec legionárska
Štefan Vincek	člen	Jednotný sväz slovenských roľníkov
Terézia Prekopová	člen	Sväz slovenských žien
Anton Novota	člen	Sväz slovenskej mládeže
Ján Oreský	člen	Sväz vojakov Slovenského národného povstania

Februárový vývoj na celoštátnej úrovni vyvrcholil prijatím demisie dvanástich nekomunistických ministrov prezidentom Edvardom Benešom 25. februára 1948. Premiér Klement Gottwald následne zostavil novú vládu podľa predstáv komunistov. Už štyri dni predtým na manifestácii vyzval na zakladanie tzv. akčných výborov, ktoré mali vykonávať tzv. očistu verejného života. Týmto eufemizmom sa označovalo odstraňovanie odporcov komunistickej moci z verejných funkcií. V rovnaký deň, keď Gottwald na Václavskom námestí v Prahe oznámil prijatie demisie ministrov, sa v priestoroch MsNV Malacky zišiel Miestny akčný výbor Národného frontu (MAV NF). Štefan Mládek tu oznámil vznik MAV

NF a predložil zoznam navrhovaných členov. Tí mali byť verejne predstavení a formálne potvrdení ešte v ten večer o 20.00 hod. Časť členov MAV NF tvorili poslanci stále existujúceho pléna MsNV Malacky. KSS, DS a Československá sociálna demokracia⁹² mali po dvoch členoch a jednom náhradníkovi, pričom sociálnych demokratov reprezentoval aj bývalý starosta Jozef Obselka.⁹³ Chýbal však zástupca Strany slobody, ktorého v osobe Jozefa Kamenistého do MAV NF doplnili až 6. marca 1948.⁹⁴ Prítomnosť zástupcov všetkých vtedajších politických strán bola čisto formálna, vývoj bežal plne v intenciách komunistických predstaviteľov. Okrem politických strán boli členmi MAV NF aj zástupcovia spoločenských

organizácií, ktoré však už v tom čase podliehali komunistickej kontrole. Pre lepšiu orientáciu uvádzame tabuľku personálneho zloženia MAV NF.

Večer 25. februára 1948 sa v Malackách uskutočnila ohlásená manifestácia. Štefan Mládek pred zhromaždenými vystúpil s prejavom, v ktorom informoval o aktuálnej situácii. Nasledovala voľba členov a predsedu MAV NF. Všetci navrhovaní boli schválení, predsedom sa stal Štefan Mládek.⁹⁵

Formálnu moc však stále držalo plénum MsNV zvolené vo voľbách v roku 1946. MAV NF túto otázku riešil na svojom zasadnutí 28. februára 1948. Mládek členom oznámil, že predsedovi MsNV Tichému doručil rozhodnutie o jeho odvolaní a o prevzatí politickej moci v obci orgánmi MAV NF s účinnosťou od 1. marca 1948. Oznámenie Tichému odovzdala delegácia MAV NF;⁹⁶ jeho reakciu nepoznáme. Na ďalšom zasadnutí MAV NF dňa 2. marca 1948 sa rokovalo o rozpustení pléna MsNV. Jeho kompetencie mala prevziať Dočasná miestna správna komisia (DMSK). Tento krok umožňoval Dočasný organizačný poriadok pre MsNV vydaný výnosom povereníka vnútra č. 315/1945 z 15. novembra 1945. Právna norma umožňovala úplnú alebo čiastočnú personálnu obmenu MsNV. Poverenictvo vnútra pristúpilo k rozpusteniu najmä tam, kde KSS nemala kontrolu nad MsNV. V niektorých prípadoch stačilo odvolať jednotlivých nekomunisticky orientovaných členov MsNV.⁹⁷ V takom prípade nebolo potrebné ani

91 Názvy jednotlivých organizácií píšeme v dobovej podobe.

92 Strana práce prešla po voľbách postupným spojením so sociálnou demokraciou v českých krajinách. Od novembra 1947 vystupovala pod názvom Československá sociálna demokracia na Slovensku. ŠUTAJ, Štefan. *Slovenské občianske politické strany v dokumentoch (1944 – 1948)*. Košice: Spoločenskovedný ústav SAV, 2002, s. 42.

93 ŠA Bratislava – p. Modra, Zápisnice o zasadnutiach MNV na r. 1948 – Zápisnica z 25. februára 1948 v zasadnutí MAV NF, s. 1 – 2; SNA Bratislava, f. Poverenictvo vnútra – Národné výbory, šk. č. 1002, a. č. 2083/48, č. j. 132/1948 prez. Ustanovenie MAV N.F. v Malackách.

94 Jozef Kamenistý sa však na práci MAV NF príliš nezúčastňoval. ŠA Bratislava – p. Modra, Zápisnice o zasadnutiach MNV na r. 1948 – Zápisnica napísaná v Malackách dňa 6. marca 1948, s. 5.

95 ŠA Bratislava – p. Modra, Zápisnice o zasadnutiach MNV na r. 1948 – Zápisnica z 25. februára 1948 v zasadnutí MAV NF, s. 1 – 2.

96 ŠA Bratislava – p. Modra, Zápisnice o zasadnutiach MNV na r. 1948 – Zápisnica zapísaná zo zasadnutia A. V. zadržaného dňa 28. februára 1948, s. 1 – 2.

97 Takéto rozhodnutia sa obhajovali rôznymi eufemistickými tvrdeniami. Objavovalo sa napríklad tvrdenie, že MsNV „nepracovalo v shode s vôľou pracujúceho ľudu“.

rozhodnutie Povereníctva vnútra, stačilo, ak o zmenách rozhodla Dočasná okresná správna komisia (DOSK), pričom orgán mohol pokračovať pod značkou MsNV. Na zasadnutí MAV NF Mládek zdôvodnil potrebu vzniku DMSK tak, že „terajšie složené miestneho národného výboru nezodpovedalo potrebám obce a jeho účinkovanie priečilo sa zásadám ľudovej demokracie a následkom odohraších sa vnútropolitických zmien niet záruky, že by doterajšie složené národného výboru v budúcnosti bolo v stave plniť nariadenie terajšej vlády“.⁹⁸ Predsedom DMSK sa stal Štefan Mládek, podpredsedom Jozef Obselka.⁹⁹ Návrh na vytvorenie DMSK bol predložený Povereníctvu vnútra, ktoré 19. marca 1948 schválilo rozpustenie MsNV a jeho nahradenie DMSK. Prvé zasadnutie nového orgánu sa uskutočnilo 1. apríla 1948 a hneď v úvode schválilo dovtedajšie rozhodnutia MAV NF.¹⁰⁰

Na zasadnutí 4. augusta 1948 dal Mládek svoju funkciu k dispozícii. Ako dôvod uviedol opakované osobné útoky, ktoré však nekonkretizoval. V diskusii sa za neho postavili všetci členovia komisie, pričom oznámili, že

v prípade jeho odstúpenia by komisia rezignovala ako celok. Mládek za prejavenu dôveru poďakoval a rozhodol sa vo funkcii zotrvať.¹⁰¹

Ako predseda DMSK nadviazal na predchádzajúce stavebné a rekonštrukčné aktivity v meste, a to aj v rámci VD Malacky.¹⁰² Po roku 1948 VD opakovane získalo zákazky na výstavbu ciest, ulíc, vodných regulácií či kúpaliska.¹⁰³ Činnosť VD si autor článku všimol aj v periodiku *Bojovník*, kde bola existencia družstva prezentovaná ako príklad nového socialistického hospodárenia.¹⁰⁴ Práve úspechy VD v stavebných súťažiach mohli byť jedným z dôvodov nespokojnosti, ktorá viedla až k Mládkovej snahe vzdať sa funkcie.

Rekonštrukcia volených orgánov štátnej správy po februárovom prevrate zasiahla aj okresnú úroveň. Dňa 28. februára 1948 Povereníctvo vnútra rozpustilo ONV Malacky a nahradilo ho DOSK. Zástupca DS Karol Gerdenich týmto krokom ukončil svoje pôsobenie. Na čelo okresu sa ako predseda DOSK dostal bývalý I. podpredseda ONV Ján Kmeť.¹⁰⁵ Vo vedení okresu však pôsobil veľmi krátko. Zasadnutie

DOSK, ktoré sa konalo 20. októbra 1948, plánovalo prerokovať jeho návrh na odvolanie z dôvodu jeho zvolenia za poslanca SNR po májových voľbách. Prerokovanie návrhu sa posunulo na ďalšie zasadnutie, ktoré sa uskutočnilo 10. decembra 1948. Kmeť mal vo funkcii nahradiť Rudolf Maštrla, ktorého po niekoľkých mesiacoch vystriedal Ján Gajdorus. V niektorých dobových novinách je ako predseda DOSK uvádzaný aj Štefan Mládek, avšak v zápisniciach DOSK sa jeho pôsobenie v tejto funkcii nespomína.¹⁰⁶

Správne komisie vznikali ako mimoriadne, no dočasné opatrenie. Počítalo sa s postupnou transformáciou späť k národným výborom, avšak už v súlade s politickými prioritami komunistického režimu. Kľúčovým legislatívnym krokom bolo vládne nariadenie č. 14/1950 z 28. februára 1950, ktorým sa rušili dovtedajšie úrady národných výborov zriadené podľa nariadenia Predsedníctva SNR č. 26/1945. Namiesto nich vznikol systém referátov vedených referentmi. Títo disponovali rozhodovacou právomocou v príslušných oblastiach a vykonávali rozhodnutia orgánov

98 ŠA Bratislava – p. Modra, f. ONV Malacky, šk. č. 109, a. č. 136/1948, č. j. 136/1948 prez. Menovanie miestnych správnych komisií.

99 ŠA Bratislava – p. Modra, Zápisnice o zasadnutiach MNV na r. 1948 – Zápisnica napísaná v Malackách dňa 2. marca 1948, s. 1 – 2.

100 ŠA Bratislava – p. Modra, Zápisnice o zasadnutiach MNV na r. 1948 – Zápisnica napísaná v Malackách dňa 1. apríla 1948, s. 1; SNA Bratislava, f. Povereníctvo vnútra – Národné výbory, šk. č. 1025, a. č. 3836/48, č. j. 2087/1-II/1-1948. Malacky – menovanie DMSK.

101 ŠA Bratislava – p. Modra, Zápisnice o zasadnutiach MNV na r. 1948 – Zápisnica napísaná v Malackách, dňa 4. augusta 1948, s. 2; ŠA Bratislava – p. Modra, Zápisnice o zasadnutiach MNV na r. 1948 – Zápisnica napísaná v Malackách, dňa 4. augusta 1948, s. 2 – 3.

102 SNA Bratislava, f. Povereníctvo vnútra – Národné výbory, šk. č. 114, a. č. 77, č. j. 4262/1947. Všeodborové družstvo v Malackách, výplata VI. splátkového výkazu za práce na stavbe okresných obytných domkov; SNA Bratislava, f. Povereníctvo vnútra – Národné výbory, šk. č. 114, a. č. 77, č. j. 8328/1947. Všeodborové družstvo Malacky, výplata 7. zárobkového výkazu za práce, spojené s novostavbou obytných domkov; SNA Bratislava, f. Povereníctvo vnútra – Národné výbory, šk. č. 114, a. č. 77, č. j. 12 885/1947. Okresný činžový dom v Malackách – zadanie.

103 ŠA Bratislava – p. Modra, Zápisnice o zasadnutiach MNV na r. 1948 – Zápisnica napísaná v Malackách, dňa 11. júna 1948, s. 8; ŠA Bratislava – p. Modra, Zápisnice o zasadnutiach MNV na r. 1948 – Zápisnica napísaná v Malackách, dňa 11. júna 1948, s. 7; ŠA Bratislava – p. Modra, Zápisnice o zasadnutiach MNV na r. 1948 – Zápisnica napísaná v Malackách, dňa 25. novembra 1948, s. 1.

104 Zo zájazdu do Malaciek: Príklad schopného a vytrvalého odbojára. *Bojovník*, roč. 2, 1949, č. 2, s. 7 – 8.

105 SNA Bratislava, f. Povereníctvo vnútra – Národné výbory, šk. č. 114, a. č. 77, č. j. 150/1948 prez. ONV v Malackách, rozpustenie a vymenovanie dočasnej okresnej správnej komisie; SNA Bratislava, f. SNR – osobné spisy (1945 – 1960), šk. č. 16, a. č. 45. Kmeť Ján – Kmeťov list.

106 SNA Bratislava, f. Povereníctvo vnútra – Národné výbory, šk. č. 114, a. č. 77, č. j. 615/1948 prez. Dočasná okresná správna komisia v Malackách; SNA, f. Povereníctvo vnútra – Národné výbory, šk. č. 114, a. č. 77, č. j. 615/1948 prez., Výmena členov v DOSK Malacky; Archiv bezpečnostných složek Praha, f. Svazkové agendy, a. č. 20872 I.S. Návrh na získaní ke spolupráci Hanůska Jana, krycím jménem Hanuš; Malacky na zdolanie žatevných prác. *Práca*, roč. 4, 1949, č. 160, s. 7; SSV v Malackách nositeľom národného upovedomenia. *Obrana ľudu*, roč. 4, 1948, č. 224, s. 5; Malacky budú mať nový spolkový dom. *Obrana ľudu*, roč. 4, 1948, č. 232, s. 5.

národných výborov (pléna, rady).¹⁰⁷ Tento prechod sa dotkol aj Malaciek a znamenal tiež ukončenie pôsobenia Štefana Mládku vo funkcii predsedu DMSK. Dňa 5. decembra 1949 vydalo Povereníctvo vnútra pokyn na reorganizáciu MsNV. Návrh na zloženie nového pléna vypracoval ONV na návrh Okresného akčného výboru Národného frontu (OAV NF).¹⁰⁸ Z 10. marca 1950 pochádza návrh OAV NF na zloženie pléna MsNV Malacky, tentokrát už bez Štefana Mládku ako jeho člena. Návrh bol v ten deň schválený aj ONV Malacky a potvrdený na spoločnom zasadnutí DMSK a MsNV dňa 12. marca 1950. Štefana Mládku na čele Malaciek nahradil Ján Bartoš.¹⁰⁹

V tom roku získal Štefan Mládek osvedčenie účastníka národného boja za oslobodenie podľa zákona č. 255/1946 Zb. Okrem oficiálneho uznania prinášal tento status aj rôzne výhody, ako napríklad preferencie pri zamestnaní v štátnej správe, prijímaní

na vysoké školy či pri získavaní štátnych podpôr.¹¹⁰ Mládek o priznanie tohto statusu požiadal už 15. septembra 1947, pričom uviedol časový rozsah svojej odbojovej činnosti od 30. marca 1939 do 5. apríla 1945 t. j. vrátane obdobia po prepustení z Ilavy a úteku pred zatknutím po vypuknutí SNP.¹¹¹ K jeho prípadu sa 2. marca 1948 vyjadril aj Sväz protifašistických politických väzňov a ilegálnych pracovníkov, ktorý popisuje Mládkovu činnosť ešte podrobnejšie. Okrem tlače ilegálnych letákov v priestoroch Daňového úradu v Malackách sa spomína aj doteraz nedokumentované ukrývanie utečencov z nemeckého zajatia a účasť na podpore bližšie neshpecifikovaných parašutistov.¹¹² V prílohách k žiadosti Mládek uviedol, že v dôsledku odbojovej činnosti mal problémy ako „onemocnenie pľúc“ a trpel „nedostatkom potravy“. Komisia ministerstva národnej obrany v roku 1950 udelila osvedčenie za účasť v domácom ilegálnom hnutí

medzi 30. marcom 1939 a 30. aprílom 1941. Druhý úsek, za ktorý sa Mládkovi udeľovalo osvedčenie, sa týkal doby jeho väznenia t. j. od 1. mája 1941 do 13. decembra 1941. Obdobie po vypuknutí SNP nebolo do osvedčenia zahrnuté.¹¹³

AKTÍVNA ČINNOSŤ V BUDOVATELSKOM OBDOBÍ KOMUNISTICKÉHO REŽIMU

Po odchode z MsNV Malacky pôsobil Štefan Mládek ako finančný, neskôr plánovací referent na ONV Malacky.¹¹⁴ Zároveň sa zapojil do činnosti Jednotného roľníckeho družstva (JRD) v Malackách. Ako jeho predstaviteľ bol prítomný pri prevode časti majetku františkánskeho kláštora družstvu po zrušení rádu františkánov v dôsledku Akcie K v apríli 1950.¹¹⁵ V rámci JRD sa podieľal na zostavovaní žatevného a mlatobného plánu.¹¹⁶

V Malackách sa JRD začalo formovať začiatkom roka 1950. Dňa 23. februára 1950 bol ustanovený Prípravný

- 107 SIKORA, Stanislav. *KSČ a národné výbory na Slovensku v začiatkoch socialistickej výstavby (1948 – 1954)*. Bratislava: Pravda, 1989, s. 88 – 110; DUBOVSKÝ, Ján. *Štátny okresný archív Bratislava-vidiek – sprievodca po fondoch a zbierkach*. Nitra: Archívna správa Ministerstva vnútra Slovenskej socialistickej republiky, 1980, s. 198 – 199; ŠA Bratislava – p. Modra, f. ONV Malacky, šk. č. 283, a. č. 181/1950, č. j. 173-26/6-1950-I/1. Reorganizácia MNV – vykonanie.
- 108 ŠA Bratislava – p. Modra, f. ONV Malacky, šk. č. 283, a. č. 173/1949, č. j. 173-5/12-1949-I/2. Miestne národné výbory /DMSK, MSK, MK/, reorganizácia.
- 109 Ešte pred vydaním pokynu povereníctva vnútra z 5. 12. 1949 bol za predsedu MsNV Malacky navrhovaný Vincent Okruhlica. Ján Bartoš, ktorý sa neskôr stal jeho predsedom, v tejto fáze na kandidátke vôbec nefiguroval. Objavuje sa až v návrhu z 10. 3. 1950 rovnako ako kandidát na predsedu MsNV. Okruhlica v zozname zostal, ale len ako navrhovaný radový člen pléna MsNV. A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, BA-V, a. č. 351, Plán vyšetrovania; ŠA Bratislava – p. Modra, f. ONV Malacky, šk. č. 283, a. č. 173/1949. Zápisnica napísaná v Malackách dňa 12. marca 1950; ŠA Bratislava – p. Modra, f. ONV Malacky, šk. č. 283, a. č. 173/1949, č. j. 173-10-3-1950-I-1. Návrh kandidátky MNV v Malackách; ŠA Bratislava – p. Modra, f. ONV Malacky, šk. č. 283, a. č. 173/1949, č. j. 173-10-3-1950-I-1. Malacky, MNV, – reorganizácia.
- 110 *255/1946 Zb. – Zákon o príslušníkoch československej armády v zahraničí a o niektorých jiných účastníkoch národného boja za oslobodenie* [online]. [cit. 2024-12-23]. Dostupné na: https://www.slov-lex.sk/ezbiery/pravne-predpisy/SK/ZZ/1946/255/vyhlasene_znenie.html
- 111 Oddelenie starostlivosti o vojnových veteránov a vojenských dôchodcov MO SR, Mládek Štefan – Osobný spis, č. j. 6811/1948.
- 112 S týmito mal byť Štefan Mládek v kontakte pod heslom „Smrek na koreň“. Oddelenie starostlivosti o vojnových veteránov a vojenských dôchodcov MO SR, Mládek Štefan – Osobný spis, č. j. 1824/1948. Potvrdenie ileg. činnosti.
- 113 Oddelenie starostlivosti o vojnových veteránov a vojenských dôchodcov MO SR, Mládek Štefan – Osobný spis, č. j. 11242-MI-80-1949. Mládek Štefan – 1910 – žádost o vydání Osvědčení podle zákona č. 255/1946 Sb.
- 114 Na základe zákona č. 14/1949 Zb. SNR a vládneho nariadenia č. 139/1949 Zb sa rok predtým transformovala správa aj na okresnej úrovni. V rámci jednotlivých ONV vzniklo 11 referátov s príslušnými zamestnancami a referentami ako ich najvyššími inštanciami. A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, BA-V, a. č. 351. Plán vyšetrovania; Budú hovoriť za nás. *Práca*, roč. 6, 1951, č. 11, s. 4; ŠA Bratislava – p. Modra, f. ONV Malacky, šk. č. 283, a. č. 103/1950. Soznam ľudových referentov ONV v Malackách; DUBOVSKÝ, J. *Štátny okresný archív Bratislava-vidiek – sprievodca po fondoch a zbierkach*, s. 163.
- 115 ŠA Bratislava, f. Krajský národný výbor (ďalej KNV) – Cirkevný odbor (1949 – 1959), šk. č. 5. Zápisnica napísaná dňa 3. júna 1950 z príležitosti odpredaja sena na koreni v Zámockom parku.
- 116 ŠA Bratislava, f. KNV – Odbor organizačný a kontrolný (1949 – 1960), šk. č. 22, a. č. 0531. Soznam členov pléna ONV Malacky.

JRD sa v Malackách začalo formovať začiatkom roka 1950. Na fotografii ženy pri zbere zeleniny v roku 1956. (Zdroj: Archív TASR)

Zasadnutie rady ONV v Malackách 29. septembra 1951 k opatreniam pre čo najlepšie zabezpečenie jesenných prác (Zdroj: Archív TASR)

výbor JRD, ktorý o necelý mesiac, 25. marca 1950 vystriedalo riadne založené družstvo.¹¹⁷ Do firemného registra bolo družstvo zapísané 5. apríla 1950. Prvým predsedom družstva sa stal roľník František Makyta.¹¹⁸ Vznikom družstva sa však proces kolektívizácie neskončil. V prvých mesiacoch svojej existencie fungovalo JRD Malacky ako tzv. JRD I. typu, kde sa spoločným spôsobom vykonávali iba základné poľné práce, pričom vlastnícke práva k pozemkom ostávali v rukách jeho jednotlivých členov.¹¹⁹ Podľa situáčnej správy ONV Malacky k 1. augustu 1950 adresovanej Krajskému

národnému výboru v Bratislave v tomto čase prebiehalo v družstve hospodárenie v rámci JRD II. typu. Rozoráním medzi došlo k sceľovaniu pozemkov, samotné výrobné prostriedky poľnohospodárskej výroby ako stroje či zvieratá však naďalej zostávali v súkromných rukách.¹²⁰ Niekoľko neskoršie datovaných situačných správ však stále obsahuje zmienku tom, že JRD Malacky fungovalo v tomto období ako JRD I. typu.¹²¹ S istotou možno prechod na družstvo II. typu datovať až od 1. septembra 1950.¹²² V tomto období už Mládek zodpovedal za účtovníctvo družstva.¹²³ V novembri 1950 sa JRD

Malacky transformovalo na družstvo III. typu, čo znamenalo, že pôda aj živočíšna výroba boli spoločné, členovia si však mohli ponechať malé záhumnienky. Odmeňovanie členov sa uskutočňovalo formou mzdy za vykonanú prácu a dôchodku za pôdu vloženú do spoločného hospodárenia.¹²⁴ Tento model pretrval minimálne počas celého roku 1951, čo dokladá správa družstevného oddelenia ONV Malacky zo 17. decembra 1951. Na konci roku 1951 fungovalo v okrese ďalších päť družstiev III. typu. V neďalekej obci Kuchyňa už existovalo JRD IV. typu, kde sa odmeňovanie uskutočňovalo

117 SNA Bratislava, f. Povereníctvo pôdohospodárstva a pozemkovej reformy (ďalej PPaPR), šk. č. 1089, č. j. 156/1950. Schválenie ustavenia JRD; SNA Bratislava, f. PPaPR, šk. č. 1089, č. j. 117/1950. Schválenie Prípravného výboru JRD.

118 SNA Bratislava, f. PPaPR, šk. č. 1089, Zápis družstva.

119 ŠTANSKÝ, Peter. Ako spracovať archívne fondy jednotných roľníckych družstiev. *Slovenská archivistika*, roč. 25, 1990, č. 2, s. 43.

120 ŠA Bratislava, f. KNV – Poľnohospodársky odbor (1949 – 1960), šk. č. 10, a. č. 172/1950. Situačná zpráva o JRD a PV-JRD okresu Malacky k 1. VIII. 1950; ŠTANSKÝ, P. Ako spracovať archívne fondy jednotných roľníckych družstiev, s. 45.

121 ŠA Bratislava, f. KNV – Poľnohospodársky odbor (1949 – 1960), šk. č. 10, a. č. 172/1950. Situačná zpráva okresu Malacky ku dňu 27. aug. 1950; ŠA Bratislava, f. KNV – Poľnohospodársky odbor (1949 – 1960), šk. č. 10, a. č. 172/1950. Situačná zpráva o JRD a PV-JRD okresu Malacky k 31. VIII. 1950.

122 ŠA Bratislava, f. KNV – Poľnohospodársky odbor (1949 – 1960), šk. č. 10, a. č. 172/1950. Situačná zpráva o JRD a PV-JRD okresu Malacky k 1. IX. 1950.

123 ŠA Bratislava, f. KNV – Poľnohospodársky odbor (1949 – 1960), šk. č. 10, a. č. 172/1950. JRD Malacky.

124 ŠTANSKÝ, P. Ako spracovať archívne fondy jednotných roľníckych družstiev, s. 45; ŠA Bratislava, f. KNV – Poľnohospodársky odbor (1949 – 1960), šk. č. 22, a. č. 175/1950. Mesačné hlásenie o situácii v JRD okresu Malacky za november 1950.

výlučne na základe pracovného výkonu, hoci s možnosťou ponechania menšieho záhumienka.¹²⁵ V rovnakom období JRD Malacky viedol ako predseda Štefan Mládek.¹²⁶

Podľa interných hodnotení ONV Malacky patrilo JRD Malacky v oblasti poľnohospodárskej produkcie medzi lepšie fungujúce družstvá. V priebehu roku 1951 sa v hodnotiacich správach objavujú pozitívne formulácie: „Dobré výsledky boli dosiahnuté dobrou organizáciou práce, dobrou pracovnou morálkou a slubným rozvojom živočíšnej výroby. JRD má dobré podmienky na rozvoj a rozšírenie živočíšnej výroby v obore výkrmu ošípaných.“¹²⁷ Dochovali sa aj štatistické ukazovatele. Družstvo väčšinou plnilo stanovené dodávky, výnimku tvorili komodity ako vlna, bravčové a hovädzie mäso. Najväčším neúspechom bola slabá úroda zemiakov.¹²⁸

Pred Štefanom Mládkom, vtedy už skúseným štátnym úradníkom, stála dôležitá úloha, a síce „vtiahnuť“ viac roľníkov v Malackách do kolektívneho hospodárenia. V obci si totiž stále udržiaval silné postavenie súkromný poľnohospodársky sektor. Ako si Mládek predstavoval ďalší vývoj kolektivizácie, možno vycíť z záznamov

z viacerých zasadnutí miestnych orgánov. Na zasadnutí Rady MsNV v Malackách 10. apríla vystúpil Mládek s kritikou nízkeho počtu nových členov JRD Malacky. Jeho výčitku však odmietol predseda MsNV Ján Bartoš. Na zasadnutí bol prítomný aj predseda ONV Ján Gajdorus, ktorý navrhol zorganizovať osvetovú prednášku o „výhodách spoločného obrábania pôdy v rámci JRD“, pričom jej autorom a rečníkom mal byť práve Mládek. Prednáška sa mala zamerať najmä na malých a stredných roľníkov. Mládek odporúčanie prijal.¹²⁹

Na plenárnom zasadnutí MsNV dňa 28. augusta 1951 sa hodnotila agitácia medzi súkromne hospodáriacimi roľníkmi. Mnohí poľnohospodári sa podľa agitátorov snažili podpís do družstva oddialiť alebo ho úplne odmietali. Mládek situáciu zhodnotil tak, že „problém je ten, že ich vlastenectvo a pomer k nášmu zriadeniu je vyháňavý. Viacej dávajú na hlas cudzieho rozhlasu a iné podobné správy, ako by mali dať na vlasteneckú svoju povinnosť alebo pomer k našim robotníkom.“¹³⁰ Odpor k vstupu do JRD potvrdzuje aj prieskum, ktorý vykonal roľnícky tajomník OV KSS Malacky Jozef Raučina v apríli 1951. Vo svojom

hodnotení konštatoval: „Najväčší nedostatok, s ktorým JRD v Malackách zápasí, je ten, že JRD postráda členstvo malých a stredných roľníkov, ktorí po viac násobnom názornom presvedčovaní odmietli vstúpiť do družstva, odvolávajú sa, že po žatevných a mlatebných prácach do družstva vstúpiť. JRD Malacky má celkom prez 500 členov a výkonných malých a stredných roľníkov je len asi 1 %.“¹³¹

Orgány mesta Malacky sa tak ocitli v situácii, keď do istej miery dočasne kapitulovali. Ešte v roku 1955 sa na plenárnych zasadnutiach MsNV Malacky riešili dodávky poľnohospodárskej produkcie od samostatne hospodáriacich roľníkov. Nechýbali ani prípady, keď roľníci sami z JRD Malacky vystupovali.¹³² Koniec súkromného poľnohospodárstva nastal v Malackách až počas 2. etapy kolektivizácie, ktorá sa rozbehla v lete 1957.¹³³ Jednotné roľnícke družstvo v Malackách sa však dlho neudržalo. V roku 1963 zaniklo a jeho majetok prešiel pod Štátne majetky Malacky.¹³⁴

ZATKNUTIE A SÚDNY PROCES

V tom čase už Štefan Mládek predsedom JRD dávno nebol. Okresné oddelenie ŠtB Malacky podalo 16. januára

125 ŠA Bratislava, f. KNV – Poľnohospodársky odbor (1949 – 1960), šk. č. 48, a. č. 174/1951. Zpráva družstevného oddelenia ku dňu 17. 12. 1951.

126 Nevieme presne, kedy sa Mládek stal predsedom JRD. Dokumenty ŠtB uvádzajú február 1950, z iných prameňov možno len odhadnúť, že Mládek sa stal predsedom až v roku 1951. Jednoznačnejšia je výročná správa JRD Malacky za rok 1951, kde sa už Mládek priamo uvádza ako predseda JRD. A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, BA-V, a. č. 351. Plán vyšetrovania; POKORNÝ, L. Boli ste už na žatevnej brigáde. *Hlas banky*, roč. 6, 1951, č. 31/32, s. 5; ŠA Bratislava, f. KNV – Odbor organizačný a kontrolný (1949 – 1960), šk. č. 15, a. č. 053/1951. Zoznam referentov ONV; ŠA Bratislava, f. KNV – Poľnohospodársky odbor (1949 – 1960), šk. č. 58, a. č. 175/1951. Výročná zpráva Jednotného roľníckeho družstva v Malackách.

127 ŠA Bratislava, f. KNV – Poľnohospodársky odbor (1949 – 1960), šk. č. 48, a. č. 174/1951. Shodnotenie hospodárskych výsledkov na jednotlivých JRD okresu Malacky, podľa účtovných uzavierok za r. 1951.

128 ŠA Bratislava, f. KNV – Poľnohospodársky odbor (1949 – 1960), šk. č. 48. JRD Malacky III. typu; ŠA Bratislava, f. KNV – Poľnohospodársky odbor (1949 – 1960), šk. č. 48. Zpráva družstevného oddelenia ku dňu 17. XII. 1951.

129 ŠA Bratislava – p. Modra. Zápisnica spísaná dňa 10. apríla 1951 na MsNV v Malackách.

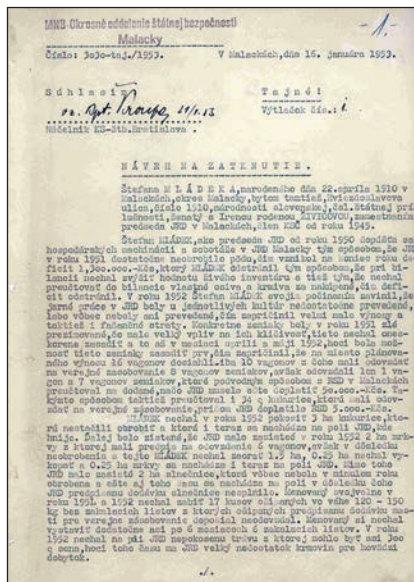
130 ŠA Bratislava – p. Modra. Zápisnica spísaná zo zasadnutia Pléna MNV v Malackách 28. augusta 1951.

131 Kolektivizácia mala na Slovensku podstatne násilnejší charakter, ako vyplýva z vyššie uvedených citácií. O jej priebehu pozri viac v HLAVOVÁ, Viera. *Kulak – Triedny nepriateľ*. Bratislava: Veda, 2010; ŠA Bratislava, f. KNV – Poľnohospodársky odbor (1949 – 1960), šk. č. 48, a. č. IX-600-1951. Vyhodnocovacia zpráva o prieskume v JRD vyšších typov v čase od 5. IV. – 12. IV. 1951.

132 ŠA Bratislava – p. Modra. Zápisnica spísaná dňa 27. apríla 1955 na MsNV v Malackách; ŠA Bratislava – p. Modra. Zápisnica spísaná zo zasadnutia Pléna MNV v Malackách 28. januára 1960.

133 ŠA Bratislava – p. Modra, f. MNV Malacky, šk. č. 3. Zápisnica č. 22 napísaná 6. augusta 1958 zo zasadnutia rady MNV v Malackách.

134 ŠKRIŇA, P. 1971. Delegáti na jazd KSS. *Hlas ľudu*, roč. 18, 1971, č. 111, s. 3.

Návrh na zatknutie Štefana Mládku

(Zdroj: Archív ÚPN)

1953 návrh na jeho zatknutie. Ako jeden z hlavných dôvodov uviedlo nedostatočnú výkonnosť JRD, ktorú pripisovalo Mládkovej neschopnosti. Vydíval vraj nedostatočné úsilie o získavanie nových členov, najmä z radov malých a stredných roľníkov. Ako tretí dôvod sa uvádzala sporevera sumy 1 000 000 Kčs, ku ktorej malo dôjsť počas povojnovej rekonštrukcie Malaciek. Uvedené finančné prostriedky podľa návrhu skončili

v dome, ktorý si Mládek postavil v roku 1946. Posledným obvinením bolo údajné ovplyvnenie oslobodenia dvoch osôb, ktoré mali gestapu vyzradiť totožnosť neznáameho vojaka Červenej armády, pričom ten mal byť následne popravený.¹³⁵ Rozkaz na zatknutie bol vydaný 31. januára 1953. Na druhý deň bol Štefan Mládek zaistený vo svojom dome v Malackách. Počas domovej prehliadky bol držaný na Okresnom oddelení Verejnej bezpečnosti (OO VB) Malacky a následne bol prevezený do väznice Krajskej správy Štátnej bezpečnosti (KS ŠtB) v Bratislave. Počas prevozu sa vyjadril, že by sa ŠtB mala o JRD Malacky dôkladnejšie zaujímať. Naznačoval pritom, že sa ho niekto pokúša zlikvidovať.¹³⁶ Pre podozrenie z tzv. protištátnej činnosti bolo 23. februára 1953 rozhodnuté o jeho ponechaní vo väzbe minimálne do 31. mája toho istého roka.¹³⁷

Predzvestou týchto udalostí bolo rozhodnutie okresnej prokuratúry v Bratislave zaradiť Mládku ako podozrivého v trestnej veci proti Cyrilovi Gašparovi, ktorý na MsNV Malacky pracoval ako poľnohospodársky referent a pred Mládkom dokonca predsedal JRD Malacky.¹³⁸ Prípado sa však časovo prekryval s dátumom Mládkovho

zaistenia a KS ŠtB Bratislava odmietla Mládku vydať.¹³⁹

Za Mládku sa postavilo niekoľko osôb. Jeho niekdajší spoluväzni Štefan Prokop, Jozef Osuský a Ernest Pullman spolu s jeho svokrom Augustínom Živicom¹⁴⁰ poslali 3. marca 1953 oficiálnu sťažnosť povereníkovi vnútra Jozefovi Lietavcovi. Kriticky sa vyjadrili na adresu obvinení voči Mládkovi a tvrdili, že zatknutie je výsledkom intríg osôb, proti ktorým Mládek počas svojho predsedovania v JRD vystupoval. Osobitne spomínali Jána Krajčíra, o ktorom sa vyjadrili, že pred vojnou pôsobil v Národnej obci fašistickej, počas vojny bol prívržencom ľudáckeho režimu, po vojne vstúpil do DS a až po roku 1948 sa mal stať členom KSČ. Vo výročnej správe JRD Malacky z roku 1951 figuroval ako člen dozorného výboru JRD a po Mládkovom zaistení sa stal novým predsedom JRD.¹⁴¹ Autori listu pripomenuli Mládkove vojnové aktivity, ale aj politické pôsobenie po roku 1945. Jeho aktivity postavili do kontrastu s pasivitou iných malackých komunistov počas rokov 1939 až 1945.¹⁴² Lietavec list dostal a 11. marca 1953 ho postúpil náčelníkovi KS ŠtB Bratislava Jaroslavovi Hrbáčkovi.¹⁴³

Správa o vyšetrowaní z 9. apríla 1953 uvádza, že Mládek sa počas vedenia JRD Malacky dopustil viacerých

135 A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, BA-V, a. č. 351, č. j. 3030-taj./1953. Návrh na zatknutie.

136 A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, BA-V, a. č. 351, Rozkaz na zatknutie; A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, BA-V, a. č. 351. Zpráva o zatknutí.

137 A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, BA-V, a. č. 351, č. j. A-242/60-taj-1953. Žiadosť o ponechanie vo väzbe a povolenie výkonu väzby vo väznici; A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, BA-V, a. č. 351, č. j. KP6-62/53. Rozhodnutie o väzbe.

138 ŠA Bratislava – p. Modra. Zápisnica spísaná zo zasadnutia Pléna MNV v Malackách 8. januára 1951; ŠA Bratislava, f. KNV – Cirkevný odbor (1949 – 1959), šk. č. 5. Zápisnica napísaná dňa 3. júna 1950 z príležitosti odpredaja senu na koreni v Zámockom parku; A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, BA-V, a. č. 351, č. j. 1 Pt 533/52.

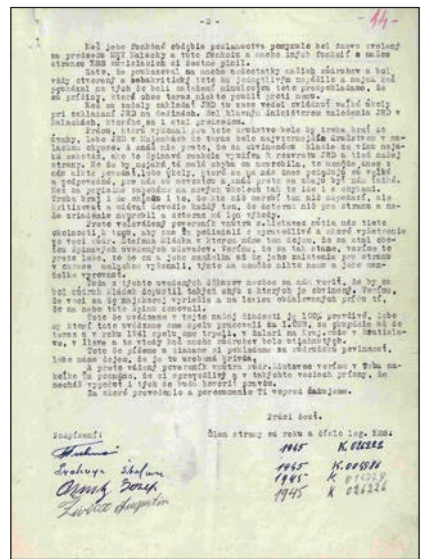
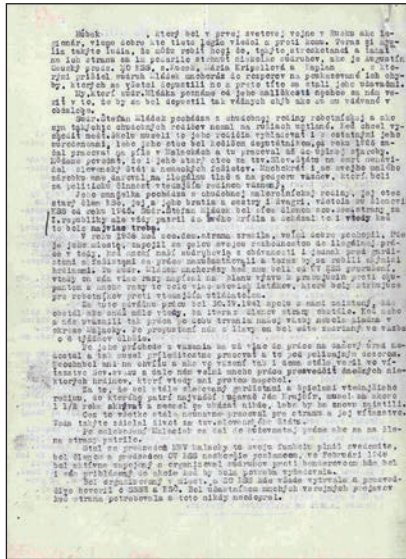
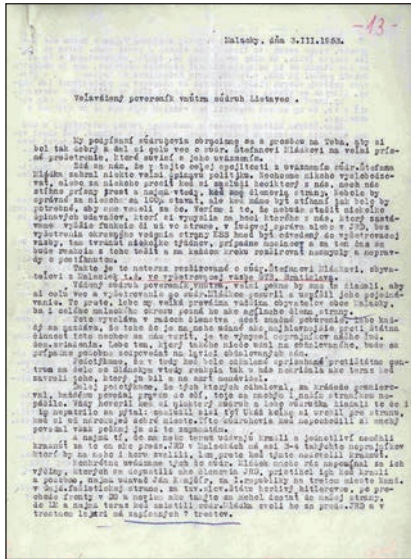
139 A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, BA – V, a. č. 351, č. j. A-488/60-taj.-1953.

140 Totožnosť Augustína Živicu vieme vyčítať zo sčítacieho hárka z roku 1930. Na hárku sa okrem Augustína Živicu nachádza aj istá Irena Živicová, osoba s rovnakým dátumom narodenia ako Irena Mládková. *Sčítací hárko 506/218, Malacky (Malacky)* [online]. [cit. 2025-04-08]. Dostupné na: <https://www.slovakiana.sk/kulturne-objekty/cair-ko1a2fj>

141 Krajčír sa na čele JRD zrejme dlho neudržel. Zasadnutie byra OV KSS Malacky z 30. 7. 1953 rozhodlo o jeho vylúčení zo strany. Ako hlavné dôvody sa uvádzali nedostatky v práci pre JRD a prospechárske správanie. Je pravdepodobné, že ešte pred samotným vylúčením zo strany bol z vedenia družstva odvolaný. SNA Bratislava, f. KV KSS Bratislava, šk. č. 106, a. č. 183, č. j. 20 036/1953. Zápisnica zo zasadnutia byra OV KSS do dňa 30. júla 1953; ŠA Bratislava, f. KNV – Poľnohospodársky odbor (1949 – 1960), šk. č. 58, a. č. 175/1951. Výročná zpráva Jednotného roľníckeho družstva v Malackách.

142 A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, BA-V, a. č. 351. Vážený povereník vnútra súdruh Lietavec.

143 A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, BA-V, a. č. 351, č. j. 483/53 sek.

List Štefana Prokopa, Jozefa Osuského, Ernesta Pullmana a Augustína Živicu s kritikou Mládkovho zatknutia v roku 1953 (Zdroj: Archív ÚPN)

pochybení vrátane krádeže finančných prostriedkov z družstevnej pokladnice. Mládek tvrdil, že išlo o výber peňazí, ktoré družstvo v čase vzniku osobne požičal. Doklady však nepredložil a tieto chýbali aj v účtovníctve družstva. Druhá línia podozrenia sa týkala výstavby jeho domu, pričom sa objavilo nové podozrenie, že peniaze na stavbu mal Mládek získať z prostriedkov, ktoré Malackám na rekonštrukciu poskytlo Povereníctvo financií. Tretím bodom správy bol údajný zásah v prospech istého Lančariča a Živicu pri rozhodovalí retribučného súdu v Malackách.¹⁴⁴ Mládek závery vyšetrovania popieral. Svoju obranu vo vzťahu k práci na družstve založil na tvrdení, že JRD plnilo povinnosti dodávkové povinnosti. Ostatné podozrenia považoval za falošné a dodal, že mnohé skutočnosti, okrem činnosti v JRD, už boli v rokoch 1946 až 1947 prešetrowané orgánmi ÚV KSS.¹⁴⁵ Rovnaký deň

Mládek napísal list domov, v ktorom manželku Irenu inštruoval, ako presne má posielat listy a balíky do väzenia.¹⁴⁶ Plán vyšetrowania z 23. apríla 1953 rozvíjal pôvodné podozrenia a prinášal ďalšie. Popri sprenevere peňazí na rekonštrukciu a kritike činnosti vo vedení JRD pribudlo aj obvinenie z kupčenia s mäsom, ktoré Mládek údajne odkúpil od roľníkov v rokoch 1945 až 1946 pre zásobovanie. V súvislosti s retribučným súdnictvom sa k prípadu Lančariča a Živicu pridalo Mládkovo údajné zasahovanie v prospech Augustína Gelingera – bývalého okresného veliteľa HG a príslušníka ÚŠB. Gelingier bol vo väzbe od 8. marca 1946 a 27. augusta 1948 ho Ludový súd v Bratislave odsúdil na 9 mesiacov odňatia slobody a stratu čestných práv na 5 rokov. Trest odňatia slobody si Gelingier odsedel už vo väzbe, a tak sa po vynesení rozsudku ocitol na slobode.¹⁴⁷ Mládek aj naďalej podozrenia popieral. Vyšetrowatelia sa zamerali na

zistenie informácií o osobách označovaných za režimu nepriateľské a analyzovali písomnosti, ktoré našli počas domovej prehliadky. Ďalšie vyšetrovanie malo pokračovať v štyroch líniách: prešetrowanie finančných tokov pri vyplácaní financií z vojnového odškodnenia a zásobovania potravinami, identifikácia údajného Mládkovho zasahovania počas retribučných súdnych procesov, pôsobenie vo funkcii predsedu VD Malacky a činnosť vo vedení JRD Malacky.¹⁴⁸ Dňa 24. apríla 1953 odpovedala Irena Mládková na manželov list. Po prepustení z ONV Malacky sa zamestnala v miestnom liehovare. S manželom rozoberala výchovu ich troch detí. Do väznice poslala potraviny, cigarety a 100 Kčs.¹⁴⁹ Z plánu vyšetrovania vychádzal výsluch, ktorý sa konal 28. apríla 1953. Vyšetrowateľov na úvod zaujímali okolnosti poskytnutia dotácie z Povereníctva financií. Mládek uviedol, že MsNV

144 Zo zachovaného textu nie je zrejmé, či šlo o Okresný ľudový súd alebo Miestny ľudový súd. Mená Živica ani Lančarič sa však nenachádzajú v dostupných zoznamoch osôb súdených Okresným ľudovým súdom. Chýbajú tiež krstné mená oboch osôb – v prípade osoby s priezviskom Živica je možné, že šlo o Mládkovho svokra.
145 A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠTB Bratislava, BA-T, a. č. 351. MLÁDEK Štefan – zpráva o doterajšom výsledku šetrenia.
146 A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠTB Bratislava, BA-V, a. č. 351. Milá Irena a deti!.
147 A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠTB Bratislava, BA-V, a. č. 684. Zpráva.
148 A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠTB Bratislava, BA-V, a. č. 351. Plán vyšetrovania.
149 A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠTB Bratislava, BA-V, a. č. 351. Náš taťko!

Malacky žiadalo o podporu vzhľadom na vojnové škody. Žiadosť bola schválená a v tejto veci sa Mládek obrátil aj na vtedajšieho podpredsedu SNR Karola Šmidkeho, ktorý intervenoval u povereníka financií Mateja Joska. Mesto dostalo dotáciu vo výške 4 000 000 Kčs, ktorú osobne prevzal člen pléna MsNV Malacky Štefan Havlík a odovzdal ju učtárni národného výboru v Malackách. Otázky sa následne sústredili na spôsob výkonu rekonštrukčných prác. Podľa výpovede Štefana Mládku zodpovednosť za ich realizáciu nieslo stavebné oddelenie MsNV Malacky. Práve tam sa zhromažďovali robotníci, ktorí vykonávali rekonštrukciu. Práce v teréne zastrešovalo niekoľko stavbyvedúcich zodpovedných za vedenie evidencie a samotné prevedenie stavebných úprav. Na základe predloženej dokumentácie vyplácalo stavebné oddelenie MsNV Malacky finančné prostriedky jednotlivým robotníkom. Do tejto schémy vstúpilo VD Malacky, ktoré vzniklo 2. septembra 1945. Mládek konštatoval, že družstvo prevzalo agendu stavebného oddelenia a vyhotovovalo účty za zrealizované a vyplatené stavebné práce. Tieto náklady preplácal MsNV Malacky, a to aj v období, keď bol Mládek jeho predsedom. Dotácia zo strany Povereníctva financií však nepokrývala všetky výdavky na rekonštrukciu. Podľa Mládku si obec vypomohla predajom vojenskej koristi, získanej od Červenej armády, pričom takto nadobudla sumu 400 000 Kčs. Povojnová rekonštrukcia bola ukončená na jar 1946. V rovnakom období VD Malacky predložilo vyúčtovanie

stavebných prác príslušnému orgánu MsNV, ktorý ich následne poslal Povereníctvu financií. Originály účtov sa podľa Mládku nachádzali na Stavebnom a hospodárskom kombináte v Malackách, ktorý sa 1. januára 1950 stal právnym nástupcom VD Malacky.¹⁵⁰

Žiadosti o prešetrenie prípadu boli doručené aj do kancelárie predsedu vlády Viliama Širokého. Za svojho otca intervenovala Mládkova dcéra Jana, ako aj viacerí obyvatelia Malaciek. Korešpondencia bola postúpená Hlavnej správe Štátnej bezpečnosti (HS ŠtB), ktorá ju 5. mája 1953 poslala KS ŠtB Bratislava so žiadosťou o preskúmanie prípadu. Samotná korešpondencia sa však vo vyšetrovacom spise nenachádza.¹⁵¹

Na list svojej manželky odpovedal Štefan Mládek 2. mája 1953. Irenu Mládkovú informoval o bližšie nešpecifikovanej poisťke, ktorá sa mala nachádzať na JRD Malacky, a zároveň pokračoval v úvahách o výchove ich troch detí. Manželku opätovne inštruoval, akou formou má posielat listy.¹⁵²

Správa o vyšetrovaní z 8. mája sa prakticky nelíšila od jej aprílovej verzie.¹⁵³ Dňa 11. mája 1953 bolo vyšetrovanie ukončené. Krajská prokuratúra rozhodla o zrušení vyšetrovacej väzby a Mládek mal byť z jej priestorov prepustený.¹⁵⁴ Eskortovaný bol do Ústavu na výkon väzby v Bratislave. Orgány KS ŠtB zároveň navrhovali prekvalifikovať prípad z možného protištátneho na kriminálny delikt. Mládek bol následne odovzdaný na OO VB v Malackách.¹⁵⁵

Až 18. mája 1953 reagovali orgány KS ŠtB Bratislava na žiadosť HS ŠtB

Bratislava z 5. mája 1953. Správa obsahuje viaceré známe podozrenia, no podrobnejšie rozpracované. Mládek mal napríklad niesť zodpovednosť za slabé výsledky JRD Malacky v rokoch 1951 a 1952. Uvádza sa napríklad, že odmietal zamestnať skupiny obyvateľov Malaciek na poliach v rámci tzv. dobrovoľných brigád, bránil spoločnému ustajneniu dobytky a zabránil koseniu niekoľkých hektárov lúk. Ďalším opätovne použitým podozrením boli okolnosti výberu 80 000 Kčs z pokladnice JRD. Mládek tento krok zdôvodňoval ako vrátenie pôvodnej pôžičky na účet JRD Malacky. Správa opäť pripomenula jeho údajné zásahy v prospech Lančariča a Živicu pri súdnom konaní, tentokrát s výslovným zmiením OLS Malacky, hoci v zozname trestných spisov z tohto súdu sa ich mená nenachádzajú. Novým prvkom bolo podozrenie zo spojenia s Rudolfom Dilongom, básnikom katolíckej modernej a podporovateľom ľudáckeho režimu, ktorý po roku 1945 emigroval. Na Slovensku však zanechal svoju partnerku Valériu Reiszovú a ich spoločnú dcéru Dagmar. Krstnými rodičmi dieťaťa mali byť manželka Mládkovci, čo však bolo jediné doložené spojenie Mládku s Dilongom.¹⁵⁶ Záver správy konštatuje, že dokument nemá „charakter štátobezpečnostný“ a obvinenia sa majú vyšetriť ako kriminálne delikty.¹⁵⁷

Vyšetrovanie prípadu prevzalo OO VB Malacky. Štefan Mládek sa 21. mája 1953 ocitol na slobode. Zamestnal sa ako úradník v liehovare v Malackách. Do práce chodil iba niekoľko mesiacov. Dňa 19. septembra 1953 opäť skončil vo vyšetrovacej väzbe, tentokrát

150 A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, BA-V, a. č. 351. Zápis o výpovedi.

151 A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, BA-V, a. č. 351, č. j. A-1011/01-taj.-53.

152 A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, BA-V, a. č. 351. Milá Irena! Milé deti!.

153 A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, BA-V, a. č. 351. MLÁDEK Štefan – zpráva o doterajšom výsledku šetrenia.

154 A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, BA-V, a. č. 351, č. j. KPB-62/53. Rozhodnutie o zrušení väzby.

155 A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, BA-V, a. č. 351. Návrh na odovzdanie; A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, BA-V, a. č. 351, č. j. B/4-V-1292/53. Príkaz k eskorte.

156 Podľa Denisy Fulmekovej, vnučky Valérie Reiszovej, bol tento krok motivovaný priateľstvom medzi Reiszovou a Irenou Mládkovou. FULMEKOVÁ, Denisa. *Konvália – zakázaná láska Rudolfa Dilonga*. Bratislava: Slovart, 2016, s. 40.

157 A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, BA-V, a. č. 351, č. j. Pt 697/53.

už v súvislosti s vyšetrovaním, ktoré viedli príslušníci OO VB Malacky.¹⁵⁸ Súdny proces sa konal v dňoch 15. až 29. septembra 1954 na ľudovom súde (ES) v Malackách. Štefan Mládek bol hlavným obvineným vo veci rozkrádania národného majetku, drancovania, sabotáže, ohrozovania zásobovania a iných skutkov. Okrem neho bolo obžalovaných ďalších 34 osôb.

Dňa 7. októbra 1954 ES Malacky vyniesol rozsudok. Napriek poľahčujúcim okolnostiam, že „*obvinený Mládek pochádza z robotníckej rodiny, neskoršie pracoval ako úradník, stará sa o tri nezaopatrené deti*“, mu súd uložil trest odňatia slobody na tri roky nepodmienečne. Súčasťou trestu bolo aj čiastočné prepadnutie štvrtiny majetku a strata občianskych práv na päť rokov. Súd mu ďalej nariadil uhradiť pätinu súdnych trov.¹⁵⁹

Obe strany sa proti verdiktu odvolali na Krajský súd (KS) v Bratislave. Odvolacie konanie prebiehalo od 11. do 14. januára 1955. Krajský súd vyniesol nový rozsudok. Trest odňatia slobody potvrdil v trvaní troch rokov, nariadil prepadnutie štvrtiny majetku v prospech štátu a trest straty občianskych práv skrátil na tri roky. Súd ďalej uložil Mládkovi uhradiť štvrtinu trov konania pred ES Malacky a polovicu trov konania pred KS Bratislava. V rozsudku nechýbala typická dobová štylistika zdôrazňujúca, že prevzatie „*politickéj moci v štáte robotníckou triedou neznamená samo o sebe ešte nastúpiť výstavbu nového hospodárskeho, spoločenského poriadku, a to poriadku socialistického*“.¹⁶⁰

Súdny spis uložený vo fonde Okresného súdu Malacky v Štátnom archíve Bratislava – pracovisko Modra obsahuje rozsudky ES Malacky a KS

Bratislava. Dokumenty z vyšetrovania, ktoré po Mládkovom prvom prepustení z väzby zahájilo OO VB Malacky, sa dochovali v Archíve Ústavu pamäti národa. Vzhľadom na deformácie dobovej justície nedokážeme s istotou posúdiť, či Štefan Mládek konal tak, ako mu to bolo kladené za vinu. Z uvedených dôvodov sa sústreďíme skôr na analýzu rozsudkov ES Malacky a KS Bratislava a ich porovnanie s vyšetrovacím závermi KS ŠtB Bratislava.

Najrozsiahlejšia časť rozsudkov ES Malacky a KS Bratislava sa týkala problematiky stavebnej a rekonštrukčnej činnosti. Rozsudok ES Malacky konštatoval, že stavebné práce, realizované stavebným oddelením MsNV Malacky a neskôr v rámci VD Malacky, prebiehali tzv. načierno. Hlavnú zodpovednosť za túto činnosť mal niest Štefan Mládek ako predseda MsNV Malacky a VD Malacky spolu s účtovníkom VD Malacky Václavom Tichým. Mládek sa podľa rozsudku priznal, svoju obranu postavil na tvrdení, že nelegálne stavebné práce sa vykonávali pre osoby, ktoré VD Malacky predtým rôznymi spôsobmi pomohli. Súd na uvedené reagoval, že „*túto obranu nemohol vziať za vierohodnú i keď toto družstvo bolo založené v smysle kapitalistického podnikania, nebolo tomuto družstvu povolené obchodovanie, iba toto družstvo bolo založené ako výrobné a preto obvinený Mládek ako predseda VD zodpovedal za tieto nedostatky, ktoré sa vyskytli počas jeho pôsobenia*“. Obžaloba sa však nepodarilo preukázať, že by Mládek získaval nelegálne finančné prostriedky z činnosti VD Malacky ani že by niesol zodpovednosť za udalosti, ku ktorým došlo v období, keď už vo funkcii predsedu VD Malacky nepôsobil.

Nepreukázaným zostalo aj obvinenie, že sa členovia VD Malacky podieľali na nepovolenom nákupe textilu a zo zisku vytvárali tzv. čierny fond. Podľa rozsudku ES Malacky Mládek o tejto finančnej operácii nevedel. Zmena oproti pôvodnej vyšetrovacej verzii nastala pri posudzovaní nakladania s finančnou dotáciou od Povereníctva financií vo výške 4 000 000 Kčs, určenou na povojnovú rekonštrukciu. Ľudový súd skonštatoval, že Mládek peniaze síce neodcudzil, no problém bol s ich neefektívnym hospodárením. Na skutok sa však vzťahovala premlčacia doba, takže ho nebolo možné v tejto veci potrestať.¹⁶¹ V niekoľkých bodoch sa rozsudok menil po rozhodnutí KS Bratislava. Súd dospel k názoru, že Mládek sa na vytváraní čierneho fondu aktívne podieľal, a preto o jeho existencii musel vedieť.¹⁶²

Relatívne úspešne sa Mládek bránil obvineniu z krádeže 80 000 Kčs z pokladnice JRD Malacky. Súd uznal, že išlo o pôžičku, ktorú poskytol družstvu pri jeho vzniku, a preto mal nárok si sumu vybrať späť.¹⁶³ Tento záver potvrdil aj rozsudok KS Bratislava.¹⁶⁴

V pôvodnom vyšetrovaní KS ŠtB Bratislava sa vyskytli aj ďalšie obvinenia, ktoré sa však na súde nepodarilo preukázať. Medzi nimi figurovalo tvrdenie, že Mládek zbohatol prevzatím zásob a majetku z opustených objektov a zaniknutých firiem. Mládek namietal, že išlo o vojnovú korisť, ktorú prevzala Červená armáda a následne MsNV Malacky. Tento výklad súd akceptoval. Podobne sa nepotvrdilo ani obvinenie z falšovania účtovníctva JRD Malacky. Absolútne bez komentára ostali podozrenia z Mládkovho prepojenia s Dilongom či potenciálne Mládkove zásahy do rozsudkov

158 A ÚPN Bratislava, Okresné oddelenie Ministerstva vnútra – Oddelenie Verejnej bezpečnosti (ďalej OO MV) Malacky, a. č. 29, č. j. 1/1. Zápis o vypočutí – Štefan Mládek – 17.2.1954.

159 ŠA Bratislava – p. Modra, f. Okresný súd (ďalej OS) Malacky 1918 – 1959, šk. č. A/77, T 283/54. Rozsudok v mene republiky.

160 ŠA Bratislava – p. Modra, f. OS Malacky 1918 – 1959, šk. č. A/77, 2 To 154/54-3845. Rozsudok v mene republiky.

161 ŠA Bratislava – p. Modra, f. OS Malacky 1918 – 1959, šk. č. A/77, T 283/54. Rozsudok v mene republiky.

162 ŠA Bratislava – p. Modra, f. OS Malacky 1918 – 1959, šk. č. A/77, 2 To 154/54-3845. Rozsudok v mene republiky.

163 ŠA Bratislava – p. Modra, f. OS Malacky 1918 – 1959, šk. č. A/77, T 283/54. Rozsudok v mene republiky.

164 ŠA Bratislava – p. Modra, f. OS Malacky 1918 – 1959, šk. č. A/77, 2 To 154/54-3845. Rozsudok v mene republiky.

retribučných súdov.¹⁶⁵ Nič na tom nemenili ani rozhodnutia KS Bratislava.¹⁶⁶

Rozsudok KS Bratislava obsahuje podrobný opis skutkového stavu. Reálna činnosť stavebného oddelenia MsNV, resp. VD Malacky, však z pohľadu vtedajšieho práva nebola úplne legálna. Príjmy z tejto činnosti mali smerovať do neoficiálneho čierneho fondu, v ktorom sa počas jedného momentu malo nahromadiť až 1 000 000 Kčs. Po začlenení VD Malacky do Stavebného a hospodárskeho kombinátu Malacky v roku 1952 sa vo fonde nachádzalo 417 000 Kčs. Z fondu mali profitovať najmä Mládek, Tichý a ďalší obvinení Lumír Pekárek. Financovanie družstva zabezpečovali príspevky jeho členov, dotácia Povereníctva financií, ale aj majetok získaný po prechode frontovej

línie. Časť majetku nebola oficiálne zaevidovaná. Podľa skutkového stavu sa pri stavebných prácach porušovali zákonné normy, napríklad stavebný materiál určený na verejnú výstavbu bol použitý na súkromné stavby a aj to bez patričného povolenia. Niektorí objednávateľia neplatili vôbec, iní uhradili len časť nákladov. Časť zisku mala končiť v čiernom fonde. Mládek zopakoval tvrdenie, že títo objednávateľia predtým družstvu pomohli. Za problémový súd označil aj prípad výstavby Mládkovho rodinného domu, pri ktorom podľa obžaloby zaplatil okolo 120 000 Kčs z vystavenej faktúry na 161 000 Kčs.¹⁶⁷ V prípade štátnej dotácie na obnovu po vojne sa dozvedáme, že 17. júla 1945 Mládek požiadal o príspevok. Povereníctvo financií 7. augusta uvoľnilo 4 000 000 Kčs na výstavbu a opravy

najviac poškodených objektov. Vyúčtovanie použitých financií malo byť predložené do konca novembra 1945.¹⁶⁸ Finančné prostriedky mali byť poskytované ako pôžičky obyvateľstvu, avšak tento postup Mládek ako predseda MsNV Malacky nezabezpečil. Prostriedky boli zaúčtované ako bežná výdavková položka v rozpočte MsNV Malacky. Účtovníctvo bolo odoslané 15. apríla 1946, pričom z dotácie bolo k 14. decembru 1945 využitých 1 700 000 Kčs na práce vykonané civilistami na rozkaz Červej armády v časovom úseku medzi 16. aprílom a 15. augustom 1945.¹⁶⁹ Ďalších 274 000 Kčs bolo poskytnutých na opravu školy a domu príslušníkov armády, 25 000 Kčs na úradné budovy a 397 000 Kčs na detský domov a františkánsky kláštor. Konečné vyúčtovanie dotácie MsNV Malacky

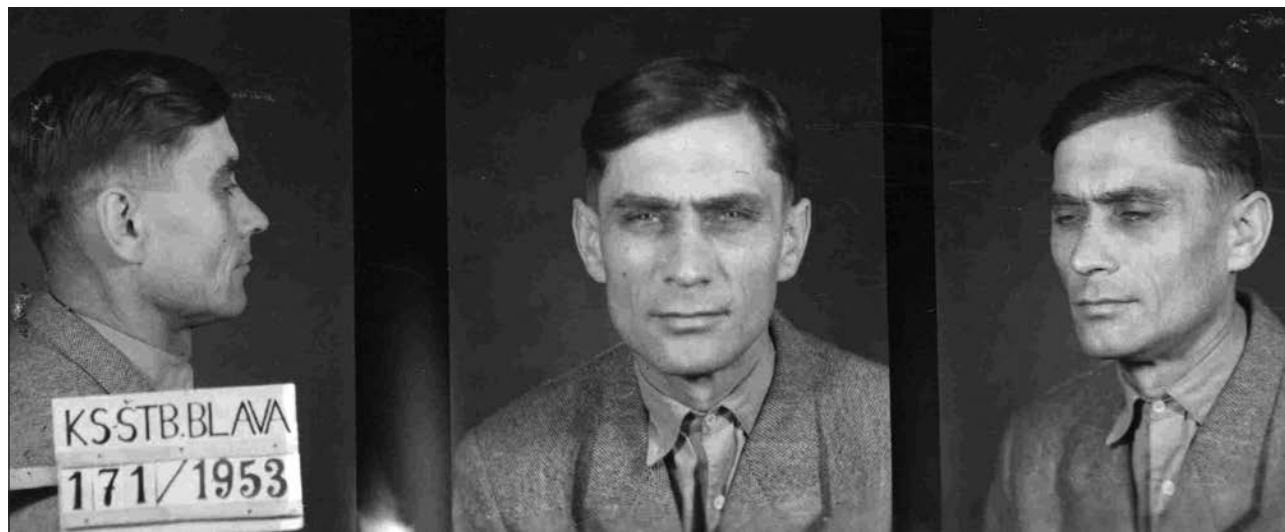
165 ŠA Bratislava – p. Modra, f. OS Malacky 1918 – 1959, šk. č. A/77, T 283/54. Rozsudok v mene republiky.

166 ŠA Bratislava – p. Modra, f. OS Malacky 1918 – 1959, šk. č. A/77, 2 To 154/54-3845. Rozsudok v mene republiky.

167 ŠA Bratislava – p. Modra, f. OS Malacky 1918 – 1959, šk. č. A/77, 2 To 154/54-3845. Rozsudok v mene republiky.

168 Z iných dokumentov však vieme, že sa to nestalo. Dňa 12. 3. 1946 Povereníctvo financií oznámilo ONV Malacky, že MsNV Malacky boli poskytnuté prostriedky na rekonštrukčné práce. O deväť dní neskôr sa na tento list odvolalo aj Povereníctvo vnútra v podobnej korešpondencii s ONV Malacky. Požadovalo doplňujúce informácie o tom, „v akom štádiu sa táto vec u Vás nachádza“. ŠA Bratislava – p. Modra, f. ONV Malacky šk. č. 109, a. č. 241/1948, č. j. 1244/8-1/4-1946. Náhrada škôd spôsobených vojnovými udalosťami, výkaz záloh poskytnutých NV.

169 Z dokumentov, ktoré nie sú súčasťou súdneho spisu, môžeme pomerne presne zrekonštruovať priebeh financovania povojnovej obnovy. Na základe žiadosti Povereníctva vnútra z 21. 3. 1946 odpovedal ONV Malacky listom zo 16. 4. 1946. Priložená bola zápisnica z plenárneho zasadnutia ONV z 28. 3. 1946, ktoré sa zaoberalo otázkou vyplatenia náhrady škôd. Povereníctvu vnútra bolo oznámené, že financie boli pridelené nie ONV, ale MsNV Malacky, ktorý predložil vyúčtovanie náhrady škôd. Vyúčtovanie však nakoniec 29. 5. 1946 predložil ONV Malacky. Vyúčtovanie však dostalo Povereníctvo vnútra namiesto Povereníctva financií, ktoré sumu 4 000 000 Kčs poskytlo. Dokumenty boli preto 19. 8. 1946 z Bratislavy vrátené späť do Malaciek. O päť dní neskôr boli prostredníctvom ONV Malacky doručené na správne miesto, t. j. na Povereníctvo financií. Prípad však naďalej ostával v centre záujmu Povereníctva vnútra. Dňa 6. 8. 1947 v korešpondencii s ONV Malacky vyjadrilo podozrenie voči Štefanovi Mládkovi. Naznačilo, že prostriedky boli použité najmä na opravu budov patriacich VD Malacky, pričom niektoré náklady sa zdali nadhodnotené. Povereníctvo vnútra preto žiadalo ONV o prešetrenie prípadu a spätnú informáciu o poslaní účtovníctva Povereníctvu financií. V tejto súvislosti sa na pôde ONV Malacky stretli zástupcovia MsNV Malacky (bez účasti Štefana Mládku). Aj o tomto stretnutí informoval ONV Malacky Povereníctvo vnútra listom z 24. 9. 1947. Podľa jeho zistení vykonávalo VD Malacky pod Mládkovým vedením opravy škôd na objektoch, ktoré boli vo vlastníctve družstva. Finančné prostriedky určené na náhrady škôd tak končili v rukách družstva, ktoré z nich realizovalo príslušné opravy. ONV však nedokázal posúdiť, či boli účtované sumy primerané. V tejto veci odporučil obrátiť sa na Povereníctvo financií alebo Najvyšší kontrolný dvor, ktorý mal kompetenciu revízie obecného hospodárenia a zároveň sa zaoberal aj viacerými prípadmi porušenia účtovných predpisov. ŠA Bratislava – p. Modra, f. ONV Malacky, šk. č. 109, a. č. 241/1948, č. j. 360/1946 prez. Náhrada škôd, spôsobených vojnovými udalosťami, výkaz záloh poskytnutých NV; ŠA Bratislava – p. Modra, f. ONV Malacky, šk. č. 109, a. č. 241/1948, č. j. 1244/20-1/4-1946. Náhrada škôd spôsobených vojnovými udalosťami; ŠA Bratislava – p. Modra, f. ONV Malacky, šk. č. 109, a. č. 241/1948, č. j. 880/1946 prez. Náhrada škôd spôsobených vojnovými udalosťami, výkaz záloh poskytnutých NV; ŠA Bratislava – p. Modra, f. ONV Malacky, šk. č. 109, a. č. 241/1948. Výťah zo zápisnice; ŠA Bratislava – p. Modra, f. ONV Malacky, šk. č. 109, a. č. 241/1948, č. j. 1220/1-1/3-1947. Náhrada škôd spôsobených vojnovými udalosťami; ŠA Bratislava – p. Modra, f. ONV Malacky, šk. č. 109, a. č. 241/1948, č. j. 755/1947 prez. Náhrada škôd spôsobených vojnovými udalosťami.

Fotografia vyhotovená po zaistení vo februári 1953 (Zdroj: Archív ÚPN)

predložil až 3. apríla 1949.¹⁷⁰ Komentár ku skutkovému stavu sa venoval aj zániku VD Malacky. K ukončeniu jeho činnosti podľa súdu prišlo 3. marca 1949 na pokyn Povereníctva priemyslu a obchodu, pričom 9. marca 1949 bol do Malaciek doručený výmer o uvalení národnej správy. To fakticky znamenalo koniec

Mládkovho pôsobenia vo vedení družstva.¹⁷¹ Od 1. januára 1950 sa VD Malacky začlenilo pod Stavebný a hospodársky kombinát, neskôr Stavokombinát Malacky.¹⁷² Stavebná činnosť, ktorá bola predmetom súdneho konania, v ňom pokračovala pod vedením Tichého a Pekárka, už však bez účasti Štefana Mládky.¹⁷³

PREPUSTENIE, DOZVUKY SÚDNEHO PROCESU A POSLEDNÉ ROKY ŽIVOTA

Nie je známe, v ktorej väznici si Štefan Mládek odpykával trest. Jeho evidenčná karta väžňa prezrádza, že sa mu do výšky trestu započítala aj časť vyšetrovacej väzby v období od 19. septembra 1953 do 7. októbra 1954. Na slobodu

170 Toto tvrdenie sa pravdepodobne nezakladalo na pravde. Konečné vyúčtovanie nepredkladal MsNV Malacky, ale ONV Malacky – a to na základe žiadosti Povereníctva vnútra. Malo byť doručené do konca apríla 1948, ONV ho však stihol odoslať už 3. 4. 1948, nie 3. 4. 1949, ako sa mylne uvádza v súdnom spise. ŠA Bratislava – p. Modra, f. ONV Malacky, šk. č. 109, a. č. 241/1948, č. j. 590/2-I/3-1948. Náhrada škôd spôsobených voj. udalosťami – vyúčtovanie záloh poskytnutých Povereníctvom financií NV; ŠA Bratislava – p. Modra, f. ONV Malacky, šk. č. 109, a. č. 241/1948, č. j. 241/1948 prez. Náhrada škôd spôsobených voj. udalosťami – vyúčtovanie záloh poskytnutých Povereníctvom financií NV.

171 Podľa originálu výmeru vydalo Povereníctvo priemyslu a obchodu rozhodnutie o pridelení príslušného výmeru dňa 9. 3. 1949. ŠA Bratislava – p. Modra, f. ONV Malacky, šk. č. 378, č. j. I/6-18687/1-1949. Uvalenie národnej správy.

172 Uvalenie národnej správy a postupný zánik VD Malacky možno doložiť aj prameňmi, ktoré nie sú súčasťou súdneho spisu. Výnosom zo 17. 10. 1949 požiadal Krajský národný výbor Bratislava o úpravu národnej správy VD Malacky. Dňa 27. 11. 1949 sa konala členská schôdza družstva, ktorá jednohlasne rozhodla o poskytnutí tzv. vecného daru ONV za účelom zriadenia komunálneho podniku Stavebný a hospodársky kombinát Malacky (na tejto schôdzi sa zúčastnil aj Štefan Mládek). Dátum uvalenia národnej správy zodpovedá záznamom v súdnom spise. Jej zrušenie navrhla Rada ONV Malacky 28. 11. 1949. Dovtedajší národný správca Dezider Bednárík mal národnú správu odovzdať do 31. 12. 1949. Plenárne zasadnutie ONV Malacky následne 19. 12. 1949 schválilo vznik Stavebného a hospodárskeho kombinátu. Výmer o jeho vzniku vydal ONV Malacky až 19. 1. 1950. Tento akt však ešte neznamenal formálny zánik VD Malacky, k 31. 12. 1949 došlo len k presunu majetku družstva pod správu Stavebného a hospodárskeho kombinátu, a to spolu s jeho právami a záväzkami. Tak to konštatuje aj uznesenie, ktoré prijalo valné zhromaždenie VD Malacky dňa 1. 10. 1950. Tento dátum zároveň otvára otázku, či činnosť VD Malacky pod hlavičkou kombinátu nepretrvávala aj po oficiálnom zániku. ŠA Bratislava – p. Modra, f. ONV Malacky, šk. č. 378, a. č. VIII/1-153-1952, č. j. 339/50. Výpis z usnesenia pléna ONV v Malackách zo dňa 19. 10. 1950. ŠA Bratislava – p. Modra, f. ONV Malacky, šk. č. 378, a. č. 590, č. j. 551-7-1-1950-VIII. Všeodborové družstvo v Malackách, zrušenie národnej správy; ŠA Bratislava – p. Modra, f. ONV Malacky, šk. č. 378, a. č. 590, č. j. 511-16-11-1949-VIII. Všeodborové družstvo v Malackách, zrušenie národnej správy; ŠA Bratislava – p. Modra, f. ONV Malacky, šk. č. 378. Pamätná listina a zápisnice o valnom zhromaždení Všeodborového družstva; ŠA Bratislava – p. Modra, f. ONV Malacky, šk. č. 378, č. j. 551-30/9-1949-VIII/1-KB. Všeobecné stavebné družstvo v Malackách – nár. správa.

173 ŠA Bratislava – p. Modra, f. OS Malacky 1918 – 1959, šk. č. A/77, 2 To 154/54-3845. Rozsudok v mene republiky.

sa mal dostať 19. septembra 1956, bol však prepustený predčasne. Z neznámych dôvodov sa objavil na slobode už 5. februára 1955.¹⁷⁴

Mládkov bývalý spolupracovník Václav Tichý sa opakovane pokúšal o obnovenie súdneho konania, pričom vo svojich žiadosiach opätovne spomínal aj meno Štefana Mládky. V žiadosti z 10. júna 1956 sa plánoval oprieť o Mládkove výpovede vo viacerých bodoch pôvodnej obžaloby. Argumenty, s ktorými Tichý pracoval, sa nenachádzajú v predchádzajúcich rozsudkoch. Podľa Tichého sa na stavbu Mládkovho rodinného domu nepoužil stavebný materiál, ktorý by podliehal obmedzeniam, navyše časť z neho si mal Mládek zabezpečiť sám. Časť stavebného materiálu mala pochádzať z trosiek letiska Malacky – Nový Dvor, ktoré bolo počas vojny opakovane terčom bombardovania. Tichý ďalej tvrdil, že práce a materiál boli čiastočne vyúčtované a čiastočne poskytnuté bezplatne ako forma protihodnoty za Mládkove predchádzajúce finančné vklady do družstva. Ďalší bod žiadosti o obnovu procesu sa týkal financovania družstva. Tichý argumentoval, že Mládek dostával financie na oficiálnu reprezentáciu VD Malacky. Pravidelnú mzdu vo výške 10 000 Kčs mal poberať v období od septembra 1948 do 31. decembra 1949 ako riadny zamestnanec VD Malacky. Navyše mu v apríli 1951

mala Rada ONV Malacky spolu s ďalšími členmi družstva priznať odmenu za predčasné dokončenie šiestich obytných domov. Mládek mal získať sumu 18 500 Kčs. Tichý tiež ponúkol odlišný pohľad na zánik VD Malacky a jeho začlenenie do Stavebného a hospodárskeho kombinátu Malacky. V žiadosti uvádza, že na celý proces tlačili orgány ONV Malacky a zamestnanec Povereníctva vnútra menom Suchý. Tichý aj Mládek mali s týmto krokom nesúhlasiť.¹⁷⁵ Napriek opakovaným žiadosťiam boli návrhy na obnovu konania zamietnuté, naposledy rozhodnutím z 24. marca 1966.¹⁷⁶

Na pôvodný súdny proces nadväzovali aj ďalšie spory. V roku 1956 boli Štefan Mládek a Václav Tichý obžalovaní VD Malacky v likvidácii o náhradu škody vo výške 107 703 Kčs. LS Malacky 21. marca 1956 žalobu zamietol a prípad postúpil KS Bratislava. Ten vo veci rozhodol 19. septembra 1956. Zrušil rozsudok nižšieho súdu a vec mu vrátil na nové prerokovanie. LS Malacky následne 19. decembra 1956 konanie prerušil.¹⁷⁷ Prípad však vstúpil do druhého dejstva o niekoľko rokov neskôr. Okresný súd Bratislava – vidiek 24. januára 1961 konštatoval, že viaceré osoby utrpeli finančnú škodu s príspevom Mládky a Tichého. Obe strany sa odvolali a prípad opäť putoval na KS Bratislava. Ten 14. septembra 1962 rozhodol,

že Mládek a Tichý musia žalobcovi, Ústrednej rade družstiev, zaplatiť sumu 10 000 Kčs vrátane úrokov od 31. decembra 1955. Okrem toho museli uhradiť trovy prvostupňového konania vo výške 400 Kčs. Zvyšok žaloby KS Bratislava zamietol s odôvodnením, že nie je možné dokázať, že obaja menovaní spôsobili škodu všetkým poškodeným. To však podľa súdu neznamenal, že nepoškodili VD Malacky, práve z toho dôvodu bola uložená spomenutá finančná sankcia.¹⁷⁸

Po prepustení z výkonu trestu sa Štefan Mládek zamestnal v potravinárskom podniku Slovlik Malacky, kde sa postupne vypracoval na pozíciu výrobného námestníka. Podľa niektorých zdrojov tam zotrval až do roku 1965, iné údaje uvádzajú, že už v auguste 1960 sa vrátil do štátnej správy, kde mal pôsobiť ako jeden z troch zamestnancov stavebného úradu I. stupňa Mestského národného výboru v Malackách.¹⁷⁹

V roku 1969 bolo Štefanovi Mládkovi vrátené členstvo v KSČ a 25. augusta 1969 mu bolo udelené štátne vyznamenanie *Za zásluhy o výstavbu*.¹⁸⁰ Posledné roky svojho života pôsobil najmä ako živý svedok udalostí druhej svetovej vojny. Navštevoval besedy v malackých školách, zúčastňoval sa pamätných aktov a verejných podujatí. Zomrel v Malackách 14. februára 1979.¹⁸¹

174 A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, BA-V, a. č. 351, č. j. A-10562/601-taj.-1953. MLÁDEK Štefan – zpráva o priebehu vyšetrovania; Archív Zboru väzenskej a justičnej stráže. Mládek Štefan – Evidenčná karta.

175 ŠA Bratislava – p. Modra, f. OS Malacky 1918 – 1959, šk. č. A/77, T 283/54. Žiadosť o obnovu trestného konania.

176 ŠA Bratislava – p. Modra, f. OS Malacky 1918 – 1959, šk. č. A/77, 3 To 53/66-18. Uznesenie.

177 ŠA Bratislava – p. Modra, f. OS Malacky 1918 – 1959, šk. č. A/77, C 473/56. Uznesenie.

178 ŠA Bratislava – p. Modra, f. OS Malacky 1918 – 1959, šk. č. A 77, 14 Co 76/62-61. Rozsudok – V mene republiky.

179 Na základe zákona z 25. 5. 1960 začali mestské národné výbory vznikať aj v mestách, ktoré boli sídlami krajov, okresov či v ďalších významných obciach podľa určenia príslušného Krajského národného výboru. V novovytvorenom okrese Bratislava – vidiek sa aj Malacky stali sídlom Mestského národného výboru. ŠA Bratislava – p. Modra, f. MNV Malacky, šk. č. 1. Zápisnica napísaná na zasadnutí výstavbovej komisie MsNV v Malackách, konanej 11. augusta 1960, s. 3; MAŤOVČÍK, A., ed. *Slovenský biografický slovník (M – Q)*, s. 203; DUBOVSKÝ, J. *Štátny okresný archív Bratislava-vidiek – sprievodca po fondoch a zbierkach*, s. 199.

180 *Vyznamenání za zásluhy o výstavbu* [online]. [cit. 2024-11-1]. Dostupné na: <https://www.prazskyhradarchiv.cz/file/edee/vyznamenani/vzov1.pdf>

181 Učiteľia besedovali. *Hlas ľudu*, roč. 18, 1971, č. 114, s. 7; Malacky osloboditeľom. *Hlas ľudu*, roč. 18, 1971, č. 108, s. 7; MOJŽIŠOVÁ, A. Pokračovanie výstavby. *Hlas ľudu*, roč. 21, 1974, č. 80, s. 3.

ZÁVER

Politika v mnohom ovplyvnila život samotného Mládky, ktorý nebol pasívny divák, sám sa na politických zmenách podieľal ako priamy aktér. Ukázal to v medzivojnovom období ako sociálnodemokratický funkcionár, počas druhej svetovej vojny ako odbojový pracovník, po skončení vojny ako činiteľ MNV Malacky, vo februári 1948 ako predstaviteľ KSS,

po komunistickom prevrate ako predseda JRD Malacky. Koniec jeho politickej kariéry predčasne zapríčinil súd, ktorý ho v roku 1954 odsúdil na niekoľkoročné väzenia. Hoci brány väznice opustil pomerne skoro, do politiky sa už nevrátil. Úloha živého pamätníka udalostí druhej svetovej vojny, ktorú mu po prepustení prisúdila dobová žurnalistika, je však značným zjednodušením jeho

politického pôsobenia. Príbeh Štefana Mládky ilustruje spôsob, akým sa dramatické zmeny 20. storočia na Slovensku premietli do vývoja v lokálnom rámci.

Príspevok odznel na konferencii Osobnosť a región na Slovensku v obdobiach neslobody (1939 – 1989) 14. novembra 2024 v Považskej Bystrici.

Adam Bielez • Štefan Mládek's political activities in Malacky in the 1940s and 1950s

Štefan Mládek, a native of Malacky, played a prominent role in the political life of his hometown for nearly two decades. Beginning as a Social Democratic official and civil servant, he later became a resistance fighter before assuming the position of chairman of the Local National Committee. In this capacity, he emerged as a central figure in the February coup and in the collectivisation of agriculture during the early 1950s. His life story exemplifies the profound transformations experienced by Slovak society throughout the twentieth century.

PhDr. Adam Bielez, PhD. (1994)

Vyštudoval učiteľstvo výchovy k občianstvu a histórii na Pedagogickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Rigorózne konanie aj postgraduálne štúdium absolvoval na Filozofickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave. V súčasnosti pracuje na Oddelení dokumentácie Centra výskumu obdobia neslobody Ústavu pamäti národa. Vo svojej činnosti sa venuje prevažne rekonštrukcii mocenského aparátu, najmä orgánov Ústredného výboru Komunistickej strany Slovenska, dejinám regiónu Záhorie a dejinám školstva v rokoch 1939 až 1989.

Kontakt: bielez@upn.gov.sk

JOZEF TRNKA PRED OKRESNÝM ĽUDOVÝM SÚDOM V PÚCHOVE (1945 – 1946)

PAVOL MAKYNA

Vysporiadanie sa s bývalým totalitným režimom a jeho prívržencami tesne po druhej svetovej vojne malo byť základnou úlohou obnovujúcej sa Československej republiky, ktorá stála na strane víťazov. Okrem mnohých najvyšších predstaviteľov štátu boli pred retribučné súdy postavení aj stúpenci ľudáckeho režimu z radov regionálnych a miestnych úradníkov i funkcionárov. Medzi nich patrili aj okresný náčelník z Púchova Jozef Trnka. Predložené dokumenty približujú priebeh vyšetrovania prostredníctvom svedeckých výpovedí a súdny proces, ktorý prebiehal od mája 1945 do februára 1946. Archívne zdroje sú tiež odpoveďou na otázku, ako sa súd vysporiadal s vážnymi obvineniami na adresu Jozefa Trnku, medzi ktoré patrili angažovanie sa pri deportáciách židovských obyvateľov, spolupráca s nemeckými okupantmi, prenasledovanie politických odporcov režimu a ďalšie body obžaloby.

Po prechode frontu a skončení 2. svetovej vojny na území Slovenska, konkrétne 15. mája 1945 prijala Slovenská národná rada (ďalej SNR) retribučný zákon, ktorý nadobudol účinnosť o osem dní neskôr. Cieľom retribučného súdnictva bolo vysporiadanie sa s nedávnou minulosťou formou stíhania, súdenia a potrestania zločinov, ktorých sa na českom a slovenskom národe mali dopustiť domáci kolaboranti i nemeckí a maďarskí okupanti v priebehu rokov 1939 – 1945.¹ Nariadenie č. 33/1945 Zb. n. SNR² o potrestaní fašistických zločincov, okupantov, zradcov a kolaborantov a o zriadení ľudového súdnictva zriadilo Národný súd so sídlom v Bratislave, ďalej okresné ľudové súdy a miestne ľudové súdy na nižšej úrovni. Na okresnej úrovni bol ľudový súd zložený z päťčlenného

senátu, predsedu a štyroch prísediacich. Predsedom musel byť sudca z povolania, ktorého menovalo Povereníctvo pre pravosúdie, väčšinou na návrh okresného národného výboru. Rovnako boli menovaní prísediaci súdu a obžalobca.³ Prijatie tohto zákona ovplyvnila i obava SNR pred nerešpektovaním slovenských reálií v prípade vydania celospoločenskej normy v ČSR. Prívlastkom „ľudový“ sa vyjadrovala jeho špecifickosť v oblasti súdenia laikmi bez právneho vzdelania. Naznačovali sa tým i okolnosti, že súdené sú nielen vojnové zločiny, ale i politické konanie činiteľov pronacistického ľudáckeho režimu, čím spoločnosť prechádza akousi katarziou.⁴ Okrem laikov na ľudovom súde vplývali na objektivnosť súdneho pojednávania aj udalosti okolo politického zápasu

medzi Komunistickou stranou Slovenska (ďalej KSS) a Demokratickou stranou s ich vlastnými záujmami.⁵

Pred okresný ľudový súd v Púchove sa dostal aj bývalý okresný náčelník púchovského okresu Jozef Trnka. Narodil sa 25. decembra 1902 v tomto meste otcovi Jozefovi a matke Júlii rodenej Latinákovej. Vojenskú službu absolvoval v horskom prápore v Bardejove ako odvodný ročník 1922. Doktorát získal po absolvovaní štúdia na Právnickej fakulte, bol slovenskej národnosti, vierovyznaním rímskokatolíkom, v čase zadržania mal manželku Beatu a deti Ivana a Evu, s ktorými býval na Štefánikovej ulici v Púchove. Pôvodne pracoval ako radca vnútornej verejnej správy. Bol členom Slovenskej ľudovej strany, resp. Hlinkovej slovenskej ľudovej strany (ďalej HSLS) od roku 1919.

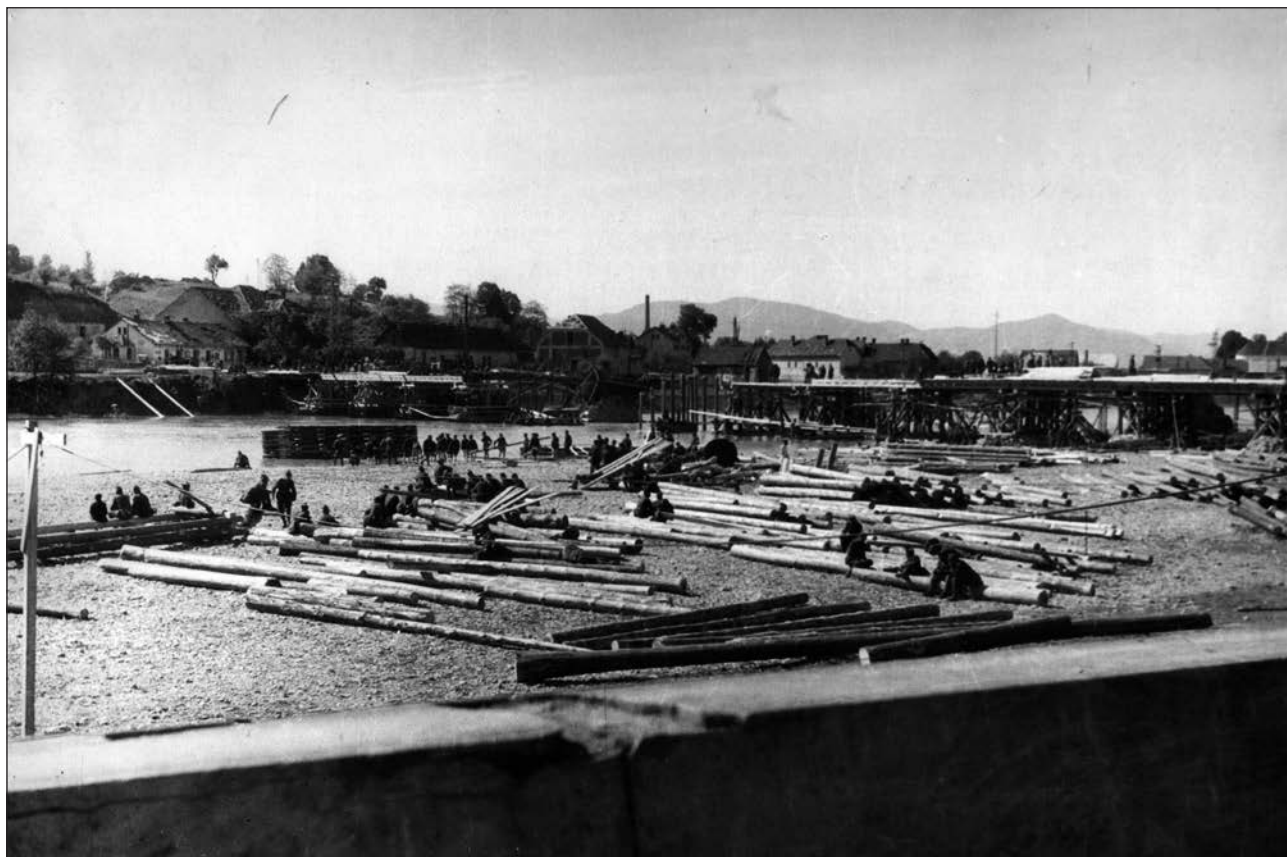
1 MALATINSKÝ, Michal. Slovensko a retribúcia v rokoch 1945 – 1948. *Securitas Imperii*, roč. 28, 2016, č. 1, s. 134 – 170. Dostupné tiež na: https://www.ustrcr.cz/wp-content/uploads/2009/12/SI_28_s134-170.pdf

2 zbierka nariadení Slovenskej národnej rady

3 MALATINSKÝ, Michal. Slovensko a retribúcia v rokoch 1945 – 1948, s. 149 – 150.

4 SYRNÝ, Marek. Retribúcia ako mocensko-politický činiteľ v povojnovom Slovensku. *Acta Historica Neosoliensia*, roč. 6, 2003, č. 2, s. 137 – 139.

5 Pozri SYRNÝ, Marek. Retribúcia ako mocensko-politický činiteľ v povojnovom Slovensku. *Acta Historica Neosoliensia*, roč. 6, 2003, č. 2, s. 137 – 147.

Výstavba provizórneho dreveného mosta cez Váh v Púchove rumunskými vojakmi a vojakmi Červenej armády v máji 1945, na ktorom sa museli podieľať aj politickí zaistenci (Zdroj: Archív autora)

V období existencie Slovenského štátu bol miestnym podpredsedom⁶ HSLS. Jozef Trnka bol členom Hlinkovej gardy od roku 1940.⁷ Funkciu okresného náčelníka prevzal 19. februára 1941⁸ po Viktorovi Onderkovi.⁹

Kompetencie okresných úradov určil zákon č. 190/1939 Sl. z.¹⁰ o verejnej správe vnútornej prijatý Slovenským snemom 25. júla 1939, pričom ich rokovací poriadok bol takmer totožný

ako v čase bývalého župného a krajiniského zriadenia.¹¹ Okresné úrady boli podriadené župným úradom v rámci regiónov, v ktorých sa nachádzali, a ministerstvu vnútra ako najvyššej inštitúcií štátnej správy. Okresného náčelníka do funkcie prednostu okresného úradu menoval minister vnútra, pričom služobne podliehal županovi a ministrom vnútra.¹² Okresné úrady boli v tomto čase podriadené aj

Ústredni štátnej bezpečnosti (ďalej ÚŠB), ktorá do roku 1942 pôsobila pod Ministerstvom vnútra, následne samostatne. Okresné úrady posielali ÚŠB od roku 1942 pravidelné mesačné hlásenia o politickej a bezpečnostnej situácii v okrese, ďalej informácie o pôsobení komunistov, riešili v nich národnostné a náboženské pomery, Hlinkovu gardu (ďalej HG), Hlinkovu mládež, HSLS, nemecké organizácie

6 Hlinkova slovenská ľudová strana – Okresné predsedníctvo Strany v župe Trenčianskej. *Slovák*, roč. 24, 19. december 1942, č. 291, s. 5.

7 Štátny archív (ďalej ŠA) Bytča, fond (ďalej f.) Okresný ľudový súd v Púchove, Trestná vec: Dr. Jozef Trnka, spisová značka: Tľud 11/45. Správa o zaistení J. Trnku zo dňa 2. júla 1945, s. 1.

8 ŠA Bytča, f. Okresný ľudový súd v Púchove, Trestná vec: Dr. Jozef Trnka, spisová značka: Tľud 11/45. Zápisnica z pojednávania súdu s obžalovaným Dr. Jozefom Trnkou a svedkami Jánom Jurštákom, Ladislavom Suchánkom, Hynkom Příkazským, Kamilom Matyščákom, Antonom Karvašom, Emilom Rybárikom, Alojzom Javorkom, Štefanom Vankom a Jozefom Kubašom zo dňa 5. februára 1946.

9 Viktor Onderko bol vo funkcii okresného náčelníka v Púchove od 12. októbra 1938.

10 Slovenský zákonník

11 Rozdiel v správe s predchádzajúcim obdobím bol v zrušení krajiniského zriadenia, v zriadení šiestich žúp so župnými úradmi a župnou samosprávou, ďalej v zrušení okresnej samosprávy a prenesenie jej pôsobnosti na župy.

12 Na miesto okresného náčelníka v Púchove bol J. Trnka menovaný ministrom vnútra Alexandrom Machom a služobne podliehal trenčianskemu županovi Vojtechovi Kállayovi.

Predseda MNV v Púchove Anton Višňovský spolu s obyvateľmi mestečka víta prichádzajúcich rumunských vojakov 30. apríla 1945 (Zdroj: Archív autora)

i tzv. židovskú otázku. Práve židovská otázka zaberala rozsiahlu agendu, a to napr. v oblasti arizácie, rušenia židovských spolkov, súčinnosti pri organizovaní deportácií Židov, kontroly protižidovských opatrení atď.¹³

Agenda okresných úradov bola v tomto čase ovplyvnená celkovou situáciou v štáte i dianím v rámci 2. svetovej vojny. Okresný náčelník mal v tomto čase na starosti: „a) záležitosti zamestnancov okresného úradu a notárskych úradov; b) veci prezidiálne a bezpečnostné: verejné zhromaždenia, štrajky, štátnu bezpečnosť, ochranu štátnych hraníc, výdaj a odoberanie cestovných pasov a povolení k prechodu hraníc, mobilizačné veci; c) hospodárske záležitosti: stavebné a vodoprávne záležitosti, živnostenské veci (koncesie, hlavne výčapníctvo), zásobovanie obyvateľstva; d) dozor nad činnosťou notárskych úradov.“¹⁴

Podľa sčítania obyvateľstva z roku 1940, ktoré vykonala HG, žilo v Púchove asi 3 400 obyvateľov, z toho

asi 3 000 Slovákov, 300 Čechov, ďalej Nemci, Židia a Maďari. Podľa konfesii sa asi 2 700 obyvateľov hlásilo k rímskym katolíkom, 400 k evanjelikom a. v., viac ako 200 k židovskému náboženstvu.¹⁵ Celý okres Púchov sa nachádzal takmer výlučne na pravom brehu rieky Váh,¹⁶ ktorá tvorila aj hranicu tzv. Schutzzone, teda ochrannej zóny, kde mohli mať Nemci vojenské základne. Z tohto dôvodu boli v mestečku usídlené nemecké vojenské jednotky, pričom ich počet sa menil podľa aktuálnej vojnovnej situácie. Ich počet tvorilo niekoľko desiatok až stoviek nemeckých vojakov.¹⁷ Okresné mesto Púchov bolo aj v tomto čase významným železničným uzlom, v ktorom sa spájala Považská železnica s traťou Generála M. R. Štefánika vedúcou na Moravu.

V období Slovenského štátu „hýbalo dianím“ v meste a okolí množstvo udalostí, pričom v súvislosti s povojnovou retribúciou a prípadom bývalého okresného náčelníka Jozefa

Trnku pred okresným ľudovým súdom uvádzame tie najdôležitejšie. Jednou z nich bolo neustále napätie medzi HG a žandarmi. Gardisti sa bez akéhokoľvek poverenia zhostili úlohy bezpečnostných orgánov. Obsadili cesty, verejné budovy a zadržali bohatších židovských obyvateľov. Neskôr sa podieľali na zásahoch proti židovským obyvateľom, najmä pri príprave deportácií. Svojevolná činnosť HG na území mesta napokon vyústila do zásahu znovu ozbrojených jednotiek žandárstva podľa pokynov okresného náčelníka, ktorý obmedzil HG vo väčšine jej radikálnych aktivít, dokonca museli odovzdať zbrane.¹⁸ Na druhej strane sa okresný náčelník HG sťažoval Hlavnému veliteľstvu Hlinkovej gardy (ďalej HVHG), že miestni žandári nepracujú v prospech budovania Slovenského štátu, ale všetci sú „čechoslovakistického zmysľania“, a preto navrhuje, aby HVHG zrevidovalo vedúcich žandárstva najmä podľa ich národnej stránky a ich postoja k štátu a národnému socializmu.¹⁹

V Púchove sa tiež organizoval podzemný odpor. Organizovali sa členovia a sympatizanti KSS a občianskeho sektora. V roku 1940 vznikla prvá organizovaná ilegálna skupina v dome Ladislava Molitora na Mudroňovej ulici, ďalej sa odporcovia režimu stretávali medzi vrbami pri rieke Biela voda alebo v Považskobystrickej zbrojovke, kde mnohí pracovali. V lete 1941 sa začalo zatýkanie členov ilegálnej skupiny v Považskej Bystrici na základe udania nastrčeného konfidenta gestapa Kmínka, ktorému sa nevyhli ani ďalší členovia napojených buniek. V Púchove zaistili a v pracovnom tábore v Ilave a Trenčíne uväznili Jána Jurštáka, Miroslava Jelčica, Ladislava Molitora,

13 TIŠLIAR, Pavol. *Okresné zriadenie na Slovensku v rokoch 1918 – 1945*. Krakov: Spolok Slovákov v Poľsku, 2013, s. 114 – 123.

14 TIŠLIAR, P. *Okresné zriadenie na Slovensku v rokoch 1918 – 1945*, s. 123.

15 JANAS, Karol. Dejiny mesta Púchov od zjednotenia po súčasnosť. In: JANAS, Karol a kol.: *Púchov*. Púchov: Medial, 2006, s. 72.

16 Výnimkou boli Horné Kočkovce, ktoré sa v roku 1926 stali mestskou časťou Púchova.

17 GABRIŠ, Milan a kol. *Púchov*. Púchov: Osveta, 1970, s. 149.

18 ŠA Trenčín, pobočka (ďalej p.) Považská Bystrica, f. Okresný úrad (ďalej OÚ) Púchov, č. j. 1763/1943. admin.

19 SOKOLOVIČ, Peter. *Hlinkova garda 1938 – 1945*. Bratislava 2009, s. 337

Štefana Vrškovského, Pavla Fraňa, Hermana Immerbluma a Mikuláša Kleina. Poslední dvaja menovaní boli ako občania židovského pôvodu transportovaní do tábora smrti Auschwitz, odkiaľ sa po roku 1945 už nevrátili.²⁰

Okrem toho v meste a okolí vládol čulý stavebný ruch. Rekonštruovali sa železničná trať a stanica, rímskokatolícky Kostol všetkých svätých v Púchove, staval sa evanjelický zborový dom, ochranné hrádze pred povodňami, okresný úrad na Štefánikovej ulici, množstvo domov a napr. odevná fabrika firmy Rolný.²¹

Obrovským zásahom do diania v regióne bolo prenasledovanie, deportácie a následná likvidácia židovských spoluobčanov. V púchovskom okrese sa nachádzali 3 oficiálne židovské náboženské obce aj so synagógami, pričom v Púchove podľa sčítania z januára 1942 žilo asi 221 členov židovskej komunity,²² v neďalekých Lúkach asi 57 osôb židovského pôvodu²³ a v Pruskom 32 osôb,²⁴ ale ich počet už dlhšie klesal. Židia postupne prišli o základné ľudské i majetkové práva, na čo slúžil proces arizácie, a tak bolo v okrese zlikvidovaných 65 židovských podnikov a arizovaných viac ako 21 podnikov.²⁵ Ožobráčená masa ľudí, ktorú vytvoril štát, sa stala sociálnym problémom aj v regiónoch. Z púchovskej železničnej stanice bola deportovaná od marca do októbra 1942 cez slovenské koncentračné tábory do tábora smrti na území okupovaného

Pohľad na povojnový Púchov z vrchu Lachovec (Zdroj: Archív autora)

Poľska väčšina zo 464 Židov, ktorí sa v okrese ocitli na súpise ešte na začiatku toho roka.²⁶ V novembri 1943 ostalo v meste Púchov len 11 „práceschopných Židov“.²⁷

Krvavou udalosťou v púchovskom okrese sa stala masová vražda v osade Mladoňov v obci Lazy pod Makytou v noci z 28. na 29. októbra 1944. Nemecí okupanti „sa pomstili“ na nevinných obyvateľoch. V osade sa pod rúskom tmy znenazdajky objavili ozbrojení partizáni. Tým obyvatelia Mladoňova chtiac-nechtiac museli poskytnúť prístrešie a stravu. Príslušníci SD²⁸ po útoku partizánov z brigády J. V. Stalina na mieste zavraždili 14 miestnych mužov, dve ženy a jedného zraneného partizána. Po svojom návrate do Protektorátu

Čechy a Morava sa nemecká jednotka chválila krvavým oblečením, nakradnutými potravinami, hydinou a dobytkom pred kolegami.²⁹

Záver okupácie na jar 1945 v púchovskom okrese patril príkazom nemeckej armády, ktorá žiadala okresný úrad, aby zabezpečil dostatočný počet osôb na prípravu zákopov a opevnení v čase blížiaceho sa frontu. Tie nemecká armáda nakoniec nevyužila, pretože jej posledné zvyšky ustúpili cez Lyský priesmyk smerom na Moravu 30. apríla 1945. Ešte predtým ale stihla vyhodit do vzduchu všetky mosty cez rieky a železničné viadukty, aby spomalila postup nepriateľa.³⁰

Podľa zápisu kronikárky v Pamätnej knihe mesta Púchov boli

20 FRAŇO, Vladimír. Búrliivé roky 1938 – 1945 v Púchove. *Bojovník*, roč. 54, 2009, č. 25, s. 4.

21 JANAS, K. Dejiny mesta Púchov od zjednotenia po súčasnosť, s. 76.

22 ŠA Trenčín, p. Považská Bystrica, f. OÚ Púchov, č. j. 175/1942.

23 ČEPLŮ, Slavomír, KAČÍREK, Ľuboš, POCISKOVÁ, Miriam a kol. *Vybrané populačné štruktúry obcí na Slovensku (18. – 1. pol. 20. storočia)*. Bratislava: Muzeológia a kultúrne dedičstvo, o. z., Centrum pre historickú demografiu a populačný vývoj Slovenska, Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, s. 2321.

24 ČEPLŮ, S., KAČÍREK, Ľ., POCISKOVÁ, M. a kol. *Vybrané populačné štruktúry obcí na Slovensku (18. – 1. pol. 20. storočia)*, s. 2314.

25 Arizácie podnikov Židov [online]. [cit. 2024-10-30]. Dostupné na: <https://www.upn.gov.sk/projekty/arizacie/vysledky-vyhľadavania/?okres=641> a <https://www.upn.gov.sk/projekty/likvidacie/vysledky-vyhľadavania/?okres=P%C3%BACHOV>

26 ŠA Trenčín p. Považská Bystrica, f. OÚ Púchov, č. j. 2113/1942. admin.

27 ŠA Trenčín p. Považská Bystrica, f. OÚ Púchov, č. j. 6286/1943. admin.

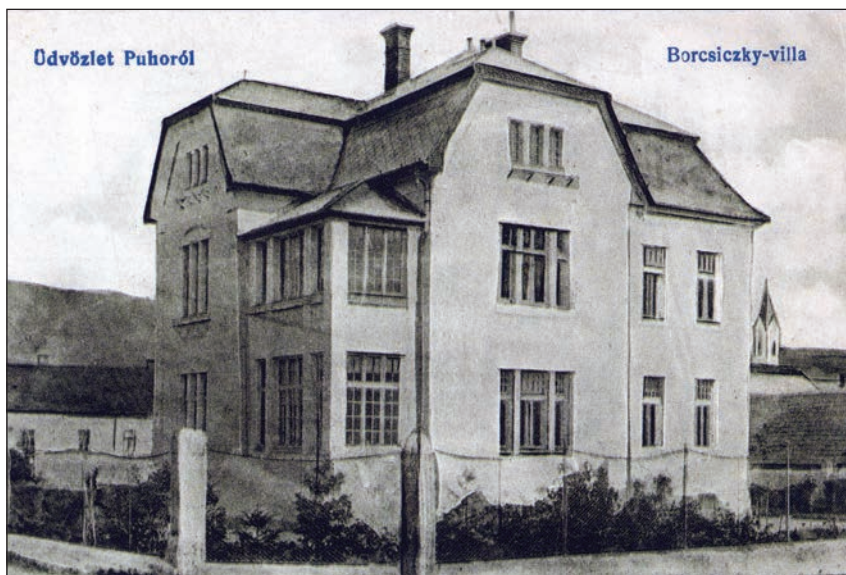
28 Sicherheitsdienst – nacistická spravodajská služba v rokoch 1931 – 1945

29 JANAS, Karol. Druhá československá brigáda J. V. Stalina a jej podiel na mladoňovskej tragédii. *Historický zborník*, roč. 14, 2004, č. 2, s. 79 – 84.

30 Viac o dianí v Púchove a okolí pozri MAKYNA, Pavol. Púchov a okolie v turbulentných rokoch 1938 – 1945. *Pamäť národa*, roč. 11, 2015, č. 1, s. 3 – 18.

2. mája 1945 na miestnej stanici Národnej bezpečnosti (ďalej NB) vyšetrovaní „nespolahliví občania a kolaboranti, ďalej funkcionári HG, Pohotovostných oddielov HG, HSLŠ, Nemci a udavači“, pričom viacerí boli zaistení. Jozef Trnka ako bývalý okresný náčelník zostal pravdepodobne tiež zaistený, pretože bol poslaný na nútené práce. V spolupráci s práporom rumunskej armády a rotou Červenej armády sa aj on ako „politický zaistenec“ podieľal na stavbe provizórneho dreveného mosta cez rieku Váh.³¹ Dňa 4. júna 1945 Jozef Trnka adresoval na Okresný národný výbor (ďalej ONV) list, v ktorom žiadal o prepustenie z nútenej práce, ktorú si podľa jeho slov ako trest nezaslúžil, pretože mal za krátky čas svojho pôsobenia na Okresnom úrade v Púchove vykonať mnoho pre svojich rodákov, o. i. získať pre región odevnú fabriku Rolný³² alebo iniciovať a realizovať v čase vojny výstavbu novej budovy Okresného úradu.³³

Dňa 18. júna 1945 J. Trnku zaistila NB a v rovnaký deň dodala do väznice okresného súdu v Púchove, kde bol vyšetrovaný.³⁴ O mesiac neskôr opäť žiadal o prepustenie z tejto vyšetrovacej väzby, pretože už bolo u neho prevedené vyšetrovanie, tiež mal trpieť záchvatmi vplyvom bronchiálnej astmy

Vila Borčických-Velitsovcov, v ktorej pri prechode frontu dočasne sídlilo miestne velenie Červenej armády (Zdroj: Archív autora)

a zhoršujúcim sa zdravotným stavom, čo mala dokazovať priložená lekárska správa.³⁵ Súd trvanie väzby potvrdil na tajnej porade o 5 dní neskôr.³⁶

V správe o zaistení J. Trnku z 2. júla 1945 mal menovaný čeliť obvineniam z kolaborantstva, pričom mal napomáhať nemeckým okupantom, podporovať ich a politicky propagovať ich aktivity, tiež mal prenasledovať občanov pre ich rasu, konkrétne obyvateľov židovského pôvodu

mal dávať zaisťovať do koncentračných táborov, ďalej mal prenasledovať tzv. ilegálnych pracovníkov a tiež ich dávať zaisťovať do koncentračných táborov. J. Trnka podľa ďalších obvinení „ľuďom rečnil vo smysle fašistického režimu a proti demokratickému systému ČSR a jej spojencom, nariaďoval a dozoroval [...] Slovenských občanov na práce pre nemecké vojenské záujmy, t. j. nasadenie na opevňovacie práce³⁷ a pod. [...] dával ilegálnych

31 Osobný archív (ďalej OA), Pamätná kniha mesta Púchov, s. 204 – 205.

32 OA, Spomienky J. Trnku: *Ako bola postavená v Púchove Prvá slovenská továreň odevov Rolný, úč. spol.*, 5 s.

33 ŠA Bytča, f. Okresný ľudový súd v Púchove, Trestná vec: Dr. Jozef Trnka, spisová značka: Tľud 11/45. Žiadosť J. Trnku o prepustenie z vyšetrovacej väzby zo dňa 23. júla 1945. s. 1 – 2.

34 ŠA Bytča, f. Okresný ľudový súd v Púchove, Trestná vec: Dr. Jozef Trnka, spisová značka: Tľud 11/45. Správa o zaistení J. Trnku zo dňa 2. júla 1945, s. 3.

35 ŠA Bytča, f. Okresný ľudový súd v Púchove, Trestná vec: Dr. Jozef Trnka, spisová značka: Tľud 11/45. Žiadosť J. Trnku o prepustenie z vyšetrovacej väzby zo dňa 23. júla 1945.

36 ŠA Bytča, f. Okresný ľudový súd v Púchove, Trestná vec: Dr. Jozef Trnka, spisová značka: Tľud 11/45. Zápisnica Okresného ľudového súdu z tajnej porady o väzbe pre J. Trnku zo dňa 18. júla 1945, s. 1 - 2.

37 Okupačná nacistická armáda bola propagandou stavaná do pozície spriateleneho vojska a režim Slovenského štátu vládnym uznesením nariaďoval štátnym orgánom spoluprácu s ňou. Vzájomné vzťahy upravoval obežník predsedníctva vlády z 12. 9. 1944, a to v ôsmich bodoch, pričom napr. v 3. bode mali slovenské úrady vychádzať „čo najviac v ústrety potrebám nemeckej brannej moci“. Ďalej bol tento pomer riešený aj v dohode „o zásobovaní nemeckej brannej moci na Slovensku z 9. októbra“, v ktorej jednou z povinností bolo pracovné nasadenie obyvateľstva pre nemeckú armádu. Nútené nasadenie obyvateľstva v prospech Nemecka mal tiež legalizovať zákon č. 131/1936 Zb. z. a n. na ochranu štátu. Požiadavky nemeckej armády riešené priamo kontaktom so županmi a okresnými náčelníkmi boli riešené tak, aby sa mohlo „želaniam nemeckých poverencov ísť v ústrety s najväčšou ochotou“. Opevňovacie práce organizovalo aj Ministerstvo národnej obrany. Na západnom Slovensku začalo s prípravami v septembri 1944. Vláda koncom rovnakého mesiaca rozhodla o nasadení civilného obyvateľstva na budovanie zákopov ako odpoveď na požiadavku nemeckých vojenských orgánov. Viac o téme pozri BAKA, Igor. K nasadeniu civilného obyvateľstva na opevňovacie práce počas nemeckej okupácie Slovenska v rokoch 1944 – 1945. In: PEKŇÍK, Miroslav, ed. *Slovenské národné povstanie 1944 – súčasť európskej antifašistickej rezistencie v rokoch druhej svetovej vojny*. Bratislava: Ústav politických vied SAV – VEDA vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2009, s. 164 – 178.

pracovníkov.“ Túto Trnkovu aktivitu mali v tejto správe dokazovať svedkovia, a to bývalý policajný trestný sudca Dr. Štefan Krč, ktorý tiež pôsobil v tom čase na Okresnom úrade, Vojtech Skačianský – učiteľ z Púchova, hodinár Ján Juršták z Dubkovej a Hynek Příkazky z Lednických Rovní – poslední dvaja menovaní ako politickí väzni v Ilave. Väčšinu obvinení J. Trnka poprel a vysvetľoval tým, že musel plniť nariadenia „zhora“.³⁸

Vyšetrovanie prípadu J. Trnku prebiehalo až do 13. novembra 1945, keď súd nariadil prepustiť obvineného z väzby na slobodu a súčasne postúpiť spisy verejnemu žalobcovi Okresného ľudového súdu (ďalej OLS) v Púchove s cieľom podania obžaloby.³⁹ Tá bola podaná o viac ako mesiac neskôr – 17. decembra 1945, a podľa nej sa J. Trnka mal previniť proti nariadeniu Slovenskej národnej rady č. 33/1945 Zb. n. SNR, konkrétne proti § 2 a § 3 1. dielu, ktoré pojednávajú o domácich zradcoch a kolaborantoch.

Už v priebehu vyšetrovania, ale aj počas samotného súdneho pojednávania, bolo vypočutých asi 20 svedkov, či už na návrh obžaloby, súdu, alebo obvineného, niektorí vypovedali opakovane.

Dňa 1. februára 1946 splnomocnil J. Trnka k svojej obhajobe advokáta Dr. Jozefa Mončeka.⁴⁰ Hlavné pojednávania sa konali 5.⁴¹ a 19. februára⁴² 1946, pričom rozsudok OLS bol vynešený v druhý uvedený dátum. Prečítal ho predseda súdu Dr. Eugen Polák za prítomnosti prísediacich – Štefana Vrábela, Petra Hurtu, Františka Dorociaka, Františka Zdražila a žalobcu Dr. Vladimíra Mäsiara.

V časti rozsudku „A“ bol prítomný obžalovaný J. Trnka odsúdený na trest „verejným pokarhaním“ s povinnosťou zaplatiť štátnej pokladnici „dovtedajšie náklady trestného pokračovania“. Súd ho uznal vinným vo veci „stíhania občanov pre ich rasovú príslušnosť“ podľa § 5 a zmiernenie trestu podľa § 6 nar. č. 33/1945 Zb. nar. SNR.⁴³ Netykalo sa to ale celého obdobia prenasledovania židovskej menšiny, ktoré vyvrcholilo v roku 1942 násilnými deportáciami jej členov, ale iba prípadu židovských manželov Hirschovcov z Dubkovej zo septembra 1944. Podľa súdu dal J. Trnka na prípis oblastného sekretariátu HSLS v Púchove príkaz žandárskej stanici v obci Lúky, aby zaisťovala manželov Hirschovcov. Najskôr bol u Kamila Matyščáka – svedka

v procese s J. Trnkou a zaťa manželov Hirschovcov príslušník HG Kopanica, a vyzval ho k vydaniu manželky, dcéry a manželov, čo Matyščák odmietol na základe prezidentskej výnimky,⁴⁴ ktorú mala jeho žena a dcéra a ktorá sa vzťahovala i na jeho svokrovcov. Gardista odišiel s tým, že vec ešte preverí. Následne prišiel žandár za rovnakým účelom, ale už iba pre manželov. Hirschovci boli v tom čase ukrytí, a tak odišiel. Následne prišiel veliteľ žandárskej stanice v obci Lúky Anton Karvaš a tiež požiadal Matyščáka o vydanie „židovských svokrovcov“. Karvaš tiež odišiel „naprázdno“, ale Matyščák mu poslal list so žiadosťou, aby nežiadal vydanie manželov Hirschovcov. Karvaš navštívil Matyščáka opakovane a ukázal mu príkaz okresného úradu podpísaný Trnkou. Situáciu obaja ďalej neriešili a čakali na súrenie okresným úradom, no asi o 5 dní neskôr vyšla vyhláška podpísaná Trnkou na príkaz župného úradu, „*podľa ktorej všetky osoby, ktoré ukrývajú židov pod trestom smrti sa vyzývajú, aby tieto príslušným orgánom vydali*“. Následne už K. Matyščák „vyriešil“ strašnú dilemu tým, že Hirschovcov po 4 týždňoch ukrývania priviedol na

38 ŠA Bytča, f. Okresný ľudový súd v Púchove, Trestná vec: Dr. Jozef Trnka, spisová značka: Tľud 11/45. Správa o zaistení J. Trnku zo dňa 2. júla 1945, s. 2 – 3.

39 ŠA Bytča, f. Okresný ľudový súd v Púchove, Trestná vec: Dr. Jozef Trnka, spisová značka: Tľud 11/45. Uznesenie OLS zo dňa 13. novembra 1945 o prepustení J. Trnku z väzby a postúpení spisov žalobcovi.

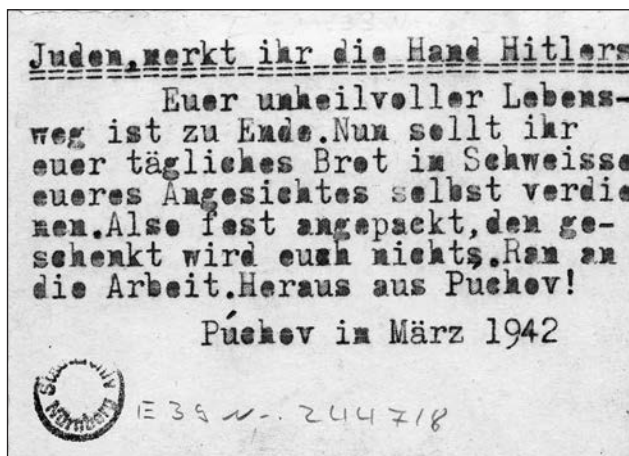
40 ŠA Bytča, f. Okresný ľudový súd v Púchove, Trestná vec: Dr. Jozef Trnka, spisová značka: Tľud 11/45. Splnomocnenie Dr. Mončeka J. Trnkou dňa 1. februára 1946.

41 ŠA Bytča, f. Okresný ľudový súd v Púchove, Trestná vec: Dr. Jozef Trnka, spisová značka: Tľud 11/45. Zápisnica OLS z pojednávania s J. Trnkou zo dňa 5. februára 1946, 10 s.

42 ŠA Bytča, f. Okresný ľudový súd v Púchove, Trestná vec: Dr. Jozef Trnka, spisová značka: Tľud 11/45. Zápisnica OLS z pojednávania s J. Trnkou zo dňa 19. februára 1946, 7 s.

43 ŠA Bytča, f. Okresný ľudový súd v Púchove, Trestná vec: Dr. Jozef Trnka, spisová značka: Tľud 11/45. Rozsudok OLS nad prípadom J. Trnku zo dňa 19. februára 1946, 3 s.

44 Udeľovanie prezidentských výnimiek pre Židov umožňovalo vládne nariadenie zo dňa 9. septembra 1941 *O právnom postavení Židov*, nazývané aj Židovský kódex. Konkrétne to uvádzala desiatka časť nariadenia s názvom *Oslobodenie a výnimky* pod paragrafmi č. 255 a 256. Tieto výnimky mohli ochraňovať židovských obyvateľov pred vybranými protizhoidovskými nariadeniami a zákonmi, ale i pred prvou vlnou deportácií, ktorá prebiehala od 25. 3. do 20. 10. 1942, keď väčšina z 57 628 Židov zahynula v tzv. táboroch smrti na území okupovaného Poľska. V druhej vlne židovských deportácií počas okupácie územia Slovenského štátu nemeckými vojskami už výnimky neochránili Židov pred vyvezením, čo postihlo ďalších približne 13 500 osôb, prípadne boli zabití na území Slovenska. V súvislosti s deportáciami a možným počtom udelených výnimiek (asi 1 000) je potrebné pripomenúť fakt, že veľká väčšina výnimiek bola udelená v roku 1943 a v prvej polovici roka 1944. Viac pozri napr. MAKYNA, Pavol. *Osudy Antona Neumana – šéfa prezidentskej kancelárie prezidenta Slovenskej republiky (1939 – 1945)*. *Pamäť národa*, roč. 14, 2018, č. 1, s. 3 – 14.

Židia v sprievode Hlinkovej gardy čakajúci na železničnej stanici v Púchove na deportáciu dňa 22. 3. 1942/Preklad nenávisného textu: „Židia, sledujte Hitlerovu ruku. Váš zhubný život je na konci. Teraz budete na chlieb svoj každodenný zarábať v pote svojho čela. Takto pevne chyteným, nič vám nedaruje. Bežte do práce. Von z Púchova! Púchov v marci 1942.“ (Zdroj: Štátny archív Norimberg)

žandársku stanicu v Lúkach, odkiaľ boli prevezení na Okresný úrad v Púchove. Po pár dňoch boli manželia Hirschovci prevezení do koncentračného tábora v Seredi a odtiaľ deportovaní do Auschwitzu, kde zahynuli v plynovej komore.⁴⁵ Súd rozhodol v neprospech Trnku z dôvodu jeho iniciatívnosti v tomto prípade, hoci nebol povinný prijať „príkaz úpravy“ od HSLS.

V časti rozsudku „B“ v prípade s J. Trnkou bol obžalovaný oslobodený spod obvinení, ktoré sa týkali protiprávnej ujmy občanom židovského pôvodu zaistovaním do koncentračných táborov, ďalej že pripravoval transportovanie židov i manželov Hirschovcov. Tiež mal verejne schvaľovať aktivity kolaborantov, donucoval občanov chodiť pracovať pre záujmy nemeckej armády a mal pomáhať a spolupracovať s okupantami.

Uvedené skutky mu neboli ani po vypočutí svedkov podľa rozsudku dokázané. Ako poľahčujúcu okolnosť uviedol súd skutočnosť, že obvinený sa zaslúžil o záchranu obyvateľov obcí Červený Kameň a Vršatské Podhradie.⁴⁶

Dňa 1. decembra 1944 prišla do Červeného Kameňa nemecká armáda a prinútila všetkých miestnych mužov vo veku 16 – 60 rokov zbaliť si prikrývky a jedlo na dva dni. Zo skupiny viac ako 100 mužov bol po predstavení sa nemeckému majorovi prepustený miestny notár Emil Rybárik, ktorý upozornil na to, že bez jeho prítomnosti by bolo ohrozené zásobovanie obyvateľov obce. Rybárik následne telefonicky kontaktoval obvineného okresného náčelníka J. Trnku. Ten v tejto veci intervenoval u nemeckej posádky v Púchove a všetci muži, ktorí pochodovali

pod dozorom nemeckej armády do obce Pruské, kde už boli pripravené autobusy na ich transport pravdepodobne do ríše, boli po legitimovaní prepustení a vrátili sa do domovskej obce.⁴⁷ Dňa 14. marca 1945 zadržali nemeckí vojaci vo Vršatskom Podhradí asi 100 mužov a odvliekli ich do obce Červený Kameň. E. Rybárik sa od príslušníkov nemeckej armády mal dozvedieť, že každý desiaty zo zadržaných má byť popravený za údajnú pomoc partizánom. Červenokamenský notár mal opäť informovať J. Trnku a ten intervenoval tak, že všetci boli prepustení na druhý deň.⁴⁸ Jozefovi Trnkovi bol vymeraný trest verejné pokarhanie.⁴⁹

Publikované dokumenty uvádzame v snahe o autentickú podobu s pôvodným dobovým jazykom a pravopisnou úpravou. Využívané skratky vysvetľujeme v poznámkovom aparáte.

45 ŠA Bytča, f. Okresný ľudový súd v Púchove, Trestná vec: Dr. Jozef Trnka, spisová značka: Tľud 11/45. Zápisnica OLS z pojednávania s J. Trnkou zo dňa 5. februára 1946.

46 ŠA Bytča, f. Okresný ľudový súd v Púchove, Trestná vec: Dr. Jozef Trnka, spisová značka: Tľud 11/45. Rozsudok OLS nad prípadom J. Trnku zo dňa 19. februára 1946.

47 ŠA Bytča, f. Okresný ľudový súd v Púchove, Trestná vec: Dr. Jozef Trnka, spisová značka: Tľud 11/45. Svedectvo zo dňa 18. októbra 1945 E. Rybárika o pomoci J. Trnku pri zadržení obyvateľov Červený Kameň nemeckou armádou.

48 ŠA Bytča, f. Okresný ľudový súd v Púchove, Trestná vec: Dr. Jozef Trnka, spisová značka: Tľud 11/45. Zápisnica OLS z pojednávania s J. Trnkou zo dňa 5. februára 1946.

49 ŠA Bytča, f. Okresný ľudový súd v Púchove, Trestná vec: Dr. Jozef Trnka, spisová značka: Tľud 11/45. Rozsudok OLS nad prípadom J. Trnku zo dňa 19. februára 1946, s. 3.

DOKUMENT Č. 1

1945, 2. júl, Púchov. Správa o zaistení Dr. Jozefa Trnku.

ŠA Bytča, f. Okresný ľudový súd v Púchove, Trestná vec: Dr. Jozef Trnka, spisová značka: Tľud 11/45.

Okresné veliteľstvo NB⁵⁰ 2. odd.⁵¹ Púchov

Čís. jedn.⁵²

Vec: Trnka Jozef Dr. z Púchova,

Kolaborant a fašistický previnilec.

Správa o zaistení.

A. Osobné dáta:

Dr. Jozef Trnka je narodený 25. decembra 1902 v Púchove, s. o.⁵³ Púchov, príslušná stanica NB a matričný úrad v Púchove, s. o. Púchov, otec Jozef, matka Júlia rod. Latináková, príslušný a bytom Púchov Štefánikova cesta čí. 379, s. o. Púchov, ženatý, radca, vojenskú službu konal u hor. práporu p. pl.⁵⁴ 11 v Bardejove, npor. pech.⁵⁵ v zálohe, odvodný ročník 1922, vysokoškolská právnická fakulta, rím. kat. Slováč, živý 2 deti, nemajetný a doposiaľne beztrestný.

Prípád bol vyšetrovaný okresným veliteľom NB 2. odd. z Púchova P. Čurjakom, šštrážm.⁵⁶ Pavlom Vallom, strážm. Milošom Šteckom zo stanice Púchov, za prítomnosti člena komisie ONV⁵⁷ v Púchove Karola Straku z vlastného popudu.

Svedkovia: Dr. Štefan Krč z Púchova, Vojtech Skačiansky učiteľ z Púchova, Ján Juršták, hodinár z Púchova a Hynek Příkladky z Ledn. Rovní.⁵⁸

B. Skutková podstata:

I.

Dr. Jozef Trnka z Púchova, s. o. Púchov je členom HG,⁵⁹ t. j. fašistickej organizácie od roku 1940. Podľa zistenia v dôverných spisoch HG v Púchove, Trnka je ideovým členom HSLS,⁶⁰ t. j. fašistickej organizácie, za ktorú sa exponoval a verejne pracoval už od roku 1919.

Dr. Jozef Trnka býv. okresný náčelník v Púchove, ako tuhý exponent a spolupracovník fašistického režimu sa previnil v Púchove, ako vo zmysle § 3 [...] ⁶¹ ako kolaborant tým, že napomáhal fašistickým okupantom a s nimi spolupracoval a ďalej spôsobil občanom pre ich politickú a rasovú príslušnosť [...] právnu ujmu tým, že nariadil zaistiť Židov do koncentračných táborov a ilegálnych pracovníkov, ktorí ilegálne pracovali za [...] demokratického systému ČSR, nechával ich prenasledovať a dával [...] na ich zaistiť do koncentračných táborov. Ďalej ako významný [...] politický činnosť kolaborantov verejne propagoval a schvaľoval.

50 Národná bezpečnosť

51 oddelenie

52 číslo jednotliviny

53 samostatný okres

54 horský prápor pešieho pluku

55 nadporučík pechoty

56 štábný strážmajster

57 Okresný národný výbor

58 od r. 1927 obec Lednické Rovne v okrese Púchov

59 Hlinkova garda

60 Hlinkova slovenská ľudová strana

61 poškodený nečitateľný dokument

Ďalej sa Dr. Jozef Trnka vo zmysle § 5 previnil tým, že ako politický činiteľ a propagátor HSLS, ako podpredseda tejto fašistickej organizácie, verejne pred zhromaždením ľudom rečnil vo zmysle fašistického režimu a proti demokratickému systému ČSR a jej spojencom. Okrem toho sa Dr. Trnka vo zmysle cit.⁶² § previnil tým, že nariaďoval a dozoroval aby slovenských občanov na práce pre nemecké vojenské záujmy, t. j. nasadenie na opevňovacie práce a pod. Ďalej dával ilegálnych pracovníkov [...] vrátili zo zaisťovacieho tábora pod policajný dozor.

Dr. Jozef Trnka sa týmto svojim jednaním previnil v zmysle tým, že ako exponent a spolupracovník fašistického režimu mal zaisťovať ilegálnych pracovníkov za ČSR do koncentračných a zaisťovacích táborov, pre ich protifašistické presvedčenie a nútil [...] občanov na práce pre nemecké vojenské záujmy a tým im spôsobil ujmu na životoch a majetku.

II.

Prípado uvedený v I. bode skutkovej podstaty bol [...] veliteľom NB 2. odd. z Púchova Pavlom Čurjakom štrážm. Pavlom Vallom, strážm. Milošom Šteckom zo stanice NB Púchova za [...] misie ONV z Púchova Karola Straku z jeho zistenia [...]

Povereníctvo SNR pre veci vnútorné III. od[...] resp. HSLS, že Jozef Trnka bol ideovým členom tejto fašistickej organizácie, za ktorú sa verejne exponoval a pracoval už od roku 1919 a že členom HG je od roku 1940, ďalej bolo zistené, že ako okresný podpredseda a funkcionár HSLS a býv. okresný náčelník a tuhý exponent a spolupracovník fašistického režimu sa v zmysle § 3 a 5 previnil tým, že napomáhal fašistickým okupantom a s nimi spolupracoval za nemecké záujmy a že spôsobil slovenským občanom pre ich politickú a rasovú príslušnosť protiprávnu ujmu tým, že nariaďoval zaisťovaní Židov do koncentračných táborov a ilegálnych pracovníkov za obnovenie ČSR, nechával prenasledovať a navrhoval ich na zaistení do zaisťovacích táborov a ďalej ako významný politický činiteľ, činnosť kolaborantov verejne propagoval a schvaľoval. Ďalej bolo zistené, že ako politický činiteľ a propagátor HSLS, t. j. ako okresný podpredseda tejto fašistickej organizácie verejne pred zhromaždeným ľudom rečnil v zmysle fašistického režimu a proti demokratickému systému ČSR a jej spojencom a nariaďoval a donucoval slovenských občanov na práce pre nemecké vojenské záujmy.

Svedok Dr. Štefan Krč pri vyšetrowaní ohľadne Jozefa Trnku udal, že za jeho pôsobenia na okresnom úrade v Púchove bol ako policajný trestný sudca. Pokiaľ sa vraj pamätá, Dr. Jozef Trnka, býv. okresný náčelník, t. j. jeho priamy predstavený na okresnom úrade v Púchove mal v referáte prezidiálne veci a navrhoval osoby politicky nespoľahlivé, t. j. ilegálnych pracovníkov za obnovenie demokratického systému ČSR do zaisťovacích táborov. Ďalej Dr. Krč poznamenal, že pokiaľ sa pamätá, Dr. Jozef Trnka tiež verejne pred zhromaždeným ľudom rečnil v zmysle fašistického režimu a v duchu ľudáckom.

Svedok Vojtech Skačianský učiteľ z Púchova pri vyšetrowaní ohľadne Dr. Trnku udal, že keď 8. decembra 1943 odmietol funkciu novinového referenta v HSLS v Púchove s tým, že je to už 5 minút pred dvanástou, býv. náčelník Dr. Jozef Trnka a podpredseda HSLS ma nechal vyšetrowať pre protištátnu činnosť a od toho času som bol stále prenasledovaný pre protištátnu činnosť.

Svedok Ján Juršták, hodinár z Púchova pri vyšetrowaní ohľadne Dr. Jozefa Trnku z Púchova udal, že začiatkom mesiaca mája 1941 si býv. ÚŠB⁶³ vyžiadala od býv. náčelníka Dr. Jozefa Trnku z Púchova zoznam všetkých politicky nespoľahlivých osôb z okresu, ktoré majú byť v prípade potreby zaistené. Dr. Jozef Trnka na základe toho poslal ihneď na ÚŠB do Bratislavy z celého púchovského okresu zoznam 63 osôb, ktoré boli považované za politicky nespoľahlivé. Túto jeho výpoveď môže vraj ešte potvrdiť ďalších 5 až 7 svedkov, ktorých Juršták doposiaľ neudal. Ďalej Ján Juršták poznamenal, že ho Dr. Jozef Trnka stále prenasledoval ako politicky nespoľahlivého.

62 citovaného

63 Ústredňa štátnej bezpečnosti

Svedok Hynek Příkazky z Ledn. Rovného pri vyšetrovaní ohľadne Dr. Jozefa Trnku, býv. okr. náčelníka v Púchove udal, že keď sa vrátil do zaisťovacieho tábora z Ilavy, bol býv. okresným náčelníkom z Púchova daný zase pod policajný dozor, výmerom zo dňa 4. 7. 1941 čís. jedn. 754 prez⁶⁴/1941.

Dr. Jozef Trnka spáchal uvedené činy v I. bode skutkovej podstaty vo stave pričítanom a ako exponent fašistických organizácií a fašistického režimu z nenávisťi k demokratickému systému ČSR a jej spojencom.

Svedkovia nie sú k obvinenému v žiadnom príbuzenskom, ani nepriateľskom pomere.

III.

Dr. Jozef Trnka, býv. okresný náčelník a podpredseda HSLS, t. j. fašistickej organizácie pri vyšetrovaní okresným veliteľom NB 2. odd. z Púchova Pavlom Čurjakom, štrážm. Pavlom Vallom, strážm. Milošom Šteckom zo stanice NB Púchova za prítomnosti člena komisie ONV v Púchove priznal, že bol členom HG a podpredseda HSLS, t. j. fašistickej organizácie v Púchove a ideovým členom HSLS, za ktorú sa verejne exponoval a pracoval už od roku 1919. Tiež priznal, že niekoľko krát verejne ako funkcionár strany rečnil a že pracoval spolu s Nemcami, s týmito vraj pracoval preto, lebo ako okresný náčelník musel s nimi spolupracovať. Ďalej Dr. Jozef Trnka doznal, že dával návrhy na zaisťovanie ilegálnych pracovníkov do zaisťovacích táborov a že posielal zoznamy nespohľadných osôb na ÚŠB do Bratislavy. Na svoje ospravedlnenie ohľadne zaisťovania udal, že toto robil na návrh funkcionárov HSLS, HG, žandárstva a pod. Táto jeho omluva sa však nezakladá na pravde, lebo on ako okresný náčelník a hlava v okrese dával sám príkazy a sám rozhodoval, kto má byť zaistený a kto nie a preto táto výmluva ho neospravedlňuje, nakoľko toto môžu dosvedčiť hore uvedení svedkovia.

Ohľadne nariadovania a donucovania slovenských občanov na práce pre nemecké vojenské záujmy Dr. Jozef Trnka na svoje ospravedlnenie udal, že toto robili príslušníci národnej bezpečnosti z Púchova. Aj táto jeho omluva je úplne vymyslená, nakoľko každý príslušník NB z Púchova môže dosvedčiť ako býv. okresný náčelník Dr. Jozef Trnka stále naháňal príslušníkov NB v Púchove, aby išli naháňať ľudí na práce pre nemecké vojenské záujmy a poznamenal, že ktorý by nešiel na tieto práce, aby ho oznámili na potrestanie, prípadne aby ho sami blokove potrestali.

IV.

Pretože Dr. Jozef Trnka z Púchova, ako býv. náčelník z okresu púchovského a funkcionár fašistických organizácií a spolupracovník Nemecko-fašistického režimu sa previnil vo zmysle §§ 3 a 5 ako kolaborant a fašistický previnilec, bol dňa 18. júna 1945 z verejného záujmu zaistený a toho istého dňa dodaný do väznice okresného súdu v Púchove.

Púchov, 2. júl 1945.

Okresný veliteľ NB 2. odd.

Podpis

DOKUMENT Č. 2

1945, 1. august, Púchov. Zápisnica s Dr. Jozefom Trnkom o obvineniach pred súdnou obžalobou.

ŠA Bytča, f. Okresný ľudový súd v Púchove, Trestná vec: Dr. Jozef Trnka, spisová značka: Tľud 11/45.

Čís. Tľud 11/45

7

Zápisnica,

spísaná dňa 1. augusta 1945.
pred obžalobcom okr. ľud. súdu v Púchove
Dr. Jozefovi Trnkovi
pre činnosť podľa § 3 nar. č. 33/45 Sb. n. SNR.⁶⁵

194... na okresnom súde
v trestnej veci proti

Prítomní:

Dr. Vladimír Mäsiar
obžalobca okr. ľud. súdu
L. Crkoň
Zapisovateľ

Na nižeuvedené otázky dostavivší sa obvinený odpovedá takto:

1. Krstné meno a priezvisko: Dr. Jozef Trnka, gen. ako na čl. 1.
[...]

Okresný úrad takto donútený musel zaviesť proti obvineným priestupkové pokračovanie a keď toto nemalo taký výsledok, ako si to nemecké vojenské veliteľstvo, poť.⁶⁶ stavebná správa predstavovala, mňa obviňovala so sabotáže a bolo mi vyhrázané, že budem zaistený a že ak nebude sa okresný úrad starať o to, aby ľudia nechodiaci na zákopové práce boli potrestaní, samé veliteľstvo nemeckej vojenskej moci postará sa o to, aby títo ľudia chodili na opevňovacie práce. Nebolo teda iného východiska než z dvojakého zla voliť to menšie zlo.

Pod policajný dozor dával som len tie osoby, ktoré sa vrátili so zaisťovacieho tábora a keď policajný dozor ÚŠB v Bratisl. Nariadila, nerobil som to teda z vlastnej vôle, ale ako podriadený verejný orgán musel som vykonávať len daný rozkaz. Každý výmer, ktorým mi bolo nariadené, aby som tú, alebo onú osobu dal pod policajný dozor, musel som predložiť ÚŠB na dôkaz toho, že som daný mi rozkaz splnil.

Ohľadom toho obvinenia, že som prenasledoval a nechal zaisťovať ilegálnych pracovníkov v Púchove musím uviesť to, že v septembri 1944 bolo mi oznámené, že určití podľa mena mi pomenovaní ilegálni pracovníci z Púchova boli v auguste na schôdzi v Záriečí,⁶⁷ kde sa radili o zakladaní miestnych národných výborov a ja ako okresný náčelník trebárs som mal vedomosť o tomto čine, proti týmto osobám som vôbec nezakročil. Na túto okolnosť žiadam vypočúť Jozefa Valentu, bývalého veliteľa žandárskej stanice v Púchove, t. č.⁶⁸ veliteľa stanice NB v Bratislave.

65 § 3 nariadenia číslo 33/45 Zbierka nariadení Slovenskej národnej rady

66 poťažne – prípadne

67 od r. 1927 obec Záriečie v okrese Púchov

68 toho času

Ďalej uvádzam to, že v novembri 1944 Jozef Kubaš bývalý starosta v Lazoch pod Mak.⁶⁹ Priniesol mi jeden list, ktorý mu písal jeden partizán a ktorý mi ukázal a v tomto liste boli pomenované osoby, ktoré s týmto partizánom spolupracovali. To boli väčšinou ľudia z Lazov, ale ja som proti týmto vôbec nezaškrtočil, list som starostovi Kubašovi vrátil a som mu dal úpravu, aby celú vec v tajnosti držal a tým chránil uvedených ilegálnych pracovníkov. Poznnamenávam, že Kubaš neprišiel mi udať týchto ľudí, ale sa mi len priateľsky s tým zdôveril.

Keď som na jar minulého roku bol sa prejsť k smerom k Streženiciam,⁷⁰ stretla ma p. Mária Šebová z Púchova a upozornila ma, že je so mnou zle, lebo nemecký poručík Peter, veliteľ poľného žandárstva v Púchove hovoril v barakoch na mňa, že som nespoľahlivý, že som sabotér a že budem musieť z Púchova odísť preč. Na túto okolnosť žiadam vypočuť Máriu Šebovú z Púchova ako svedkyňu.

Skonč. a podp.

Podpisy

DOKUMENT Č. 3

1945, 19. september, Púchov. Zápisnica z výsluchu svedka Štefana Štetinu.

ŠA Bytča, f. Okresný ľudový súd v Púchove, Trestná vec: Dr. Jozef Trnka, spisová značka: Tľud 11/45.

Čís. Tľud 11/45.
13

Zápisnica o výsluchu svedka,

spísaná dňa 19. septembra

v

Dr. Jozefovi Trnkovi,

pre

Dr. Vladimír Mäsiar,
obžalobca OLS,

1945 na

v trestnej veci proti

Prítomní:

Svedok: Štefan Štetina, okr. vel. NB⁷²

Svedok po upozornení podľa § 20 Trp odpovedá takto:

I. Na otázky všeobecne:

Meno: Štefan Štetina

Vek: 47 ročný

Rodisko: Holič

Bydlisko: Púchov

Rodinný stav: ženatý

Náboženstvo: r. kat.

Zamestnanie: o. veliteľ NB.

Pomer voči obvinenému a voči ostatným v tejto veci interesovaným:

69 od r. 1927 obec Lazy pod Makytou v okrese Púchov

70 od r. 1920 obec Streženice v okrese Púchov

71 pani

72 okresný veliteľ Národnej bezpečnosti

bez pomeru. Bývalý podriadený obvineného

Má svedok z trestného činu, ktorý je predmetom tohto trestného konania, škodu a akú?

II. Na otázky zvláštne:

Zaisťovanie a odtransportovanie židov do zaisťovacích táborov dialo sa na písomný rozkaz okresného úradu v Púchove. Kto osobne takéto rozkazy na okresnom úrade vydával neviem, len viem to, že v referáte na okr. úrade mal židovskú otázku Dr. Štefan Krč. Neskôr bola táto kompetencia prenesená na okr. veliteľstvo žandárstva v Púchove. Ale k tomu poznamenávam, že v tej dobe myslím, že to bolo asi v roku 1942, alebo aj neskôr. Toto zaisťovanie sa dialo z iniciatívy zhora, t. j. Ministerstva vnútra, oddelenie prezidiálne pre deportáciu židov, ktoré viedol Dr. Vašek.⁷³ Toto viem odtiaľ, že keď táto otázka bola preložená do kompetencie žandárstva, že spisy a príslušné rozkazy na zaisťovanie dostávalo žandárstvo priamo z Ministerstva. Ináč jednotlivé prípady došli z Ministerstva aj prostredníctvom okresného úradu. Pokiaľ ja sa pamätám boli sami agenti ÚŠB a tí podľa svojich informácií a materiálu, ktorí sa sami zadovážili, oni dali priamy rozkaz na uväznenie, alebo zaistenie a to žandárskej stanici, ktorá ich rozkaz musela aj splniť. O tom, že by do 29. augusta 1944 bol obvinený z vlastnej iniciatívy niekoho navrhnul na zaistenie nič neviem, lebo postup, ako o tom môžu svedčiť príslušné spisy bol ten, že miestny činitelia v tej-ktorej obci, podali na okresný úrad buď dožiadanie, alebo oznámenie, niekoho obvinili a okresný úrad potom vydal vec na vyšetrenie žandárskej stanici, ktorá po šetrení predložila vec po vypočutí činiteľov HSLS a HG okresnému úradu, ktorý zase podľa okolností vydal príkaz buď na zaistenie, alebo podal návrh na trestné oznámenie, alebo postúpil vec ÚŠB. Takto sa to dialo aj pri zaisťovaní židoch, kde obyčajne došli s hora priame rozkazy, a takto zaisťovali sa aj i ilegálni pracovníci. Po povstaní ako sa dialo toto zaisťovanie, neviem, lebo sám som bol zaistený.

Policajný dozor patrilo do kompetencie okresného úradu, a tak o tejto otázke nič podrobnejšieho nemôžem svedčiť. Najviac týchto prípadov policajného dozoru bolo v Lednických Rovniach a pravdepodobne iniciatívu v tomto mal miestny veliteľ žandárstva Vendelín Prcúch, ktorý je tiež zaistený. Ináč o tejto otázke nič neviem.

Kto nariaďoval zákopové práce pre nemeckých okupantov v okrese púchovskom to neviem, lebo v dobe od začiatku povstania až do 1. mája 1945 službu nekonal, lebo sám som bol zaistený.

Udávanie a zaisťovanie politicky nespoľahlivých osôb dialo sa tak, že obyčajne urobili miestny politickí činitelia HSLS a HG oznámenie, alebo došiel priamo rozkaz s hora, t. j. od okresného úradu, ktorý tieto rozkazy vydával na okr. úrade, to si myslím bol prednosta úradu, alebo jeho zástupca. Ony to tiež nerobili z vlastnej iniciatívy, lebo všetky politické veci prichádzali výlučne z ÚŠB, alebo Min. vnútra. Tak sa to dialo úradne aj za starej ČSR, aj za S. R.⁷⁴

Ináč ja sám ako okr. veliteľ mal som málo stykov úradných s obvineným, lebo najviac obvinený sa obracal úradne o vysvetlenie na vrch. Strážmajstra, veliteľa stanice žandárstva Valentu, s ktorým bol od dávnych čias známy.

O tom ako bol Ján Juršták hodinár z Púchova zaistený, alebo ako bol obvineným prenasledovaný, nič neviem.

Skončené a podpísané.

podpis

podpis svedka

Obžalobca OES.

73 Anton Vašek (1905 – 1946), člen HSLS, redaktor časopisu *Hlas slovenskej samosprávy*, od apríla 1942 stál na čele 14. oddelenia Ministerstva vnútra, ktoré riadilo protizhiovské nariadenia, organizovalo 1. vlnu deportácií Židov zo Slovenského štátu. Pre svoje korupčné konanie bol nazývaný „židovský kráľ“. V roku 1946 ho odsúdil Národný súd na trest smrti a bol obesený.

74 Slovenskej republiky

DOKUMENT Č. 4

1945, 18. október, Púchov. Osvedčenie Emila Rybárika o intervencii J. Trnku v prospech záchranu mužov z Červeného Kameňa.

ŠA Bytča, f. Okresný ľudový súd v Púchove, Trestná vec: Dr. Jozef Trnka, spisová značka: Tľud 11/45.

Tľud 11/45.

17

O s v e d č e n i e.

Počas okupácie nemeckým vojskom dňa 1. decembra 1944 sa udal v obci Červený Kameň⁷⁵ tento prípad:

Ešte za tmy včas ráno dňa 1. dec. 1944 obsadilo nemecké vojsko ozbrojené automatmi a guľometmi obec Červený Kameň. Nikto sa nemohol dostať z obce, lebo hliadky strážili každý východ. Veliteľ jednotky major hneď dal vybuchovať, aby sa všetky osoby mužského pohlavia zhromaždili pred potravným družstvom, každý si má vziať sebou prikrývku a jedlo asi na 2 dni. Medzi časom každý dom prekutávali od hlavy po päty ozbrojené hliadky a to vždy tri jedna po druhej. Mužské osoby vo veku od 16 do 60 rokov, nakoľko ešte boli doma, vyvliekli z domu a dali do radu pred potr. družstvom. Tu zhromaždených mužských potom hnali na priestor niže dediny. Tam bola vysielacka a veliteľstvo. V radoch na odpochodovanie pripravených som bol aj ja podpísaný, avšak snažil som sa dostať späť. Nikto nevedel, aké zámery majú Nemci, len to sa vedelo, že už sú pripravené autobusy v Pruskom je pravdepodobné, že mužskí budú odvečení do tábora. Hovorilo sa aj o tom, že najprv pôjdu do Nového Mesta n/Váhom a odtiaľ do Nemecka. V poslednom momente pred odchodom dostal som sa k majorovi a rozpovedal som mu, že som v tejto obci vedúcim notárom, bezomňa úrad by prestal fungovať, občania, ktorí tu ostali, by nemohli byť zásobení a obyvateľstvo by bolo vystavené biele. Veliteľ jednotky major mňa aj v poslednej chvíli pred odchodom zhromaždených mužských, ktorých bolo vyše 100 – prepustil. Akonáhle prišiel som domov, žiadal som bleskový hovor s vtedajším p. okr. náčelníkom Dr. Jozefom Trnkou. Menovaný sa aj hneď ohlásil a som mu opísal udalosť a žiadal o zákrok, poťažne pomoc, aby mužskí neboli odvečení. On to aj hneď prisľúbil.

Všetci mužskí, ktorých Nemci v ten deň odviekli a hnali smerom na Pruské, kde boli už autobusy pripravené, po legitimovaní ešte v ten deň večer boli prepustení domov a mám vedomosť o tom, že vtedajší p. náčelník Dr. Jozef Trnka v tejto veci intervenoval u nemeckej posádky v Púchove a jemu možno ďakovať, že na jeho zákrok boli všetci zaistení mužskí prepustení domov ešte v ten deň, to jest 1. dec. 1944 večer. Toto moje tvrdenie som hotový aj prisahou pre hocijakým vrchnostenským forumom znovu potvrdiť.

V Červenom Kameni, dňa 18. októbra 1945

Podpis
ved. úradu MNV⁷⁶

75 obec Červený Kameň, od r. 1996 súčasť okresu Ilava

76 Miestny národný výbor

DOKUMENT Č. 5

1945, 26. október, Púchov. Zápisnica z výsluchu svedkov Štefana Krča a Antona Karvaša.

ŠA Bytča, f. Okresný ľudový súd v Púchove, Trestná vec: Dr. Jozef Trnka, spisová značka: Tľud 11/45.

Čís. Tľud 11/45

19.

Zápisnica o výsluchu svedka,

spísaná dňa 26. októbra
v Púchove,

Pre § 3 nar. č. 33/45 Sb. n. SNR,

1945 na Okr. súde v Púchove,
v trestnej veci proti Dr. Jozefovi Trnkovi,

Prítomní:

Dr. Vladimír Mäsiar,
Ernest Rače, zápis.

Svedok po upozornení podľa § 20 Trp odpovedá takto:

I. Na otázky všeobecne:

Meno: Dr. Štefan Krč,

Vek: 33 ročný,

Rodisko: Viedeň,

Rodinný stav: ženatý,

Náboženstvo: ev. a. v.

Zamestnanie: komisár p. spr. v.

Pomer voči obvinenému a voči ostatným v tejto veci interesovaným
bez pomeru

Má svedok z trestného činu, ktorý je predmetom tohto trestného konania, škodu a akú?

Škodu nemá

II. Na otázky zvláštne:

Ako ja viem, Župný úrad v Trenčíne poslal Okresnému úradu v Púchove hotový text vyhlášky a to v jaseňi roku 1944, ktorou vyhláškou bolo nariadené, že je pod trestom smrti zakázané ukrývať Židov. Okresný úrad potom na základe nariadenia Župného úradu v Trenčíne vydal túto vyhlášku.

Okresný úrad v Púchove v tejto vyhláške sa aj odvolával na nariadenia župného úradu.

Poznamenávam, že táto vyhláška potom bola vydaná aj v iných okresoch. Viem o tom, že obvinený nie z vlastnej iniciatívy vydal túto vyhlášku. Ako boli manželia Hirschovci potom zaistení na základe tejto vyhlášky, o tom vedomosti nemám, lebo to previedla bývalá Žandárska stanica v Lúkach.⁷⁷ Ako ja viem, Žandárska stanica Hirschovcov potom eskortovala na Okresný úrad v Púchove, kde boli nejaký týždeň zadržaní a potom boli odtransportovaní do pracovného tábora, lebo ešte opačne bol býval na základe tejto vyhlášky sám obvinený podozrelý, že ukrýval Židov, keby ich Okresný úrad v Púchove nebol poslal do Seredi tak, ako to bolo od Župného úradu v Trenčíne nariadené.

Iného o veci udať neviem.

Po preč. schvál. a podp.

podpis

Svedok: Anton Karvaš, 38 ročný, narodený v Turček Železník,⁷⁸ okr. Revúca, bytom v Ledn. Rovnom,⁷⁹ ženatý, rím. kat., veliteľ Stanice NB v Ledn. Rovnom, bez pomeru, udáva po zák. napo.⁸⁰

Vo veci viem toľko, že istého dňa v jaseňi roku 1944 došiel k nám na stanicu, poťažne stretol ma vonku v dedine Kamil Matyščák obyv. v Dubkovej⁸¹ a hovoril mi, že v Púchove je už vyvesená vyhláška o tom, že kto ukrýva Židov bude potrestaný smrťou, a preto on nechcel by si seba vydať nebezpečiu, že ukrýva svojich rodičov, ktorí sú Židia, požiadal ma, aby som mu poradil, že čo má robiť. My v Lúkach sme túto vyhlášku ešte nemali a preto som mu povedal, nech si spraví ako chce. On mi nato povedal, že on svojich rodičov vydá. Ja som mu nato povedal, aby sa teda jeho rodičia prišli prihlásiť na bývalú žandársku stanicu. Aby to nebolo nápadné som mu ešte povedal, aby prišli o niečo skorej, aby sa dobrovoľne prihlásili. Manželia Hirschovci na druhý deň včas ráno asi okolo 1/2 7. skutočne sami dobrovoľne dostavili na býv. žandársku stanicu v Lúkach, odkiaľ boli potom dopravení buď vlakom, alebo autom na Okresný úrad do Púchova. Poznamenávam, že členovia býv. žandárskej stanice vtedy nevedeli, že kde sú manželia Hirschovci ukrytí a predsa proti nim ničoho nepodnikli.

O ďalšom osude manželov Hirschovcov neni mi nič známe. Poznamenávam ešte, že už v septembri asi uprostred septembra 1944 boli nám zobrali z doliny všetkých židovských lekárov a mám o tom priamu vedomosť, že vtedy obvinený Dr. Trnka sám osobne chodil do Žiliny, aby aspoň niektorého z týchto židovských lekárov zachránil, ale to sa mu nepodarilo. Tento zákrok podnikol Dr. Trnka na žiadosť bývalej žandárskej stanice v Lúkach. Nie je preto pravdou, že by obvinený Dr. Trnka bol sa i len čo len najmenej pričinný o to z vlastnej vôle, žeby manželia Hirschovci boli zaistení.

Iné o veci udat' neviem.

Po preč. schvál. a podp.

podpis
obžalobca
podpis
zapis.⁸²

podpis

DOKUMENT Č. 6

1945, 15. október, Púchov. Žiadosť svedka Kamila Matyščáka vypovedať pred súdom.

ŠA Bytča, f. Okresný ľudový súd v Púchove, Trestná vec: Dr. Jozef Trnka, spisová značka: Tľud 11/45.

D u b k o v á, dňa 15. X. 1945.

Veľavážený pán

dr. Mäsiar, advokát a ver. Žalobca OLS
v Púchove

Žiadam Vás zdvorile, aby ste mňa predvolal ako svedka proti dr. Jozefovi Trnkovi, býv. ok. náčelníkovi v Púchove, ktorý zapríčinil smrť rodičov mojej manželky Adolfa Hirša a Jeanetty Hiršovej tým, že asi 8. novembra 1944 dal písomný rozkaz žandárskej stanici v Lúkach p. Mak.,⁸³ aby som bol vyzvaný, abych prezradil, kde sa ukrývajú rodičia mojej manželky (pred deportáciou), že ja to musím vedieť a aby boli ihneď prevedení.

78 dnes súčasť obce Turčok v okrese Revúca

79 Správne je v Lednických Rovniach.

80 po zákonnom napomenutí

81 Dubková, od r. 1964 súčasť obce Lazy pod Makytou

82 zapisovateľ

83 Lúky pod Makytou je pomenovanie železničnej stanice od r. 1937 v obci Lúky.

Keď som bol v tejto záležitosti veliteľom žandárskej stanice Antonínom Karvašom vyzvaný, že musím vedieť, kde menovaní sú ukrytí, prosil som Karvaša, aby mal zľutovanie so 73 ročnými, starými ľuďmi. Na to ukázal mi Karvaš prípis, podpísaný dr. Trnkom, ako na dôkaz, že on to nerobí z vlastnej iniciatívy. Karvaša som jednako uprosil a sľúbil mi, že nechá prípis nevybavený a počká, až bude dr. Trnka vybavenie urgovať. Asi za 5 dní vydal dr. Trnka vyhlášku, svojim menom podpísanú, že každý, kto ukrýva židov a iné podozrivé osoby, bude potrestaný trestom smrti.

Takto som bol prinútený, aby sa rodičia mojej manželky prihlásili, na čo boli ihneď odvedení do väzenia v Púchove. Teraz som začal pracovať o to, aby som získal čas a deportáciu oddialil a to tým, že som chcel aby boli v Púchove aspoň 8-10 dní zadržaní.

Dr. Trnka však rozkázal, aby boli hneď odtransportovaní do Serede a tak sa mi podarilo, že len 3 dni boli v Púchove.

Zo Serede boli na tretí deň odtransportovaní do Oswienčima⁸⁴ a ako som bezpečne zistil, odišli 21-22. novembra t. r. s posledným transportom do Poľska (Oswiečim), ktorý transport išiel tak, ako došiel celý do plynových komôr. Bol to, ako už uvádzam, posledný transport, ktorý splynovali a potom začali plynové komory ihneď demontovať.

Dr. Trnka určite nemal rozkaz od nadriadených úradov k tomu, aby dal rodičov mojej manželky predviesť, lebo oni boli poslední, ktorí tu ostali a to preto, lebo boli chránení na základe prezidentskej výnimky, ktorú mala moja manželka. A to dr. Trnka veľmi dobre vedel, a jednako to nerešpektoval. Mohol to nielen tolerovať, ale mal povinnosť rešpektovať zákon, podpísaný jeho prezidentom. Mal túto prezidentskú výnimku rešpektovať, ako ju rešpektoval v tom istom podobnom prípade, kde sa jednalo o matku manželky obchodníka Javorka z Lysej p. Mak.,⁸⁵ ktorá bola taktiež chránená prezidentskou výnimkou jej dcéry. Táto pani dnes žije.

A keď dr. Trnka už takto neľudsky so svokrovcami naložil, mohol ich aspoň ponechať jeden týždeň vo väzbe v Púchove, keďže som ho prosil cestou jeho otca. Určite by sa neboli dostali do transportu do Oswienčima a boli by zostali na živu.

Prosil som tiež dr. Krča v Púchove, aby mi to sprostredkoval, aby boli v Púchove určitý čas ponechaní a ten mi vyslovene povedal, že dr. Trnka na to tlačí, že musia byť hneď prevezení do Serede. To isté mi potvrdil aj bývalý veliteľ žandárskej stanice v Púchove Jozef Valenta.

Z uvedených dôvodov Vás zdvorile žiadam, abyste žalobu v tomto zmysle proti dr. Trnkovi rozšírili a mňa ako svedka k preličeniu lask. predvolal.

S úplnou úctou

Kamil Matyščák,
Roľník
Dubková, pošta Lazy pod Mak.
Podpis

Došlo 18. X. 945

84 koncentračný a vyhladzovací tábor Auschwitz-Birkenau na území okupovaného Poľska v blízkosti poľského mesta Oswiečim

85 obec Lysá pod Makytou v okrese Púchov

DOKUMENT Č. 7

1945, 2. november, Púchov. Zápisnica z výsluchu svedka Kamila Matyščáka.

ŠA Bytča, f. Okresný ľudový súd v Púchove, Trestná vec: Dr. Jozef Trnka, spisová značka: Tľud 11/45.

Čís. Tľud 11/45
20.**Zápisnica o výsluchu svedka,**spísaná dňa 2. novembra 1945
v Púchove,
Pre § 3 nar. č. 33/45 Sb. n. SNR,pred obžalobcom OLS,
v trestnej veci proti Dr. Jozefovi Trnkovi,

P r í t o m n í:

Dr. Vladimír Mäsiar, obžalobca
L. Crkoň, zápis.

Svedok po upozornení podľa § 20 Trp odpovedá takto:

I. Na otázky všeobecne:

Meno: Kamil Matyščák,

Vek: 49 ročný,

Rodisko: Nový Hrozenkov,

Rodinný stav: ženatý,

Náboženstvo: r. k.

Zamestnanie: roľník

Pomer voči obvinenému a voči ostatným v tejto veci interesovaným
bez pomeru

Má svedok z trestného činu, ktorý je predmetom tohto trestného konania, škodu a akú?

II. Na otázky zvláštne:

Ako sa pamätám bolo to 13. septembra 1944, keď mi telefonoval Štefan Vanko poštmajster na Lúkach, že je zle, že dnes sa budú brat' poslední židia, lebo zachytil telefónny rozkaz žandárskej stanice, ktorá tento dostala z Púchova z okresného úradu. Rodičia mojej manželky, manželia Hiršovci až do tejto doby sa zdržovali u mňa. Ja som mal umluvené s Emilom Čunderlíkom, vtedajším notárom na Lúkach a so Štefanom Vankom poštmajstrom, že ak by sa dozvedeli, že mojim rodičom ako židom hrozilo by nejaké nebezpečie, že ma vždy na to upozornia a preto Vanko ma skutočne v uvedený deň na toto nebezpečie aj upozornil. Vanko v ten deň už o 1/2 7 ráno mi telefonoval a ja hneď zobudil som manželov Hirš, aby sa pozbierali a ukryli sa niekam, lebo že budú ináč zaistení a odvedení. Títo sa aj obliekli a vzdialili sa z môjho domu po za humna. Sám som nevedel kde odišli, ale na druhý deň večer na to prišla ku mne Anna Okrajková z Lúk a oznámila mi, že rodičia moji sú u nej v stodole a žiadala ma celá ustrašená, aby sme im poslali nejaká jedlo a aby sme si ich niekde ukryli. Ja som sa potom postaral o ich ukrytie a to u Boženy Hudecovej poštamajsterky v. v. na Lúkach. Tam boli moji rodičia ukrytí. Asi o 3 týždne neskôr prišiel ku mne úradne Anton Karvaš, veliteľ býv. žandárskej stanice na Lúkach a vyzval ma, aby som prezradil, kde sú moji rodičia ukrytí, lebo že ja o tom musím vedieť, a tiež ukázal mi úradný prípis, kde bolo doslovne uvedené: Vyzvite Kamila Matyščáka, ktorý vie kde sa ukrývajú rodičia jeho manželky a týchto okamžite predved'te. Karvaš mi na to hovoril, aby som to nikomu neprezradil, že mi ukázal tento úradný prípis, lebo že by bolo z toho zle, a tiež že vec vybaví až potom, keď ho budú urgovať.

O týždeň neskôr bola v obci vyvesená a uverejnená vyhláška okresného úradu v Púchove, že každý musí oznámiť úkryt židov, keď o nich vie, alebo keď ich ukrýva a to pod trestom smrti. Vyhláška bola podpísaná obvineným Dr. Trnkom. Po uverejnení tejto vyhlášky nez bývalo mi nič iné, než aby som to oznámil žandárskej stanici, kde mi potom veliteľ Karvaš poradil, aby sme to tak

spravili, aby sa moji rodičia dobrovoľne prihlásili na žandárskej stanici. Čo sa aj na druhý deň ráno stalo a takto rodičia mojej manželky boli žandárskou stanicou v Lúkach odtransportovaní na okresný úrad v Púchove, kde boli uväznení. Ja som potom na tom pracoval, aby som získal čas a chcel som, aby čo najdlhšie ostali v Púchove. Obrátil som sa na Dr. Krča, komisára okr. úradu v Púchove, ktorý mi povedal, že táto otázka patrí do kompetencie Dr. Trnku, že on s tým nič nemá a že tento tlačí, aby boli rodičia mojej manželky čím skôr odtransportovaní, aj vtedajší veliteľ žandárskej stanice v Púchove, Valenta sa mi chválil vtedy, že len on sa pričínal o to, aby Hiršovci ostali v Púchove, že Dr. Trnka už dávno chcel, aby boli odvezení. Na druhý deň potom bolo to v piatok telefonične odkázal mi Valenta, že budú rodičia mojej manželky odtransportovaní do Serede, aby som sa prišiel s nimi rozlúčiť. Toto som nemohol urobiť preto, lebo bol poplach a medzi tým už mojich rodičov odviezli. Bol som potom za nimi v Seredi a to o 3 dni neskôr, ale tam som sa dozvedel len o tom, že boli odtransportovaní do Osvienčima, odkiaľ sa viacej nevrátili a boli v plynovej komore usmrtení. Rodičia mojej manželky boli dňa 22. okt. 1944, alebo 21. okt. 1944 odtransportovaní zo Serede. Že to bol posledný transport, ktorý v Osvienčime splynovali dozvedel som sa od svojho švagra Dr. Ondreja Hirša, lekára v Prahe a tak je 100 % isté, že s týmto transportom zahynuli.

Ďalej navrhujem, aby bol vypočutý ako svedok Ján Čierny, ev. farár v Lazoch na tú okolnosť, že keď Nemci vyvraždili Mladoňov,⁸⁶ pán Farár bol uchádzať sa u obvineného Dr. Trnku ako u okresného náčelníka o poskytnutie nejakej výpomoci pre pozostalých po vyvraždení a vtedy obvinený Dr. Trnka odmietnul pána farára s akoukoľvek pomocou.

Ináč nič iného udať neviem.

Skonč. a podp.

Podpis

Podpis

Obžalobca

Podpis

Zapis.

DOKUMENT Č. 8

1946, 5. február, Púchov. Zápisnica z pojednávania súdu s obžalovaným Dr. Jozefom Trnkou a svedkami Jánom Jurštákom, Ladislavom Suchánkom, Hynkom Příkazským, Kamilom Matyščákom, Antonom Karvašom, Emilom Rybárikom, Alojzom Javorkom, Štefanom Vankom a Jozefom Kubašom.

ŠA Bytča, f. Okresný ľudový súd v Púchove, Trestná vec: Dr. Jozef Trnka, spisová značka: Tľud 11/45.

Čís. Jedn. Tľud 11/45
25

Zápisnica

Spísaná na okresnom ľud. Súde v Púchove,
dňa 5. februára
proti Dr. Jozefovi Trnkovi,
pre § 3 nar. č. 33/45 Sb. n. SNR,

1946 o pojednávani trestnej veci

Prítomní:

86 osada Mladoňov, súčasť obce Lazy pod Makytou

Sudca: Dr. Eugen Polák,
 Zapisovateľ: Ing. Valach
 Verejný obžalobca Dr. Vladimír Mäsiar,
 Povereník štát. zástupcu:
 Tlmočník: ./.
 Obžalovaný: Dr. Jozef Trnka,
 Obhájca: Dr. Jozef Monček, adv.⁸⁷ v Trenčíne,
 Zástupca poškodeného (súkr. žalobcu):
 Znalec: ./.

Sudca otvoril pojednávanie označením veci podľa §§ 301, 521 tr. p. a vypočul obžalovaného o osobných pomeroch. Obžalovaný vypovedá:

1. Meno a priezvisko: Dr. Jozef Trnka,
2. Falošné meno alebo prezývka: gen. č. 1. 2.
[...]

Potom boli podľa § 304 tr. p. obžalovaní vypočutí a v podstate (§ 331, ods. II. tr. p.) udali toto:

Obžalobe som porozumel, vinným sa necítim.

Nie je pravda, žeby som ja ako okr. náčelník bol napomáhal okupantom a s nimi spolupracoval, a ja ako okr. náčelník som len prijímal rozkazy svojich nadriadených úradov a tieto som vykonával. Popieram, žeby som bol zapríčinil zaisťovanie židovských osôb a potom ich transportovanie do koncent. táborov. Zaisťovanie a odvážanie židov dialo sa za tým spôsobom, že okr. úrad dostal od býv. min. vnútra v Bratislave zoznam židov, ktorí potom okresný úrad postúpil žand. staniciam, a tie to potom zaistenie skoncentrovanie previedli. Tá okolnosť, že niektoré židia ostali doma, a na Slovensku sa stala tým spôsobom, že si podávali žiadosť na min. vnútra, dostali žid. legitimáciu a to žltú a táto ich oprávňovala ostať na území býv. slov. republiky. Ostatne ja som židovský referát ani nemal, ale mal ho Dr. Krč, takže tento by vedel povedať vysvetlenie o tom. Pokiaľ sa týka odtransportovanie židov počas slov. nár. povstania a po ňom, toto sa tiež nedialo z mojej iniciatívy, ale na príkaz nem. veliteľstva. Nakoľko nevedel som ako sa mám k tomu zachovať, šiel som do Bratislavy najskôr na min. vnútra dotázať sa ako sa mám zachovať a odtiaľto som bol odkázaný na MNO⁸⁸ na bezpeč. odbor. Predniesol som tam vec referentovi a dostal som upravu, že keď to nariadili nemci, tento rozkaz sa previesť musí. Na to som sa vrátil domov, a prehlásil som okr. žand. velit. tehďajšiemu Valentovi, že nemecký rozkaz vydaný za účelom zaisťovania a koncentrovania židov dl'a úpravy MNO sa musí previesť. Načo Valenta potom rozkaz previedol. Pokiaľ sa týka zaisťovania illeg. pracovníkov sa dial' tým spôsobom, že buď prísl. žand. velit. alebo okr. úrad dostal rozkaz zaistiť tohoktorého a odviesť do koncent. tábora. Kto udávala týchto pracovníkov to mi nie je známe. Stávali sa takí prípady, že správa o takomto pracovníkovi došla od niektorej žand. stanice, a okr. úrad potom len predložil túto správu ÚŠB, ktorá nariadila tu ktorú osobu zaistiť. Inak udania ilegal. Pracovníkov nešli prostredníctvom okr. úradu. Pokiaľ ja viem, v okrese Púchovskom za mojej činnosti bolo zaistených 10 alebo 15 ilegal. pracovníkov. Nie je pravda, žeby som ja bol činnosť kolaborantom schvaľoval a rečnil v zmysle fašist. režimu. Popieram, že by som bol nariaďoval a donucoval slovenských občanov na práce pre nemecké voj. Záujmy. Od býv. MNO v Bratislave dostal som rozkaz ako aj iné okr. úrady, aby sme vykonávali rozkazy nemeckej stavebnej voj. správy a išli im po ruke. Súčasne bola dodaná okresnému úradu vyhláška, adresovaná na občianstvo, že je povinné zúčastňovať sa na opevňovacích prácach. V praxi prevádzalo sa to tak, že nemecké velenie vyžiadalo si na okr. úrade na tieto práce určitý počet osôb, načo okr. úrad prikázal notárskym úradom, ktorý koľko osôb má vyslať a not. Úrady potom tento rozkaz boli povinní previesť. Stávali sa prípady, že niektoré osoby na stavebné práce neprišli a preto boli oznámené na okr. úrad nemeckých veliteľstvom. Ja som najskôr tieto osoby ani netrestal a nechal som vec ležať, až dovtedy, kým prišiel nemecký veliteľ a pýtal sa ma, čo sa stalo s týmito ľuďmi, keď

87 advokát

88 Ministerstvo národnej obrany

zistil, že potrestaní neboli povedal mi, že je to sabotáž a že ma oznámi. Nato som potom dal zoznam prísl. žand. stanici v Púchove, a tá potom vyšetrila prípady a všetky osoby boli omluvené, až na jeden prípad, kedy bola vymeraná bloková pokuta. Funkciu po. trest. sudcu konal vtedy Krč, do kompetencie ktorého tieto delikty patrili trestať ale ako ja viem, žiaden takýto trest vymeraný nikým nebol. Keby sa nebolo obecenstvo takýmto spôsobom pôsobilo, a práce neboli by sa konali, je dosť možné, že Nemci sami by si boli poriadok zjednali. Podotýkam, že zo začiatku potrebovali Nemci pre púchovský okres 3000 ľudí na práce, ale dostavilo sa ich asi len 2000 takže ďalší 1000 bolo treba z Ilavského okresu dodať. To sa takto dialo, dokáže Adam Podkrivacký, kanc. oficiant⁸⁹ ktorý vtedy viedol prez. veci, takže má o tom vedomosť, a že sa Nemci sťažovali na okr. úrad v súvislosti s touto vecou boli nepríjemnosti, žiadam vy- počuť Jolanu Cillerovú obyv. v Púchove. Taktiež popieram, že by som bol ja z vlastnej iniciatívy nariadil odtransportovanie v jaseň 1944, židovských manželov Hirschovcov do koncent. tábora. Prípad sa stal tým spôsobom, že koncom septembra 1944 vydal župný úrad v Trenčíne nariadenie, podľa ktorého všetky osoby židovské mali byť koncentrované a odovzdané do koncent. tábora. Zároveň bola pripojená k tomu- to nariadeniu i hotový vyhláška, kde sa pod trestom smrti zakazuje občianstvu ukrývať žid. osoby. Nato Kamil Matyšček u ktorých manželvia Hirschovci boli dobrovoľne týchto odvieďol na žand. stanicu v Lú- kach a odtiaľ boli títo potom vyvedené na okr. úrad v Púchove a odtiaľto transportovaní do Serede. Podľa mojej vedomosti manželvia Hirschovci žiadnu výnimku nemali, aby mohli ostať na Slovensku.

Na to previedol súd dokazovanie :

Svedok Ján Juršták, 46 ročný, nar. v Dubkovej, býva v Lučenci, ženatý, evanjelik, zlatník, bez pomeru, po zákonom poučení udáva:

Niekedy v máji r. 1941 pred vypuknutím ruskej nemeckej války, bol poslaný z ÚŠB v Bratislave prípis k rukám okresného náčelníka, ktorý tam osobne menovaný nebol, a v tomto dopise bol okresný náčelník žiadaný, aby zistil a sdělil ÚŠB mená politicky nespoľahlivých osôb v okrese, ich zamestnanie a tiež v akom zmysle sú nespoľahliví. Tento prípis zachytil Ján Jurisa pošt. úradník vtedy v Púchove, t. č. v Brode u Petržalky, a prečítali sme ho spolu ako aj ďalších 6, 7 osôb. Dnes sa však nepamätám, ktoré to boli. Niekoľko dní na to Jurisa zachytil prípis, ktorý posielal okr. úrad v Púchove podpísaný obžalova- ným, kde bolo uvedených 63 osôb a označených ako politicky nespoľahlivých. V tomto zozname som bol uvedený aj ja, Peter Škodáček, Hlinka cukrár, Rezníček z Led. Rovného, Jozef Šabršula, a viacej mien si nepamätám. My všetci okrem Škodáčka sme boli zaistení vtedajšou žand. stanicou a odoslaní do tábora v Ilave. Ja som tam bol 10 dní a ostatní tam boli asi po 2 až 3 mesiace. Domnievam sa, že práve vlivom tejto okolnosti som v Púchove nedostal ani bytu. Potom som bol pozorovaný býv. veliteľom žand. stanice v Púchove asi jeden mesiac a to každý deň, a to v noci, ako mi to sám Valent bol povedal. Nepovedal mi však na čí rozkaz sa tak dialo.

Iné nemám čo udať.

Svedok prisahu zložil.

Svedok žiada svedočné, ustaluje sa mu 600,- Kčs, lebo prišiel z Lučenca, cesta stojí 400,- Kčs a stravné zbytných 200,- Kčs dovedna 600,- Kčs.

Podpis svedka

Obžalovaný k výpovedi svedka udáva: Je pravda, že okr. úrad dostal prípis od ÚŠB ako to svedok uvádza, ja som ho potom postúpil žand. staniciam, tieto poslali okr. úradu zoznamy nespoľahlivých osôb, kanc. okr. úradu potom súhrnný zoznam z mojim podpisom poslala ÚŠB. Poznávam, že ja som pre- vzal okr. úrad v Púchove 19. februára 1941, a tento prípis ÚŠB odišiel v máji 1941, takže ja som z vlast- ného poznania žiadne osoby tam uviesť nemohol, nakoľko som ich za tak krátky čas môjho pôsobenia ani nepoznal. Pokiaľ sa týka, že svedkovi nebol pridelený byt, môžem uviesť len toľko, že podľa zákona okr. úrad mohol pridelit' byt len štátnym zamestnancom, alebo sociálne slabým súkromným zamestnancom.

Nakoľko svedok je živnostníkom, zákonného nároku na pridelenie bytu nemal, a ostatne ja som nemal v referáte pridelovanie bytov. S tým, že svedok bol pozorovaný žand. stanicou s tým som ja nič spoločného nemal.

Svedok Ladislav Suchánek, 32 ročný, nar. Pardubice, ženatý, býva v Púchove, r. kat. výpravca vlakov, bez pomeru, po zákonomnom poučení udáva:

Vo februári r. 1941, ako Čech dostal som dekrét od býv. min. železníc, že som prepustený domov 1. júla 1941. Aby som si zadovážil št. občianstvo to jedine ma mohlo zachrániť, podal som si žiadosť a koncom júna 1941, som toto dostal prajne vybavené a obdržal som Slov. št. občianstvo podpísané obžalovaným vtedajším okr. náčelníkom. On mohol túto žiadosť zamietnuť, ale tým, že mi št. obč. vydal mi zachránil vec. Poznávam, že ja som nastúpil želez. službu L7/11. 1938, a padol som medzi tie sporné prípady, ktorých protektorátna vláda podľa zmluvy uzavretej so slovensk. Čechov nastupivších službu po 6/11. už do svojich služieb zo Slovenska neprijme. V bývalom protektoráte ma nechceli prijať a zo služieb slv.⁹⁰ štátu som bol prepustený. Záležalo mi preto veľmi na tom, aby som št. obč. slov. dostal. Opravujem sa, že potvrdenie dostal som koncom júla 1941.

Iné nemám čo dodať.

Svedok prisahu zložil.

Podpis svedka

Obžalovaný k výpovedi svedka udáva: Podľa spomenutého svedkom zákona o priznávaní št. občianstva, sa vzťahoval len na osoby Slov. národnosti a ja hoci som vedel, že svedok je Čech, priznal som mu toto št. obč.⁹¹

Svedok: Hynek Příkazský, 41 ročný, nar. v Brumove, býva v Led. Rovnom, holič, ženatý, r. kat., bez pomeru, po zákonomnom poučení udáva:

V roku 1941, keď som bol prepustený zo zaistenia z Ilavy, bol som daný výmerom okr. úradu v Púchove, ktorý bol podpísaný obžalovaným pod polic. dozor. Tento bol potom zrušený, taktiež podpísaný obžalovaným, a pozdejšie v r. 1943, bol som opäť daný pod dozor, ktorý výmer tiež bol potom zrušený, a všetky výmery boli podpísané obžalovaným. Nepokladám to za vinu však obžalovaného, že by to bol on urobil z vlastnej iniciatívy, ale iste urobil niekto na mňa tr. oznámenie na býv. žand. stanicu v Led. Rovnom v dôsledku toho potom došlo k polic. dozoru. Neprijemnosti, ktoré som mal, nepripisujem vine obžalovaného. Boli to všetko miestni ľudia, ktorými mi prekážali, keď som si chcel zadovážiť št. občianstvo. Keď som bol zaistený v Ilave, čo sa stalo 21/6. 1941, a to spolu s Rezničkom, Jurštákom, Ročákom, Fraňom, Prekopom z Pruského, Beňo z Bolešova, z Červ. Kameňa dajaký Švach, a tiež dvaja občania z Lednice, dajaký Baláž. Ja som tam bol asi 10 dní a jak dlho tam boli ostatní udat' neviem. Obžalovaného som predtým ani nepoznal, a toto zaistenie pričítam neprajníkom, ktorých som mal v Led. Rovnom.

Iné nemám čo udat'.

Svedok prisahu zložil.

Svedok žiada svedočné, ustaluje sa mu tit. cest.⁹² 50.- Kčs, a ušlého zár.⁹³ 50.- Kčs z paušálu ONV.

Podpis svedka

Obžalovaný k výpovedi svedka udáva: osoby, ktoré boli v r. 1941 z Ilavy prepustené, alebo aj osoby pozdejšie prepustené, boli dané okr. úradom pod policajný dozor, ale toto sa stalo na príkaz býv. ÚŠB, ktorá podala tu. okr. úradu zoznam osôb, ktoré boli prepustené s tým, aby boli tieto osoby dané pod polic. dozor. Čo okr. úrad aj potom previedol. Tieto výmery som podpisoval ja.

90 slovenského

91 štátne občianstvo

92 cestovné

93 zárobok

Svedok: Kamil Matyšček, 50 ročný, nar. v Novom Hrozenkove, býva v Dubkovej, ženatý, ev. náb., bez pomeru, po zákonom poučené udáva:

Manželia Hirschovci, boli rodičmi mojej manželky, a boli židovského vierovyznania, ktorí prestúpili na evanj. vieru. V roku 1941 alebo 1942, som zadovážil pre Hirschovcov prez.⁹⁴ výnimku, takže ako takí nepodliehali opatreniam proti židom. Vzдор týmto výnimkám v roku 1942, pre údajnú politickú nespoľahlivosť, ktorá ako viem bola u okresného úradu v Púchove, kto ju však vyslovil neviem, boli transportovaní do žid. tábora v Žiline. Odtiaľ však po 14 dňoch práve na základe týchto prez. výnimok a 70.000 Kčs, ktoré som vyplatil velit. tábora Marečkovi vlastne to bol zást.⁹⁵ veliteľa, možno že sa volal Murgaš boli potom manželia Hirschovi prepustení domov. V roku 1944 potom počas Slov. nár. povstania, čo bol niekedy začiatkom októbra, prišiel za mnou do bytu jeden gardista, Kopanica, a vyzvali ma, aby som im vydal moju manželku, dcéru a tiež manželov Hirschovcov, že ich ako židov zaistia a odtransportujú. Vzoprel som sa im tým, že majú prez. výnimku. Na to upustili od toho, že sa opýtajú okr. úradu s tým, že sa dotážu na okr. úrade v Púchove ako vec stojí. Na to prišiel za mnou žandár, s tým, že žena s dcérou môžu zostať, ale rodičia že musia ísť. Skôr však než po prvý raz žandár s gardistom prišli som sa dozvedel, že prídu a preto som manželov Hirschovcov ukryl a keď žandár už prišiel, povedal som im, že Hirschovci nie sú doma. Takýmto spôsobom som potom ukrýval Hirschovcov necelé 4 týždne. Vtedy prišiel ku mne veliteľ tehďajšej stanice Karvaš, a žiadal ma, aby som mu prezradil, kde sa moji testovia⁹⁶ skrývajú. Na to som mu to neprezradil, ale pozdejšie som mu napísal list, v ktorom som ho prosil, aby mojich rodičov nežiadal vydať. Na to prišiel Karvaš ku mne, prehlásil mi, že má so mnou súcit, ale že okresný úrad na to tlačí, že to nerobí z vlastnej iniciatívy. Na čo mi ukázal príkaz podpísaný obžalovaným ako tehďajším okresným náčelníkom, a ja som tento príkaz tiež prečítal.

V príkaze bolo napísané toto: Vyzvite Kamila Matyščáka, aby ihneď prezradil, kde sa skrývajú rodičia jeho ženy, a týchto ihneď predvedie. Podpísaný boli na prípise Dr. Trnka, t. j. obžalovaný. Dohodol som sa s Karvašom, že to necháme nevybavené, kým to nebude okresný úrad znova súriť. Na to potom prišla vyhláška, asi za 5 dní, podľa ktorej všetky osoby, ktoré ukrývajú židov pod trestom smrti sa vyzývajú, aby tieto príslušným orgánom vzdali. Na to mi nič iného nezbývalo len to, že som manželov Hirschovcov vydal žand. stanici v Lúkach. Odtiaľ boli potom manželia Hirschovci dopravení na okresnú úrad v Púchove. Mne sa jednalo, aby som pokiaľ čo možno najdlhšie spôsobil, aby Hirschovci ostali v Púchove, aby neboli transportovaní. Žiadal som o toto býv. veliteľa žand. Valentu, ktorý mi však povedal, že to nie je možné, že na to tlačí obžalovaný, aby boli odoslaní do Serede. Na to som žiadal o to sám aj Dr. Krča a ten mi povedal tiež, že na to tlačí okresný náčelník, aby boli Hirschovci odtransportovaní. Ba žiadal som otca obžalovaného, aby naň v tomto smere pôsobil, ale nič to nepomohlo a Hirschovci boli odtransportovaní do Serede. Šiel som ich tam navštíviť, ale práve som prišiel k tomu, ako boli nakladaní do vagónov, ktorý transport odchádzal do Osvienčima. Manželia Hirschovci sa viacej nevrátili, a ako som sa dozvedel, zahynuli v plynových komorách. Ako som sa dozvedel, bol to posledný transport, ktorý išiel do plynových komôr a keby sa boli Hirschovci zdržali v Púchove niekoľko dní, neboli by bývali sa dostali do plynových komôr, nakoľko tieto boli potom demontované.

Bolo známe, že ja skrývam Hirschovcov a možno, že to oznámil aj niektorý z občanov. V tom istom čase keď zobrali manželov Hirschových, zobrali aj Dr. Dávida a Dr. Foldesiho, ale to bolo vtedy, keď sa manželia Hirschovci ukryli. Opravujem svoju výpoveď v tom zmysle, že manželia Hirschovci prezidentskú výnimku nemali. Mali však výnimku moja manželka a švagor, a na základe tohto som presvedčený, že podľa zákonného nariadenia boli krytí aj Hirschovci ako rodičia mojej manželky a švagor. Ja som nebral riziko na seba, že na základe spomenutej vyhlášky Hirschovcov neprihlásim, lebo som kalkuloval tak, že keď ich prihlásim, zahynú iba oni a keby som ich neprihlásil, zahynieme piati, teda i ja,

94 prezidentská

95 zástupca

96 manželkini rodičia

manželka s dcérou a Hirschovci. Prípadne aby aj onen žandár s tým nemal poťahovačky. Po transportovaní do Púchova, boli Hirschovci na okr. úrade zdržaní 3 dni.

Iné nemám čo udať.

Svedok prísahu zložil.

Podpis svedka

Obžalovaný na výpoveď svedka udáva: Predtým, než predmetná vyhláška vyšla, je pravda, že som podal na žand. stanicu v Lúkach výzvu, podľa ktorej táto mala Hirschovcov zaistiť a predvolať. Urobil som tak preto, lebo som dostal príkaz na okresný úrad, od obvodného sekretariátu HSLS, že Hirschovci sa ukrývajú v Lúkach, a že svedok Matyšček má o tom vedieť. Nakoľko ako som to už vo svojej výpovedi uviedol, bol vydaný Nemcami rozkaz, odviezť a zaistiť všetkých židov, či majú výnimku alebo nie, som takto urobil. A vydal som výzvu, ako som to vyššie uviedol. Žandári mi však potom poslali hlásenie negatívne, že sa Hirschovci v Lúkach nenachádzajú. Na to potom vyšla ona vyhláška z príkazu župného úradu v Trenčíne, a na základe tejto potom Matyšček svojich rodičov manželov Hirschovcov odovzdal býv. žand. stanici v Lúkach. Keby na základe tejto vyhlášky nebol Matyšček predviedol svojich rodičov nebol by som pátral po jeho rodičoch. V Púchove po tom Hirschovci podľa mojej vedomosti boli až 6 dní a až potom boli transportovaní do Serede. Dlhšie som nemohol Hirschovcov držať na okr. úrade, lebo sám som sa vydával nebezpečiu, že budem v zmysle tejto vyhlášky stíhaný.

Svedok: Anton Karvaš, gen. na č. l. 28 p. v. ktorý po zákonom poučení udáva:

Dňa 13. septembra 1944 dostal som telefonický rozkaz od okr. žand. veliteľstva v Púchove, ktorého veliteľom bol Valenta, aby naša stanica všetkých židov v našom obvode či majú výnimku alebo nie zaistila a skoncentrovala v Púchove, cieľom ich deportácie. Nakoľko som nemal v úmysle takto urobiť učinil som dotaz na okresné veliteľstvo či aj tí židia, ktorí majú prez. výnimku majú byť zaistení. Nakoľko som vedel, že manželka a dcéra Kamila Matyščáka, majú prezidentskú výnimku. Na tom som dostal správu, že týchto dvoch není treba zaistiť čo sa stalo po niekoľkonásobných telef. dotazoch. Ako ja viem, manželka Hirschovci, prezidentskú výnimku nemali. Šiel som potom k Matyščekovi, ale vtedy manželka Hirschovci už užňho neboli. Po 8 alebo 10 dňoch, som dostal od okresného úradu v Púchove podpísaný okresným náčelnikom list, podľa ktorého žand. stanica mala zistiť u Matyščáka, kde sa manželka Hirschovcov zdržujú. Prípis bol podpísaný obžalovaný. Nakoľko som nechcel Matyščekovi robiť príkorie, šiel som za ním a tento prípis mu ukázal. Povedal som mu pri tom, že za tri dni pošlem tam hliadku prípad vyšetrovať, vlastne že pridem osobne úradne vec zaistiť. Týmto som mu chcel dať možnosť, aby svojich rodičov ukryl. Čo Matyšček aj urobil vlastne oni boli ukrytí, len som mu chcel naznačiť, ako sa má chovať. Po troch dňoch samozrejme u Matyščáka sme Hirschovcov nenašli. Na to žand. stanica poslal správu okr. úradu negatívnu, že totiž Hirschovci nie sú k nájdeniu. Na to okresný úrad viac túto vec neposielal. Po 8 alebo 10 dňoch na to vyšla vyhláška okresného úradu v Púchove, podpísaná obžalovaným, podľa ktorej obyvateľstvo sa vyzýva, aby oznámilo všetky osoby žid. vyznania, lebo kto ich bude ukrývať, bude trestaný smrťou. Skôr však ešte než táto vyhláška bola doručená do Lúk, prišiel za mnou Matyšček s tým, že túto vyhlášku už čítal v Púchove, a že čo má urobiť, lebo že nechce vydať nebezpečiu osoby, ktoré Hirschovcov ukrývali. Nakoľko ja som vyhlášku vtedy nebol ešte čítal, nevedel som mu nič poradiť a vtedy Matyšček predomnou prehlásil, že on ich t. j. Hirschovcov privedie na žand. stanicu, vlastne že ich vydá. Pýtal sa ma, ako to má urobiť, načo som mu povedal, aby ich privedol ráno. Hirschovci nato sa potom aj druhého dňa bez toho žeby vyhláška spomenutá už bola bývala v Lúkach vyvesená, prihlásili. Vtedy manželka Hirschovci nie s iniciatívy obžalovaného sa na žand. stanici prihlásili. My sme ich potom odvieďli na okr. úrad do Púchova, kde boli dlhší čas, ale koľko to presne neviem. Viem však, že Matyšček za nimi chodil a nosil im jedlo.

Viem o tom, že obžalovaný sám sa snažil postarať sa o to, aby žid. lekári boli zachránení a ostali.

Kde intervenoval, to neviem.

Iné nemám čo udať.

Svedok prísahu zložil.

Podpis svedka

Svedok žiada svedočné, ustaluje sa mu na cestovnom 36.50 Kčs, na stravnom 12,- Kčs, a potom pošta za predvolanie 1.50- Kčs, ktoré mu budú poukázané z paušálu ONV, úhrnne v čiastke 50,- Kčs.

Svedok: Emil Rybárik, 46 ročný, nar. v Rajci, býva v Červ. Kameni, rozvedený, r. kat., vod. MNV, bez pomeru, po zákonom poučení udáva:

Dňa 1. decembra 1944 prišla nemecká jednotka pod velením mjr. Do Červ. Kameňa, a tam ten mjr., dal vyhubovať, že všetci mužskí občania obce od 16 do 60 rokov, sú povinní zobrať so sebou prikrývky, a jedlo na dva dni a zhromaždiť sa pred potr. družstvom. Medzi týmito som sa ocitol aj ja. Majorovi som však povedal kto som, na čo ma tento prepustil. Ostatní muži v počte vyše 100 však boli dovlečení už do Pruského. Akonáhle som bol uvoľnený, hneď som telefonoval obžalovanému aby ako okresný náčelník vo veci zakročil. Tento mi to sľúbil, že tak urobí. Viackrát som ho potom dotazoval, že čo a aký osud bude oných mužov a v podvečer obžalovaný telef. sdělil, že sa mu podarilo dosiahnuť toho, že budú prepustení. Ešte toho samého dňa večer zaistení mužovia sa vrátili domov.

Dňa 14. marca 1945, partizáni odvliekli z Vrš. Podhradia⁹⁷ veliteľa a jedného vojaka tamojšej posádky, Nemci zobrali všetkých obyvateľov a mužov v počte asi 100 odvliekli do Červ. Kameňa, kde ich väznili. Od Nemcov samých som sa dozvedel, že každý desiaty bude odstrelení. Hlásil som vec obžalovanému, ako tehďajšiemu okr. náčelníkovi a žiadal ho o zákrok. Ako mi obžalovaný sám sdělil, intervenoval ohľadom zaistených a ako sám viem, títo boli prepustení. Podotýkam, že s uväznenými Nemci špatne nakladali, nesmeli prijať žiadne jedlo, niektorý z nich museli kľáčať na polienkach cez celú noc.

Iné nemám čo udať.

Svedok prisahu zložil.

Podpis svedka

Svedok žiada svedočné, ustáľuje sa mu 50.-Kčs, ktoré mu budú vyplatené z paušálu ONV.

Svedok: Alojz Javorek, 47 ročný, nar. v Lysej, aj tam býva, ženatý, obchodník, r. kat. bez pomeru, po zákonom poučení udáva:

V roku 1942 keď sa židia transportovali zo Slovenska, zobrali aj moju testinu⁹⁸ Tereziu Haasovú do Púchova a odtiaľ potom do Žiliny. Vtedy obžalovaný i s Dr. Krčom, ma osobne vyzvali, aby si zaopatril potrebné doklady, že mi pomôžu dostať testinu domov. Doklady som zaopatril, na čo obžalovaný mi dal prehlásenie, s ktorým som išiel do Žiliny, a moja testina na základe tohto bola prepustená. V roku 1944 za slov. nár. povstania vyšlo nariadenie zaistiť všetkých židov, priviedol som ju aj ja do Púchova, ale podarilo sa mi uprosiť tehďajšieho okr. veliteľa Valentu, a tento ma s ňou poslal domov. Na to potom vyšla vyhláška podľa ktorej všetci tí, ktorí ukrývajú židov a ich vrchnosti neodovzdajú, budú potrestaní smrťou. Ja som ale svoju testinu neprihlásil, a znášal som riziko, že sa mi niečo stane. Takto sa mi podarilo potom moju testinu zachrániť. Za dva alebo tri týždne prišiel potom ku mne Valenta s tým, že pošlú vrchnosti správu spolu s obžalovaným, že v Lúkach a v tejto doline, niet židov, hoci obžalovaný vedel, že skrývam svoju testinu, ktorá bola židovkou.

Ináč nemám čo udať.

Svedok prisahu zložil.

Podpis svedka

Svedok: Štefan Vanko, 35 ročný, nar. v Horeniciach,⁹⁹ býva v Lúkach, r. kat. ženatý, poštmajster v Lúkach, bez pomeru, po zákonom poučení udáva:

Presne sa nepamätám na to, že kedy bolo telefonované z Púchova ohľadom manželov Hirschových, že títo majú byť zaistení a presne tiež neviem, čo bolo telefonované a kým, lebo telef. rozhovor som sám nepočúval. Telefonický rozhovor zo žand. stanicou v Lúkach zachytila poštová poslica Božena Hurdelková, ale táto mi nevedela nič konkrétneho povedať, lenže akýsi takýto vzkaz z Púchova prišiel. Potom už buď ja alebo poštovkyňa sme vyrozumeli Matyščáka, že majú byť židia zaistovaní.

Iné nemám čo udať.

Svedok prisahu zložil.

Podpis svedka

97 obec Vršatské Podhradie, v súčasnosti okres Ilava

98 testiná – manželkina matka

99 Horenice (Horenická Hôrka), od r. 1956 časť Lednických Rovní v okrese Púchov

Svedok Jozef Kubaš, 50 ročný, nar. v Lazoch, aj tam býva, ženatý, r. kat. obchodník, bez pomeru, po zákonomnom poučení udáva:

V jaseňi r. 1944 za slov. nár. povstania, dostal som dopis od Antona Španku, ktorý bol vtedy partizánom, a kde sú spomenutí tiež občania, ktorí mali partizánov podporovať. Keď som potom prišiel do Púchova pre benzín, stretol som sa s obžalovaným, a tento už o tom vedel, že takýto dopis mám. Žiadal ma, aby som mu ho vydal, a že ho za to neprezradí. Urobil som tak a osobám, ktoré boli v dopise spomenuté sa nič nestalo, ktorého opis príloha. A ku spisom pripojuje.

Iné nemám čo udať.

Prísahu svedok zložil.

Podpis svedka

Verejný žalobca trvá na výsluchu nedostavivších sa svedkov,
Skonč. a podpis.

Podpisy sudcu, žalobcu a zapisovateľa

DOKUMENT Č. 9

1946, 19. február, Púchov. Zápisnica z pojednávania súdu s obžalovaným Dr. Jozefom Trnkom a svedkami Jozefom Valentom, Jurajom Špánikom, Jaromirom Chrastinom, Michalom Matulom a Adamom Podkrivackým.

ŠA Bytča, f. Okresný ľudový súd v Púchove, Trestná vec: Dr. Jozef Trnka, spisová značka: Tľud 11/45.

Čís. Jedn. Tľud 11/45
27

Zápisnica

Spísaná na okresnom ľud. súde v Púchove,
dňa 19. februára 1946 o pojednávaní trestnej veci
proti Dr. Jozefovi Trnkovi,
pre § 3 nar. č. 33/45 Sb. n. SNR,

P r í t o m n í :

Sudca: Dr. Eugen Polák,	Prísediaci:
Zapisovateľ: Ing. Valach	Peter Hurta,

Dr. Vladimír Mäsiar, obžalobca	Štefan Vrábel,
Povereník štát. zástupcu:	Frant. Dorociak,
Tlmočník: ./.	Frant. Vrábel,
Obžalovaný: osobne Dr. Jozef Trnka,	
Obhájca: Dr. Jozef Monček, adv. z Trenčína,	
Zástupca poškodeného (súkr. žalobcu):	
Znalec: ./.	

Sudca otvoril pojednávanie označením veci podľa §§ 301, 521 tr. p. a vypočul obžalovaného o osobných pomeroch. Obžalovaný vypovedá:

Meno a priezvisko: Dr. Jozef Trnka,
Falošné meno alebo prezývka: gen. známe
[...]

Potom boli podľa § 304 tr. p. obžalovaní vypočutí a v podstate (§ 331, ods. II. tr. p.) udali toto: Pridržiavam sa v plnom rozsahu svojej výpovede zo dňa 14/2. 1946 a nemám k nej čo dodať. [...]

Verejný žalobca na to rozširuje obžalobu v tom zmysle, že keď bol obžalovaný požiadaný ev. farárom Čiernym z Lazov, aby poskytol podporu pozostalým, po osobách, ktoré boli Nemcami v Mladoňove vyvraždené, kategoricky tak odmietol urobiť čím prejavil súhlas s postupom nemeckého vojska.

Obžalovaný k rozšírenej obžalobe udáva: Nie je pravda, že by som bol odmietol poskytnúť pomoc pozostalým po vyvraždení v Mladoňove. Niekedy pred Vianocami v r. 1944, prišiel za mnou farár Čierny s tým, že chce zakúpiť nejaké šatstvo pre siroty po padlých, či by som telefonicky nezjednal nejakú zľavu u fmy.¹⁰⁰ Rolný v prospech týchto. Povedal som mu, že telef. to nejde, ale že vec vyriadiť ústne. Farár Čierny však nečakal na moju intervenciu a vybavil si sám vec. Vlastne prehlásil, že si to sám vybaví. Že som súhlasil s poskytnutím podpory pre týchto pozostalých, dokáže vedúci úradu MNV v Lazoch, ktorý za mnou v tejto veci prišiel a ja som súhlasil s tým, aby bola vyhlásená pozostalým soc. výpomoc hoci takáto výpomoc sa mohla vyplatiť podľa vtedy platných noriem len pozostalým po vojakoch.

Súd nariadil dokazovanie:

Svedok Jozef Valenta, 44 ročný, nar. v Záblatí,¹⁰¹ býva v Nových Zámkoch, ženatý, r. kat. vrch. šest. strážm. Bez pomeru, po zákonom poučení udáva:

Pokiaľ sa týka verenia ileg. pracovníkov a to v obvode púchovskej býv. žandárskej stanice, rozkazy k tomuto som priamo dostával od ÚŠB tak sa dialo aj v r. 1941, keď bola zaistená veľká skupina ileg. pracovníkov medzi nimi aj hodinár Juršták, a tak tiež v r. 1944, keď bola zaistená skupina, ktorej bol aj tehdaším prednostom Štef. Švecko. V oboch prípadoch boli osoby zaistené aj písomne a menovite uvedené. Okrem týchto dvoch skupín púchovská stanica nikoho nezaistovala. Podľa mojej vedomosti, obžalovaný v týchto zaistovaniach žiadnu funkciu nemal. Pokiaľ sa týka odtransportovania židov, počas Slov. nár. povstania stalo sa to tak, že prišli akýsi dvaja Nemci na žand. stanicu a pýtali sa po okr. velit. HG. Nakoľko veliteľ HG nájsť nemohli, prišli ku mne s tým, že nariaďujú, aby všetci židia či už miešané manželstvá alebo majú prez. výnimku boli zaistení. Nakoľko som sa ja necítil byť spôsobilým v tejto veci pokračovať, som sa obrátil na obžalovaného, ktorých som aj vojakov k nemu odkázal, ktorému predniesli ten samý príkaz ako mne. Nakoľko obžalovaný sa nechcel uspokojiť s príkazom, odobral sa do Bratislavy a keď sa vrátil, informoval ma tak, že dostal inštrukcie podľa ktorých onen príkaz o zaistení idey, musí sa previesť. Na to potom boli židia, ktorí ešte v okrese boli zaistení. Pokiaľ sa týka manželov Hirschovcov, viem o tom, že po ich zaistení na okr. úrade boli tam držaní nejakých 7 alebo 9 dní, ale či obžalovaný naliehal na ich odvezenie to neviem, lebo veci týkajúce sa židov mal v evid. Dr. Krč. Mimo to Nemci častejšie chodili na okr. úrad vypytujú sa, či sú tam nejakí židia k odtransportovaniu. Je r. 1941, zo zaistenia ale nie len jeho, ale aj ostatné osoby, ktoré sa zo zaistenia vrátili lebo tieto všetky na príkaz ÚŠB, boli pod policajným dohľadom. Z tohoto dôvodu som aj pripomenul všetkým, aby sa navzájom nestýkali, lebo že ich mám pod dohľadom. Pokiaľ sa týka dokladov, ktoré spomínam a ktoré som dostal od ÚŠB, môžem len toľko udať, že možno niektoré by sa ešte našli ale poväčšinou sú spálené nakoľko pred pádom Slov. štátu prišiel istý dôstojník, s oblast. velit. v Trenčíne a tento nariadil doklady spáliť, ako aj všetky dôverné veci. To čo bolo v dôvernom protokole aj celý materiál bol spálený a ostal len obyčajný protokol a jeho materiál. Poznámam, že v roku 1944 pri zakladaní MNV v Záriečí vedel som o tomto prípade aj obžalovaný ba aj to sme vedeli, o čom sa aj pojednávali, a vzdor tomu sme nezakročili.

Iné nemám čo udať.

Skonč. a podpis, že svedok prisahu zložil.

Svedok žiada svedočné, ustáľuje sa mu 265.- Kčs, ktoré mu budú vyplatené z ONV v Púchove.

Podpis svedka

100 firmy

101 obec Záblatie, od r. 1985 mestská časť Trenčína

Svedok: Juraj Špánik, 35 ročný, nar. v Palúdzke,¹⁰² býva v Lazoch, ženatý, r. kat., not. Tajomník, bez pomeru, po zákonomnom poučení udáva:

Po akcii Nemcov, na Mladoňov, miestna org. HSLS v Lazoch sa rozhodla, že pozostalým po padlých má byť vyplácaná soc. výpomoc. Podľa vtedy platných právnych pravidiel takáto výpomoc sa mohla vyplácať len pozostalým po vojakoch. Ja som vec predložil potom obžalovanému ako tehďajšiemu okr. náčelníkovi a ten hoci to bolo vtedy protizákonné súhlasil s tým, aby sa týmto pozostalým tá soc. pomoc poskytovala. Viem, že sa vyplácala výpomoc desiatim osobám. Za vzniku Čsl. štátu sa vyplatilo 60000 Kčs.

Iné nemám čo udať.

Skonč. a podpis.

Svedok prísahu zložil.

Podpis svedka

Svedok: Jaromir Chrastina, 45 ročný, nar. Val. Meziríčím,¹⁰³ Býva v Lazoch, ženatý, r. kat. veľkostatkár, bez pomeru, po zákonomnom poučení udáva:

V roku 1941 bol som zavretý gestapom na Morave po dobu 9 mesiacov. Keď som bol prepustený, dostal som od gestapa tú radu, abych odišiel na Slovensko, a tam sa snažil si zadovážiť štát. občianstvo, lebo keby som tam ostal ďalej v Protektoráte, mohlo by sa mi znovu stať, že by som bol opäť zaistený a prípadne aj odvezený a som potom sa stretol s okresným náčelníkom, t. j. obžalovaným, a vec som mu vysvetlil, a hoci tento vedel, že som národnosti českej, pričínal sa o to, aby mi bolo vydané osvedčenie o slov. št. občianstve, takže som mohol ostať na Slovensku. Obžalovaný aj to vedel, že som bol predtým gestapom zaistený. Toto osvedčenie dostal som ako Slovák a pri tom som bol národnosti českej a o tom aj obžalovaný vedel.

Iné nemám čo udať.

Skonč. a podpis.

Svedok prísahu zložil.

Podpis svedka

Svedok Michal Matula, 31 ročný, nar. v Šaštíne, býva v Púchove, ženatý, r. kat. žand. strážm. Bez pomeru, po zákonomnom poučení udáva:

Pokiaľ ja viem, občania ktorí nechodili na zákopy, boli spísaní do zoznamu ktorému okr. úradu predkladal not. úrad. Tieto zoznamy podľa mojej mienky, not. úradom dodávali tie osoby, ktoré mali dozor nad pracujúcimi osobami priamo na mieste zákopových prác. Poznemenávam, že nie som si istý, či tieto zoznamy prichádzali potom priamo od not. úradov na žand. stanice alebo až prostredníctvom okr. úradu. Ja som tiež dostal raz takýto zoznam s tým, aby som osoby na zozname popísané predviedol na úrad práce a odkiaľ budú policajtom odvedené na pracovisko. V tomto prípade konkrétnom, prišiel na žand. stanicu obžalovaný s tým, že Nemci na neho tlačia a aby osoby na zozname uvedenom boli odvedené do práce. Ja som potom aj osoby vyzval, ktoré boli na zozname popísané.

Iné nemám čo udať.

Skonč. a podpis.

Svedok prísahu zložil.

Podpis svedka

Svedok Adam Podkrivacký, 33 ročný, nar. v Kolároviaciach, býva v Púchove, ženatý, r. kat. kanc. ofet. ONV v Púchove, bez pomeru po zákonomnom poučení udáva:

Začiatkom októbra 1944 došiel prípis od býv. žup. úradu v Trenčíne na okr. úrad v Púchove, kde tento bol požiadaný, vyvesiť vyhlášku, podľa ktorej všetky osoby, ktoré židov ukrývajú alebo akokoľvek židom napomáhajú ukrývať sa, budú potrestané smrťou. Táto vyhláška totiž jej text bol k tomuto požiadaniu priložený a okresný úrad mal len vyplniť hlavičku a tlačivo rozmnožiť. Obžalovaný teda z vlastnej iniciatívy toto nevydal. Inak pridrižiam sa svojej výpovedi na č. l. 27.

102 obec Palúdzka, v súčasnosti mestská časť Liptovského Mikuláša

103 mesto Valašské Meziříčí na východnej Morave

Iné nemám čo udať, len toľko, že pokiaľ sa týka zákopových prác, viem o tom, že zoznam osôb, ktoré na práce chodiť nechceli, prinášal na okr. úrad akýsi kpt. Hartmann, ktorý mal dozor nad týmito zákopami. Priniesol ich niekoľkokrát ale nakoľko sa tieto zoznamy len zakladali, a nič sa nerobilo, prišiel raz s veľkým krikom, na okr. úrad, že sa tam len sabotuje a že celý okr. úrad nechá zavrieť. Na to potom obžalovaný poslaný zoznam odovzdal tehdejšej žand. stanici, aby na ňom uvedené osoby boli do práce odkomandované. Viem o tom, že koncom sept. 1944, poslal obvodný sekretariát HSLŠ zoznam židov, ktorí sa ukrývajú na okr. úrade. Tento prípis bol podpísaný tajomníkom Slovákom. Tento prípis pokiaľ viem prišiel na okr. úrad v tom čase, keď židia boli odtransportovaní a pred vydaním vyhlášky, ktorú som vyš spomenul. Pokiaľ sa týka dávaniatedy nespoľahlivých osôb pod policajný dozor, dialo sa tým spôsobom, že keď takáto osoba bola prepustená zo zaistenia bol o tomto upovedomený okr. úrad, ktorý bol povinný podľa ÚŠB takúto osobu dať pod polic. dozor. Opis výmeru, ktorými takáto osoba bola daná pod dozor, musel byť poslaný ÚŠB.

Iné nemám čo dodať.
Skonč. a podpis.
Svedok prisahu zložil.

Podpis svedka

Svedok Jozef Možieš, dozorca väzňov na okr. úrade ad informandum vypočutý udáva, že manželia Hirschovy boli na okr. úrade v Púchove držaní od jednej stredy kedy boli na okr. úrad dodaní až do budúcej soboty, tedy 10 dní.

Za súhlasu strán čítajú sa výpovede svedkov: Dr. Krča, Márie Šebovej, Vojtecha Skačianskeho č. 1.13-14, a Štefana Štetinu, č. 1.20, ako aj osobné a trestné výkazy obžalovaného a trestné oznámenie.

Po zakončení dokazovania navrhuje verejný žalobca potrestať dl'a obžaloby.

[...]

Obžalovaný prosí o oslobodenie.

Sudca vyhlásil podľa § 329 Trp. rozsudok a dal poučenie o opravných prostriedkoch. Trovy trestného konania súdneho vyhlásenia boli za ... vymožitelné.

Strany udali, že sú spokojné.

Uznesenie:

Rozsudok je právoplatný.

Sudca podľa § 7 nariadenia vlády č. 598/1919 Sb. z. a n. dáva poučenie o význame podmienčného odsúdenia.

Sudca ustaľuje, že pojednávanie trvalo nepretržite od ... hod. ... min. do ... hod. ... min a že preto čas poplatku podrobený činí ... polhodín.

Záp. skonč. a podpis.

Podpis predsedu o's.
Podpis zapisovateľa.

Podpisy prisediacich

DOKUMENT Č. 10

1946, 19. február, Púchov. Rozsudok OES v Púchove nad obžalovaným Dr. Jozefom Trnkom.

ŠA Bytča, f. Okresný ľudový súd v Púchove, Trestná vec: Dr. Jozef Trnka, spisová značka: Tľud 11/45.

Tľud 11/45.

29

Menom republiky a Slovenského národa.
Okresný ľudový súd v Púchove vyniesol tento

R o z s u d o k :

dňa 19. februára 1946, za účasti Dr. Eugena Poláka ako predsedu, Štefana Vrábela, Petra Hurtu, Frant. Dorociaka a Frant. Zdražila ako prisediacich, a Dr. Vladimíra Mäsiara ako obžalobcu, obžalovaného Dr. Jozefa Trnku nar. dňa 25. decembra 1902 v Púchove, prísl.¹⁰⁴ a bytom v Púchove, r. kat., ženatého, radcu verejnej správy vnútornej, Československého štátneho občana uznal za vinného podľa §-u 5 nar. č. 33/45 Sb. n. SNR,

pretože nezisteného dňa koncom septembra r. 1944 počas Slovenského národného povstania na prípis oblastného sekretariátu HSLS v Púchove dal príkaz žand. stanici v Lúkach, aby túto zaistila židovských manželov Hirschovcov a týchto na okresný úrad predviedla, hoci ako okresný náčelník nebol povinný prijímať rozkazy úpravy od strany a urobil tak z vlastnej iniciatívy, keď takýto príkaz žand. stanici v Lúkach vydal, hoci táto stanica podala negatívnu správu, potom čo bola vec vyšetrovaná,

že teda dopustil sa stíhania občanov pre ich rasovú príslušnosť.

Okresný ľudový súd preto odsudzuje obžalovaného Dr. Jozefa Trnku podľa §-u 5 nar. č. 33/45 Sb. n. SNR, za použitia §-u 6 cit. nar. vyslovením

V e r e j n é h o p o k a r h a n i a.

Obžalovaný je povinný podľa §-u 480 tr. por. Zaplatiť štátnej pokladnici dosavadné náklady trestného pokračovania.

Náklady tieto súd na základe §-u 4 zák. čl. 105 XLIII./1890 a §§-u 4 zák. čís. 181/1927 Sb. zák. a nar. vyhlasuje predbežne za nedobytné.

Naproti tomu súd na základe §-u 29 odsek 2, nar. č. 55/1945 Sb. n. SNR oslobodzuje obžalovaného pre činnosť dľa §-u 3 nar. čís. 33/45 Sb. n. SNR, kto aj sa mal dopustiť tým spôsobom,

že spôsobil občanom protiprávnu újmu a príkorie tým, že nariad'oval zaist'ovanie židov do koncentračných táborov,

že činnosť kolaborantov verejne propagoval a schvaľoval,

že donucoval a nariad'oval Slovenským občanom chodiť na práce pre nemecké vojenské záujmy,

že z vlastnej iniciatívy sa pričínil o odtransportovanie židov, manželov Hirschových do koncentračného tábora,

že napomáhal fašistickým okupantom a s nimi spolupracoval.

D ô v o d y :

Obžalovaný poprel spáchanie trestných činov za vinu mu kladených a bránil sa tým, že za vinu mu kladené činy jednak nespáchal, a jednak jednal ako verejný úradník a okresný náčelník, podľa platných právnych predpisov.

Súd skutkový stav veci v rozsudkovom náleze opísaný zistil a za dokázaný uznal pokiaľ sa týka odstavca A./, v enunciáte uvedeného, jednak z vlastného doznania obžalovaného a potom z výpovede vrch. strážm. Karvaša, a Kamila Matyščáka, vypočutých ako svedkov.

104 príslušného

105 zákonného článku

Nakoľko pod bodom A./ ustálený skutkový stav vecí vyčerpáva všetky znaky zákonnej skutkovej podstaty podľa §-u 5 nar. č. 33/45 Sb. n. SNR, bolo treba obžalovaného vinným uznať a podľa zákona potrestať.

Súd vzal do povahy čo poľahčujúce okolnosti tú skutočnosť, že v prvých mesiacoch v r. 1945, pričínal sa o záchranu viacerých občanov v obci Červený Kameň a Vršatecké Podhradie, ktorých Nemci chceli odtransportovať vzhľadom k tomu, že boli podozriví z napomáhania partizánom.

Vzhľadom k tejto poľahčujúcej okolnosti bol trest vymeraný ako je v enunciate rozsudku uvedené, najvyšším druhom trestu.

Pokiaľ sa týka oslobodzujúcej časti rozsudku súd previedol dokazovanie výsluchom svedkov Ladislava Suchánka, Hynka Příkazského, Kamila Matyščáka, Antona Karvaša, Emila Rybárika, Alojza Javorka, Štefana Vanku, Jozefa Valentu, Juraja Špánika, Jaromíra Chrastinu, Michala Matulu, Adama Podkrivackého a došiel k tomu presvedčeniu, že tá čiast' obžaloby spod ktorej bol obžalovaný oslobodený, nie je dokázaná.

Ostatné ustanovenia rozsudku zakladajú sa na citovaných miestach zákona.

Okresný ľudový súd v Púchove

dňa 19. februára 1946.

Podpis predsedu oľs

Podpisy prísediacich

Príspevok odznel na konferencii Osobnosť a región na Slovensku v obdobiach neslobody (1939 – 1989) 14. novembra 2024 v Považskej Bystrici.

Pavol Makyna • The District People's Court in Púchov and the Case of Jozef Trnka in Documents (1945–1946)

In the immediate aftermath of the Second World War, one of the principal tasks facing the re-established Czechoslovak Republic – which had aligned itself with the victors – was to confront the legacy of the former totalitarian regime and to bring its supporters to justice. Alongside many of the state's leading figures, local and regional officials of the wartime "ľudák" regime also stood before the so-called retribution courts.

Among them was Jozef Trnka, the district head of Púchov. The documents examined here trace the progress of his case through witness testimonies and the court proceedings held between May 1945 and February 1946. Archival records shed light on how the judiciary dealt with the grave charges levelled against Trnka – including his role in the deportation of Jewish residents, collaboration with the German occupiers, persecution of political opponents, and other offences listed in the indictment.

Mgr. Pavol Makyna, PhD. (1987)

Vyštudoval učiteľstvo histórie a výchovy k občianstvu na Pedagogickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, kde v roku 2014 obhájil titul PhD. V súčasnosti je pracovníkom Centra výskumu obdobia neslobody v Ústave pamäti národa a prednáša na Katedre histórie a didaktiky dejepisu Pedagogickej fakulty UK. Vo svojej vedeckej tvorbe sa venuje slovenským dejinám 20. storočia, najmä tzv. riešeniu židovskej otázky a regionálnym dejinám. Publikoval viacero vedeckých štúdií a odborných článkov. Je autorom niekoľkých výstav zameraných na urbanistický vývoj mesta Púchov a spoluautorom expozície Púchovského múzea.

Kontakt: makyna@upn.gov.sk

AKTIVITY JEDNOTEK UKRAJINSKÉ POVSTALECKÉ ARMÁDY V OBLASTI NÍZKÉHO JESENÍKU A OKOLÍ V LETECH 1947 A 1948

LUBOMÍR HLAVIENKA – ONDŘEJ KOLÁŘ

Působení složek Ukrajinské povstalecké armády (UPA), často zjednodušeně označované jako „banderovci“,¹ na československém území se již stalo námětem řady publikací. Podrobně popsány byly především boje čs. armády a jednotek SNB s oddíly UPA na Slovensku a v moravských Beskydech, k nimž došlo během snah „banderovců“ probít se na Západ. Jen minimální a nesystematická pozornost byla dosud věnována aktivitám UPA v západněji položených oblastech československo-polského pohraničí.² Ačkoliv uvedené teritorium patřilo z pohledu UPA k vedlejším trasám, i zde lze v průběhu let 1947 a zejména 1948 pozorovat významné přesuny ukrajinských ozbrojenců.

Náš článek si klade za cíl zmapovat pohyby příslušníků UPA v prostoru Nízkého Jeseníku. Jedná se o nejrozsáhlejší pohoří v českých zemích s rozlohou 2 876 km². Nejvyšší vrcholky dosahují 800 metrů nad mořem. Vzhledem k charakteru krajiny zde bylo tradičně spíše rozptýlené osídlení, většina oblasti byla navíc dotčena poválečným vysídlením německé populace. Místní podmínky tak umožňovaly relativně nepozorované přesuny osob.

Výzkum se opírá o agendu armády, SNB a ostravské expozitury Zemského národního výboru moravskoslezského. Doplňkově využíváme také dobové obecní kroniky.

Aktivity „banderovců“ v předmětném prostoru jsou doloženy ve dvou vlnách. První z nich prameny dokumentují podstatně torzovitě. Dá se předpokládat, že šlo o výrazně menší množství osob než při druhé vlně. Nelze však vyloučit ani možnost, že již v první vlně prošlo více uprchlíků, které se – v té době ještě nepřipraveným a poněkud zaskočeným – státním orgánům nepodařilo zachytit. Pro kontext je nutno vysvětlit, že v prvních poválečných letech vzhledem k probíhajícím územním sporům panovaly napjaté vztahy mezi ČSR a Polskem, takže oba státy nedokázaly efektivně spolupracovat při potírání ilegálního

přecházení hranic. K dílčí konsolidaci došlo až po podpisu smlouvy z března 1947, kdy si bezpečnostní orgány obou zemí začaly vyměňovat poznatky o pohybech UPA. V době první uprchlické vlny na podzim 1947 rodící se spolupráce ještě nebyla dostatečně efektivní.³

První zprávy o výskytu „banderovců“ v předmětné oblasti pocházejí ze srpna 1947. Již 6. srpna byl ostřelován osobní automobil na cestě mezi Bruntálem a Horním Benešovem. Na téměř stejném místě došlo k totožnému incidentu jenom o dva dny později. I přes nasazení většího množství příslušníků SNB, pachatel zůstal neznámý.⁴ Další

- 1 Pro obecný kontext vývoje UPA srov. např. MOTYKA, Grzegorz. *Volyň 1943. Genocidní čistka – fakta, analogie, historická politika*. Praha: Academia, 2016; ŘEPA, Tomáš. *Banderovci: politické souvislosti, následky zneužití tématu komunistickou propagandou, návaznost na hybridní konflikt v současnosti*. Praha: Academia, 2019; VJATROVYČ, Volodymyr. *Ukrajinské 20. století: utajované dějiny*. Praha: Academia, 2020. Zde odkazy na další literaturu.
- 2 Problematiku okrajově zmiňuje např. KNOPP, Tomáš. *Předkládám na vědomí: Jesenícko 1945–1948*. Jeseník: Brontosaurus, 2004.
- 3 Srov. BÍLEK, Jiří. *Kyselá těšínská jablčička: československo-polské konflikty o Těšínsko 1919, 1938, 1945*. Praha: Epocha, 2018, s. 208 – 216; FRIEDL, Jiří. *Češi a Poláci na Těšínsku 1945–1949*. Praha: Historický ústav AV ČR, 2012; HLAVIENKA, Lubomír, KOLÁŘ, Ondřej. *Sbor národní bezpečnosti ve Slezsku a jeho podíl na řešení poválečných problémů regionu 1945–1948*. Opava: Slezské zemské muzeum, 2021.
- 4 Zemský archiv v Opavě (dále ZA Opava), fond Zemský národní výbor, expozitura Ostrava (dále f. ZNVEO), škatule číslo (dále šk. č.) 186, inv. č. 293. Přepadení auta neznámým pachatelem z 9. srpna 1947; ZA Opava, f. ZNVEO, šk. č. 186, inv. č. 293. Hlášení o mimořádné události z 9. srpna 1947.

Dozorčí výcvikového střediska SNB ve Starém Městě pod Králickým Sněžníkem (Zdroj: Slezské zemské muzeum)

incidenty jsou spojeny s Rýmařovskem – u Rabštejna byl taktéž 6. srpna střelbou napaden lesní zaměstnanec, který také zpozoroval asi desetičlenný oddíl ozbrojenců. Následujícího dne bylo vypáleno několik ran na muže pracující v lese nedaleko Ždárského Potoka. U Dolní Moravice pak 20. srpna dokonce došlo k přestřelce hlídky SNB se skupinou neznámých ozbrojenců.⁵

Významné poznatky o pohybu členů UPA na území Českého Slezska a severní Moravy přinesly dva incidenty, které se odehrály koncem srpna v okolí obce Veselí na Odersku. Zde se nejprve 21. srpna objevila větší skupina, která od místních rolníků sebrala zásoby potravin. Z neznámých příčin, pravděpodobně ale v důsledku omylu, ovšem mezi jejími členy vypukla přestřelka, po níž na místě zůstal jeden mrtvý a jeden raněný. Další skupina se ve Veselí objevila 26. srpna a opět se snažila získat od místních potraviny. Těm se ale podařilo upozornit příslušníky SNB, kteří za podpory čtyř vojáků z Hranic začali ozbrojence pronásledovat. Nakonec se jim v lese u Spálova podařilo dopadnout čtyři muže.

Mužstvo SNB ve Starém Městě pod Králickým Sněžníkem (Zdroj: Slezské zemské muzeum)

Ti vypověděli, že skupina přišla ze Slovenska a nejméně v pěti malých oddílech se snažila dostat do americké zóny v Německu. Jejich směr postupu vedl od Vsetína a Valašského Meziříčí přes okres Hranice a Odersko na Moravský Beroun a Šumperk směrem na Českomoravskou Vysočinu. Z výpovědi tak plyne, že skupiny zjištěné na Bruntálsku a Rýmařovsku byly součástí jiné jednotky s odlišnou trasou postupu.⁶

Relace olomoucké úřadovny StB z 5. září 1947 konstatovala, že „jsou slyšeti zprávy, že mnoho Benderovců je ve šternberském a rýmařovském okrese“. Mnohé kolující fámy však byly evidentně zveličeny. StB mimo jiné zachytila fámy o průjezdech kolon nákladních automobilů s bojovníky UPA. Z hlášení je také patrné, že „hlas lidu“ označoval za „banderovce“ jakékoliv ozbrojence: „Obyvatelstvo mluví též o tom, že Benderovců stále přibývá, a to jednak z řad německých zajatců, jednak z různých dobrodruhů.“ Mezi místní populací zaznívala kritika, že úřady situaci podceňují.⁷ Žádné konkrétní aktivity UPA však dokument

nedokládá. Do kategorie falešných hlášení lze zřejmě zařadit i případ z Brantic na Krnovsku, kde 18. srpna zastavili a vyslýchali dva ozbrojenci místního rolníka. Ačkoliv první směr pátrání se stáčil ke členům UPA, vyšetřování prokázalo, že se spíše jednalo o pytláky. Dokonce se objevilo několik případů, kdy byla fingována loupežná přepadení, jimiž se měla zakrýt zpronevěra peněz apod. a za pachatele byli označeni Banderovci.⁸

To se ale mělo záhy změnit. Ve druhé polovině září se odehrálo několik střetů SNB s oddílem UPA na Hlučínsku, nedaleko Ostravy. Jejich výsledkem bylo zadržení jednoho muže u Dolního Benešova. Ukrajinci poté pokračovali v menších skupinkách přes Podvihov a Chvalíkovice dále západním směrem. Rozbité zbytky oddílu z Hlučínska se v prostoru Nízkého Jeseníku připojily k dalším menším skupinkám, které tudy tou dobou procházely. To mělo za následek několik dalších setkání místních obyvatel s ozbrojenci. Dne 1. října byla hlášena přítomnost nejméně jednoho muže

5 ZA Opava, f. ZNVEO, šk. č. 186, inv. č. 293; ABS Praha, sign. 302-215-2. Zprávy o přepadech obyvatelstva, s. 2.

6 ZA Opava, f. ZNVEO, šk. č. 186, inv. č. 293. Hlášení o Banderovcích v okr. Opava-venkov z 27. srpna 1947.

7 Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv (dále VÚA–VHA), f. Vojenská oblast 3 (dále VO 3), šk. č. 74, inv. č. 528.

8 ZA Opava, f. ZNVEO 1945–1949, šk. č. 186, inv. č. 293, fonogram VS-SNB Loučky; ZA Opava, f. ZNVEO 1945–1949, šk. č. 186, inv. č. 293. Ozbrojená tlupa u Brantic z 20. srpna 1947; ZA Opava, f. ZNVEO 1945–1949, šk. č. 186, inv. č. 293. Kriminální zpravodajství z 20. srpna 1947.

Oddíl SNB na Jesenícku (Zdroj: Slezské zemské muzeum)

vyzbrojeného samopalem v prostoru mezi Rýmařovem a Harrachovem. Zajímavá je přitom zmínka, že již o několik dní dříve zde byli pozorováni členové UPA, kterým dodávali jídlo zdejší Němci. Další setkání se odehrálo 6. října u Jívové na Šternbersku, kde přinutilo pět členů UPA místního muže, aby jim pomáhal od zdejších obyvatel získat potraviny.⁹ Poměrně závažné bylo hlášení, podle něž se skupina asi dvaceti mužů 18. října objevila v Tvrdkově na Rýmařovsku. Podle svědků se jednalo o mladíky ve věku od 17 do 26 let, kteří si od občanů vynutili vydání potravin a pokračovali pravděpodobně směrem k Zábřehu a dále na Moravskou Třebovou. O den později hlídka SNB, vedená prap. Hřebíčkem z Horní Moravice, na základě udání občanů navštívila dům Němce Emila Kautze v Malé Štáhli u Rýmařova, kde se ukrývali dva Ukrajinci. Došlo k přestřelce, při níž jeden z příslušníků UPA

zahynul a druhý byl raněn. Zásahu se po boku SNB zúčastnili i čtyři civilisté. Podle závěrů vyšetřování Kautze uprchlíkům poskytl azyl dobrovolně, což bylo interpretováno jako důsledek jeho „německého“ smýšlení. Současně to ale do jisté míry potvrzuje zmíněné hlášení z Rýmařova, podle něž nacházeli prchající Ukrajinci podporu u místních Němců.¹⁰

V příštích měsících aktivity UPA utichly. Další vlna následovala zhruba o rok později v kontextu finálního ústupu zbytků ukrajinských bojových formací.¹¹ Tentokrát SNB nápor očekával a situace byla bedlivě sledována a vyhodnocována. Nastolení mocenského monopolu KSČ v únoru 1948 navíc znamenalo zaujetí jednoznačně nekompromisního přístupu k „banderovcům“. Vznikaly souhrnné relace o pohybech UPA, jež umožňují získat celkovější obraz událostí.¹² Bezpečnostní opatření ovšem komplikovalo

množství poplašných zpráv i cílených dezinformací.¹³

V průběhu léta a podzimu 1948 se skupiny UPA přesouvaly především přes Těšínsko a Valašsko na jižní Moravu do okolí Boskovic a Tišnova, odkud se snažily dostat do Rakouska. Objevily se nepotvrzené zprávy o ozbrojencích v prostoru Bouzova a Konice v podhůří Nízkého Jeseníku. Další ukrajinské oddíly se přesouvaly přes polské území a Orlické hory. Z obou uvedených proudů odbočilo několik odřadů do oblasti Nízkého Jeseníku. Uprchlíci se pohybovali obvykle v menších skupinkách a jejich trasy se v některých případech opakovaly.

Večer 10. srpna 1948 v Palačově na Novojičínsku 8 „banderovců“ ve věku zhruba od 18 do 30 let žádalo u obyvatel potraviny. Někteří z nich rozuměli česky a ptali se na cestu na Bílé Karpaty. Lidem vykládali, že brzy dojde k válce proti SSSR. Ve výbavě měli vedle ručních zbraní i lehký kulomet, někteří disponovali předválečnými československými uniformami. Ty v průběhu války Němci dodávaly některým policejním útvarům na Ukrajině, odkud se výstroj mohla dostat do rukou UPA.¹⁴ Zajímavé je, že ozbrojenci navštívili pouze ty domy, kde se ještě svítilo, a dle svědků se chovali nekonfliktně. O dva dny později poblíž Palačova neznámý muž zastavil dělníka cestou do práce a lámanou češtinou jej žádal o potraviny. Další směr postupu Ukrajinců zůstává nejasný.

Jisté je, že ve večerních hodinách 14. srpna se v usedlosti na okraji Huzové na Rýmařovsku objevili tři ozbrojenci v civilním oděvu, hovořící špatnou slovenštinou. Žádali o jídlo a ptali se na pozice stanic SNB. Pokračovali

9 VÚA–VHA, f. VO 3, šk. č. 74, inv. č. 528. Pátrání po členech UPA ze 7. října 1947; VÚA–VHA, f. VO 3, šk. č. 74, inv. č. 528. Banderovci na Moravě, přehled zpráv z 9. října 1947.

10 Státní okresní archiv (dále SOkA) Bruntál, Městský národní výbor Rýmařov, šk. č. 305/7.

11 Srov. ŘEPA, T. *Banderovci*.

12 Archiv bezpečnostních složek (dále ABS) Praha, f. 304, sign. 304-48-1.

13 ZA Opava, f. ZNVEO, šk. č. 186, inv. č. 293.

14 Srov. PATERSON, Lawrence. *Hitler's Brandenburgers: The Third Reich's Elite Special Forces*. Annapolis: Naval Institute Press, 2018.

Výcvik příslušníků SNB v Osoblaze (Zdroj: Slezské zemské muzeum)

Skupina příslušníků UPA zajatých na slovensko-moravském pomezí (Zdroj: Slezské zemské muzeum)

směrem na Arnoltice, kde v té době již skupina asi 20 bojovníků UPA kradla občanům potraviny. Podle svědků mluvili ukrajinsky, rumunsky a špatně česky. Pozdější relace ONV v Rýmařově hovoří o 15 mužích s německou a sovětskou výzbrojí. Velitel skupiny, ve věku asi 28 let, předal místnímu občanu Antonínu Bezovi dopis s prosbou, aby jej odeslal jistému Romanu Hrycínovi do Augšpurku.

Vyšetřovatelé následně konstatovali, že zatímco v Huzové, kde sídlila stanice SNB, Ukrajinci prohledali pouze odlehlá stavení, v Arnolticích, kde bylo rozptýlené pastvinářské osídlení, si počínali podstatně sebevědoměji. Zřejmě tedy disponovali určitou mírou místní znalosti. Do pátrání bylo nasazeno 60 vojáků z Bruntálu se třemi pancéřovými vozy a 26 vojáků ze Šternberku.

O den později byl poblíž Ryžoviště na Rýmařovsku spatřen oddíl zhruba 20 mužů, kteří se pohybovali směrem k Lomnici. Kordon SNB začal uzavírat cestu na Valšov, vzhledem k výpadku telefonního spojení na okresním velitelství v Bruntále ale nebylo možné akci koordinovat. Stanice SNB v Rýmařově, neschopná spojit se s Bruntálem, proto žádala o pomoc vojsko. Předpokládalo se, že skupina UPA postupuje k Olomouci. Bohužel není jisté, zda šlo o oddíl pozorovaný v předešlých dnech na Novojičínsku, nebo o jinou skupinu, která překročila státní hranici na Krnovsku, podobně jako další oddíly zachycené v následujících týdnech.

Zakrátko, 16. srpna, se u Veleboře na Šumpersku objevilo 15–20 Ukrajinců, kteří přinutili místního občana Rottera, aby s nimi šel jako průvodce. Ozbrojenci pokračovali směrem na Bezděkov. Lze předpokládat, že se jednalo o skupinu, pozorovanou předtím u Huzové a Arnoltic, zhruba 30 kilometrů od Veleboře. Bezpečnostní orgány očekávaly, že „banderovci“ budou postupovat k Moravské Třebové. Relace SNB udává „Podle loňské cesty UPA obsazen prostor od obce Rajec jihovýchodně Zábřeha až po jižní okraj lesa kóta 37 severně Slavoňov“.¹⁵ Zmínka o loňské cestě patrně odkazuje na skupinu, zachycenou v říjnu 1947 na Rýmařovsku.

Oddíl od Huzové a Veleboře skutečně nejspíše mířil k Moravské Třebové, jak nasvědčuje zpráva z 20. srpna. Podle ní se v domě lesního správce v Hrabové u Zábřehu objevili dva neznámí muži. O několik hodin později došlo k přestřelce s hlídkou SNB u Úsobrna na Moravskotřebovsku. Příštího dne svědkové zaznamenali pohyb dalších ozbrojenců, patrně jdoucích ve stopách předešlé skupiny, v okolí Horní Libiny a Veleboře. Podle jednoho ze svědků někteří z mužů hovořili česky s ruským přízvukem a ptali se na cestu do České Třebové.

15 ABS Praha, f. 304, sign. 04-48-1; sign. A2/1-1771.

Ve stejné době, 21. srpna, se další Ukrajinci objevili také na Novojičínsku a Opavsku. Do Veselí u Oder dorazilo pozdě večer 21. října ve směru od Jindřichova asi 10 členů UPA, kteří začali prohledávat jednotlivá stavení. Čtyři z nich vstoupili do hostince, kde mezi nimi z neznámého důvodu došlo k hádce a následně k potyčce. Jeden z mužů byl zastřelen a další raněn. „Banderovci“ pak zanechali padlého na místě a ustoupili směrem k osadě Emauzy. Na místo přestřelky neprodleně vyrazili příslušníci SNB z Oder se psem Bergem, který ale již po 300 metrech pátrání ztratil stopu.

O den později služebna SNB v Opavě hlásila do Prahy, že skupina UPA operující kolem Oder se pravděpodobně rozdělila. Část mířila k Hranicím a dále zřejmě hodlala pokračovat přes Valašsko na jih. Druhý odřad vyrazil k Moravskému Berounu, nejspíše s cílem projít podhůřím Nízkého Jeseníku na Hanou. Krátce poté, 26. srpna, se ve Veselí objevili další „banderovci“. Dva muži na statku Karla Matuly prosili o jídlo. Oddíl SNB z Moravského Berouna proto zahájil pátrání v prostoru Veselí – Jakubčovice – Spálov. Příštího dne hlídka u Luboměře nedaleko Spálova zadržela čtveřici Ukrajinců. Ti při výslechu udali, že na cestu vyrazili 3. srpna ze Sanoku, vzdáleného zhruba 400 kilometrů. Přešli Beskydy a měli v úmyslu pokračovat přes Hanou a Vysočinu do Bavorska. Uvedli, že stejnou cestou putují další skupiny.

V příštích dnech bezpečnostní složky nezaznamenaly další pohyby UPA. Až 6. září ve Staré Vodě, zhruba v půli cesty mezi Luboměří a Moravským Berounem, neznámý útočník hovořící česky okradl vedoucího prodejny Josefa Konečného o 6 000 korun. Lokalita by nasvědčovala tomu, že mohlo jít o jednoho z „banderovců“ operujících o týden dříve v okolí Oder a Luboměře. Fakt, že šlo o jediného ozbrojence a navíc ovládajícího češtinu, ale sugeruje, že se spíše jednalo o Čecha zneužívajícího strachu z „banderovců“, případně že bylo celé přepadení fingováno. Ostatně krádeže

finanční hotovosti příslušníky UPA dle dostupných zdrojů nebyly běžné. Obdobně pochybný charakter mají zprávy o osmi Ukrajincích v civilních šatech, kteří se měli objevit 19. září v Písařově na Šumpersku. Vyšetřování zjistilo výrazné rozpory ve výpovědích svědků, kteří se snad šířením fám o UPA mohli snažit zakrýt jinou trestnou činnost.

Zatímco ve východní části Nízkého Jeseníku kolem Oder a Moravského Berouna v období po luboměřském zátahu z konce srpna pohyb „banderovců“ ustal, během září a října naopak kulminovala aktivita UPA na Krnovsku a Rýmařovsku.

Skupiny ozbrojenců přecházely hranici z Polska v relativně otevřeném, leč řídko osídleném, terénu Osoblažského výběžku severozápadně od Krnova. V Horních Povelicích 29. září pětice Ukrajinců vešla do místního hostince, kde zrovna probíhala veřejná schůze za účasti asi 30 osob. Ozbrojenci si vynutili potraviny a zmizeli. Pátrání dostal na starost útvar SNB č. 7787 z Krnova. Jeho příslušníci během šetření v Horních Povelicích a Liptani našli značky, které příslušníci UPA zanechávali podél trasy pochodu jako znamení dalším skupinám.

Téhož dne, 29. září, nedaleko Huzové hlídka SNB narazila na trojici „banderovců“, kteří zahájili palbu a zmizeli v lese. Na pomoc s pátráním byla přivolána posila ze Šternberka. Vzhledem ke vzdálenosti od Horních Povelic k Huzové (asi 80 kilometrů chůze) se evidentně jednalo o dvě odlišné skupiny, pravděpodobně však putující stejnou trasou. O den později v Nových Rudíkovech (7 kilometrů od Horních Povelic) si 6 ozbrojenců od místních vynutilo potraviny. Když se občané pokusili o odpor, byli dva z nich postřeleni. Šlo o jediný případ ve zkoumaném regionu, kdy se příslušníci UPA prokazatelně dopustili násilí vůči civilistům. Ozbrojenci pak pokračovali směrem na Holčovice a Heřmanovice. Jednotky SNB vytvořily kordon, do něhož se zapojil i personál Státní bezpečnosti.

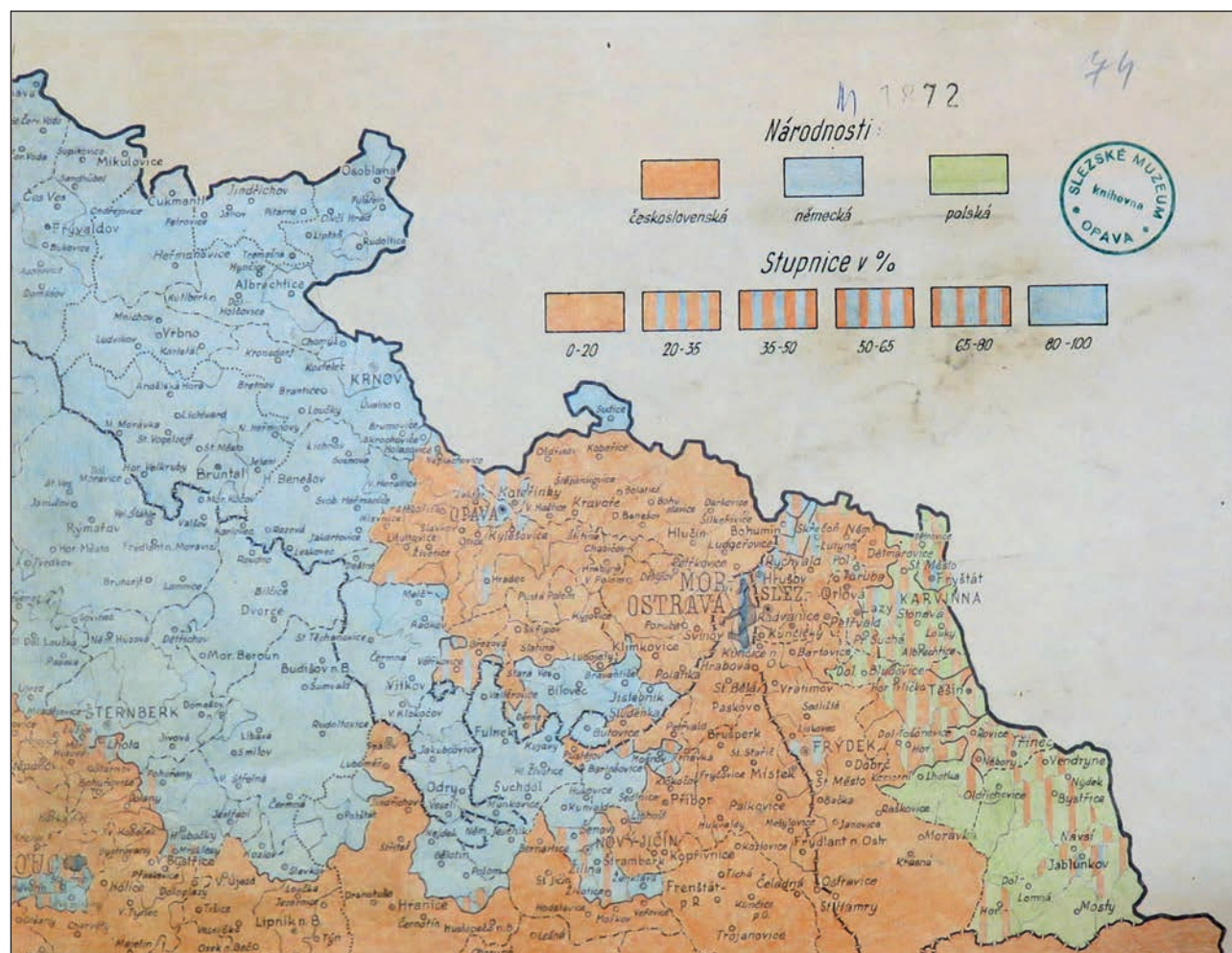
Dopoledne 1. října zhruba v 10.30 byli u Třemešné, v blízkosti Nových

Miloslav Růžek, oběť incidentu v Holčovicích
(Zdroj: Archiv autorů)

Rudíkov, spatřeni dva podezřelí muži. Okresní velitel SNB kapitán Bartek nasadil k pátrání 75 svých mužů a 18 členů finanční stráže. Skupina Ukrajinců se patrně rozdělila do menších odřadů, aby snáze prošla skrze pátrací kordon. U osady Jelení poblíž Holčovic místní hajný údajně viděl 7 „banderovců“. Další 4 muži byli spatřeni v 15.30, jak vnikají do opuštěné usedlosti v Holčovicích naproti pile. Areál následně obklíčilo 30 příslušníků SNB z Krnova. Překvapivě chybějí jakékoliv další zprávy o průběhu a výsledku obklíčovací akce. Kronika Holčovic, dopisovaná retrospektivně v 50. letech, udává, že dva Ukrajinci byli zadrženi v Jelení, přičemž zásah u pily není vůbec zmíněn. Nabízí se otázka, zda se zpráva o čtveřici bojovníků UPA v obci neukázala jako falešný poplach.

Každopádně napjatá atmosféra v průběhu zásahu v Holčovicích a okolí vyústila v tragédii, když byl ve večerních hodinách zastřelen štábní strážmistr Miloslav Růžek. Člen jiné hlídky SNB na něj zahájil palbu ve tmě v domnění, že jde o nepřítele. Případ byl uzavřen jako nešťastná náhoda, byť se později vyskytly nepotvrzené spekulace, podle nichž měl být Růžek „umlčen“, jelikož věděl o trestné

Mapa předválečné národnostní struktury regionu (Zdroj: Slezské zemské muzeum)

činnosti některých kolegů. Pro danou hypotézu však zatím nebyly nalezeny žádné konkrétní indicie.¹⁶

Relace z následujících dní o pohybu „banderovců“ v Nížkém Jeseníku kupodivu mlčí. Většinou mužů, pozorovaných v předešlých dnech na Krnovsku a Rýmařovsku, se zjevně podařilo proklouznout skrze pátrací kordony dále do vnitrozemí. Až 4. října se ve Verněřovicích objevil oddíl 8 až 10 Ukrajinců, údajně v amerických uniformách. Od občanů si vynutili jídlo a hrozili smrtí, pokud bude jejich přítomnost ohlášena úřadům. O dva dny později v Jívové na Šternbersku muž v německé uniformě zastavil na

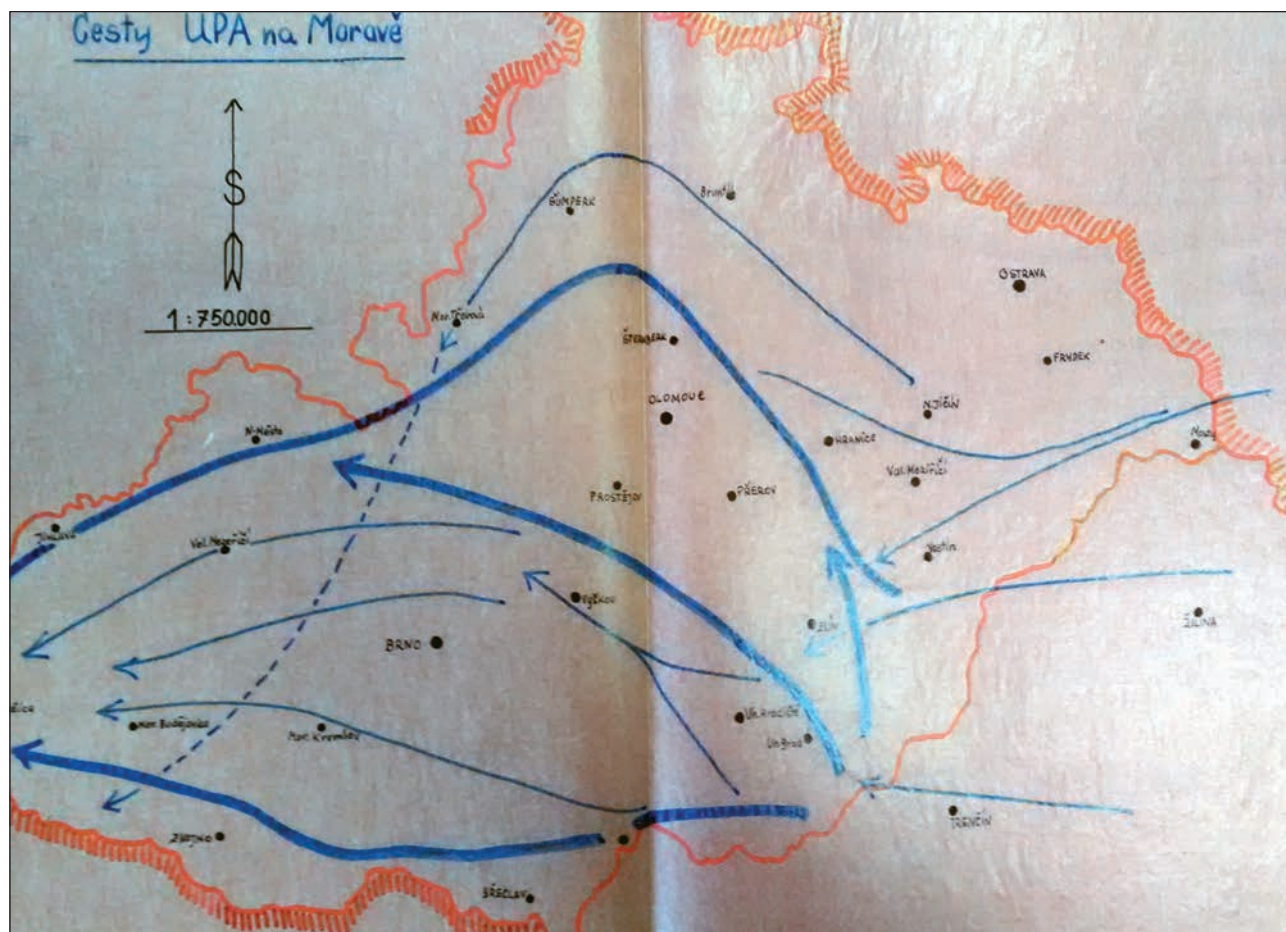
cestě ženu a ptal se jí na počet rolníků v obci. Vpovzdálí přitom postávali další neznámí muži. Dá se usuzovat, že v obou případech se jednalo o členy skupiny, která se zúčastnila incidentu u Holčovic.

Další oddíl se podařilo zaznamenat 6. října ve Valštejně, obci ležící poblíž Holčovic. Trojice ozbrojených Ukrajinců vstoupila do domu bulharského pastvináře Jankova Teodorova, kterého se vyptávali na počet a národnost obyvatel. Jeden z mužů si zaznamenal údaje do mapy. Dalšího dne několik členů UPA zastavilo a vyslechlo dalšího sedláka, podle jehož svědectví se muži chovali korektně. Následující

pohyby skupiny se nepodařilo zdokumentovat, nejspíše pokračovala „tradičně“ přes Rýmařovsko k Moravské Třebové.

Z obvyklých tras přesunů UPA vybočuje zpráva z 11. října, kdy 2 ukrajinsky hovořící ozbrojenci okradli dělníka Mikuláše Kotoviče poblíž Svatoňovic jihozápadně od Opavy. Je možné, že útočníci přišli ve směru od Oder podobně jako jedna z předešlých skupin v srpnu, která putovala směrem na Moravský Beroun. Nelze však ani vyloučit, že šlo o fingovanou loupež. Ještě 17. října totiž SNB hlásila, že žádný další pohyb „banderovců“ v oblasti nebyl zaznamenán.

¹⁶ KOLÁŘ, Ondřej. *Z minulosti Holčovic*. Holčovice: Obec Holčovice, 2022; ABS Praha, f. 304, inv. č. 304-48-1; ABS Praha, sign. A2/1-1813; f. Personální spisy příslušníků MV, ev. č.1083/21.

Mapa zachycující předpokládané směry pohybů UPA na Moravě a ve Slezsku, zpracovaná štábem Vojenské oblasti 3 (Zdroj: Vojenský ústřední archiv)

Současně se mezi 15. a 20. říjnem objevilo několik zpráv o „banderovcích“ na Lanškrounsku a Ústeckoorlicku. V daném případě šlo pravděpodobně o skupinu, která se přesouvala po polském území a obešla masiv Hrubého a Nízkého Jeseníku od severu. Tomu nasvědčuje i spatření čtveřice mužů u Bílé Vody v Javornickém výběžku 20. října.

Trasu přes Nízký Jeseník naopak zvolil odřad, který se objevil 16. října ve Valštejně. Dva muži navštívili dům bulharského pastvináře Petara a údajně mluvili česky. Orientovali se v místních poměrech, věděli například, že Petar nedávno fasoval šatenky. Pastvinář prý ozbrojence považoval za členy SNB, a proto případ neoznámil.

Skupina nejspíše přišla z Osoblažska a pokračovala k Rýmařovu.

V příštích týdnech nebyly v regionu zaznamenány další pohyby UPA. Až 18. listopadu došlo k přestřelce u Horních Libchav v podhůří Orlických hor. V daném případě se ale jednalo spíše o „banderovce“, kteří jesenické hory obešli přes Polsko a zřejmě překročili hranici někde v oblasti Králík, v prostoru mezi masivy Králíckého sněžníku a Orlických hor. Uvedeným incidentem se zprávy o „banderovcích“ ve sledovaném regionu a jeho širším okolí uzavírají.

Za pozornost stojí, že – bohužel nedatovaná – mapa známých tras UPA, zpracovaná velitelstvím Vojenské oblasti 3, v prostoru Nízkého Jeseníku

zachycovala pouze směry z Novojičínka kolem Bruntálu a Šumperku k Moravské Třebové a z Valašska kolem Šternberku k Jihlavě. Frekventovaná trasa přes Osoblažsko a Rýmařovsko zde nefiguruje, stejně tak nejsou zachyceny doložené pohyby „banderovců“ na Hlučínsku.¹⁷

Analyzujeme-li aktivity UPA ve zkoumaném prostoru, lze si povšimnout několika faktorů. Přesuny přes Odersko a Opavsko patřily pravděpodobně k výjimkám a dost možná šlo o výsledek improvizace oddílů, jimž se nepodařilo proniknout „hlavní“ trasou přes Beskydy a Bílé Karpaty. Útržkovitost pramenů zatím neumožňuje blíže zdokumentovat průběh přesunů v tomto směru. Lepší představu si lze

17 VÚA–VHA, f. VO 3, šk. č. 74, inv. č. 528.

učinit o trase, vedoucí přes Osoblažsko a okolí Holčovic na Rýmařovsko, odkud „banderovci“ (někdy s odchylkou na Šumpersko) mířili na Vysočinu. O situaci na daném směru měly jednotky UPA solidní přehled a s velkou pravděpodobností zde disponovali sítí spolupracovníků.

O počtu, původu a motivaci podporovatelů můžeme pouze spekulovat. Někteří lidé nejspíše poskytovali pomoc vynuceně a přítomnost Ukrajinců nehlásili ze strachu před odvetou. Jistou míru sympatií mohli uprchlíci nalézt u dosud nevysídlených Němců, sdílejících nepřátelský postoj k sovětskému režimu. Další pravděpodobnou kategorií spolupracovníků pak tvořili osídlenci rusínského původu a/nebo

pravoslavného či řeckokatolického vyznání. Jistých sympatií se tak bojovníci UPA mohli dočkat od Bulharů. V daném směru se nabízí hypotéza, že někteří bulharští zemědělci ve Valštejně, kde se „banderovci“ objevovali opakovaně, dobrovolně spolupracovali a přítomnost cizinců hlásili až tehdy, kdy věc nebylo možné utajit.

Vedle Valštejna lze předpokládat výskyt spolupracovníků také na Rýmařovsku, kde se sbíhaly oba hlavní směry postupu (z Krnovska i Oderska). V souvislosti s Rýmařovskem stojí za pozornost fakt, že zde, ve Staré Vsi, již v polovině dubna 1946 stanice SNB zajistila dva letáky UPA. Ty, jak se ukázalo, do regionu zavezl rusínský novoosídlec Petr Gorun, který je dle vlastních

slov získal od neznámých osob na Slovensku a o jejich obsah se údajně blížně nezajímal. Když zjistil, oč se jedná, sám letáky odevzdal úřadům. Zdánlivě marginální epizoda však sugeruje možnost, že mezi osídlenci rusínského původu existovali sympatizanti UPA. Přinejmenším někteří z přistěhovalců jistě byli v kontaktu s rodinami a přáteli na východním Slovensku, kteří mohli přijít do styku s „banderovci“ a poskytnout jim, třebaš mimoděk, informace o situaci na Rýmařovsku.

Pro podrobnější zmapování problematiky by bylo nutné v budoucnu podrobněji prostudovat agendu orgánů státní a veřejné správy na místních úrovních a také vzpomínky přeživších členů UPA i příslušníků SNB.

Lubomír Hlavienka – Ondřej Kolář • Activities of Ukrainian Insurgent Army Units in the Nížký Jeseník Region and Surrounding Areas, 1947–1948

The Ukrainian Insurgent Army (UPA), often loosely labelled as “Banderites”, has already attracted considerable scholarly and popular attention for its operations on Czechoslovak territory. Yet, in the western stretches of the Czechoslovak–Polish borderlands, the presence and activities of the UPA have received only scant and unsystematic treatment. Although this area was regarded by the insurgents themselves as a secondary corridor, the years 1947 and, above all, 1948 witnessed notable movements of UPA detachments across the Nížký Jeseník region. This article seeks to trace and reconstruct these movements, shedding light on a lesser-known chapter of the post-war borderlands.

Mgr. Lubomír Hlavienka, Ph.D. (1984)

Absolvoval v r. 2010 obor České a československé dějiny na Slezské univerzitě v Opavě, v r. 2015 tamtéž ukončil doktorské studium. V letech 2014 – 2021 působil na Ústavu středoevropských studií Fakulty veřejných politik Slezské univerzity v Opavě, v období 2017 – 2021 byl tajemníkem ústavu. V letech 2021 – 2022 vyučoval na Ústavu veřejné správy a sociální politiky stejné univerzity. V r. 2022 přešel do Slezského zemského muzea v Opavě. Předmětem jeho zájmu jsou československé dějiny 20. století, dějiny bezpečnostních sborů v období po r. 1945 a otázka národnostních menšin v českém pohraničí. Mimo toho se zabýval také problematikou slovenské armády v období 2. světové války. Je autorem či spoluautorem řady knih a studií, jako např. *Sbor národní bezpečnosti ve Slezsku a jeho podíl na řešení poválečných problémů regionu 1945–1948* (s Ondřejem Kolářem), nebo *Atlas národnostních a náboženských menšin v České republice*.

Kontakt: hlavienka@szm.cz

Mgr. Ondřej Kolář, Ph.D. (1983)

Vystudoval Univerzitu Palackého, obor České dějiny. V roce 2012 ukončil doktorské studium a nastoupil do Slezského zemského muzea v Opavě. Zde působí jako kurátor podsbírek Novodobé dějiny a Slezský ústav, od roku 2015 také jako vedoucí Oddělení historického výzkumu. Zastává také funkci výkonného redaktora časopisu Slezský sborník. Badatelsky se věnuje zejména dějinám bezpečnostních sborů ve 20. století a problematice pohraničních regionů. Je mimo jiné autorem či spoluautorem knih *Mimořádný lidový soud v Opavě a „velká retribuce v západním Slezsku 1945–1948, Bouřlivé trojmezí: Slezsko 1918–1923* (s Ivanou Kolářovou), či *Henleinovské povstání v západním Slezsku 1938*. Je také editorem kolektivní monografie *Státní hranice a pohraniční regiony ve střední Evropě 1918–1989*.

Kontakt: kolar@szm.cz

KONFERENCIA SLOBODA JE DAR, KTORÝ JE PRE VŠETKÝCH. VLADIMÍR JUKL (1925 – 2012)

Ústav pamäti národa v spolupráci s Pedagogickou fakultou Univerzity Komenského v Bratislave 28. apríla 2025 zorganizoval konferenciu Sloboda je dar, ktorý je pre všetkých. Vladimír Jukl (1925 – 2012), ktorá sa konala na Pedagogickej fakulte UK na Šoltésovej ulici v Bratislave.

Podujatie sa uskutočnilo pri príležitosti 100. výročia narodenia RNDr. Vladimíra Jukla, vedúcej osobnosti kresťanského disentu, tajnej cirkvi a významného podporovateľa duchovného života počas komunistického režimu. Jeho životné dielo a odkaz priblížili historici, spolupracovníci, rodinní príslušníci a akademici z rôznych oblastí.

Príspevky konferencie sa venovali predovšetkým Juklovmu odporu voči komunistickému režimu, jeho pôsobeniu v oblasti matematiky, činnosti v podzemnej cirkvi i jeho

Účastníci konferencie (Foto: ÚPN)

úlohe ako tajne vysväteného kňaza. Konferencia zároveň zdôraznila jeho prínos k formovaniu občianskej spoločnosti a ochrane náboženskej slobody.

Partnermi podujatia boli aj Spoločenstvo Fatima a Fórum kresťanských inštitúcií. Záštitu nad podujatím prevzala dekanica Pedagogickej fakulty UK prof. PaedDr. Katarína Žilková, PhD.

VO VARŠAVE SI PRIPOMENULI 20 ROKOV PÔSOBNIA EURÓPSKEJ SIETE PAMÄŤ A SOLIDARITA

Vo Varšave sa 25. júna konal slávnostný galavečer pri príležitosti 20 rokov od založenia nadnárodnej Európskej siete Pamäť a solidarita (ENRS), ktorá vznikla na základe deklarácie ministrov kultúry Poľska, Nemecka, Maďarska a Slovenska. V neskoršom období sa do siete pričlenili aj Rumunsko a Česko. Sieť vznikla s cieľom rozvoja európskej kultúry pamäti, spájania v duchu priateľstva a hľadania priestoru pre dialóg a porozumenie o vzájomných dejinách európskych národov.

Na slávnostnom galavečere boli prítomní popri predstaviteľoch ENRS aj zástupcovia poľského ministerstva kultúry a diplomatického zboru v Poľsku vrátane veľvyslankyne Slovenskej republiky Andrei Elschek Matisovej či riaditeľa Slovenského inštitútu vo Varšave Milana Novotného. V mene ÚPN sa prítomným prihovoril predseda Správnej rady ÚPN a zároveň člen Riadiaceho výboru ENRS

Prítomných hostí privítal a celým programom sprevádzal Rafał Rogulski, riaditeľ ENRS (Foto: Peter Jašek)

Jerguš Sivoš, ktorý vyzdvihol aktivity ENRS a dlhoročnú vzájomnú spoluprácu s ÚPN, ktorej výsledkom je najmä každoročný Festival slobody v Bratislave. Zároveň sa poďakoval riaditeľovi ENRS Rafałovi Rogulskému a jeho tímu,

pričom im odovzdal ďakovný list ÚPN. Za ústav sa galavečera zúčastnili aj člen Správnej rady ÚPN a jej bývalý predseda Ján Pálffy, historik a bývalý člen Vedeckej rady ENRS Ondrej Podolec a historik Peter Jašek.

80. VÝROČIE OSLOBODENIA MESTA PÚCHOV

Pri príležitosti 80. výročia oslobodenia mesta Púchov od fašizmu sa Ústav pamäti národa aktívne zapojil do trojdňových spomienkových podujatí, ktoré spojili umenie, vzdelávanie a diskusie a boli zakončené pietnou spomienkou a odhalením pamätníka.

Prvý deň osláv predstavil ÚPN výstavy na vernisáži. Súčasťou vernisáže bola aj výstava umeleckých sôch Jaroslava Martiša, inšpirovaná tragédiou koncentračného tábora Ravensbrück, a výstava výtvarných prác žiakov základných a stredných škôl na tému Sloboda.

Slávnostné otvorenie hudobne sprevádzalo kvinteto Vojenskej hudby Ozbrojených síl SR. Prítomných privítala primátorka mesta Púchov Katarína Heneková. Predseda Správnej rady ÚPN Jerguš Sivoš vo svojom príhovore ocenil prístup mesta a partnerov k organizácii dôstojných pripomienkových podujatí.

Druhý deň bol venovaný vzdelávaniu a diskusiám. Historici ÚPN Michal Keim, Pavol Makyna a Tomáš Klubert pripravili interaktívne prednášky pre žiakov základných a stredných škôl. Diskusie sa zaoberali oslobodzovaním Slovenska v rokoch 1944 – 1945, dejinami Púchova počas druhej svetovej vojny a regionálnymi udalosťami spojenými s koncom vojny.

Historik ÚPN Pavol Makyna pri príhovore (Foto: ÚPN)

Poobedňajšia diskusia pre verejnosť bola rozšírená o príspevok Martina Korčoka, riaditeľa Múzea holokaustu v Seredi. Po diskusii nasledovalo premietanie filmu Správa, ktorý zachytáva dramatický útek dvoch väzňov z Auschwitzu a ich snahu upozorniť svet na hrôzy holokaustu.

Záverčný deň patril pietnej spomienke a slávnostnému odhaleniu Pamätníka tragédie a úcty, venovaného obetiam vojen, Slovenského

národného povstania a holokaustu. Pamätník vznikol z iniciatívy OZ Puchovo dedičstvo a mesta Púchov.

Na podujatí sa zúčastnili zástupcovia samosprávy, štátnych inštitúcií, armády, cirkvi i verejnosti. Vo svojom príhovore historik ÚPN Pavol Makyna priblížil dramatické udalosti 30. apríla 1945, keď nacistické jednotky ničili mosty v Púchove krátko pred príchodom oslobodzovacích vojsk.

PIETNA SPOMIENKA NA JÁNA LANGOŠA

Na bratislavskom námestí SNP sa 16. júna 2025 uskutočnila pietna spomienka pri buste Jána Langoša – disidenta, ministra vnútra, poslanca a zakladateľa Ústavu pamäti národa.

Jeho pamiatku si uctili zamestnanci ÚPN, členovia Správnej rady, študenti, jeho priatelia a verejnosť. Vyštúpili manželka Gabriela Langošová, predseda Správnej rady ÚPN Jerguš Sivoš a občiansky aktivista Peter Tatár.

Vo svojich príhovoroch pripomenuli zásadovosť, odvahu a vytrvalosť Jána Langoša, ako aj jeho celoživotné úsilie o spravodlivosť a potrebu poznať pravdu o našej minulosti ako predpoklad pre demokratickú budúcnosť.

Účastníci pietnej spomienky (Foto: ÚPN)

PREDESDA SPRÁVNEJ RADY ÚPN NA NÁVŠTEVE V KYJEVE

V deň 10. výročia odtajnenia dokumentov sovietskych bezpečnostných zložiek – 9. apríla 2025 – rokoval predseda Správnej rady ÚPN Jerguš Sivoš s riaditeľom Archívu Bezpečnostnej služby Ukrajiny Andrijom Kohutom o možnostiach štúdia dokumentov o činnosti sovietskej tajnej služby na Slovensku, spisov ľudí súdených za špionáž či odvedených do gulagov, tiež o kontaktoch medzi disidentmi a o samizdatoch. Rokovali aj o možnostiach výmeny a zdieľania informácií získaných výskumom, publikácií a článkov či o účasti na odborných a osvetových podujatiach.

Následne J. Sivoš absolvoval prehliadku Národného múzea histórie Ukrajiny v 2. svetovej vojne, ktoré okrem minulosti reflektuje aj súčasnú ruskú agresiu voči Ukrajine. So zástupcom generálneho riaditeľa Dmytrom Hainetdinovom hovorili aj o výmene skúseností z oblasti muzeálnej, vzdelávacej a osvetovej činnosti.

V Ukrajinskom ústave pamäti národa prijala J. Sivoša poverená riaditeľka Yulia Hnatiuk a jej zástupca Volodymyr Tiliščak, ktorí predstavili výskumnú a publikačnú činnosť ústavu a konkrétne možnosti spolupráce s Ústavom pamäti národa.

Na stretnutí v Ukrajinskom inštitúte rokoval J. Sivoš s generálnym riaditeľom Volodymyrom Sheikom o možnostiach sprostredkovania hraných aj dokumentárnych filmov, divadelných predstavení či iných foriem umeleckého zobrazenia minulosti s presahom do súčasnosti na Festivale slobody v Bratislave.

Počas návštevy Kyjeva sa predseda Správnej rady stretol aj s riaditeľom Štátnej archívnej služby Ukrajiny Anatolijom Khromovom, ktorý mu predstavil moderné vnímanie a dynamickú činnosť v oblasti vytvárania, starostlivosti, sprístupnenia a využitia archívnych fondov ako služby verejnosti.

Predseda Správnej rady ÚPN Jerguš Sivoš na rokovaní v Kyjeve (Foto: ÚPN)

Archívy patriace pod Štátnu archívnu službu Ukrajiny v roku 2024 zdigitalizovali 34 miliónov strán dokumentov a aj napriek podmienkam vojny, v ktorých ukrajinskí kolegovia pracujú, im patrí v tejto oblasti popredné miesto na svete.

Spoločne sa zhodli na potrebe voľného prístupu k archívnym dokumentom, ale aj spoločných bádateľských a publikačných projektov, výstav, vzdelávacích textov, workshopov či výmenných pobytov odborníkov.

Stretnutie s A. Khromovom sa na želanie predsedu Správnej rady ÚPN uskutočnilo v Ústrednom štátnom archíve verejných organizácií a ukrajinských štúdií, ktorý uchováva dokumenty politických strán, hnutí a verejných združení na národnej úrovni, ako aj dokumenty, ktoré boli získané alebo vytvorené v zahraničí v rôznych historických obdobiach, ale odrážajú udalosti ukrajinskej histórie a sú historickým a kultúrnym dedičstvom Ukrajincov v zahraničí.

V Ústrednom štátnom archíve verejných organizácií a ukrajinských štúdií (Foto: ÚPN)

Riaditeľka archívu Olha Bažhan priblížila predsedovi Správnej rady ÚPN úlohy a činnosť archívu, ako aj správu a starostlivosť o dokumenty, digitalizačné a konzervátorské pracoviská a tiež výrobu špeciálnych archívnych škatúl, ktoré nehoria a neprepúšťajú vodu. Poukázala na to, že z pohľadu slovenského bádateľa sú dôležité najmä kriminálne spisy s verdiktom nútenej práce alebo trestu smrti, materiály týkajúce sa optantov a dokumenty Ukrajinského štábu partizánskeho hnutia.

VÝROČIE UKONČENIA DRUHEJ SVETOVEJ VOJNY

Koniec druhej svetovej vojny patrí spolu s pádom komunizmu k najvýznamnejším udalostiam 20. storočia. Porážka fašistických režimov dala Európe nádej slobody, ktorú jej východnej časti zakrátko ukradol nástup komunizmu. Oba typy nedemokratických režimov sú v slovenskej legislatíve uvedené ako doba neslobody rokov 1939 až 1989.

Ústav pamäti národa si pri príležitosti 80. výročia ukončenia druhej svetovej vojny pripomenul túto udalosť, ako aj hrdinov antifašistického odboja, viacerými osvetovými a odbornými podujatiami počas roka 2025.

Na jarnom Dobrom trhu na Panskej ulici v Bratislave 10. mája Radoslav Ragač, riaditeľ Centra výskumu obdobia neslobody, predstavil Arona Grünhuta – „slovenského Schindlera“ z Ventúrskej ulice, ktorý zachránil stovky prenasledovaných slovenských Židov.

ÚPN 13. mája spoluorganizoval medzinárodnú vedeckú konferenciu Sovietsky zväz a stredná Európa v 40. – 50. rokoch 20. storočia. Konferencia sa uskutočnila na Filozofickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici.

Seminár Slovenskí bankári a totality sa konal 21. mája 2025 v Zichyho paláci v Bratislave. V rámci programu odzneli odborné príspevky venované činnosti zamestnancov Slovenskej národnej banky v protifašistickom odboji, životnému príbehu Imricha Karvaša a neskorším represáliám po roku 1948, najmä v súvislosti s tzv. Akciou B.

Záverečná časť patrila moderovanej diskusii, v ktorej svoje spomienky a pohľady zdieľali potomkovia významných osobností banky – Ľubica Droppová (dcéra Karola Markoviča) a Ivan Karvaš (syn Imricha Karvaša).

Podujatie priblížilo málo známu kapitolu slovenských dejín a bolo určené odbornej aj širšej verejnosti.

V dňoch 26. až 30. mája pripravil ÚPN pre študentov v bratislavskom Kine Mladosť projekciu filmov s tematikou druhej svetovej vojny. Žiaci mali

Ľubica Droppová a Ivan Karvaš s riaditeľom Centra pre výskum obdobia neslobody Radoslavom Ragačom (Foto: ÚPN)

Študenti s veľvyslancom Spojeného kráľovstva Nigelom Bakerom a režisérkou Veronikou Homolovou Tóthovou (Foto: ÚPN)

možnosť si pozrieť dokumenty o atentáte na Reinharda Heydricha, politických väzňoch, ale aj o rozhodnutiach v ťažkých časoch. Každý film bol doplnený odborným výkladom a diskusiou, počas ktorej mohli študenti klásť otázky a premýšľať o hodnotách ako odvaha, sloboda a občianska zodpovednosť.

Osobitný rozmer podujatiu dodala účasť režisérky Veroniky Homolovej Tóthovej a veľvyslanca Spojeného kráľovstva Nigela Bakera, ktorí spoločne priblížili britský pohľad na význam protinacistického odboja v širšom historickom aj súčasnom kontexte.

Ústav pamäti národa je tiež partnerom medzinárodnej vedeckej konferencie Na rozvalinách vojny, ktorá sa uskutoční 12. a 13. novembra 2025 v Múzeu SNP v Banskej Bystrici. Konferencia je venovaná tak vojrovej situácii, ako aj povojrovej obnove spoločnosti.

Okrúhle výročie konca druhej svetovej vojny bude hlavným motívom XV. ročníka multižánrového Festivalu slobody, ktorý ÚPN organizuje v prvej polovici novembra 2025 v Bratislave. Festival tradične prinesie premiéry filmov, divadelné predstavenia, výstavy, diskusie a koncerty.

V HELSINKÁCH SA KONALO SYMPÓZIUM EURÓPSKÝCH PAMÄŤOVÝCH INŠTITÚCIÍ

V dňoch 10. – 13. júna sa v historických priestoroch Finnlandia Hall konal v poradí už 13. ročník európskeho sympózia pamäťových inštitúcií, ktoré každoročne organizuje Európska sieť Pamäť a solidarita. Témou tohto ročníka nemohlo byť nič iné ako 50. výročie podpísania Záverečného aktu Konferencie o bezpečnosti a spolupráci v Európe, ktorý 1. augusta 1975 podpísali zástupcovia 33 európskych štátov, Kanady a Spojených štátov amerických. Na podujatí, ktoré názov znel Duch Helsínk vtedy a dnes, sa stretli zástupcovia viac ako 100 pamäťových inštitúcií z Európy aj zo zámoria.

Európske sympóziu pamäťových inštitúcií patrí v tomto roku k najvýznamnejším udalostiam na starom kontinente, ktoré si významné výročie podpísania záverečného aktu pripomenuli. Program sympózia, ktoré trvalo štyri dni, bol mimoriadne bohatý a plný zvučných mien nielen z radov historikov a politológov, ale aj aktérov historických udalostí. V jednotlivých diskusných paneloch vystúpili osobnosti českého disentu ako blízky spolupracovník Václava Havla Michal Žantovský či signatári Charty 77 Radim Palouš a Anna Šabatová.

Historik ÚPN Peter Jašek prezentuje sériu podujatí ÚPN venovaných ľudským právam v paneli turboprezentácií (Foto: Michal Keim)

Ťažiskovú prednášku predniesol americký historik Michael Morgan Cotey, autor jednej z najlepších vedeckých monografií venovaných helsinskému procesu. V diskusiách, ktoré boli venované témam ako Diplomacia a Helsínki, Náboženské slobody a helsinský proces či Sloboda, bezpečnosť a ľudské práva, vystúpili okrem iných aj predsedníčka maďarského Výboru národnej pamäti Réka Kiss či Marek Mutor z Platformy európskej pamäti a svedomia. Ústav pamäti národa zastupovali vedúci oddelenia výskumu a vzdelávania Michal Keim a historik Peter

Jašek, ktorý v sekcii turboprezentácií predstavil sériu každoročných podujatí ÚPN venovaných ľudským právam.

Počas štyroch dní konania sympózia odznelo mnoho zaujímavých príspevkov a diskusií, ktorých rámec sa dotýkal nielen historických udalostí roku 1975, ale aj ich presahom do súčasnosti. Zaujímavcovia o moderné európske dejiny môžu nájsť záznam zo sympózia na webstránke. Nasledujúci, v poradí už 14. ročník sympózia európskych pamäťových inštitúcií, sa bude prvýkrát konať na Slovensku.

VÝROČIE VZBURY V OBCI DOLNÁ KRUPÁ

V obci Dolná Krupá si dňa 19. júna 2025 pripomenuli výročie vzbury miestnych obyvateľov voči autoritám komunistického režimu, ktorá sa v tejto obci pri Trnave odohrala 30. júna 1949. Vzburá bola súčasťou desiatok otvorených vystúpení proti komunistickému režimu začiatkom leta 1949, ktorý vyvolala snaha o podrobenie si katolíckej cirkvi prostredníctvom schizmatickej tzv. Katolíckej akcie. Ako v desiatkach ďalších dedín, aj v prípade Dolnej Krupej vystúpili miestni občania na obranu svojho kňaza. Výsledkom bol zásah represívnych zložiek proti niekoľkým

desiatkam vzbúrených občanov, násilné potlačenie vzbury a 11 ľudí odsúdených na niekoľko rokov väzenia a peňažné tresty. Pri dramatických udalostiach navyše prišlo k incidentu, v rámci ktorého bol príslušníkom Zboru národnej bezpečnosti pri zásahu zastrelený miestny občan Teofil Šimončíč.

Podujatie, ktorého hlavným organizátorom bolo združenie Politickí väzni – Zväz protikomunistického odboja a ako spoluorganizátori boli Obec Dolná Krupá, Farský úrad Dolná Krupá a Ústav pamäti národa, sa začalo spomienkovou svätou omšou

a položením venca k pamätnej tabuli venovanej obetiam vzbury. Odbornú časť otvorilo vystúpenie spevokolu Bradlan, v rámci ktorého zaznela aj hymnická pieseň politických väzňov Kto za pravdu horí. Prvý referát s názvom Katolícka cirkev na Slovensku po nástupe komunizmu. Slovenské vysielanie Rádía Vatikán a štátna Katolícka akcia predniesla historička ÚPN Beata Katrebová Blehová. V rámci svojej prednášky predstavila prítomným svoj najnovší výskum vo vatikánskych tajných archívoch zameraných na slovenské vysielanie Vatikánskeho rozhlasu v 50. rokoch.

V druhom príspevku historik ÚPN Martin Garek predstavil príčiny, priebeh a dôsledky vzbury v Dolnej Krupej na základe výskumu v archíve ÚPN. Vzbura bola mimoriadna v tom, že počas zásahu bezpečnosti prišiel o život jeden človek a druhý bol ťažko ranený, čo je aj v porovnaní s podobnými vzburami na iných miestach Slovenska pozoruhodné.

V závere podujatia predseda Správnej rady ÚPN Jerguš Sivoš odovzdal rodinám odsúdených ďakovné listy Ústavu pamäti národa, ktoré si priamo na podujatí prevzali rodinní príslušníci 16 účastníkov vzbury. ÚPN tak ocenil odvahu ľudí, ktorí sa dokázali postaviť na obranu náboženských slobôd v čase vlády komunistického režimu, aj keď ich za to stihli tvrdé perzekúcie. Pre

Príspevok historičky ÚPN Beaty Katrebovej Blehovej o reflexii protikomunistických vystúpení na Slovensku vo vysielaní Vatikánskeho rozhlasu (Foto: Peter Jašek)

budovanie kolektívnej pamäti je dôležité mapovať príbehy týchto ľudí a prejavíť im verejnú úctu a vďaka za ich príspevok v zápase za slobodu.

DEŇ PAMIATKY OBETÍ KOMUNISTICKÉHO REŽIMU

Deň pamiatky obetí komunistického režimu, ktorý si na Slovensku

pripomíname 24. júna, je dňom tichej spomienky a úcty k tým, ktorí sa stali

obeťami nespravodlivosti, prenasledovania a násilia komunistického režimu.

Prezentácia knihy *Traja na hranici* (Foto: ÚPN)

V Pálffyho paláci v Bratislave sa 23. júna 2025 uskutočnila verejná diskusia pri príležitosti 75. výročia justičnej vraždy Milady Horákovovej. Podujatie bolo venované odkazu obetí komunistickej perzekúcie. Záštitu nad podujatím prevzal verejný ochranca práv Róbert Dobrovodský.

V utorok 24. júna 2025 sa v priestoroch Múzea obetí komunizmu v Košiciach uskutočnil odborný seminár venovaný problematike politických väzňov, justičným procesom a ťažbe uránu ako nástroja štátnej represie. Ústav pamäti národa na podujatí zastupoval historik Josef Halla s prednáškou na „Nedobrovoľne ,na urane“. Miesta spojené s ťažbou uránovej rudy – bane a tábory“.

V rovnaký deň ÚPN v Zichyho paláci v Bratislave zorganizoval prezentáciu publikácie *Traja na hranici*. Kniha dokumentuje prípad troch mladých mužov, ktorí boli v 80. rokoch nespravodlivo odsúdení za prenášanie náboženskej literatúry z Poľska do Československa.

V stredu 25. júna 2025 sa v Regionálnom kultúrnom centre v Prievidzi uskutočnilo premietanie dokumentárneho filmu *Noc, keď stíchli zvony*, ktorý pripomína tzv. Barbarskú noc z 13. na 14. apríla 1950, keď komunistický režim násilne zlikvidoval mužské kláštory po celom Československu. Po premietaní nasledovala diskusia s historikom ÚPN Františkom Neupauerom a autorkou filmu Martou Franekovou.

V Seredi v spolupráci s miestnym Múzeom totality organizoval ÚPN prednášky a premietanie filmu v rámci podujatia *Odvlečení do sovietskych gulagov*. Prvé obeť komunizmu na Slovensku.

Ústav pamäti národa si pripomína pamiatku obetí komunizmu v priebehu celého roka 2025 formou osvetových, dokumentačných a vedeckých aktivít, ktoré prispievajú k uchovávaniu historickej pamäti a zvyšovaniu povedomia verejnosti o tragických dôsledkoch totalitného režimu.

Je našou povinnosťou zachovať si pamiatku na tých, ktorí trpeli za to, že vyjadrovali vlastný názor, vyznávali vieru, túžili po slobode alebo sa usilovali o spravodlivejší svet.

DENIS KEEFE V ÚSTAVE PAMÄTI NÁRODA

Pri príležitosti vydania novej publikácie *Ústav pamäti národa Traja na hranici* navštívil Ústav pamäti národa Denis Keefe, ktorý v rokoch 1984 až 1988 pôsobil v Československu ako 2. tajomník kultúrneho atašé britského veľvyslanectva v Prahe.

Osobne sa zúčastnil na súdnom procese s aktérmi publikácie *Josefa Halka* v marci 1985 a dostal sa do pozornosti bratislavskej ŠtB. Počas návštevy sa oboznámil s činnosťou Archívu ÚPN a niektorými záznamami k jeho osobe. Ako priamy svedok

udalostí priblížil svoj pohľad na proces pred štyridsiatich rokov.

Denisa Keefeho počas návštevy Ústavu pamäti národa sprevádzal veľvyslanec Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska na Slovensku Nigel Baker.

Denis Keefe v Archíve ÚPN (Foto: ÚPN)

VÝSKUM POVOJNOVÝCH SLOVENSKÝCH DEJÍN VO FRANCÚZSKOM NANTES

Ústav pamäti národa okrem akvizičnej činnosti aktívne mapuje a využíva aj slovacikálne archívne dokumenty

materiálov historici ÚPN identifikovali hodnotné analytické správy o situácii na Slovensku po druhej svetovej vojne,

Manac'h a v jej bydlisku v malej bretonskej obci Plouigneau. Publikáciu, na ktorej ÚPN spolupracuje, doplnia

Radoslav Ragač v Diplomatickom archíve Ministerstva Európy a zahraničných vecí Francúzskej republiky v meste Nantes (Foto: ÚPN)

uložené v zahraničných pamäťových inštitúciách, najmä v archívoch.

V súvislosti s pripravovaným slovenským prekladom súkromných denníkov Étiennea Manac'h, niekdajšieho generálneho konzula Francúzskej republiky v Bratislave (1946 – 1951), riaditeľ Centra pre výskum obdobia neslobody Radoslav Ragač a historik ÚPN Josef Halla uskutočnili niekoľkodňový archívny výskum v pracovisku Diplomatického archívu Ministerstva Európy a zahraničných vecí Francúzskej republiky v meste Nantes (Centre des Archives diplomatiques de Nantes).

V archíve sa nachádzajú doteraz takmer nevyužívané dokumenty z činnosti bratislavského generálneho konzulátu a Maison de France, ako aj francúzskej ambasády v Prahe. Medzi množstvom pozoruhodných

osobné dokumenty popraveného pracovníka konzulátu Juraja Dlouhého či dokonca originálny kľúč od trezoru konzulátu.

Pracovníci ÚPN tiež navštívili pani Bérénice Manac'h, dcéru Étiennea

početné dokumenty a fotografie z rodinného archívu, ktoré sa podarilo zdigitalizovať.

Pani Bérénice Manac'h navštívila Ústav pamäti národa už v máji tohto roku.

Pani Bérénice Manac'h počas návštevy ÚPN v máji 2025 (Foto: ÚPN)

ÚSTAV PAMÄTI NÁRODA NA FACEBOOKU

Ústav pamäti národa (ÚPN) je od roku 2009 súčasťou najväčšej sociálnej siete na svete Facebook. Na jeho stránke sa môžete napríklad zoznámiť s najnovším dianím v oblasti pamäťových inštitúcií, informovať o pripravovaných podujatiach ÚPN, spolupráci so zahraničnými partnerskými inštitúciami a zoznámiť sa so zaujímavými a málo známymi historickými príbehmi z obdobia neslobody. Zájemcovia tu taktiež nájdu informácie o blížiacich sa historických výročiach a významných osobnostiach, ktoré zanechali výraznú stopu v slovenských dejinách 20. storočia. Označením našej stránky „Páči sa mi to“ budete o všetkom podstatnom informovaní na pravidelnej báze.

V časopise Pamäť národa boli použité fotografie
z Tlačovej agentúry Slovenskej republiky

• t a s r •

NOVÁ KNIHA ÚPN

Ústav pamäti národa
Bratislava 2025
ISBN 978-80-8257-023-9

ŽIDIA V TRSTENSKOM OKRESE V ROKOCH 1938 – 1945

MARTIN GAREK

Riešenie tzv. židovskej otázky na Slovensku v období rokov 1938 – 1945 je predmetom výskumu viacerých vedných disciplín. Hoci ide o problematiku, ktorá je z daného obdobia spracovaná azda najlepšie, nové a detailné pohľady na túto tragickú súčasť našej nedávnej minulosti prinášajú regionálne aspekty. Tým sa venuje aj predkladaná publikácia. Zachytáva osudy židovskej komunity v okrese Trstená v rokoch 1938 – 1945, postupné perzekúcie voči jej príslušníkom od označenia za „nepriateľov národa“ cez vylúčenie zo spoločnosti, arizácie až po deportácie do koncentračných a vyhladzovacích táborov mimo Slovenska. Špecifiká tohto okresu predstavovala na jednej strane blízkosť nacistického Generálneho gouvernementu na území okupovaného Poľska, odkiaľ do regiónu prichádzali utečenci, a na strane druhej snaha štátnych úradov podporiť rozvoj kultúry, hospodárstva a zvýšiť životnú úroveň obyvateľov inkorporovaného územia hornej Oravy. Tento fakt ovplyvnil ambivalentné správanie miestnej majority voči židovským susedom. Osudy židovských obyvateľov okresu Trstená sa v tragických dôsledkoch zhodujú s osudmi židovskej komunity v celej krajine a poukazujú na perzekučný charakter opatrení slovenskej vlády voči vlastným občanom.